

CSÍKMADARAS

EMLÉKEIM AZ ISKOLÁMRÓL, amely a sorsommá vált

Mottó „*Ha távozóban egy más bolygón megkérdeznék, hogy mi volt s földi élt legnagyobb öröme: a tanulást mondanám. Nem azt, amelynek a végén egy vizsga áll, hanem amit az ember kíváncsiságból, kirándulásként tett egy új nyelvbe az azon át megközelíthető világba, egy új tudományágba, munkakörbe. (Német László)*

CSÍKMADARAS

Emlékeim az iskolámról, amely a sorsommá vált

ELŐSZÓ

EMLÉKEIM A CSÍKMADARASI ISKOLAI ÉLETRŐL, A TANULÁSRÓL, A TANÍTÁSRÓL…

„*Gyermekekkel foglalkozni minden bizonnyal a leghálásabb munka, ami a földünkön osztályrészül jutott, de saját tökéletességünket is ez mozdítja előre." Brunszvik Teréz*

Miért választottam a címben, hogy ***…sorsommá vált*** az iskola? Azért, hogy talán 6 éves koromtól kapcsolatban álltam a madarasi iskolával. Soha nem szakadtam el tőle. És 75 év, bizony nagy idő, amíg valamilyen módon sorsközösségben éltem a volt iskolámmal.

Ez már a hetedik könyvem Csíkmadarasról, a szülőfalumról. A sok-sok anyagot, amit gyűjtöttem, az emlékeim nagyobbik részét, leírtam az előző hat könyvben és a sok-sok kisebb történetben. Rég terveztem, hogy egy könyvbe szedjem össze az iskolai emlékeimet, élményeimet is. A férjem is tanító volt, így az iskola volt a második otthonunk, hisz az év nagyobbik részét, a napok nagyobb részét az iskolában vagy iskolai tevékenységgel kapcsolatos munkával töltöttük. Nagyon sok fényképünk gyűlt össze az évek során a gyerekekről, az iskolai munkáról. Most így életem alkonyán, valóban gondban voltam, mit is tegyek azzal a sok összegyűjtött fényképpel, a sok-sok emlékkel, ami ehhez az iskolához kötött. Tényleg leírjam az emlékeimet? Nem szerettem volna, hogy majd, ha nem leszek ezek a képek is csak albumban maradjanak. Ami nekem nagy érték, az már az utódaim számára nem lesz ugyanolyan. Minden, amit leírtam az én és a férjem személyes emlékei. A mi közös hagyatékunk, arról az iskoláról, ahol ketten együtt 79 évet dolgoztunk. Ezért akartam, hogy a fényképek, az emlékek valahol egy helyen maradjanak meg. Amit leírtam, azok nagyrészt szubjektív történetek, benne van az egész életem, az életünk, de valójában minden Csíkmadaras múltjához is tartozik. Benne van az egész gyerekkorom, felnőttkorom és a hasznosan eltöltött nyugdíjas éveim.

Ha a gyerekkortól kezdem, akkor nagyon találónak gondolok egy Seneca idézetet. *„A korsó azt az illatot, amely először felvett, megtartja mindaddig, amíg el nem törik. S mint a korsó az először felvett illatot átadja a később beletöltött folyadéknak, úgy olvadnak bele az elő gyerekkori benyomások a későbbi hatásokba, erősítve, vagy gyengítve őket, de mindenkor sajátos értelmet, színt adva nekik."* Seneca

Hálás vagyok a sorsnak, hogy egy nagycsaládban láttam meg a napvilágot, ahol öt év alatt négyen születtünk. Egy lánya leghamarabb, aki én vagyok, majd három fiú. A szüleink példásan neveltek, a családban szeretet, megértés és béke honolt. Számomra ezek az évek adtak erőt, kitartást egész életemre. Szüleim példaképek voltak előttem, főleg az édesapám élete állt és áll ma is, mint egy nagyszerű példakép.\

Most ismét egy idézetet kerestem elő. *„Tanítsd meg a gyermeknek, hogy gyakran az utolsókból elsők lesznek, de a sor vége is gyönyörű, ha emelt fejjel, egyenes gerinccel áll, mert belátni a tájat. Tanítsd meg neki, hogy minden könny gyémánttá válik, ha tesz érte, csak egy picit. Tanítsd meg neki, hogy a szép szív az, ami öltöztet, és a mosoly valóban képes megváltoztatni a világot. Tanítsd meg neki, hogy a kenyér fele mindig odaadható annak, akinek nincs, és lehajolni azért, aki elbukott, szárnyakat ad. Tanítsd meg neki, hogy nem minden út*

járható, de ami az övé, azon repülni képes lesz. Tanítsd meg neki, hogy a csodákra bizony várni kell, de ha tiszta a szív, a varázslat mindig megérkezik. Tanítsd meg neki, hogy nem minden nap szép, de minden napban van valami, amiért érdemes élni. Tanítsd meg élni, küzdeni, játszva győzni vagy elbukni. Tanítsd meg felállni, könnyeket letörölni, tanítsd tisztán, tanítsd szívből, tanítsd őszintén sírni és nevetni. Mert kell, mert neked szánta az élet. Nem véletlen kaptad a gyermeked, szükséged van rá. (Teodorovits Rea)

Elég sok mindenre megtanítottak a szüleink, annak ellenére, hogy egy nagyon nehéz időszakban születtünk, a háború előtt, a háború alatt, közvetlen a háború után. Szerényen éltünk, de a szüleink látták, hogy mindenképpen tovább kell tanulnunk. A többi aztán rajtunk is múlt. Tanulni kellett, hogy a szüleink büszkék is legyenek ránk. Így, most 80 évesen veszem számba az eltelt életemet, amiben az iskolának mindig szerepe volt, ez az iskola valóban a sorsommá vált. Ezt próbálom összefoglalni, hogy mit kaptam az iskolámtól, és mit adtam én az iskolámnak. Lényeg, hogy megmaradtam örök tanító néninek. *„A jó pedagógus, egész életen át tartó példát ad, egy olyan új világot nyit meg emberségben és tudásban, melyet a diák soha el nem felejt.”* (Csermely Péter)

Tankóné Péter Mária Terézia, Csíkmadaras, 2022. őszén

.

A „CSÍKMADARASI KISS FERENC ÁLTALÁNOS ISKOLA” rövid története

Tallózás Ördögh Imre: ***Negyedévezredes oktatás Csíkmadarason…*** könyvéből.

„Írásos adatok szerint 1742-től létezik iskola Madarason, de valamilyen oktatás már addig is volt. Akkor a „kántorház” és az iskola egy fedél alatt volt. A későbbi írások megemlítik az itt tanító iskolamesterek, tanítók nevét. 1882-ben külön tanterem épült a parochia mögött. A különböző jegyzőkönyvekben megemlítik a tanulók számát, és külön a tanítók munkáját is értékelik. Az 1857-58-as tanévtől a tanulmányi eredményeket is jegyezték. Az 1895-ös évtől a tanítás tartalma is gazdagodott. A gyerekek nagy része sokat hiányzott. Alig tudták ákombákom betűkkel leírni a nevüket és betűzve olvastak. 1848 után változott az iskolarendszer. A helyi oktatás is gazdagodott a követelményekhez. A beiskolázás kötelező lett. A sokat hiányzó gyerekek szüleit megbüntették. Miután bevezették az év végi vizsgát, már kevesebbet hiányoztak a gyerekek. 1875-ben volt „mindennapi” iskola, „ismétlő” iskolás, és „vasárnapi” iskola. A tanév október 1-től május 31-ig tartott. Gyarapodott a gyerekek létszáma, ezért új iskolaépületre volt szükség, amiről 1872-ben határoztak is. A terv 1874-ben készült el. Viták voltak a telekre vonatkozóan is. Végül a templom dombja alatt, közvetlen az akkori temető és az országút között kezdődött el az építkezés. 1878-ra készült el az épület. A temetőnek új helyet jelöltek ki, hogy az „újabb sírhantok iránti kegyeletet megóvhassák.” Az iskola felépítése a madarasiak áldozatos munkájának köszönhető. Ez egy emeletes épület. Fent az emeleten két tágas tanterem kapott helyet, lent a földszinten pedig két szoba-konyhás tanítói és altanítói lakás. Ez az iskola is felekezeti iskola volt, a mai napig is áll. Homlokzatán ez állt: Imádkozzál és dolgozzál. Az iskolaköteles gyerekek száma gyarapodott, ezért új tanterem, új kántortanítói, és harangozói lakás építését tervezték. A költségeket illetően sokat vitatkoztak. A falu közbirtokossága ígérte, hogy a költségek bizonyos részét fedezi a fa eladásából. Közben 1906-ban építenek egy kőkerítést a templom és az emeletes iskola frontján. 1912-ben nő a tanítók száma és a gyermekek létszáma. A háború utáni iskolatörvény sok bánatot is hozott. Az oktatás tannyelve román lett, ebben a színmagyar faluban is. Lett ingyenes oktatás, ez az állami iskola, és maradt a katolikus iskola. Kezdték büntetni a szülőket. 1930-ban elhatározták egy új iskolaépület felépítését. Ez 1930. május 18. és szeptember 1 között felépült szemben a templommal. A falu egy emberként vett részt az építésben. Itt is volt tanterem, óvodai terem, tanítói lakás. Kiképeztek egy nagyobb termet az ünnepélyek részére. Ezt a termet aztán sokáig tornateremként használták. 1987-ben lebontották, mert a faanyag tönkrement. Ez az épület is felekezeti iskola volt. A hatalom fel akarta számolni a felekezeti oktatást. Feszültség van a faluban és a tanítók között is. A nevek elemzése során kényszerítik a gyerekeket az állami román iskolába. Büntetik a szülőket, zálogosítanak, ha nem fizetnek. 1936. szeptember 28-án lepecsételik a felekezeti iskolát. A nagy múltú, 6 tanerős katolikus iskola ajtajára lakat került. A tanítás megszűnt. Két évig tartó kirakatper után 1938-ban újból beindul 28 gyerekkel. 1939-41-ben már 67 gyerek járhatott iskolába. Az állami iskolának nem volt épülete, lakószobákat vesznek bérbe. 1935-ben elhatározzák egy új épület építését. Az új, mutatós épület Brîncoveanu stílusban épült, de ma is a település oktatásának fő hajléka. Ma már a faluban „nagy” iskolaként emlegetik. 1936. után a gyerekek képtelenek megbirkózni a román nyelvvel, a román nyelvű ismeretekkel. ”Kevert” nyelven írnak, olvasnak. Bevezetik, hogy naponta 1-1 órát

tanulhassanak a gyerekek. 1940-en véget ért a ráerőszakolt román nyelvű oktatás. Jött a „magyar világ”. Létezik a két iskolatípus, de magyar nyelven. Jött ismét a háború.”

A római katolikus iskola, 1913.

Hajnód Pál kántortanító és felesége Szopos Rozália.

Pálosy Géza tanító felesége és kisfia, 1914. Pálosy László (1912-1944), aki szintén tanító lett.

Pálosy Géza tanító családja, elől Pálosy László, hátul a szülők Pálosy Géza és felesége.

A templom és az iskola 1940.

Az emeletes iskola a ‘90-es években

A nagy iskola, 1942.

Szüleim, az igazgató, három tanítónő, 1942.

Budai Bottyán igazgató székely ruhában, 1942.

Mihálcz Margit tanítónő, 1941.

Halai Edit tanítónő, a keresztanyám baloldalon, a mi házunk előtt, 1942.

Elsőáldozó gyerekek, 1942.

Budai Bottyán Vilmos igazgató középen, 1939. Szülők, gyerekek az 1930-as években.

1948 után az államosítással megszűnik a katolikus iskola. Mindent államosítottak, az erdőket is, amelyből eddig fenntartották az iskolákat. Menesztik a pedagógusok egy részét. Beindult a kommunista ideológiára épített oktatás. Fokozódik a beiskolázás, nő a tanulók száma. Érdekes dolog, hogy, amikor 1948-ban kezdtem iskolába járni, akkor a felekezeti iskolába léptem, de a tanév végén már állami oktatásban fejeztem be.

1960 után, majd 2015-ben korszerűsítik a nagy iskolát is. Az 1970-es években szülői segítséggel műjégpálya épül. Fellendül a sporttevékenység. Országos hoki bajnokságokat rendeznek a gyerekeknek. Iskolai korcsolyázás zajlott itt, jégkarnevál, meg több tevékenység. Azután lassan használódott el minden. Nem volt pénz felújításra, és felszámolták. Utána építettek egy korszerű tornatermet a nagy iskola udvarán. Jelenleg nagyon modern, korszerű a nagy iskola is, vízvezetékkel, központi fűtéssel, kanalizálással, számítógépekkel felszerelve. 1991-ben az egyház visszakapta a felezeti iskolát. Az önkormányzat bérleti díjat kellett fizessen

az egyháznak, viszont modernizálásra nem jutott pénz. Ekkor döntöttek úgy, hogy a nagy iskola telkét kibővítik és építenek egy korszerű épületet az elemi osztályoknak. Most egy udvaron van minden épület. Az emeletes iskolát visszaadták az egyháznak, így az elemisek iskolája is mindennel fel van szerelve, számítógép, internet elérhetőség van. Ha belépünk bármelyik épületbe, kellemes benyomást kelt, korszerű minden. 1991-ben döntötték el, hogy az iskola felveszi Kiss Ferenc nevét, aki az 1848-49-es években a szabadságharc törzstisztjeként jeleskedett, itt született és élt pár évig Madarason. 1996. augusztus 10-én avatták fel a Szervátiusz Tibor által alkotott szobor együttest az iskola frontján. Azóta minden március 15-i ünnepet itt tartanak meg.

Az iskola fennállásának 271 esztendeje alatt az itt tanító pedagógusok bebizonyították, hogy méltóak voltak a „fáklya" névre. Sok gond, keserűség jutott azoknak, akik a falu sorsával azonosultak. Példájuk tisztességet parancsolt, mert egyesek úgy élnek az emberekben, „mint a magba menekített lét". A szülőföldhöz való ragaszkodás és hűség példáját mutatták fel. Nagyon hosszú időn át, főleg madarasról kerültek ki a pedagógusok, olyanok, akik a bölcsőtől a koporsóig vállalták a gondokat, örömöket és örökségül hagyták hátra a szülőföldhöz való ragaszkodást. Olyanok voltak, akiket a tanítvány nem szégyell, de a mester is büszke a művére. „Nem árt a Napnak, ha fényéért a Holdat dicsérik" – Seneca Nagyon sok pedagógus, mérnök, orvos, pap, mester került ki ebből az iskolából. Itt tanítottunk férjemmel együtt 79 évet. Úgy érzem, és büszkén állítom, hogy mindent megtettünk a gyerekekért, a faluért. Legfőbb munka volt a tanítás, majd nagyon sok iskolán kívüli munka. *De mégis, úgy gondolom, hogy a közért, a népművészetért, a hagyományok ápolásáért, talán a jóval többet tettem, mint más.* Minden szívből, lélekből fakadt. „*Akiben van tehetség, köteles azt kiművelni a legfelsőbb fokig, hogy embertársainak mennél nagyobb hasznára lehessen. Mert minden ember annyit ér, amit embertársainak használni, hazájának szolgálni tud. Az igazi művészet az emberiség emelkedésének egyik leghatalmasabb eszköze, s aki azt minél több embernek hozzáférhetővé teszi, az emberiség jótevője lesz.*(Kodály Zoltán)

Az eltelt 26 nyugdíjas évet aktív munkával éltem meg. Meg is van az eredménye. Mindent megtettem, elvégeztem, amit lehetett. Azt hiszem a reám bízott talentumokat jól kihasználtam.

SAJÁT EMLÉKEIM, ÉLMÉNYEIM, A CSÍKMADARASI ISKOLÁBÓL

Talán már a születésem előtt „rendeltetett el" az iskolával való kapcsolat. A kis magyar világban születtem, amikor Magyarországról jött tanítónők jöttek ide. Kettő nálunk lakott házbérletben. Az egyik, Hallai Edit, éppen édesanyámmal volt egyidős. Már születésem előtt elkért, keresztmamám akart lenni. Meg is rendelt egy rend babakelengyét Budapestről. 1941. augusztus 29-én „érkeztem meg", árpaaratás idején. Aznap édesanyám és édesapám árpát arattak egy elég távoli mezőrészen. Hajnalban mentek, tehenes szekérrel, korán, hogy ne hulljon ki a gabona szeme. Édesapám kaszálta az árpát, édesanyám vetette a kötelet, szedte a markot, és tette a kévényi kalászt a kötelekre. Aztán édesapám kötötte meg a kévéket. Aztán dél körül édesanyám megérezte a szülési fájdalmat. Indult is haza gyalogosan, édesapám még maradt. Kalangyába rakta a kévéket.

Azután ő is jött haza. A bábasszony kérdésében nem értett egyet az édesapám és a nagymamám. Majd behívták a szomszédban lakó Horváth Róza néni bábaasszonyt. Délután 5 körül megszülettem. Kislánylettem, a tanítónő keresztanyám Mária nevet adta, édesanyám Teréziát akart, így lettem Mária Terézia. Két hét múlva nagyon beteg lettem, így a tanító néni és az édesanyám barátnője, Bíró Lajosné Hajdu Anna vitt el megkereszteltetni. Aztán kitört a háború, hazament Magyarországra, majd eltűnt. Soha nem hallottam többet róla. A későbbi években is, a nagyszüleimnél és nálunk az üres szobákban tanító nénik, óvó nénik laktak. Nagyjából megismertük már kicsi korunkban a pedagógusok, a tanítók munkáját. Édesapánk reménykedett, hogy a négy gyerek közül legalább egy tanító lesz. Hát lett is két tanár és én tanítónő. Később, miután mind családot alapítottunk, már lett négy tanár és három tanító. Pedagógusok lettünk, akárcsak a példaképeink, akik nálunk laktak. A madarasi iskolában négyen is tanítottunk. Aztán férjhez mentem egy tanítóhoz, aki 42 évet tanított itt, ebben az iskolában, én 37 évet tanítottam.

A CSÍKMADARASI ISKOLÁBAN VOLTAM TANULÓ ÉN IS…

Szalai Borbála: Legyen öröm a tanulás

Hangosabbak ma az utcák,
Gyerekektől népesek,
Valahogyan még a nap is
Szebben ragyog, fényesebb.
Izgatottan várt e napra
Minden kezdő kisdiák:
Az iskola előttük is
Kitárja ma kapuját.
Megtanulnak betűt vetni
A tétova kis kezek:
Csengő-bongó szép szavakkal
Telnek majd a füzetek,

Ma, amikor útnak indul
A sok kicsi iskolás,
Kívánjuk, hogy öröm legyen
Számukra a tanulás!

Elérkezett az iskolába indulás ideje. Óvodába nem jártam, de elég sok ismeretem volt az iskoláról. Írtam, hogy mivel közel laktunk az iskolához, így az idegenből jött tanítónők nálunk, a nagyszüleimnél, a szomszédságban béreltek szobát, már a kicsi magyar világ idején is. Amikor kicsi gyerekek voltunk nálunk ketten és nagyszüleimnél is ketten laktak. A kisgyermeknek ez tetszett. Én megfigyeltem, hogy milyen szépen beszélnek, öltöznek. Nálam olyan 10 évvel lehettek idősebbek, így olyan volt, mintha nővéreim lettek volna. És nemcsak ott laktak, hanem kosztosok is itt voltak. Édesanyám főzte az ebédet, néha egy asztalnál étkeztünk. Mindent figyelemmel követtem. Ahogy készültek az órákra, ahogy szórakoztak. Ez bizony érdekes volt, mármint az, ahogy a névnapokat tartották, ahogy az udvarlók jártak hozzuk. Nálunk az emeleti kicsi szobában laktak. A házunkat akkor vakolta édesapám, ezért a ház északi oldala mellett állvány volt hosszú rudakból, deszkából. Volt egy fiatal tanító is, aki nagyon jól harmonikázott. Divat volt az éjjelizene. Egy éjszaka a harmonikáját a hátára vette és felmászott az állvány egyik tartó rúdján, éppen a lányok ablaka mellé. Ráült a deszkára, szépen harmonikázott és énekelt. Mi is hallgattuk. Amikor ereszkedett volna le, a pantalló nadrág alsó része beleakadt egy kiálló bogba, először szinte leesett, de megúszta azzal, hogy végig felszakadt a nadrág szára. Nem ment a dolog észrevétlenül, mert az állvány is megmozdult, kiszaladtak a lányok, a szüleim. Jót nevettek az eseten. Az is érdekes volt, hogy már annyira ingatag volt az állvány, hogy másnap egy ott legelésző tehén nekisúrolta a hátát, jól nekitámaszkodott, és az egész állvány leomlott. Még egy történet ezekkel a lányokkal. Egyiknek egy zenész madarasi legény próbált udvarolni, éjjelizenét adni hegedűvel. Ő rendesen, az udvaron jött be. A gond az volt, hogy az emeleti feljáró lépcső is ideiglenes volt. Gömbfa darabokra deszka volt szegezve. Nappal lehetett látni, hogy hova lehet lépni. Este sötét volt, meg akkor nem volt villany. A legény nem is volt egészen józan, de felment a deszka lépcsőkön, nagyon szépen hegedült az ajtó előtt. Miután rendesen fogadta a lány a háromszori gyufaszálgyújtással, ezzel adta tudtára a legénynek, hogy köszöni, elfogadta a zenét. Amikor akart lejönni a legény, az első lépcsőt eltévesztette. A hegedűjével, gurult is lefele a lépcsőn, hanyatt-homlok, nagy zajjal. Ekkor is kimentek a szüleim, hogy vajon nem tört-e el a keze vagy a lába. Azt hiszem mindenikünk életébe bevéső dtek ezek a történések, de valóban én voltam a legnagyobb, tehát mindenre én emlékszem vissza a legjobban. 81. éves vagyok, de pillanatnyilag még ketten élnek a volt „fogadott" nővéreim közül. Ők már 91 évesek. Tartjuk a kapcsolatot. Abban az időben határoztam el, olyan 6-7 évesen, hogy tanító néni leszek, mert olyan különleges az életük, hogy szeretik a gyerekeket és a gyerekek is őket. Szép ruhákban járnak, szépen beszélnek. Na, de addig sok víz folyt le a kapunk előtti Madaras patakon. Előbb iskolába kellett indulni.

Két iskolaépület volt. Az egyik az emeletes iskola, amelyik felekezeti iskolának épült és a nagy iskola, amit állami iskolának építettek. Az emeletes iskolába jártak az elemista gyerekek, és a nagy iskolába a felső tagozatosok. Még mindig nagyon sok gyerek volt akkor. Egy osztályba 50-nél is több gyerek jutott. A háború utáni idő nagyon nehéz volt. Legtöbb gyerek

székelyharisnyába járt, bakancsot vagy bocskort viseltek a fiúk. Gyapjúból szőtt tarisznya volt vagy esetleg kendervászonból készített. Bárányбőr sapka a fejükön. Házi szőtt posztóból szőtt ujjas vagy zeke. A lányok közül is sokan szőttes szoknyát viseltek, bakancsot, patent harisnyát, gyapjúból kötött szvettert, fejkendőt, hárászkendőt viseltek. Az iskolába járással is sok gond volt, nagyobbik részük csak késéssel kezdett iskolába járni, tavasszal már ki is maradoztak. Teheneket, bárányokat őriztek, segítettek a szülőknek a mezei munkában.
1954-ben, az előttünk való korosztály még palatáblára írt palavesszővel. Kis tarisznyában vitték a palatáblát. Ismét egy Kányádi Sándor vers jut eszembe.
„Horgasinamat verdeső, / tarisznyámban palavessző, / palavessző s palatábla…/ így indultam valamikor,/ legelőször iskolába.”

Hát bizony nem volt házi feladat. Az iskolában írtak, tanulták a betűvetést, a számtant, azután letörlődött minden. Odahaza már nagyon kevesen vették elő a palatáblát, a palavesszőt.

Palatáblák, palavesszők, törlő, spongya, tarisznya.

Tehát, nekünk elmaradt a palatábla és palavessző. Nekünk már volt kicsi vonalú és kockás füzetünk, ceruzánk, volt radírunk is. Még sok gyereknek volt tarisznyája, de már lehetett csináltatni az asztalosnál fatáskát. Nekem egy ilyen volt. Nagyon nehéz lehetett a tanító bácsiknak, tanító néniknek írni, olvasni, megtanítani minket, egy ilyen népes osztályban még fegyelmet tartani is nehéz. Ezért gyakran járta a „körmös, a tenyeres, a fenekes, a fülhúzás”. A fenekesnél le kellett hajolni, fogni a cipő orrát. Volt térdeltetés, sarokba állítás is. Ha nem tanult a gyermek, megbukott, osztályt ismételt. Olyan is volt, aki négy év alatt is csak elsős maradt.

Amikor 1948 szeptemberében én elsős lettem, akkor a mi az emeletes iskolában kezdtünk, ahol akkor három nagy tanterem volt. A földszinten egy nagy terem a déli oldalon, fent az emeleten két osztály. Sok volt a gyerek, több épületben folyt a tanítás. Volt egy osztályterem ott is, ahol

ma az egyházterem van. Ebben emeletesen voltak a padok, mint az amfiteátrumban. (Később, ilyen osztályban kezdtem a nyolcadik osztályt 1955-ben, Csíkszeredában, a Vegyes Középiskolában)

Kányádi Sándor vers jut most eszembe. Hasonló volt az én iskolába lépésem is.

„De csak mentem, még büszkébben,
míg az iskolába értem.
Az iskola kapujában
gyökeret vert a két lábam.
S álltam, míg egy bátorító
szóval jött a tanító.
Rám mosolygott: - Ej, kis legény,
gyere fiam, bátran, ne félj!
Kézenfogva bevezetett.
Emlékszem, be melegem lett.
Évek teltek, múltak, de még
most is érzem olykor-olykor
jó tanítóm meleg kezét."

Az első napon Páll Lajos tanító bácsi várt. 52 gyerek, három sor kemény, nehéz bükkfa pad. Leültünk, mindenki társat keresett magának. Nagyon zsúfolt volt az osztályterem. Most úgy gondolom, hogy nagyon nehéz lehetett a tanító bácsinak. A tanév első részében még a főfalon volt a feszület**.** A mi osztályunkban, akkor a fő fal, az út felől volt. Bal oldalon egy három lábon álló nagy tábla. Volt egy nagy golyósszámológép, középen a katedra (asztal), ami nekem olyannak tűnt, mint egy láda, amelyiknek csak egyik oldala volt nyitott, voltak fiókjai is. Mellette egy hátasszék. Az asztal és a szék is egy emelvényen, egy dobogón állt. Később, amikor falra rögzített tábla került, a dobogó elért a tábla alá. Így a gyerek, ha kiment a táblához magasabban állt. Volt egy nagy-nagy érckályha, mellette egy fásláda. A falon volt a falra szegezett ruhás fogas. Olyan két és fél méteres deszka. Az interneten találtam ugyanolyan képet a régi osztályokról, mint amilyenbe mi jártunk. Lábas tábla, dobogó, katedra látható.
Ekkor még minden reggel és délben imádkoztunk, elmondtuk a Miatyánkot és az Üdvözlégy Máriát. Most *Reményik Sándor: A templom és az iskola* verse jutott eszembe.

„Ti nem akartok semmi rosszat, / Isten a tanútok reá, / De nincsen aki köztetek / E szent harcot ne állná. / Ehhez Isten mindannyitoknak / Vitathatatlanul jogot ád: / Ne hagyjátok a templomot, / A templomot s az iskolát! //

E templom s iskola között / Futkostam én is egykoron, / S hűtöttem a templom falán / Kigyulladt gyermek - homlokom. / Azóta hányszor éltem át ott / Lelkem zsenge tavasz – korát! / Ne hagyjátok a templomot, / A templomot s az iskolát!

Az iskola és a templom szomszédok voltak. A templom a dombon, az iskola alacsonyabb helyen. Az iskola udvarából lépcső vezetett fel a templom fele. Nagyon sokszor mentünk ki a templomba a lépcsőkön. Nem kellett kimenni a Főútra. A templom kerítéséig volt az iskola udvara. A keleti bejárattal szemben, olyan 5-6 méterre volt a templom dombja. Akkor kerítéssel volt elválasztva az udvartól. A dombra szintén lépcső vezetett fel szembe a keleti bejárattal. A

templom kerítése mellett több kőkereszt áll, mert ott, azon a dombon volt a régi temető. Akkor még gazdasági épületek is voltak, mert az épület alsó részén egy kis tanítói lakás volt, szoba, konyha. Harangozók is laktak benne. Állatokat tartottak. Így volt egy pajta, a deszka fásszín. Kinn a keleti részen, a dombon volt egy kis ház. Csak egy lakóhelyiség, és egy fásszín volt egy tető alatt. Itt lakott a gödörásó család. Ők azért kaptak pénzt, hogy a temetőben mindig ők ásták meg a sírokat. Az a család volt az utolsó, akiknek ilyen hivataluk volt. Pár évre rá csak az asszony maradt, aki késő öregkorában halt meg. A szünetekben való játékoknak kevés hely maradt. Mivel sok volt a gyerek, inkább körjátékokat játszottunk. Meg volt a hitoktatás. A plébános úr tartotta a hittanórákat a parókia udvarán lévő házban, amíg tüzelni nem kellett. Ez amolyan raktár is volt, akár a kamra. Ősszel itt erjedt a pálinkának való szilva. Amikor hideg lett, akkor a parókia egyik szobájában tanultunk.

Valóban együtt volt a templom és az iskola. Minden vallási ünnepet megtartottak, tanítási szünet volt, de ott kellett lenni a szentmiséken. Ezek egészen másak voltak, mint most. Latin volt a szertartás nyelve. Fiúk ministráltak, megtanulták a latin szöveget, amit mondani kellett. Az akkori szertartásokkor a pap az oltár felé volt fordulva, majdnem végig a szentmise alatt. Az evangélium felolvasása után a szószékről prédikált. Tehát vallásos oktatás volt, amikor elsős lettem.

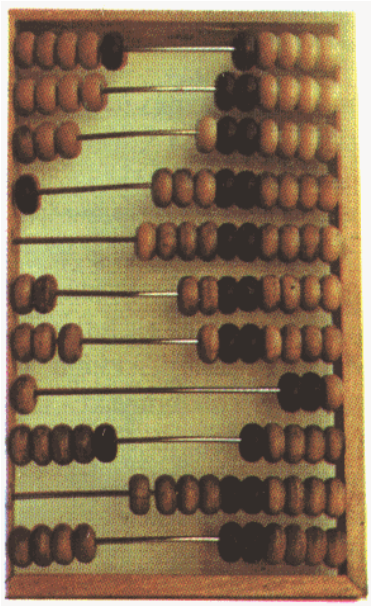
A tanügyi reform vetett véget ennek. Levették a feszületet a falról és elmaradt a reggeli és déli ima. A feszület helyére fel kellett rakni a Központi Bizottság tagjainak a képét. Ezeket sokszorosították, úgy hozták az iskolákhoz. Be kellett rámáztatni és felrakni a főfalra. Úgy emlékszem, hogy heten vagy kilencen voltak. Nagyon sok mindenre vissza tudok emlékezni, de ezt talán az agyam nem tartotta érdemesnek tárolni. Középen volt a főtitkár képe, mellette két oldalt a többieké. Egy kép mérete lehetett 40x60 cm, nagy hely kellett nekik, nem fértek volna el azon a falon. Az osztályban megfordították a padokat, és a másik oldalra rakták fel a képeket. Képek voltak a folyósón is, a tanácskozóban is és minden intézményben. Addig minden jelentősebb egyházi ünnep alkalmával tanítási szünet volt, a gyerekek mentek a templomba. Ezt betiltották és következtek a tiltásokkal teli esztendők.

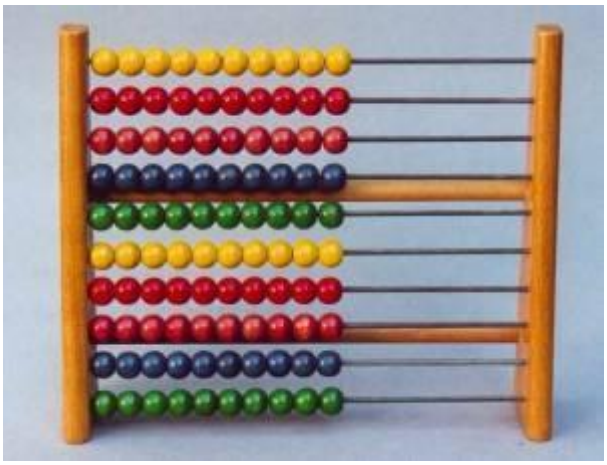

Régi osztálytermek, dobogó, katedra, lábas tábla, fapadok, szekrény a tanszereknek.

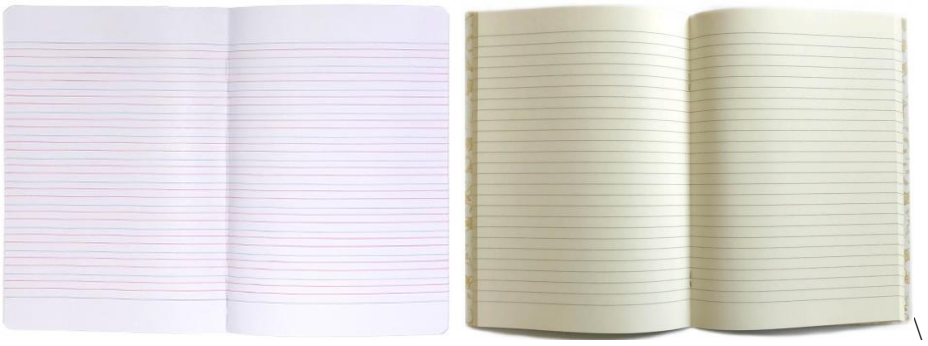

Golyós számológépek.

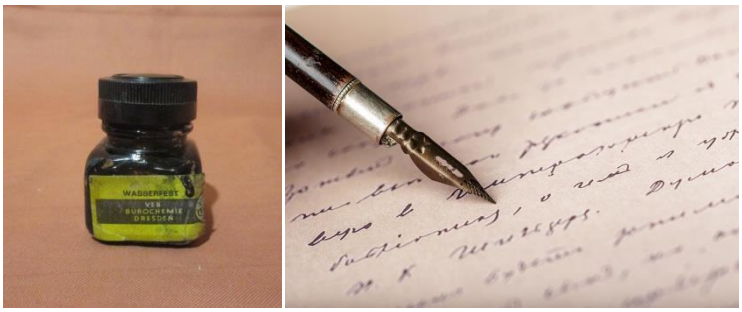
Az osztály létszáma lassacskán csökkent. Az elemi osztályokból néhány gyereket elvittek Karcfalvára, ahol a szegényebb gyerekeknek bentlakást biztosítottak teljes ellátással. Az iskolalátogatás sem volt még kielégítő, hisz a gyerekek nagyon sokat hiányoztak, segítettek a szülőknek minden mezőgazdasági munkában. Sok gyermek csak kétheti vagy egy hónapi hiányzás után kezdett iskolába járni, és tavasszal hetekig hiányoztak, mert kellett segíteni az otthoni munkákban. A hiányzások végett sok volt a bukás, így a korosztályok összekeveredtek. Negyedik osztály végéig is, de ötödik osztálytól még látványosabban csökkent az osztálylétszám. Sokan kimaradtak ötödik, hatodik osztály után. A lányok elmentek szolgálni a nagyobb városokba. Sok lány nem is jött haza, idegenbe mentek férjhez. A szolgálás idején megtanulták a házimunkát és gyűjtötték a kelengyére valót. A fiúk otthon a családban segítettek az állatok gondozásában, a mezei munkákban. Az osztálytermek nagyok, és tágasak voltak. Sok padot be lehetett tenni. A nagy termekben egy-egy nagy érckályha volt. Ezekben bükkfával és tőzeggel tüzeltek. Bár kora hajnalban begyújtottak a takarítók a kályhákba, elég hideg volt az osztályban, mert a tőzeg nem adott elég meleget. Ezen kívül a tőzeg nagyon sok szemetet hagyott maga után. Azért, hogy ne kelljen súrolni a padlót, fáradt olajjal kenték be, ami fekete színt adott neki. Ennek is sok káros következménye volt. Ragadt a cipőnk talpa a padlóhoz, ha

gumi volt a talpa a cipőnek, akkor nagyon hamar tönkrement. Egyszerűen felpuhult és le is vált. Ha valami ruhadarab, vagy tanszer leesett a padlóra fekete lett, összepiszkolódott. A cipők talpával haza is vittük ezt a fekete masszát, és odahaza is foltot hagyott a cipőnk. Az illemhelyek az épület részei voltak. Két fülke az emeleten, kettő a földszinten. Az emelet keleti oldalán egy hosszú tornác, azon lehetett a wc-re menni. Az épületnek ezt a részét később lebontották. A falak felszívták a pöcegödör nedvességét. Amikor én iskolás voltam, már akkor látszott a csúnya sárgás, nedves folt.

Akkoriban nagyon sokat hiányoztak a gyerekek az iskolából, ezért gyenge volt az eredmény tanév végén. Gyakran szokták mondani: „Gyenge, mint a Lajos Jóska értesítője.” Lajos Jóska az 1900-as évek elején járt iskolába. Egy alkalommal, amikor hazavitte az értesítőjét, éppen tele volt az udvar emberekkel. (Vásár volt, az édesapja lovat adott el.) A gyermek, ahogy hazaért, azonnal mutatta az értesítőjét az édesapjának. Az édesapja, amikor fellapozta az értesítőt pironkodva állapította meg falus társai előtt, hogy „Ez fiam, nagyon gyenge.” Azóta használják Madarason ezt a szólást, ha valaki mindenből vagy valamilyen tantárgyból nagyon gyenge a tanulásban. Madarason nagyon sok volt mindig az ugyanazon családnevű személy, ezért elterjedt a ragadványnév. Egyes ilyen nevek már az iskolában ragadtak rá a gyerekekre. A pedagógus mindig nagyon tapintatos kellett volna, legyen, hogy bizonyos iskolai „balesetek” ne hagyjanak egy életre szóló hátrányt, melléknevet. A gyermek ne legyen a gúnyolódás céltáblája. Ennek ellenére maradtak ilyen gúnynevek, amelyek egész életre megkeserítették a gyerekek életét. Már az első osztályban új tanító érkezett, Lakatos Imre. Páll Lajos tanító bácsi pedig számtant tanított a felső tagozaton. A második osztályt is Lakatos Imre tanító bácsival fejeztük be. Hogy emlékszem Imre tanító bácsira? Vicces, mosolygós volt. Gyakran simogatta a gyerekeket, szépen énekelt. Eljött a tanév vége. A harmadik osztályt a nagy iskolában kezdtük. Az osztályterem a nyugati oldalon volt. Nagy, tágas osztály, sok bükkfa paddal. Itt is lábas tábla, számológép, egy nagy érckályha, egy szekrény, egy fásláda, falifogas, dobogó, katedra volt a berendezés. A padló ugyanúgy fekete, motorolajos. Harmadikban Páll Ilona tanító néni tanított. Elég szigorú volt, szerette a pontosságot, a fegyelmet. Tudta is tartani a rendet. A nagy létszámú osztályokban szükség is volt erre.

Szépírás füzetek II., III. és IV. o.

Régi tintásüveg és mártogatós írótollak

Negyedikben Prázsmári Olga tanító néni tanított. Csak egy évet volt Madarason, az 1950-1951-es tanévben. Akkor is abban a teremben voltunk. Olyan kis tipp-topp tanító néni volt. Akkor nem volt ellenőrző könyv. A jegyeket megmondta. Otthon az első kérdés mindig az volt. Ma hányast kaptál? Csináltál-e valami rosszat. Elég jól tanultam, nem volt rossz jegyem, viselkedési problémám sem. Időnként volt szülői értekezlet, este tartották. Egyik alkalommal, amikor édesanyám hazajött, kiszedett az ágyból, máskor soha nem vert meg egyikünket sem, ekkor kaptam egy nyaklevest. Megkérdeztem, hogy ez miért volt? Azt mondja miért nem mondtam meg, hogy olyan gyenge jegyeim vannak, miért hazudtam? Mondtam, hogy ez nem igaz. Azt mondja, ezeket olvasta fel neki a tanító néni. Reggel sírva panaszkodtam Olga tanító néninek, hogy valami tévedés lehet. Beismerte, hogy tévesen az utánam következő kislány jegyeit olvasta fel. Délben velem jött haza, hozta az osztálynaplót, megmutatta édesanyámnak. Ezt a gesztust soha nem felejtettem el. Sok év múlva, amikor Székelyudvarhelyen lakott, én továbbképzőn ott voltam, felkerestem, mint régi tanító nénimet, emlékezés közben elmondtam, hogy még most is hálás vagyok, hogy akkor eljött hozzánk. Elmondtam neki, hogy én is tanító néni lettem. Hogy nagyon szeretek tanítani. Emlékeztünk közösen az akkori időkre, a többi tanító nénire, akik akkor tanítottak. Elmondtam neki, hogy olyan pedagógus család lett a miénk,

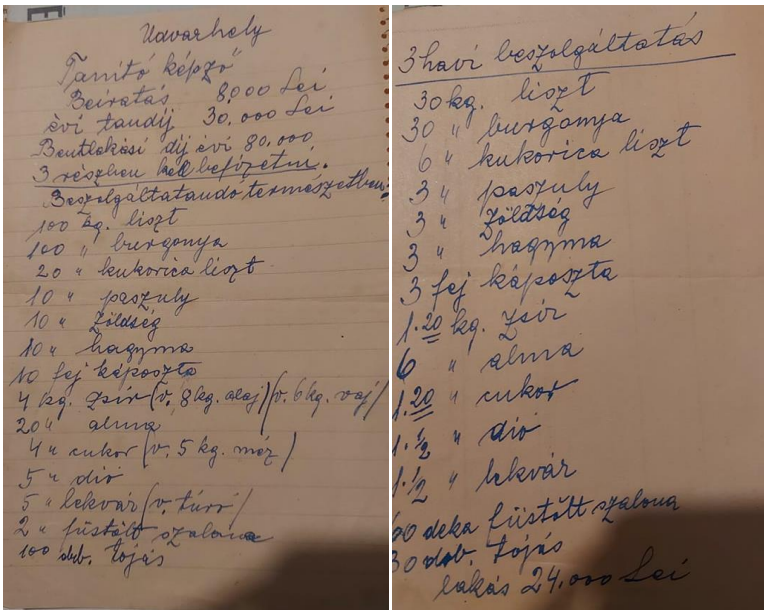
hogy két öcsém tanár, hogy a párjaink is pedagógusok, hogy a nyolcunkból van három tanító és 4 tanár. Hogy valamikor nagyon jó példaképeink voltak ők, a fiatal pedagógusok.

Írtam, hogy harmadik osztályban Páll Ilona tanító néni tanított. Még álmodni sem mertem akkor, hogy egykor nekem is sikerül az álmom, hogy én is tanító néni leszek, sőt közvetlen munkatársa az akkori tanító nénimnek. Azt még a legmerészebb álmaimban sem gondoltam, hogy, amikor nyugdíjas leszek, akkor is tanító néni leszek, nem az iskolában, hanem a mindennapi tevékenységeim során, akkor sem fogom, csak úgy pihenéssel eltölteni az éveimet, hogy majd belefogok az értékek gyűjtésébe és, hogy minden érdekelni fog, hogy nemcsak gyűjtök, hanem írásban is megörökítem, a régi dolgokat.

Miután megkaptam sok évre rá a tanítói oklevelemet, az óvodába kaptam kinevezést. Akkor a volt tanító néni immár sok éve óvó néni volt. Egy óvodában tanítottunk 9 évet. Nagyon közeli kapcsolatunk volt. Sok mindent megbeszéltünk az életünkről, az emlékeinkről. Viszont én annyira tiszteltem, hogy hiába kért fel, soha nem tudtam letegezni. A férje, Páll Lajos tanító bácsi is tanítóm volt. A felső tagozaton számtant tanított, de annyira beleéléssel, hogy, akik az ő keze alatt tanultak, továbbjutva bárhol kitűntek a számtantudásukkal. Ilonka néni elvégezte a tanítóképzőt időben, én a látogatás nélküli szakon, már családdal, gyerekkel. Elmesélte, hogy, amikor Székelyudvarhelyen bentlakó tanuló volt a tanítóképzőben, mennyi mindent kellett adjanak természetben a szülők. A tanévkezdéskor összeírták mit kell adni a tanítóképző bentlakásába. Az első bejegyzés erről szól. Az édesanyja lejegyzett minden jelentősebb dolgot, elrakta egy fiókba. A gyerekei továbbtanulásáról is írt. Egy ilyen bejegyzés.

1947. tanévkezdés. Beíratás – 8.000 lej, évi tandíj – 30.000 lej, bentlakási díj évi – 80.000 lej. (összesen 118.000 lej), Beszolgáltatás természetben: 100 kg liszt, 100 kg burgonya, 20 kg kukoricaliszt, 10 kg paszuly, 10 kg zöldség, 10 kg hagyma, 10 kg káposzta, 4 kg zsír, (vagy 8 kg olaj vagy 4 kg vaj), 20 kg alma, 4 kg cukor, 5 kg dió, 5 kg lekvár (vagy túró), 2 kg füstölt szalonna, 100 db. tojás.

Ezt háromhavonta így fizették meg. 30 kg liszt, 30 kg burgonya, 6 kg kukoricaliszt, 3 kg paszuly, 3 kg zöldség, 3 kg hagyma, 3 fej káposzta, 1,20 kg zsír, 6 kg alma, 1,20 kg cukor, 1,10 kg dió, 1,10 kg lekvár, 60 deka füstölt szalonna, 30 db. tojás, lakás 24.000 lej.

Akárhogy is képzeljük, nem kis dolog volt akkor sem iskoláztatni a gyerekeket. Akkoriban pénzkereset is alig volt. A mezőgazdaságból élőknek is sok gondjuk volt, hiszen minden termékből az államnak beszolgáltatást kellett adni. Alig maradt valami a családnak. Sok év után, a múlt évben megkaptam a lista másolatát, amire gondosan fel volt vezetve az élelmiszerek jegyzéke. Az óvó néni édesanyja is pedáns asszony lévén elrakta az iratokat, amit most találtak meg az unokák. Ismerték, hogy a régi dolgok mennyire érdekelnek engem, Ildikó átküldte. Nagyon értékes számomra, hiszen a mai fiatalok ezt alig hiszik el. Sokat panaszkodunk, de voltak ennél sokkal nehezebb évek is.

Miután megkezdtük az első osztályt, szépen eljutottunk negyedikig, egyre fogyogattunk, vagy kibuktak, vagy kimaradtak. Később, amikor hetedikesek lettünk, az 52-ből 17-en maradtunk. A hetedik osztályt 17-en végeztük el. A legkisebb tanterembe költöztünk, ahol később az iskola titkársága lett.

Emlékeimben előjött a „tanári”, akkor irodának hívtuk. Ide különleges alkalmakkor léptek be gyerekek. Én már első osztályos koromban jártam ott. Házbérben nálunk lakott két tanítónő, és a szomszédban a nagyszüleimnél egy tanítónő és egy óvónő. Egyik alkalommal, Rancz Veronka tanító néni átjött hozzánk, és mondta: - Ott felejtettem az irodában a piros „kulimat”, kérlek, menj elő és hozd el. (Nem messze volt az iskola.) Nem kérdeztem semmit, csak megjegyeztem, hogy a kulit kell elhozni, de nem tudtam mi az. El is mentem. Akkor néztem szét abban a nagyobb teremben. Kerestem mi az, ami piros. A fogasra fel volt akasztva egy piros kabátka. Leakasztottam és hoztam el. Mondtam, hogy - Tanító néni, más semmi nem volt, ami piros, csak ez a kabát. - Hát jegyezd meg, ennek a neve kuli kabát! Meg is jegyeztem egy életre, most is kedves emlék. Azt viszont megjegyeztem, hogy a terem közepén volt két kecskelábú hosszú deszkaasztal egymáshoz téve. Az asztalok mellett lócák, hosszú deszkapadok. Nagyon egyszerűek. Semmi abrosz, semmi terítő, csak a gyalult deszka. Azután csináltattak kis íróasztalokat, volt egy fiók, egy kis polcos szekrényke részés mindenkinek egy kényelmes szék. Amikor tanítani kezdtem, már ilyenekben ültünk. Az íróasztalka tetején üveglap. Alája betettük az órarendet és a kis családi fotókat.

Az elemi osztályokból, van egy nem éppen kellemes emlékem. Én egy csendes, visszahúzódó kislány voltam. Talán túlzottan is. Akkor volt szépírási óra. Mindenkinek volt egy üveg tintája és pennája. Itatós papírt is használtunk. Egyik szépírási órán a padtársam meglökte a kezemet, én gyorsan hátra kaptam, már borult is fel a hátamnál ülő kislány tintája, rá a szépírási füzetére. Na, akkora tanító néni kiküldött az osztályból, mindkettőnket, engem és a padtársamat is. Különben ez minden osztályban bevett szokás volt. A rendetleneket kiküldték, hogy bírjanak a többi gyerekkel. És, hogy okuljanak a többiek. Volt egy nagy terem az iskolaépület közepén, minden osztály ajtaja oda nyílt. Hát ijedtünkben beálltunk a szomszédos osztály ajtókerete közé és sírtunk. Én pionír voltam, nyakkendőm volt, a padtársamnak nem. Kijött az igazgató, meglátott minket, elég csúnyán ránk ordibált, nekem megfogta a nyakkendőmet, attól fogva felemelt. Kegyetlenül megalázottnak éreztem magam. Hangosan, zokogva sírtam. Addig soha nem kellett megbüntessen senki. Amikor hazamentem, látták, hogy ki vagyok készülve. Nem szidtak meg, inkább vigasztaltak. Sok év múlva, amikor tanító néni lettem, gondolkodtam azon, hogy oldanám meg az ilyen problémát, hogy ne sérüljön meg a gyermek, de hatása is legyen. Talán, az ajtón belül először. Később szerencsére soha nem kerültem „büntibe”.

Miután felső tagozatos lettem, már többször küldtek be az irodába, ezért, azért a tanítóink, mert amíg én itthon jártam iskolába, csak tanítói diplomával tanítottak a felső tagozaton, de már érettségivel is lehetett tanítani, ideiglenesen. Akkor nem volt még villanyvilágítás a faluban, nem volt elektromos csengetés. Volt egy jókora iskolai csengő, melyet a tanácskozóban az asztalon tartottak. A tanítók hetente voltak szolgálatosok. Mindig az küldött gyereket csengetni, aki éppen szolgálatos volt. Nem mindenik tanítónknak volt zsebórája, a karóra az még ritkább volt. Ilyenkor, amikor gondolták, hogy következik a szünet, beküldtek egy gyereket, hogy nézze meg az órát, mert ott az irodában volt egy nagy falióra. Többször voltam küldönc, de egyik alkalommal elnéztem az órát és öt perccel hamarabb ráztam meg a csengőt. Persze a szomszédos osztályokban, akinek saját órája volt, azonnal rájöttek a tévedésre. Hát ekkor „leszerepeltem”a csengetéssel. Ezt sem felejtem el soha.

És nem felejtem el a szüneteket, mert, ahogy kijöttünk, azonnal jött az önfeledt játék. Énekes körjátékok, ugyanazok, amelyeket leírtam. Ez később, amikor én is pedagógus lettem, lassan-lassan átalakult. Kimaradtak a közös körjátékok, divatba jött a kergetőzés, ami gyakran eldurvult. Ekkor a jobb tanulók kivitték a következő óra könyvét, füzetét, és ismételtek. 1960-ban villamosítottak a faluban, az iskolába villanycsengőt szereltek. Most is tanulót küldtek csengetni, de már minden szolgálatos pedagógusnak volt saját karórája. A gyermek csak megnyomta a csengő gombját.

Amikor hetedikes voltam, az osztályfőnöki órán gyakran beszéltünk, hogy ki hol akar továbbtanulni. Ekkor omlott össze az én álmom. 5 éves korom óta tanító néni vagy óvó néni szerettem volna lenni. Csíkszeredában addig volt Tanítóképző Iskola. Közölték, hogy megszűnik. Tanítóképző volt még Székelyudvarhelyen pár évig és Nagyenyeden. Ez a mi családunkban nem jöhetett szóba, hogy egy távolabbi iskolába menjek, mert közeli egymás utáni sorban volt a három öcsém. Nem maradt más választás, csak Csíkszeredában a Vegyes Középiskola.

Az osztályunkból hárman felvételiztünk és jutottunk be a mai Márton Áron Gimnáziumba, a Vegyes Középiskolába. Bíró Margit, Fazakas Domokos és én. Névsor szerint osztottak szét a három osztályba. Így elválasztottak minket. Domokos a fiú osztályba, az A-ba, Margit a leány osztályba, a B-be, én a vegyes osztályba, a C-be kerültünk. A mi családunkból, pedig egymás után mind a négyen itt érettségiztünk. Végig bentlakók voltunk, mi az osztálytársak és a testvérek is. Ez már a mi szüleinknek is kemény erőfeszítés volt, hiszen 1955-1964 között mindig valaki ott volt a bentlakásban. Majd következett 4 év, amikor két öcsém volt a Pedagógiai Főiskolán, Marosvásárhelyen, a tanárképzőn.

1959-ben érettségiztem. Bár Marosvásárhelyen volt tanárképző főiskola, ösztöndíjat is kaptam volna, de egy nagycsalád gyerekeként, ahol mindenik tovább tanult, jól meggondoltam a dolgot. Édesapánk a néptanács keretén belül állategészségügyi felelős volt, most technikus lenne a munkája. Lényeg, hogy 350 lej volt a fizetése havonta. Egy gyerek után a bentlakási díj 200 lej volt. Ha egyszerre két bentlakó gyerek volt, akkor a fizetése még erre sem volt elég. Ezért rengeteget varrt, a lakók is ott voltak, akiknek édesanyám főzött, ezen kívül besegített édesapámnak a varrásban. Nem volt könnyű az iskoláztatás a szüleinknek.

Még volt egy másik ok is, hogy érettségi után nem mentem tovább. A későbbi férjem itt tanított Madarason, már jó ideje udvarolt, szerette volna, hogy összeházasodjunk. Így ismét tolódott a gyerekkori álom. 1960. január 1-jén munkába léptem, tisztviselő lettem, májusban férjhez mentem. A tisztviselőséget nem szerettem, de pillanatnyilag megoldás volt, hogy legyen munkahelyem. Éppen akkor egy átmeneti időszak volt, teljében a kollektivizálás. A villany bevezetése a faluban. Bonyodalmak a beszolgáltatásokkal. Megtanultam gyorsírni az írógépen, megtanultam a könyvelést, elvégeztem egy titkárképző tanfolyamot. Hat hónapig voltam Marosvásárhelyen. Megkaptam a titkári oklevelet, de egyre inkább nem szerettem ott dolgozni. Amit akkor tanultam egész életemre-hasznomra volt. És a lényeges, hogy itthon maradtam, a saját szülőfalumban. „*Van egy falum. Némelykor, ha lelkemmel burkolom magam körül, úgy tetszik, mintha én építettem volna őt, mikor még Isten szándékában laktam. Máskor meg szülőmnek érzem, aki egy csillagos estén, szomorú-mókás mese után fogant engem.* (Tamási Áron)

Közben az iskola fele „tekintgettem”. Már Székelyudvarhelyen volt a kétéves Tanítóképző Főiskola. Már megszületett az első gyermekem, amikor döntöttem. Megszerzem a diplomát és tanító néni leszek. Feladom az irodai munkát, átmegyek helyettesítőnek az iskolába, beiratkozok a főiskola látogatás nélküli tagozatára.

Megérdemlik azok a pedagógusok, akik 1948-1962 között itt tanítottak, hogy felsoroljam a nevüket. *Barabás Áron igazgató, Páll Lajos tanító, Pállné Szőcs Ilona tanítónő, Takó Edit tanítónő, Kapdebó Etelka tanítónő, Lakatos Imre tanító, Páll Julianna tanítónő, Antal Viktória tanítónő, Incze Veronka tanítónő, Gergely Anna tanítónő, Részegh Magdolna tanítónő, Hozó Klára tanítónő, Páll Erzsébet tanítónő, Tompos Etelka tanítónő, Simon Gizella óvónő, Balázs Lajos tanító, Császárné Kosz Paula tanítónő, Pásztor György igazgató, Lukács Anna tanítónő, Koródi Erzsébet tanítónő, Kató József tanító, Szabó Mária tanítónő, Kovács Anna óvónő, Péter Sándor tanító, Prázsmári Olga tanítónő, Kedves Magdolna óvónő, Mihály Gergely tanító, Császár Jeremiás tanító, Imets Lívia tanítónő, Briszkontini Brigitta tanítónő, Kedves Anna*

óvónő, Ambrus Árpád Igazgató, Ambrus Mária tanítónő, Antal Regina tanítónő, Tamás István tanító, Péter Orsolya tanító, Koszta Edit tanító, Kosz Matild, Fodor Éva Piroska tanítónő, Császár Vilmos tanító, Nagy Zsuzsanna tanítónő, Rancz Veronika tanítónő, Cseh Erzsébet óvónő, Bögözi Edit tanítónő.

Mire is emlékszem erről az elemi és a felső tagozatos évekről legszívesebben? Első dolog a szünetekben való ***játék*.** Tanulás szempontjából nagy szerepe van a játéknak. Az óvodában, elemi osztályokban is a játéknak fontos szerepe van. Sokszor egy-egy magasabb szintű követelmény, amely meghaladja egyébként a gyermek erejét, a játékkal elfogadhatóvá válik a gyerekek számára. Nagyon változatosan lehet játékokat bevezetni minden tantárgynál. Itt inkább a szünetek játékairól írok. Hát tudtunk mi játszani abban az időben. Alig vártuk, hogy kicsengessenek az órákról. Azonnal szaladtunk játszani. Nagyon sok játékot ismertünk. Játszottunk szünetekben, délutánokon. Legtöbbször a játék kiszámolós versikével kezdődött. Ilyen versikéket, kiszámolókat, szoktunk mondani:

„Kétfelől fakanál,/Közepében aranytál."

„Kétfelől angyal, Közepében tyúkszar."

„Egy üvegben ül egy törpe,/ Megkérdeztem tőle,/ Milyen színed van neked?

Piros./ Van-e neked piros? Ha van piros rajta, akkor ő lesz a kiválasztott."

„Kiugrott a gombóc a fazékból, / Utána a molnár fazekastól,/ Stól, stól, fazekastól."

„Mese, mese mátka,/ Pillangós madárka./ Ingó bingó rózsa,/Te vagy a fogócska."

„Túrót ettem, elejtettem, / Azt se tudom,/ Hová tettem./ Szél fújja pántlikámat,/

Harmat éri a szoknyámat. Hopp."

„Madarak voltunk, földre szálltunk./ Búzaszemet szedegettünk,/ Mondd meg hányat szedtél te?/ Hatot!/ Egy, kettő, három, négy, öt, hat."

„Egérlyukban volt egy bolt,/ Abban mindenféle volt,/ Tenta penna papiros,/ Eredj ki te kis piros!"

„Egy előre, két kettőre,/ Három hatra, hat kilencre,/ Töltsd ki tízre, tizenegyre!

Mátyás király kapujára,/ Rászállott egy kismadárka,/ Onnan nézi hány óra,/ Fél tizenkettő, bolond mind a kettő."

„Két kis kakas összeveszett,/A verembe beleesett./Szil, szál, szalmaszál,/ Eredj, pajtás te hunyjál!"

„Hárman estünk egy gödörbe,/ Hárman jöttünk ki belőle,/ Dugd hátra!"

„Jákobnak volt hat fia,/ Mind a hat csizmadia,/ Simi, Samu, Sámuel,/ Dini, Dani, Dániel."

„Ecc, pecc, kimehetsz, holnapután bejöhetsz,/ Cérnára, cinegére, ugorj cica az egérre, fuss!„

Főleg körjátékokat játszottunk:

Tüzet viszek

A gyermekek körben guggolnak. Egy gyerek körbejár zsebkendővel a kezében. A kendőt valakinek a hátánál óvatosan leengedi. Megy tovább körbe. Közben énekelik a következő éneket:

Tüzet viszek, ne lássátok, /Ha lássátok, se mondjátok,/ Kiég a ruhátok.// Tűz, víz, lobogó! /Ne nézzetek hátra, / Mert az ördög lássa, /Beletesz a zsákba,/ Elvisz a vásárba.//

Miután észrevette a játékos, hogy nála van a zsebkendő, elkapja és kezdi kergetni a körbe járót. Ha utolérte, ráüt a zsebkendővel. Ekkor be kell menjen az a kör közepébe, ott le kell guggolnia. Ő lett a kotló. Ha viszont nem vette észre a zsebkendőt a játékos, akkor a körben járó gyermek ütögeti a zsebkendővel őt, és neki kell bemennie a kör közepébe. Addig marad ott, amíg más kotló kerül.

Kinn a farkas, benn a bárány

A gyerekek körben állnak összefogott kezekkel. A bárány bent van a körben, a farkas kint, közben körbe járnak és éneklik.

Kinn a farkas, benn a bárány, / Hízik a bárány, /Szárad a farkas, / Szabad vásár mindennek, / Gazdagnak és szegénynek.//

Ekkor a körben állók felemelik a kezüket. Szalad a bárány, utána a farkas. Addig szaladnak, amíg elkapja a farkas a bárányt. Ekkor újabb farkast és bárányt választanak.

Csön-csön gyűrű
A gyerekek tenyerüket összetéve ülnek. A hunyó eltakarja a szemét. Az osztó valakinek a kezébe ejti a gyűrűt a dal éneklése közben. A hunyó megindul a körben, keresi a gyűrűt. Közben éneklik: Csön-csön gyűrű, arany gyűrű, /Nálad, nálad, ezüst gyűrű, /Itt csörög, itt pörög, itt add ki!//

Mindenki egyformán, összetéve tartja a tenyerét. Háromszor nézheti meg hol a gyűrű. Ha nem találja el. Akkor kiáll a játékból. Más hunyót és osztót választanak.

Beültettem kiskertemet
Körben állnak a gyerekek. Egy játékos a vevő. Egyik irányba megy a kör, a másik irányba a vevő. Éneklik a következő éneket:

Beültettem kiskertemet a tavasszal,/Rózsa, szegfű liliom és rezedával./Ki is nyíltak egyenként, el szeretném adni mind, / De most mindjárt./

Ekkor megáll a kör, a vevő kezet fog egyik legközelebbi játékossal, és a következőket énekli: Én megveszem virágodat, ha eladod, /Ha az árát te magad is nem sokallod./

Most a két játékos együtt énekli: /Uccu nézzünk utána, versenyfutás az ára, / De most mindjárt.//

Ellentétes irányba szaladnak a körön kívül. Aki hamarabb visszaér, az foglalja el az üres helyet. Jó, ha a körbe járó gyerek ér hamarabb célba.

Üsd, a harmadikat
Kettesével állnak körben a gyerekek. Két játékos szalad egymás után a kör körül. Az első gyereknek be kell ugrani valahová, olyan módon, hogy menet közben, az egyik belső gyermek elé áll. Nem szabad „csiprot törni", vagyis visszafele ugrani be, vagy esetleg a körbe beugrani és kikerülni egy vagy két párt. Játék közben nincs ének, csak hangos biztatás, drukkolás.

Süssünk, süssünk valamit
A gyerekek összefogják a kezüket. Van egy sorvezető, a másik végén levő gyermek áll, mint a cövek. Énekelik a következő éneket:

Süssünk, süssünk valamit,/ Azt is megmondom, hogy mit. / Lisztből legyen keverve, töltelékes jó édes. / Sodorva, tekerve, túróval bélelve, Csigabiga rétes kerekes és édes.//

Miközben énekelnek, rátekeredne az álló gyerekre. Amikor, már mindenki rá van tekeredve, a sorvezető ütögeti a fejüket és mondja. Megsültek a kenyerek. Ki a kemencéből! Elengedik egymás kezét, szaladnak szanaszét.

Lánc, lánc, eszterlánc
A gyerekek egymás kezét fogva körbejárnak és énekelik: Lánc, lánc, eszterlánc, eszterlánci cérna, / Cérna volna, selyem volna, mégis kifordulna. / Pénz volna karika, karika, forduljon ki Marika, Marikának lánca.//

Akinek a nevét kiéneklik, kifordul. Amikor már mindenki kifordult, akkor újból kezdik, és azt éneklik: forduljon be Katika, Katikának lánca.

Bújj, bújj, zöldág

Két gyerek felemelt kézzel kaput tart, a többi sorban átbújik alatta. Akinél a dal végén lecsapják a kaput, az is kaputartó lesz. A két kaputartó gyerek játéknevet kap: Pl. rózsa, gyöngyvirág. Amikor lecsapják a kaput, megkérdezik: -Kihez mész, a rózsához, vagy a gyöngyvirághoz? Így a főkapuk mellett gyarapodik a kapuk száma, mindaddig, amíg elfogynak a kapu alatt átbújó gyerekek. Minden kapu alatt át kell bújni, de leütés csak az első kapunál van. Bújj, bújj, zöldág, zöld levelecske, / Nyitva van az aranykapu, csak bújjatok rajta./ Nyisd ki rózsám kapudat, kapudat, /Hadd, kerülöm váradat, váradat, / Szita, szita péntek, szerelem csütörtök, // Dobszerda.//

Ég a gyertya ég
Főleg az óvodások és az első osztályos gyerekek szokták játszani. A kör közepén áll egy gyermek felemelt kézzel égő gyertyát utánoz. A többi gyerek körbe jár az első két sor énekre.

Ég a gyertya, ég, / El ne aludjék,/

Ekkor felemeli minden gyerek a magasba mindkét kezét, megfordul saját maga körül, miközben éneklik:

Aki lángot akar látni, / Mind leggugoljék. //

Erre minden gyerek leguggol.

Körben áll egy kislányka

Ezt a játékot már a nagyobbak is játszották. A gyerekek körbe állnak, egymás kezét megfogják, egy kislány a kör közepén áll. Éneklik a következő éneket:

Körben áll egy kislányka, / Lássuk ki lesz a párja, / Kit szeret a legeslegjobban,/ Azzal forduljon gyorsan.//

Párt választ magának, csárdást táncolnak, miközben éneklik:

Ezt szeretem a legjobban, / Ezzel fordulok gyorsan. //

Megállva tapsolnak és énekelnek:

Vége, vége, vége mindennek, / Vége a jó kedvünknek.

A gazda rétre megy

Körben állnak a gyerekek. A kiválasztott gazda a kör forgásával ellentétes irányba megy. A következő éneket éneklik:

A gazda rétre megy, a gazda rétre megy,A gazda ki a, ki a, ki a, ki a rétre megy./ Az asszony vele megy, az asszony vele megy. /Az asszony ki a, ki a, ki a, ki a rétre megy. //

Amikor az ének második sorának a végéhez érnek, akkor a gazda ráteszi a kezét a legközelebbi játékos vállára, aki megfogja a kezét, és vele megy. Így végigéneklik a családtagok nevét, (fiú, leány, anya, apa, nagymama, nagytata), a háztartásban lévő dolgok nevét, felsorolják az összes háziállatot, (tehén, juh, kecske, bárány, disznó, malac, ló, csikó, tyúk, kakas, pulyka, ruca, liba stb.) Amikor elfogynak a gyerekek, és csak egy marad, akkor megállnak, tapsolnak, és ezt éneklik:

A szamár bent marad, a szamár bent marad,/ A szamár ki a, ki a, ki a, ki a bent marad.//

Szokták ezt folytatni a Süssünk, süssünk valamit játékkal. Ekkor a „szamárra" tekeredne fel.

Haton vannak a mi ludaink

Ezt a játékot páratlan létszámmal játsszák. Körben állnak a gyerekek. Egy játékos bent van a körben. Az utolsó ütemnél megállnak, mindenki igyekszik párt találni magának. Akinek nem jut az lesz a „gúnár", ő kerül a kör közepére. Az ének a következő:

Haton vannak a mi ludainak,/ Három fehér, három fekete,/ Gúnár, gúnár, liba gúnár,/ Gúnár az eleje, szabad a mezeje, / Akinek nincs párja, válasszon magának.//

Ispiláng, ispiláng

A gyerekek körben állnak, egy gyerek a kör közepén áll. A kör jobbra indul, amikor a Szederszeműt-t éneklik, akkor a körben álló kiválaszt magának egy társat, miközben megáll a kör, és tapsolnak a gyerekek ütemesen, megforgatja. Helyet cserélnek, és folytatódik a játék.

Ispiláng, ispiláng, ispilángi rózsa, / Rózsa volnék, piros volnék, mégis kifordulnék./ Zöld selyem rojtja, két garas híja, / Szederszemű kis Mariska fordulj angyal módra.

Voltak még kedvenc játékaink. Játszottuk a következőt:

Bújj, bújj, medve

A gyerekek páronként összefogják a kezüket és felemelik. Az utolsó pár indul a kialakított alagút alatt előre, amikor elérnek a végére ők is felállnak,

Felemelik a kezüket. Ez így megy, amíg meg nem unják. A következő éneket énekelik közben:Bújj, bújj medve. /Gyere ki a gyepre, /Ha kijöttél szép csendesen, / hogy a vadász meg ne lessen, /Bújj, bújj medve.//

Gyertek haza, ludaim!
Egyik oldalon van a gazdasszony, nem messze tőle a farkas, a másik oldalon a libák.- Gyertek haza, ludaim! /

- Nem merünk!
- Miért?
- Félünk!
- Mitől féltek?
- Farkastól!
- Hol a farkas?
- Bokorban.
- Mit csinál?
- Mosdik.
- Miben mosdik?
- Arany medencében.
- Mivel törölközik?
- Kiscica farkában.
- Kék ablak! Kék ablak!

Erre a libák szaladnak a gazdasszony felé, közben a farkas elkap egyet-egyet, magához viszi. Addig játsszák, amíg a farkas a libák nagy részét megfogdossa, és elviszi.\

Adj király, katonát!

Főleg a fiúk kedvenc játéka volt ez! Két részre szakadtak. Jó erősen fogták össze a kezüket. Szemben álltak egymással bizonyos távolságban. Mindkét sorban volt egy vezető. Egyik csoport tagjai mondták:

-Adj király katonát!

-Nem adok!

-Ha nem, hát szakítok!

-Szakíts, ha tudsz!

Ekkor egyik játékos szalad a másik csoport fele. Jó erősen neki ugrik az élő kertnek. Ha el tudja szakítani, akkor választhat egy játékost, akit magával visz. Ha nem, akkor ő marad ott. Végén az a csapat nyer, amelyiknek több katonája marad meg.

A kotló és a héja

Kiválasztják a kotlót és a héját. Egymással szemben állnak. A kotló után felsorakoznak a csirkék, egymás derekát fogva két kézzel. A héja egy pálcikával piszkálja a földet.

- Mit ásol héja?

-Gödröt.

- Minek a gödör?

- Víznek?

- Minek víz?

- Csirkét kopasztani.

- Hol a csirke?

- Ott vannak nálad.

- Abból bizony nem kapsz.

- Úgy is elkapom.

-Anya vagyok, nem hagyom.

Ekkor a héja el akar kapni egyet közülük. Ha elkapja, elviszi. A játékosok nem szabad elengedjék egymás derekát, az anyát. Addig játszanak, amíg a csirkék elfogynak, majd kezdik elölről. Nagyon mozgalmas, vidám játék ez.

A hoppon maradt vőlegény

Két sorban egymással szemben állnak a játékosok. Egyik sorban eggyel többen vannak, ezek a kérők, a másik sorban a lányok. A kérők egyenként átmennek a másik sorba, meghajolnak, egyik leány előtt, és mondják: - Szabad lesz? Igennel vagy nemmel válaszolnak, úgy, hogy a fejüket hajtogatják. Addig tart a kérés, amíg elfogynak a leányok. Az a vesztes, aki nem kap menyasszonyt. Ő lesz a hoppon maradt vőlegény.

A sípkészítés

Kora tavasszal, amikor megindult a nedvkeringés a fákban, akkor a készítettünk fűzfasípot. Nemcsak a kisfiúk, hanem a kislányok is tudtak fűzfafurulyát készíteni. Levágtuk a megfelelő fűzfaágat, keményebb helyen megpotyoltuk, ütögettük, majd az egyik oldalát rézsútosan levágtuk, kivágtuk a kis lyukat, mozgattuk a kérget, amíg szépen lecsúszott. Mindkét végét bedugtuk. A kihúzott fadarabkából levágtunk egy-egy 2 cm-es dugócskát. Az eső részből egyik oldalán lecsaptunk vízszintesen egy fél cm-nyit. Így dugtuk be, majd fújhattuk is. Készítettünk„bőgőt" is. Ezt egy vékonyabb ágacskából csináltuk. Megpotyoltuk az ágacskát, levágtunk egy 5 cm-nyit, lehúztuk a kérget, majd ezt egyik oldalán egy cm-ren kivékonyítottuk. Lehetett is fújni. Bőgő hangot adott. Miközben folyt ez a munka mondogattuk: Duvadj, duvadj, furulya, /Kicsi Máté kakasa, /Felmászott a toronyra, /Onnan nézi, hány óra, / Fél tizenkettő, /Bolond mind a kettő.// Szólj, síp, szólj! / Forró vízbe teszlek,/ Onnan is kiveszlek. / Kerék alá teszlek, / Onnan is kiveszlek. / Szólj síp, szólj!//

A bocsozás

Ezen kívül bocsoztunk is. Ezt a játékot úgy játszottuk, hogy volt egy játékos az ütő és volt a fogó. Az ütő játékos kezében volt két pálca, egy hosszabb és egy rövidebb. A hosszabb pálcával elütötte a rövidebbet. A fogónak kellett szaladnia, majd méricskéltek a hosszabb pálcával, hogy ki ütötte távolabb. Ugrókockáztunk, a földre rajzoltunk négyzeteket, leszámoztuk és fél lábon állva, egy lapos követ rugdosva ugráltunk bennük bizonyos szabályok szerint. Nemcsak az elemi osztályokban játszottunk szünetekben, hanem még hetedik osztályosként is. Jó volt a játék, nem kellett biztatni erre minket. Lassan kimaradt az ilyen játék a szünetek alatt. Régebben még, ha a tanító beindította, akkor folytatták. A hosszú pedagógusi munkám során csak azt sajnáltam, hogy a gyerekek játékai változtak a szünetek alatt. Inkább kergetőznek, rohangálnak, kiabálnak, kifáradnak. Ezt szeretik, pedig nagyon szépek voltak azok a hajdani szünetek, a körjátékok.

A karikázás

Majdnem minden kislánynak volt egy karikája. Nekem is csináltatott édesapám egyet, ami olyan volt, mint egy kis kerék ráfja. Volt hozzá drótból egy hajtó. Ennek egyik felén fogója volt, a másik felén úgy hajtották meg, hogy beférjen oda a karika széle. Lehetett vele egyensúlyoztatni a karikát. Taszítottuk, versenyeztünk, ha ügyesek voltunk, akkor nagy távolságra lehetett elgurítani, anélkül, hogy felborult volna a karika. Mondóka erre: - Kerek ez a karika, karikázik Marika.

A kézi szövő

Bent a házban játszottunk, akkor nagyon megfelelt a kézi szövő. Két gyerek játszotta, miután bizonyos szabály szerint„feltették a szövőt." Ezt, aztán számtalan változatban lehetett „leszőni", vagyis venni át egymástól a szövőt felemelt kezekkel.

A másik játék a *„Húzd meg, ereszd meg!*” Órákig lehetett játszani, nem untuk meg. Közben sokat énekeltünk, szavaltunk, vagy valamilyen mutatványt végeztünk.

Vagy egy zsebkendő, vagy fejkendő négy sarkát fogja egy-egy játékos. Van játékvezető. Ez mondja, hogy mit kell tenni. Mondogatja: Húzd meg, ereszd meg! Húzd meg, ereszd meg! Utána gyorsan mondja: Húzd meg Kati! Vagy: Ereszd meg, Jancsi! Nagyon gyorsan kell mondani, nagyon gyorsan kell cselekedni. Ha eltévesztik, akkor zálogot kell adni. A zálog kiváltása a szokásos módon történik.

Jó játék volt még az *„Amerikából jöttünk.”* Lehetett gondolkozni, találgatni.
Két játékos kimegy a teremből. Egymás között elosztják, hogy melyik milyen néven játszik. Rózsa- tulipán, angyal- ördög, alma- körte, vagy ehhez hasonló neveket választanak.
Kigondolnak egy szót. Megjegyzik a kezdő és az utolsó hangot. Pl. V…g (virág) Amikor elhatározták, bemennek a terembe és mondják:
- Amerikából jöttünk, mesterségünk címere: v..g.
Ha valaki kitalálta, akkor megkérdezik:
- Kihez mész, a rózsához vagy a tulipánhoz? Akit kiválasztott azzal megy ki. Így folytatódik tovább a játék.

Az eldugott tárgyak keresése csendes, közben hangosodó énekléssel vagy hideg, meleg, forró jelzésekkel. Egy gyermek kimegy a teremből. A többiek eldugnak egy tárgyat. Amikor bejön, énekelnek. Ha közel jár hangosabban, ha nem halkabban. A másik változatban mondják hideg, ha távol keresi és meleg vagy forró, ha közelében jár. Sokszor nagyon hangosra sikerül a jelzés, de szeretik a gyerekek ezt a játékot. Az mehet ki következőnek, aki a legszebben ül a helyén.

Kint is, bent is lehetett játszani a *„Hol vagy Jakab?” játékot.*

Kiszámolással játékvezetőt választanak. Ez elköti a szintén kiszámolással kiválasztott gyermek szemét. A többi körülötte ugrál. A bekötött szemű gyermek kérdezi:- Hol vagy Jakab? A többi mondja: -Itt vagyok!
Miután egyet megfogott, ki kell találnia, hogy ki ő. Azután helyet cserélnek.

Angyal és ördög

Kiszámolással választanak egy angyalt, egy ördögöt és egy kertészt. Az angyal és ördög kimegy a teremből, vagy félre megy. A kertész virágnevet ad a játékosoknak.

Az angyal: - Csin, csin!
Kertész: - Ki jár?
- Angyal.
- Mit keres?
- Virágot.
- Milyen nevezetűt?
- Rózsát.

Ha van rózsa, elmegy az angyallal.

Az ördög: - Bumm, bumm.
- Ki jár?
- Az ördög.
- Mit keres?
- Virágot.
- Milyen nevezetűt?
- Rezedát.

Ha nincs meg a keresett virág, akkor üresen kell elmenni.
Addig folytatják, amíg elfogynak a virágok. Az nyer, aki több virágot gyűjtött.
Lehet folytatni még úgy, hogy a vesztes csoport minden tagja zálogot ad. Ezt egy helyre teszik. Letakarják egy kendővel. Választanak egy bírót is. A kertész benyúl a kendő alá, megfog egy játékot és kérdezi:
- Mit ítél a bíró, akinek a záloga a kezemben van?
- Énekeljen, (mondjon verset, ugrándozzon, bohóckodjon, mondja azt, hogy: Szamár vagyok, vagy ehhez hasonló dolgokat).
Amikor elfogy a zálog, akkor vége van a játéknak.

Szépek és csúnyák

Kiszámolnak egy játékvezetőt. Körben állnak a játékosok. A játékvezető elkapja egyik gyerek kezét. Megpörgeti és mondja neki:
- Csinálj, szépet! Ekkor fel kell vennie a játékosnak egy pozíciót és úgy kell maradnia. Újból megpörget egy gyermeket.
- Csinálj, csúnyát! Addig folytatják, amíg elfogynak a játékosok.
Azzal fejezhetik be, hogy kiválasztják a legszebb, vagy a legcsúnyább helyzetű gyereket. Ez lesz a játékvezető a következő menetben.

Voltak *mondókás játékok* is.
Két kis madár ül a fán.
Egyik Péter, másik Pál.
Hess el Péter, hess el Pál,
Gyere vissza, Péter, Pál.

Ezt a következőképpen játszottuk. Mindkét mutató ujjunkra egy-egy papírkát ragasztottunk. Kinyújtva a két mutató ujjunkat, ritmikusan ütögettük az asztal lapjához a két első sorra, majd a következő sor mondása alatt felemeltük a jobb kezünket, de már vissza az asztallapra a középső ujjunkat tettük. Ezt tettük bal kézzel is. Ha gyorsan és ügyesen csináljuk, akkor alig vehető észre az ujjak cseréje.

A következő *tréfás verse*t is gyakran mondogattuk:

Volt egyszer egy ember,

Szakálla volt kender
Cserefa csizmája,
Bükkfa harisnyája,
Lószar bokrétája,
Felmászott a fára,
Leesett a sárba,
Két kutya húzta,
A harmadik nyúzta,
Sári néni siratta,
Farkas bácsi kacagta.

Egy másik tréfás vers:

Pad alatt, pad alatt volt egy ház,
Abban lakott Mikulás.
Kértem tőle vacsorát,
Azt mondta, hogy pofon vág.
Vágja pofon a macskát,
Tegye a kosárba,
Vigye a vásárba.
Két katona kérdezi,
Mi van a kosárba?
Négylábú macska,
Ötödik a farka,
Farka alatt van egy lik,
Azt az orrodra kötik.

Ezt a verset kiszámolóként is szoktuk mondani ilyenkor mindenki izgult, hogy kinek az orrára kellene kötni azt a likat.

Ezzel a céllal szoktuk énekelni:

1. Debrecenbe kéne menni, pulykakakast kéne venni,
   Lassan kocsis lyukas a kas, kiesik a pulykakakas
   Ha kiesik, vérét vesszük, rögtön a lábasba tesszük.
   Én eszem a zúzát, máját, te eszed a mocskos lábát.

Eközben egymásra mutogatnak a gyermekek.

2. Virágéknál ég a világ,
   Sütik már a rántott békát,
   Zimme, zumm, zimme, zumm,
   Rece, fice, bumm, bumm, bumm.

   Biró Marcsa odakapott,
   Békacombot ropogtatott,

Zimme, zumm, zimme, zumm,
Rece, fice, bumm, bumm, bumm.

Puskás Gábor későn futott, (itt egy jelenlevő nevét éneklik)
Neki csak a füle jutott,
Zimme, zumm, zimme, zumm,
Rece, fice, bumm, bumm, bumm.

Fekete, fehér, igen, nem

Teremben játsszák. Van egy játékvezető, aki kérdezi: fekete, fehér, igen, nem mit vettél a pénzedre? Gyorsan kell válaszolni, de nem szabad belefoglalni a fenti négy szót a feleletbe.

- Szoknyát.
-Milyen színűt?
- Pirosat.
- Igen.
- Igen?

Kész a becsapás és zálogot kell adni. Amikor elég sok zálog gyűlt össze, kiváltják.

A másik, amire visszaemlékezek az, hogy az iskolába kanalat kellett vinni, csukamájolajat töltöttek bele, amit meg kellett inni. Erősítőnek szánták, de nagyon rossz volt az íze. Az iskolában kakaókávét osztottak szünetekben, de csak bizonyos kiválasztott, úgynevezett szegényebb gyerekeknek adták. Úgy emlékszem, hogy kakaóval összevegyített tejport oldottak fel meleg vízzel. Nem tudom milyen lehetett az íze, de azt igen, hogy akik nem kaptunk, nagyon kívántuk.

Még néhány dolog eszembe jut a madarasi iskolában eltöltött iskolai évekről. Akkor alakult meg a pionírszervezet. Második osztályban lehettünk pionírok. Kezdetben meg kellett győzni a szülőket, hogy a gyerekük pionír legyen. Talán közre játszott az, hogy nálunk és a Péter nagyszülőknél is tanítónők laktak, így második osztályosként pionír lettem. Meggyőzték a szüleimet, hogy nem származik károm belőle.

Nem voltam gyenge tanuló sem, így a második osztály elvégzése utáni nyári vakációban egy csoport gyerekkel engem is elvittek Bukarestbe. Amolyan jutalom kirándulás volt. Úgy emlékszem, hogy két nap voltunk ott, és egy éjszaka ott is aludtunk. Mindenesetre emlékezetes maradt. Egy falusi kislánynak, aki addig Csíkszeredába sem járt, csak Csíksomlyón, nagy élmény volt ez az út és örök emlék is. Megcsodáltuk a dupla vágányt a vasúton, elcsodálkoztunk, hogy milyen hatalmas város Bukarest. Voltunk a Pionírpalotában, ott mindent alaposan megnéztünk. Legjobban az a makett tetszett, amely a Bukarest és Predeal közti utat mutatta be kicsiben. Voltunk a nagy parkban, ültünk az óriáskeréken, amelyről nagyon messze el lehetett látni, sétahajóztunk a Herăstrău tavon. Szerintem még az akkori hetedikeseknek is nagy élmény volt, akik részt vettek ezen a kiránduláson.

Felejthetetlenek voltak az iskolai kirándulások is. Akkor mindig a falutól keletre levő Kődbe mentünk. Nagyon gyakran egyszerre a csíkrákosi gyerekekkel. Igazi kirándulások voltak azok, sok-sok játékkal. Vittek a Hargita fele is, de arra valamilyen céllal. Egy emlékezetes eset történt, amikor hatodikosok voltunk. Egyik hetedikes fiú mondta, hogyha kimegyünk a tetőre, onnan

lehet látni a Karakó-völgyhidat, a viaduktot. Azt hiszem heten, vagy nyolcan mentünk vele. Hát egyszer sűrű erdőbe értünk, nem tudtunk tájékozódni. Egy ideig még mentünk felfele az emelkedőn, amikor gondoltuk ideje visszatérni, mert baj lesz belőle. Kezdtünk lefele jönni, de nagyon eltévedtünk. Amikor kiértünk jó sok idő után a tisztásra, nagyon messze voltunk észak fele az elindulás helyétől. Már futva igyekeztünk. Nagy gondot okoztunk a tanítóinknak. Kellett volna hazaindulni, de mi el voltunk „veszve". Kórusban kiabáltak és vártak. Akkor megszidtak, de nem emlékszem a büntetésre. Miután én is tanító lettem már másképpen láttam a dolgot. Egyszer egy tanítványom a Madarasi Hargitán veszett el. Kétségbe voltunk esve. Messze van a falu. Nem volt akkor mobiltelefon. Csak másnap került meg. Eltévedt, elért egy esztenához, ott éjszakázott. Másnap a pásztor visszahozta. Később egy egyhetes autóbuszos kiránduláson, amit a férjemmel szerveztünk, egy fiúcska maradt le a sorból, és tűnt el Ploiești városban. Nem is tudott románul, viszont nagyon figyelmes volt. Amikor elindultunk megjegyezte a templomot, ahol a busz állt, és még előttünk oda ért, várt a lépcsőn. Mindig nagy felelősség volt kirándulást szervezni.

Mindenből terve volt az iskolának, vigyáztak, hogy a tanügyi káderek ne unatkozzanak. Ilyen volt a bükkmakkszedés. Fenyőerdők alján lakunk, ahol csak foltokban volt bükkfa. Na, ezeket a foltokat kellett felkeresni, a fák alól összegyűjteni a bükkmakkot. Lehettünk ötödik osztályosok, amikor elvittek a Bükkfa nevű erdőrészre, ami lehet legalább nyolc kilométerre a falutól. Esett az eső, amíg szedegettük össze azt a kevés makkot, és esett végig, amíg jöttünk hazafelé. Majdnem mezítláb maradtunk, amíg hazaértünk. Nem szedhettünk sok makkot, de lényeg, hogy el kellett menni, nem számított mennyit szedtünk, és milyen áron. A minősége sem lehetett valami jó, mert nem dombvidéken élünk, hanem a fenyvesek között. Volt egy szólásmondás, amit a makkról mondtak „Olyan, mint a férges makk." Ez azt jelentette, hogy valaki se nem egészséges, se nem igazán beteg.

Másik tevékenység, amire nyáron szerveztek be minket a kalászgyűjtés. Aratás után a szántföldeken kellett összegyűjteni az elhullatott kalászokat, a szérűkről is össze kellett szedni. A másik dolog, hogy orosz népi táncokat kellett nekünk tanítsanak és nem székelytáncot. Ugyancsak orosz népdalokat tanultunk az énekórán. Ilyen ének volt: Áll egy ifjú nyírfa a réten…. Képzelem, hogy milyen lelkesedéssel tanulták meg azokat az énekeket és táncokat az akkori nevelőink. Ilyen volt a rendszer, aki tanítani akart el kellett viseljen mindent, amire kényszerítették.

Nem nagyon lehetett szabadideje egy tanítónak. Festették velük az utak menti kerítéseket. Fehér mésszel lemázoltak egy téglalapot, erre festettek piros festékkel, nagy ecsetekkel jelszavakat. Egy ilyen régi jelszó maradványa, amit az 1950-es években mázolhattak, még mindig látszik a szomszédunkban levő, nagyon régi faépület hátoldalán. Ez a jelszó valamikor így szólt: Éljen a Román Munkás Párt! Talán ez az egyetlen falra festett jelszó, amely megmaradt, mint tárgyi bizonyíték ebből az időből. Az akkori pedagógusok jártak tojást gyűjteni a Fogyasztási Szövetkezet részére. Felszólítást hordoztak a beszolgáltatásra. Győzték az embereket, hogy lépjenek be a kollektívbe. Gondoskodniuk kellett, hogy az utak mentén felállított faliújságokon hetente legyen friss újságcikk, karikatúra rajzolva, ami kigúnyolta a kulákokat, az osztályellenséget. Tiltani kellett a gyerekeknek a hittanórák látogatását, templomba járást. A pedagógusoknak szigorúan tilos volt minden egyházi tevékenységen való részvétel, nyíltan nem lehetett egyházi esküvőjük, nem kereszteltethették meg gyerekeiket, nem

engedhették meg, hogy elsőáldozók legyenek, hogy bérmálkozzanak. Még az egyházi temetést is tiltották. Mindenki úgy járt túl ezeken a tiltásokon, ahogy tudott.
A háború után még a faluban egy ideig több bolt is volt, ahol az emberek megvásárolták azokat a dolgokat, amit nem tudtak előállítani. Én csak azokat sorolom fel, ahová mi jártunk vásárolni. Még emlékszem a Mihálcz András, a Vorzsák Ferenc és a Benedek Ödönné boltjára. Sót, ecetet, petróleumot, szeget, gyufát és sok más árut lehetett venni. Ekkor már jegyrendszer is volt, így itt a lisztet, cukrot is meg lehetett kapni, amit a pontokra adtak. Mi is volt a pontrendszer? Az állami alkalmazottak negyedévenként kaptak egy névre szóló, úgynevezett kartellát három hónapra. Több színben volt. A színekre nem emlékszem, csak arra, hogy mindeniknek más volt az értéke, illetve az élelem mennyisége, amit a pontokra adtak. Kartellát kapott az, aki dolgozott és azok a gyerekek is kaptak, akiket ő tartott el. A bányászok kapták a legnagyobb értékűeket. A többi alkalmazott kevesebb ennivalót kapott rá. Legkevesebbet a gyermekek kaptak. A kartella úgy 12x20 cm-es lehetett, függőlegesen négy részre osztva. Az első részen volt feltüntetve a tulajdonos neve és a munkahely. A következő három oszlopban a három hónap, mégpedig úgy, hogy minden napnak megfelelt egy 1x1 cm-es négyzetecske, ráírva számmal a nap. Havonta tehát 30,31 négyzetecske volt. Így leírva egy kicsit bonyolult, de bonyolult volt szegény boltosoknak is, mert, amikor vették a lisztet, cukrot, a kartelláról levágták a négyzeteket, fel kellett ragasztani egy lapra, és ezzel kellett elszámolni azt a bizonyos árut. Ha kenyeret vettek, akkor minden napra vágták a pontocskákat, ha lisztet, akkor egyszerre többet vágtak le. A cipővásár, a ruhavásár is ilyenformán történt. Igazságos volt ez vagy nem? Mit vétettek a feleségek, akik nem kaptak pontot, mit vétettek a falusiak, akik kevesebbet kaptak? Ők is ugyanúgy ettek, hordtak cipőt, ruhát. Másban is különbséget tettek a városiak és falusiak között. A falusi gyerekek hosszú időn át kevesebb gyermeksegélyt kaptak, mint a városiak. Talán kevesebbet ettek, nem szaggatták úgy a ruhát? Aki nem dolgozott állami alkalmazottként az nem kapott kartellát, és akinek az apja vagy anyja nem dolgozott, nem kapott semmiféle gyermekpénzt.
Villanyvilágítás csak a ‘60-as évek elején lett, ezért nagy szükség volt a petróleumra. Ezt csak úgy kaphattunk, ha tojást vittünk az üzletbe. Minden liter petróleumra kellett 2 db. tojás. Ez még nem volt elég, mert sorban is kellett állni érte. A gyerekeket küldték petróleumért, a sorban lökdösődtünk, veszekedtünk. Így történt meg, hogy egy alkalommal, amikor elküldtek petróleumért, ideadott édesanyám négy tojást, amit beletettem a zsebeimbe, kettőt egyikbe, kettőt a másikba. Télen volt. Fáztunk is. Az Ödönné boltja előtt taszigálódtunk. A kezemben volt egy szatyor a két üveggel. A zsebeimben a négy tojás. Egyszer csak azt vettem észre, hogy a zsebeim külső oldalai ragadnak. Hát eltört mind a négy tojás. Haza kellett mennem, mert tojás nélkül nem volt petróleum. Meg nem verődtem, de szidást kaptam, hogy máskor sokkal jobban vigyázzak.
Hatodik osztályos voltam, amikor ismét kaptam egy jutalom utat. Ezúttal Csíkszeredába vittek el télifa ünnepélyre. A nagy feldíszített télifa ott állt a téren, ahol jelenleg Magyar Konzulátus van. Nagyon szép ünnepély volt, mi is kaptunk ajándékot, rajztömböt, vízfestéket, ecsetet, ceruzát. Akkor éjszaka ott is aludtunk egy bentlakásban, csak másnap jöttünk haza. Nekünk, falusi gyermekeknek, akkor nagy élmény volt az ilyen utazás, hisz nem sokan voltak, akik utazgattak városokra, még Csíkszeredába sem.
Nemcsak az iskolában játszottunk. Főleg vasárnap délutánokon, a nagyobb ünnepek délutánjain tele volt játszó fiatalokkal a Marci-kert, a Baráczi-kert, Dudurnál a Madaras és

Dánfalva közötti rét, a Kicsi kertek. Itt iskolások, legények és leányok is játszanak. Itt is voltak körjátékok, amit főleg az iskolások játszottak, volt bocsozás, amiről már írtam. Játszottak labdajátékokat, olyant is, mint a csülközés. Rongylabdát vagy nagyobb szőrlabdát ütöttek el egy ütővel, ami után annak, aki elütötte a labdát szaladnia kellett a bűzbe. Bűznek nevezték azt a helyet, ahová a játékok alkalmával el kellett szaladni. Aki elkapta a labdát, próbálta megdobni a szaladót. Volt egy szabálya ennek a játéknak: koppantás, ütés, kertbeütés lesülés. A lesülés azt jelentette, hogy ki kell állni a játékból. A kiállítást sokszor a kertbeütés okozta. Ha a játszóhely szomszédságában kert volt, ami be is volt kerítve kerítéssel, akkor nem szabadott a labdát oda beütni. Ha ez mégis megtörtént, akkor ki kellett állni a játékból.
Nagyon sokszor játszották a „Hátulsó pár fuss előre, cekapecc" játékot. Ezt még ma is játsszák a gyerekek.

Egy másik játék, amit már nem játszanak a „Földbe hányózás". Ezt a játékot játszották akkor is, amikor az állatokat őrizték a réten, a mezőn a gyerekek. A fiúk játéka volt ez, négyen, ötön, sőt még többen is játszották. Minden játszó gyerek faragott fűzfából egy horgas botot, ami dobáskor meg kellett álljon a földben. Mindenik játékosnak volt egy birtoka, egy kis kör alakú területe, amit meg is jelöltek a földre rajzolt vonallal. Ezen kívül távolabb kijelöltek egy helyet, ezt is bekerítették, az volt a bűz. A horgas botot belevágták a saját területükbe, ott bele kellett álljon a földbe, akinek ez nem sikerült, el kellett szaladjon a bűzbe. Ez alatt a többiek gyorsan loptak földet a birtokáról. Addig folytatódott a játék, amíg szemmel láthatóan különbözött a birtokokon a földkupac. Az győzött, aki a legtöbb földet lopott, akinek legnagyobb volt a dombocskája. A vesztesnek, pedig a gödre volt mélyebb. Ilyen játékok tavasszal voltak a réten, mielőtt a fű kizöldült volna, és ősszel a sarjúkaszálás után.
Az üres telkeken, az üres épületekben is sokat játszottunk. Ezeket a játékokat saját magunk szerveztük meg. Falurészenként gyermekcsoportok alakultak ki. Ilyen csoport volt itt Újfaluban is, ebben főleg kislányok játszottak, de voltak fiúk is. Egyik ilyen játék volt a lakodalmi játék. Vasárnaponként játszottuk egy régi üres házban és egy üres csűrben. Volt menyasszony, volt vőlegény, a menyasszony fejére egy ablakról levett függönyből került fátyol. Volt leánykérés, körbevonulás, és volt mulatság is. A sütemény a lekvárral összeragasztott keksz volt. A csemege a főzött aszalt vackor és az ital a vackorlé volt. A zenész az egyik kislány édesapja, Bíró Anti bácsi volt, aki a vezérkürtjével szolgáltatta a zenét.

Régen a legtöbb családban nem tartottak nagy névnapokat, születésnapokat. Nagyon sok volt a munka, és ha sok volt a gyerek, akkor bizony állandóan ünnepelni kellett volna. Az unokák számon tartották a nagyszülők névnapját, és fel is köszöntötték őket. Ez a köszöntés néha vicces volt. Amikor még sok fazekas volt a faluban, akkor sok volt a cserépedény is. Minden nyári konyha előtt volt egy edénytartó állvány kiálló ágakkal. Mosogatás után ezekre az ágakra aggatták fel a cserépedényeket. Ezt használták ki a gyerekek. Este odalopózkodtak, elloptak egy fazekat, szerencsésebb esetekben repedt fazekat kerestek. A fazekat megtöltötték fahamuval. Este vitték a hamuval telt fazekat, és az ajtó előtt énekeltek. Mi Regina névnapkor a következő éneket, énekeltük a nagymamánk ajtója előtt:

Oh, Regina, te már alszol-e, /Az ágyadban te már nyugszol-e? Kelj fel álmodból, serkenj fel ágyadból, /Mert jöttünk Tehozzád. // Azt is mondd meg, beeresztesz-e? /Azt is mondd meg, szívesen látsz-e? /Mert, hanem elmegyünk, más szállást keresünk, /Megyünk, ahonnan jöttünk.

//Virág nyíljék neved napjára, / Kit óhajtasz minden órába, /Kívánjuk Isten, éltessen, sok jóban szerencséltessen, /Sok számos években.//

Miután befejeztük az éneklést, a hamuval töltött fazekat odacsaptuk a kőlépcsőhöz. Ez egy nagyot pukkant és a hamu szanaszét szóródott. A háziak azonnal kijöttek, behívtak, és mi bent elmondtuk a jókívánságaikat, átadtuk a virágot. Persze a felköszöntött nem volt elragadtatva, attól, hogy a lépcső tele lett cseréppel, hamuval, de megbocsátott nekünk. Decemberben nagytatát is így köszöntöttük János névnapkor. Az anyai nagyszüleink távolabb laktak, így őket Anna és Lázár napkor csak virággal köszöntöttük.

A névnapozás szokás volt a felnőttek között is. Főleg a téli estéken mentek egymáshoz névnapozni a komák. Ekkor több idő jutott erre. Ilyen téli névnapok voltak: Károly, Márton, Katalin, András, Ferenc, Borbála, János, István, Viktória, Pál, Veronika, Ignác, Mátyás és mások. Nem volt nagydolog a névnapok tartása. Sütöttek valami süteményt, vettek kevés italt, elbeszélgettek, kártyáztak.

Néha a hamuval töltött fazék odacsapását a felnőttek is megtették, de ilyenkor főleg bosszúból cselekedtek, ártani akartak valakinek. Ha a hamus fazék előzetesen repedt volt, akkor nem is volt olyan nagy a baj, de, ha ép fazekat használtak fel, akkor kettős volt a kár.

Az akkori nagyszülők is szerették az unokáikat és örömet is akartak szerezni nekik. Ha ajándékokat nem is vettek, de olyan élményekkel ajándékozták meg őket, amelyek az egész életükben szép emlék maradt. Ilyen élménnyel ajándékozott meg engem és a kislány unokatestvéremet Regina nagymamánk. 1949-ben, amikor nyolcéves voltam elvitt minket gyalogosan a csíksomlyói pünkösdi búcsúra. Reggel hat órakor indultunk hárman, Csicsót elhagyva, a mezőn mentünk keresztül és tizenegy órára értünk a kegytemplomhoz. Éppen akkor harangoztak be a nagymisére. Mi is bementünk, részt vettünk az ünnepi misén, majd felmentünk a Mária szobor lábához. Itt nagymama felemelt, így elértem a szobor lábát, amit a zsebkendőmmel megérintettem. Kijövet szereztünk nyírfaágat, vásároltunk mézes pogácsát, majd találkoztunk a szüleinkkel. Velük jöttünk haza kocsisszekérrel, mert gyalog már nem tudtuk volna megtenni a 17 km-es utat. Nagyon szép emlék maradt, annál is inkább, mert a következő évben betiltották a búcsú megtartását. Elvitt nagymamánk a szeptember 8-i Kisasszony-napi búcsúra is, Göröcsfalvára. Ide is gyalogosan mentünk hárman, elmentünk a templomba, vásároltunk búcsúfiát is. Meglátogattuk a rokonokat, ahol ebédeltünk, majd délután gyalog hazajöttünk.

Azért csak a Péter nagymamámról írtam le ilyen eseményeket, mert velük voltunk közvetlen szomszédok. A másik nagymamámnak fájt a lába, nem hajlott az egyik térde, nagyon sántált, csak pálcával tudott járni, odahaza mindent dolgozott, a mezőre is ment, de nem járt el más faluba. Azon felül ők egy udvaron laktak a nagybátyám családjával, aki fiatalon meghalt. Maradt a nagycsalád, az 5 gyermek. Nekik segített, amit csak tudott.

A gyerekeket majdnem minden családban nagyon sok viselkedési szabályra megtanították. Tisztelni kellett a felnőtteket, az idősebbeket. Megtanították, hogy a „nagyok”, ha beszélgetnek nem szabad beleszólni. Előre kell engedni a felnőtteket, át kell adni a helyet. A faluban mindenkinek köszönni kell. A gyerekek a felnőtteknek így köszöntek: Dicsértessék a Jézus Krisztus. A felnőttek így válaszoltak: Mindörökké ámen. Azt is megtanították, hogy köszönéskor ki kell venni a kezeket a zsebből, a sapkát meg kell emelni. Ha valahová belépnek, előtte le kell venni a sapkát. Erre volt egy mondóka is. Belépéskor: „Sapka, kilincs!” Ez azt

jelenti, hogy levesszük a sapkát, majd azután tesszük a kezünket a kilincsre, és lépünk be. Kilépéskor: „Kilincs, sapka”. Először nyitjuk az ajtót, kilépünk, majd azután tesszük fel a sapkát. Aki ezt gyermekkorában megtanulta, az egész életében be is tartotta.
Ha nem köszöntek a gyerekek, akkor a felnőttek azonnal rákérdeztek. „Ki fia vagy? Ki leánya vagy? Apád vagy anyád nem tanított meg köszönni?” Ez már szégyen volt. Nem nagyon történt meg az ilyen, annyira beidegződött, hogy köszönni kell mindenkinek. Egy vicces kérdést is szoktak a gyerekekhez intézni, amikor meg akarták tudni, hogy kihez tartozik. „Ki fia vagy, be rongyos vagy? Hol szolgáltál, be horpasz (sovány) vagy?”

Az akkori gyerekeknek sok munkát adtak a szülők. Korán megtanították dolgozni őket. Egy nagyobb családban szükség volt minden munkáskézre. Reggel mielőtt iskolába mentek volna segítettek az istállóban. Délután is volt mindig tennivaló. Ősszel és tavasszal őrizték a teheneket, juhokat a mezőn. Részt vettek minden mezőgazdasági munkában. A kislányokat is korán rászoktatták a házimunkára. Kellett mosogassanak, sepregessenek. Már korán kezdték tanítani nekik a fonást. Tízévesen kezdtek már durgát (vastag, laza fonalat) fonni a guzsalyon. Segítettek a szövésnél, a csörlőkeréken csörlötték (tekerték) a fonalat a csövekre, felmotollálták a felvágott rongyot a csépekre. A nagyobb leánykák vigyáztak a kisebb testvérükre. Úgy a fiúk, mint a kislányok segítettek a mezei munkában is. A szántás alkalmával vezették a teheneket, aratáskor kötelet vetettek, szénacsináláskor forgatták a rendet, gereblyéltek, tehát minden munkából kivették a részüket.
Mi is segítettünk szüleinknek a mezei munkákban, főleg a nagyobbik öcsémmel. Jártunk szántani, aratni, szénát szárítani, pityókát szedni. Később beadták a földet a közösbe. Ezután a testvéreim már nagyobb diákként segítettek édesapámnak a széna betakarításakor. Ezeknél emlékezetesebb az, amit a Péter nagytatánknak segítettünk. Együtt jártunk szénát takarni, a szénát hazahozni. Nem volt nagy a rakomány, amit a segítségünkkel rakott. Mi nagyon örültünk, amikor felülhettünk a széna tetejére, és úgy jöttünk haza a takarásból. Néha reggelit, ebédet és cserépkorsóban vizet vittünk a mezőre. Egy ilyen emlékezetes esetre gondolok mindig vissza. Nagytatánk a Medvés-patak nevű, erdő alatti részen volt kaszálni. Ott is aludt a kicsi házban, és a mi feladatunk volt, hogy a reggelire való túróspuliszkát elvigyük neki. A nagyobbik öcsémmel mentünk. Mivel mi még nem jártunk ott, hát elmagyarázták, hogy hol is van az a hely. Idejében el is indítottak, elég messze kellett menni a falutól, igyekeztünk is, de eltévedtünk, nem is messze a helytől. Később találkoztunk valakivel, aki útba igazított. Már harangoztak délre, amikor mi a reggelivel odaértünk. Szegény nagytatánk nagyon várt, mind az utat figyelte. Így a reggeliből ebéd lett. Aznap nem is jöttünk haza. Mi is ott aludtunk a kicsi házban. A földre friss szénát terítettek, a ház közepén, a lábunknál egész éjszaka égett a tűz. Ez volt az első erdőn töltött éjszakám, de nem az utolsó. Takarás idején még egy párszor aludtam erdei házikóban. Nappal szép volt az erdőn, de én este nem mertem kilépni a házból, és éjszaka is minden kis zajra figyeltem. Esténként sokáig hallgattuk a tűz fénye mellett a nagytatánk történeteit, amelyek főleg az első világháborús fronti élményeiről szóltak. Az erdei takarások alkalmával azt szerettem a legjobban, hogy lehetett eprészni, málnát szemelgetni, gombászni és gyönyörködni a természet szépségében. Miközben mentünk az erdőre, akár dolgozni, akár erdei gyümölcsöt szedni, vagy szekérrel, vagy gyalogosan, legtöbbször a Hámortető nevű részen mentünk át. Ennek a tetőnek az oldalát Hámoroldalnak hívják, az alsó részét Hámorfenéknek, az ettől délre eső részt Fejedelemkertnek nevezik. Ezeken a részeken mindig találtunk olyan sárgás köveket, amelyek úgy néztek ki, mintha rozsdásak lennének. Itt a faluban

vasszarnak nevezték. Valójában ezek a kövek, a vas kiolvasztása után maradt vaskövek voltak. Egész kis dombocskák voltak az ilyen kövekből. Ez azt jelentette, hogy régen itt vasat olvasztottak és vashámor is volt. A keleti mezőrészen van egy Vasbánya elnevezésű mezőrész is, ahonnan az olvasztandó vaskő egy részét hozták. Fennebb az erdőn van egy Szénhely nevű erdőrész, ahol égették a vasolvasztáshoz szükséges szenet. Régen, amikor a vasolvasztás folyt, akkor itt egy kiépített telep is volt, amelynek a körvonalai még ma is láthatóak. Ez a vasolvasztó a fejedelem tulajdonában volt, innen is ered a Fejedelemkert elnevezés. Az 1848-49-es szabadságharc idején a Madaras-patak mellett lőporgyár is működött.
Ötödik osztályban is ugyanabban az épületben maradtunk, csak más teremben. Ambrus Árpád volt az igazgató, tanítói végzettséggel. Akkor még tanítók tanítottak a felső tagozaton. Lett osztályfőnökünk Császár Jeremiás, ötödikben Mihály Gergely is tanított, hetedikben már Császár Jeremiás fizikát, kémiát, Péter Piroska románt, Ambrus Mária magyart, Fodor Éva Piroska oroszt tanított. Akkor a pionírfoglalkozásokért külön tanítót fizettek, egy ideig Koszta Edit, majd Rancz Veronika tanítónők végezték ezt a munkát.

1955. Hetedik osztály, az én végzős osztályom. A pedagógusaink: Ambrus Árpád igazgató, Császár Jeremiás osztályfőnök, Péter Piroska románt, Páll Lajos számtant, Ambrus Mária magyart, Fodor Éva Piroska oroszt tanított. Koszta Edit pionírinstruktor. Az osztály tanulói: Elöl Bálint József, Fazakas Domokos, Horvát Margit M., Geréd Ilona, Lőrincz Vilma, Lőrincz Veronka, Péter Mária Terézia, Süket Gizella, Bíró Gizella, Páll Gizella, Fazakas Jenő, Szőcs Béla, Horháth Margit G., Molnár Lajos, Bíró Margit,Váncsa Gergely, Ambrus Mátyás.

Felső tagozatos tanulók 1953.

A madarasi tantestület 1954.

1958.

Pedagógusok, az *Énekes madár* színdarab szereplői 1962.

Mezőgazdasági tanfolyamok Marosvásárhelyen a vakációkban 1 hónapos idővel

Az iskolánkban a férjem, Tankó Molnár Péter tanította a mezőgazdaságtant. Nagyon sok szép dolgot tanultak meg a gyerekek. Volt iskolai gyakorlókert. Itt voltak melegágyak. Később kiültették a palántákat. Volt kis gyümölcsfacsemetés kert. Itt elvetették az almamagot. Kis csemeték lettek, ezeket később nemesítették, beoltották. A faluba nagyon sok ilyen facsemete került. Az akkori tanítványok, mára nagytaták, nagymamák. Mindig szeretettel beszélnek az akkor megtanult dolgokról. Volt a kollektívnek egy gyümölcsöse a Hegy mezőrész oldalán. Itt is segítettek ápolni. Mind ettek később a gyümölcsből. Nyáron egyhónapos továbbképzőn voltak Marosvásárhelyen. A mezőgazdaságtan és a háztartástan óráknak még ma is érezhető a hatása. Kár, hogy minden ilyen oktatás kimaradt.

1962.

1963.

KICSENGETÉSI KÉPEK – 1950-es évek

Ördögh Imre 1957.

Bíró Ida 1955.

Páll Antal Sándor 1957.

Bíró Margit 1959.

Péter Mária Terézia 1959.

Bíró Julianna 1960.

ISKOLÁVAL KAPCSOLATOS FÉNYKÉPEK

Futóverseny az ‘50-es években.

Mihály Imre tanító 1958.

Mihály Lívia tanítónő a negyedikesekkel 1955.

Hetedikesek 1957.

Fodor Éva Piroska az osztályával 1955.

Évike mesekönyve – mesejáték 1969.Ambrus Ilona

Csipkerózsika 1970. – Márványmacska – Antal Viktória, Antal Rozália tanítónők tanították

Mihály Imre tanító bácsi 1960.

Mihály Lívia tanító néni 1962.

Mihály Irén, Ircsi tanító néni osztálya, 1962, 1964.

Székely Dénes tanító 1956.

Székely Erzsébet tanítónő 1958.

Fodor Éva Piroska 1955.

Császár Vilmos tanító bácsi 1962.

Tankó-Molnár Péter tanító 1959. Lakodalmas az óvodában 1967.

Negyedikesek Antal Gabriella tanítónővel 1971. Tankó-Molnár Péter tanító 1978.

György Irén óvó néni az elsősökkel.

Mesejáték elemisekkel 1981. Tanévkezdés.

PEDAGÓGUS LETTEM A VOLT ISKOLÁMBAN

Helyettes tanári tevékenységem.

Tudatosan készültem a tanítói pályára. Ha elsőre nem sikerült, hittem, tudtam, hogy elérem az álom megvalósítását. A férjem tanító volt, még közelebb kerültem az iskolához. És már akkor is tudtam, hogy: *„A gyermekekkel foglalkozni minden bizonnyal a leghálásabb munka, ami a földünkön osztályrészül jutott, de saját tökéletességünket is ez mozdítja előre.* (Brunszvik Teréz.)

Új korszak kezdődött az életemben, az, amiről álmodtam, amit igazán akartam. 1963 szeptemberében kezdtem tanítani a felső tagozaton érettségivel. Még mindig nem volt szakos tanár akkoriban. Tanítói végzettséggel vagy érettségivel tanítottak. Négy évet tanítottam az V-VIII. osztályokban. A testnevelés és az ének kivételével minden tantárgyat, éppen, ami maradt. Időközben felvételiztem a Tanítóképző Főiskolába. Hát, kemény évek következtek. Elsősorban sokat kellett tanuljak az óráimra, keresni a megfelelő többlettanítási anyagot, hiszen nem lehetett felkészületlenül a gyerekek elé állni, hogy lejárassam magam. Voltak könnyű óráim is, kézimunka, háztartástan. Az első tanítványaim 7, 8, 9 évvel voltak fiatalabbak. Sokukkal még most is közeli kapcsolatban vagyok, már egyesek dédszülők. Emlékezünk azokra az időkre, és örülök, amikor arról beszélünk, hogy a háztartástan órán olyan dolgokat tanultak meg, amelyeknek egész életükben hasznát vették. Volt az iskolának pár varrógépe, azon tanultak varrni, főzögettünk is a napközi konyhájában, hímeztünk, makramét bogoztunk. És akkor kezdtem bábjátszó kört vezetni, a mostani 65-70 évesek szerepeltek akkor. Mivel nagyobb gyerekeket tanítottam, új dolgokat tanultam. „*Ügyelj szavaidra, mert azok szabják meg tetteidet! Ügyelj a tetteidre, mert azok szabják meg szokásaidat! Ügyelj a szokásaidra, mert azok szabják meg jellemedet! Ügyelj a jellemedre, mert az szabja mega sorsodat.* (Charles Reade) És a másik: „*A gyerekek többet tanulnak abból, amilyen vagy, mint abból, amit tanítasz.* (W. E. B. Dubois)

A négy év alatt magyar nyelvet is tanítottam. Székelyek vagyunk, van egy bizonyos nyelvjárásunk. Ezt használjuk úton-útfélen a mindennapjainkban. Igyekeztem az irodalmi nyelv használatára, de a mi nyelvjárásunkat sem tudtam kihagyni. Itt születtem, itt éltem a tiszta székely falumban. Elég sokat olvastam, klasszikusokat, jelenkori írók műveit, de megmaradtam székely asszonynak, aki, a falus társaival szóba elegyedik, velük azonosul a beszélgetésekben. „*A nép nyelvéről, az úgynevezett nyelvjárásról (vagy tájszólásról) legtöbb ember azt hiszi, hogy romlott nyelv, a nemzet műveltebb osztályaitól beszélt „művelt” nyelvnek a tudatlan parasztoktól való elrontása. De ez nagy tévedés, mert a nyelvészeti kutatás, már rég kiderítette, hogy a népnyelvnek szinte minden egyes sajátossága a nyelvi élet természetes fejlődése útján keletkezett, míg ellenben az úgynevezett irodalmi nyelv sok tekintetben mesterséges fejlesztésének az eredménye.”* (Horger Antal)

Az a két év, amíg Udvarhelyre jártam felkészítőkre, gyakorlati tanításra, a sok vizsgára, nagyon nehéz volt. Családanya voltam, tanítottam, tanultam. Sikeresen megszereztem a tanítói oklevelet. Tanítónő lettem. Egy álmom megvalósult „*A csodák akkor kezdenek felbukkanni az életedben, amikor legalább annyi energiát szentelsz az álmaidnak, mint amennyit a félelmeidnek.* (Richard Wilkins)

Újabb akadály. Akkor már tanári végzettséggel lehetett felső tagozaton tanítani. Éppen üresedés volt az óvodában, kérést adtam be a minisztériumba a posztra, megkaptam a kinevezést.

2. *Óvó néni lettem*

A 14-15 éves gyerekek után vissza a 3 évesekhez. Ez egy új kihívás, újabb tanulás. Legelső dolgom módszertani könyvek, és további könyvek beszerzése. Különben mindig szerettem minden gyermeket, nem számított hány évesek. Ilyen könyvek: *Vers, ének, játék mese az óvodában, Csigagiga palota, Tavaszi szél vizet áraszt, Oktató játékos és játékos gyakorlatok*. Beszereztem több meséskönyvet.

Ismét sokat tanultam. A kicsi gyermekek tanításakor újabb dolgok jöttek. Anyaként, már sok mindent megtapasztaltam. Mindig arra gondolni, hogy, ha éppen az én gyerekem lenne az a kicsi óvodás, mit tennék. Hát először is ismét sokat olvastam. „A sokrétű emberi tevékenység között a nyelv sajátos helyet foglal el. Gondolatközlő szerep folytán az emberek közötti érintkezésnek, a kulturális értékek megőrzésének és terjesztésének fontos eszköze. Szavakban gondolkozunk, nemcsak a gondolkodás hat vissza a nyelvre, hanem a nyelvtudás is visszahat a gondolkodásra. Nem véletlen tehát, hogy az anyanyelvi nevelés az óvodában, no meg később is, szorosan összefügg az ismeretelsajátítással, valamint az értelmi képességek (figyelem, gondolkodás, emlékezet, képzelet) fejlesztésével. Az óvodai foglalkozási tervben a környezetismertetés együtt szerepel a beszédkészség fejlesztésével, mintegy elválaszthatatlan ettől. A beszédkészség fejlesztésével egyidejűleg fejlődik a gondolkodás képessége is. Az óvodáskorú gyermek gondolkodásában továbbra is a konkrét jelleg dominál. A szónak és általában a nyelvhasználatának köszönhető, hogy a gondolkodásnak ez a tárgyhoz, a kisebbeknél cselekvéshez, egyszóval a konkrétumokhoz való kötöttsége fokozatosan lazul, s így lehetővé válik a gyermek számára, hogy a valóságot, ne csak közvetlen tapasztalás útján, hanem magasabb szinten megismerje. Bizonyos dolgokat meg kell valósítani. „1. Fontos a környezet megismerése, ennek révén a gyermek szókincse gyarapodik, a fogalmak tisztázódnak, és fontos a fogalmak körének állandó bővítése. 2. A helyes beszédtechnika kialakítása (helyes hangképzés, a hallás és a ritmusérzék fejlesztése, a helyes, értelmes hangsúlyozás és a kifejező hanglejtés fejlesztése.) 3. A kifejezőképesség alakítása, fejlesztése (szógyűjtés, mondatszerkesztés). 4. A gyermek egészséges nyelvérzékének, a szépirodalom iránti fogékonyságának, ízlésének művelése.” (Anyanyelvi nevelés az óvodában - 1962. – 6. oldal.)

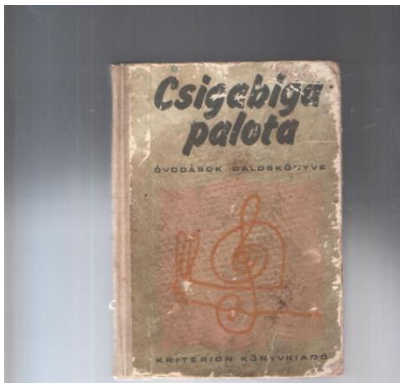
A 3-6 éves gyerek ismeri a családi otthonban, az óvodában lévő dolgokat, aztán megtanulja a dolgok helyes elnevezését. Tapasztalati úton szereznek tudomást a dolgokról, tanulják meg a nevüket. A mai gyerekek ismerete sokkal több, a szókincsük is gazdagabb, már óvodába lépés előtt. Itt bővülnek az ismeretek. Kosztolányi szavaival: „Hipnotikus hatása van a szónak. A gyermeknek mindenik szimbólum. Ami a felnőtteknek eszköz, az neki varázslatos játék. A gyermek játszik. Játszik a szavakkal is.” Kodály Zoltán szerint: „Akit hároméves korától arra szoktatnak, hogy minden szót érteni kell, az úgy látszik sohasem ér el a dolgok valódi értelméig és Hamletig. Az öt-hat éves gyermeknek pontosan nehéz megérteni egy-egy verset, amit az óvodában tanulnak.” Amikor Kányádi Sándor *Kék kikerics a határ* című versét tanulják: Hűs csillagok fényeit / Őrzi már a harmat: / itt van az ősz, érkezik, / s mindent betakargat. Valahogy

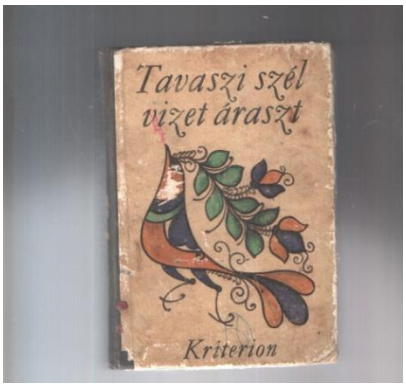
meg kell értenie a gyereknek a vers értelmét. Az óvónő feladata megértetni. De szép is ez, ahol arról van szó, hogy a füvön úgy csillognak a harmatcseppek, mint a csillagok! Mondjuk csak el még egyszer. Ezzel is vigyázni kell. Nem szabad túlmagyarázni. Kodály Zoltán szerint: „Ha egy virág szirmait letépdessük, s másképpen újra összerakjuk, abból többé nem lesz elő virág. „Az óvónő feladata, hogy a beszédhibákat, a hadarást, dadogást és a pöszeséget felfedezze, a szülőkkel megbeszélje, szakemberhez irányítsa. Utána hangutánzó gyakorlatokat végezzenek. Nagyon, nagyon sok versike, mondóka alkalmas erre. Legtöbb játékos is. Fejleszteni kell a hallásukat is. Erre szolgálnak a ritmusgyakorlatok. Már az óvodában fejleszteni kell a nyelvérzéket, a szépirodalom iránti fogékonyság, ízlés nevelését. Ez legfőképpen a verstanulással, a mesék, történetek meghallgatásával, elmondásával valósul meg. A verseket kifejezően, átéléssel mondja el az óvónő. Globálisan, többszöri elmondással memorizálják a verseket. A történetek, mesék átélést előidéző mivoltukkal rendkívül megmozgatják a gyermekek lelkivilágát: értelmét, képzeletét, érzelemvilágát gazdagítják, vonzóvá teszik számára a jó, a szép, a nagyszerű emberi cselekedeteket. A „reális" történeteket is szeretik a gyerekek. Az óvónőnek a mesemondásra is fel kell készülnie. El kell sajátítania a szöveget. A mesemondó nem szöveget mond. Megelevenít. A drámai hatású jelenetekben életre kelti a mesét. Jó, ha illusztrációk is vannak, bábok. Feladatként le is rajzolhatnak mesejeleneteket a gyerekek.

Zenei nevelés az óvodában. A gyermekdalok és énekes játékok bevezetik az óvodáskorú gyerekeket a zene világába. „…a zene elemei külön-külön is értékes nevelő eszközök. A ritmus figyelmet, koncentrációt, határozottságot, beidegző képességet fejleszt. A dallam az érzésvilágát nyitja meg. Az erőfokok változása, a hangszín: hallószervünk élesítője. Az ének végül oly sokoldalú testi működés, hogy testnevelő hatása is felmérhetetlen." Kodály Zoltán

„Minden ember zenei hallással születik. Ne zárjunk ki egyetlen gyereket sem a közös éneklés öröméből. Ne ültessük külön azokat, akik kezdetben nem tudnak tisztán énekelni. Ne tiltsuk meg nekik az éneklést még akkor sem, ha egy ideig hamisan énekelnek. Inkább bátorítsuk, adjuk vissza önbizalmukat, ültessük két jó hangú gyermek közé, foglalkozzunk velük, türelemmel, szeretettel, mert idővel jó és talán leglelkesebb, leghálásabb énekeseink lesznek. A gyermek lelke szűz termőföld, nem mindegy, hogy ocsút vagy tiszta búzát vetünk a földbe. Vessünk tiszta búzát a földbe, vetéseinket műveljük féltő gonddal, szeretettel: bő aratásunk lesz." Nagy István zenetanár

Rajz, kézimunka és testnevelés is van az óvodában. A tanítási programokban mindig meg található hogyan kell tervezni, hogyan kell beosztani a tananyagot. Mindennek játékosnak kell lennie. Szerettem itt is tanítani. A tiszta, őszinte kisgyermekekkel nem nehéz a munka.

A 9 év alatt voltak teremgondok. Bár, 1950-ben az emeletes iskolában javítási munkálatok indulnak, kijavítják a tetőzetet, felújítják, kicserélik a nyílászárókat, és 1965-ben teljesen átalakítják a földszintet, a lakások helyén három tanterem lett. Így 5 tanterembe járhattak a gyerekek. Az óvoda beköltözött a mai egyházterem épületébe. Ebben volt két tanterem, valamint a napközi otthon. Itt régebb tanítói lakás volt több szobával. Két bejárata volt, egyik a Főút felé, a másik, az udvar felőli oldalon. A Főút felőli részen volt a napközi konyhája, egyben ebédlője, és itt volt a kamra. Mellette hátrafelé a két egymásba nyíló tanterem. A külső nagyobb, a belső kisebb. Egymásba nyíltak az ajtók. Hát nem éppen ideális volt ez nekem, ugyanis én voltam 9 évig a belső teremben. Ketten tanítottunk 3 csoport gyereket. A gyermekek létszámától függően egyikünknek két csoportja volt. A foglalkozások ideje csoportonként változott. Az volt a gond, hogy a belső teremből csak akkor jöttünk szünetre, amikor a külső teremből kiengedte az óvó néni a csoportját. Kiegyeztünk, hogy egyszerre legyen a szünet. A gyerekek illemhelye kint az udvaron volt, két, egyenként két ülőkés deszka „kabin” volt, külön a lányoknak, külön a fiúknak. Amikor kiengedtük, egyikünk mindig a wc-nél felügyelt. Az udvar tágas volt, egy homokozóval. A belső tanteremből egy hálóterembe lehetett lépni. Ez a napközihez tartozott. Sok kis ágy volt. Kis szalmazsákok voltak, saját ágyneművel. Kis pokróc, párna, lepedő. Volt egy másik kijárat egy kis előszobával, egy kis oldalszobával. Ebben az oldalszobában voltak a szemléltető eszközök, a képek, egy nagy szekrényben a féltett, csak szemléltetésre használt játékokkal, itt voltak a kis járművek, a csak bemutatásra szánt babákkal. Nagyon, nagyon szűkös volt minden. A gyerekek az agyonjátszott játékokkal játszottak. Volt egy nagy deszkaláda, ebben fából építőkockák, nagyon kopottasok, egy polcon a babák, meg egyéb minden. Volt egy pár labda, voltak kerti játék szerszámok a homokozásra, ugró spárgák. Szegények voltunk, mint „a templom egere.” A foglalkozások egy óráig tartottak, ekkor kikísértük a hazamenőket. Segítettünk az ebéd alatt. Nekem hiányzott, hogy nem lehetett szabadon tartani a foglalkozásokat. Nagyon sok szemléltető képet festettem, rajzoltam a mesékhez, a foglalkozásokhoz. Akkor vezették be a halmazos matematikát. Ehhez igyekeztem kitalálni, megvásárolni minden szükséges dolgot. Mogyorót festettem, sokat, sok színben. A diókból katicabogarak lettek, tömegesen. Az üvegek fém kupakjaiból piros, fehér pettyes gombák lettek. A román foglalkozásokra nagyon sok kártyát festettem. Igyekezni kellett, hogy jól felkészítsük a gyerekeket az iskolára. Nemcsak egy óvoda volt. A falu közepén egy magánlakásban volt még egy háromcsoportos óvoda, ott is hasonló, sőt még rosszabb körülmények között. Innen délben a napközis gyerekeket egy óvónő délben előkísérte a napközibe.

Időközben egy tanító néni tanévkezdés után ment el szülni. Elsősei voltak. Az igazgató kérésére ideiglenesen egy évre átvettem ezt az osztályt. Velem végezték el az elsőt, megszerettük egymást, és később, amikor volt a negyvenéves kortárstalálkozójuk engem is meghívtak. Az óvodában évente legalább négyszer szerepeltünk, legtöbbször a színpadon. Nagyon sok éneket, verset, táncot, kis színdarabot tanítottam. A terem kicsi volt, így legtöbbször a színpadon szerepeltünk. Néha csoportonként, néha közösön tartottuk más csoportokkal az előadást. Eltelt 9 év. Lett egy üres hely az elemi iskolában. Azonnal kérést adtam be.

1971.

1967.

3.Tanító néni lehettem

Ismét egy újabb fejezet következett az életemben. Igazi tanító néni lehettem. Három korosztályom volt az óvodában. Amikor áthelyeztek, éppen nagycsoportosokat tanítottam, ezzel a csoportommal átmentem tanító néninek, 24 évre. Ezt a csoportot 7 évet tanítottam, 3-1o éves korukban. Néha, elgondolkozom, hogy mi jobb a gyerekeknek? Minket elemiben a négy év alatt 4 tanító tanított. Ezeknek a gyerekeknek 7 évig én voltam a tanítójuk. Szinte olyan voltam, mint az édesanyjuk. Ilyenkor a gyerekek átveszik a pedagógus jó és esetleg rossz tulajdonságait is. Amikor negyedik osztály végén átkísértem a „nagy iskolába" mind sírtunk, én is ők is. Most is érzem a szeretetüket, de nemcsak az övéket, hanem úgy általában az 500-nál több tanítványomét, akiket ebben az iskolában tanítottam. Csodálatos pálya a pedagógusoké, ha szereti munkáját, a gyerekeket. A következő években felépült az új óvoda épülete, emeletes, sok teremmel, civilizált, modern épület. Most már minden óvodás ide jár.

1976.szeptember 15-én együtt megyünk az első osztályba. 1980-ban, amikor negyedikesek.

1976. szeptember 15-én „bevonultunk” az emeletes iskolába. Egy újabb fejezet, egy újabb tanulás, hiszen most értem oda, amire képesítést kaptam. Végre igazi tanító néni lettem. Már a legtöbb könyv, segédanyag itthon megvolt a férjemnek. Itt tanított, ebben az épületben a férjem a Madarason eltöltött 42 tanítási évből 32 évet, de érdekesség, hogy 28 évet ugyanabban a tanteremben, mert időközben 10 évet mezőgazdaságtant tanított a felső tagozaton. Én 24 évet voltam tanító néni, de bizony sokszor költözködtem más és más épületbe, újabb és újabb tanterembe. Az emeletes iskolában a gyereklétszámtól függően, a földszinten, a Főút felől, a kisebb és a nagyobb teremben, fent mindkét osztályban. Közben 1 évet az egyházterem udvarán egy kis osztályban, ami lakásnak épült, majd a nagy épületben, három tanteremben is. Mikor, hogy hozta a tantermek elosztása, mert akkoriban sok gyerek járt iskolába, sok osztállyal.

A tanítás az elemi osztályokban, ismét új módszer szerint zajlott. Itt már többlet, hogy minősíteni kellett a gyerekek munkáját, sokáig jegyet kellett adni, azután minősítést. Hát ezt nem nagyon szerettem. Sokszor voltam gondban. Hogy is lehet egy kicsi gyermek tevékenységét minősíteni? Miképpen, hogy ne sérüljenek? Mert el lehet venni a gyerek kedvét egy egész életre. Év végén sorrendbe állítani az eredmények szerint, soha nem voltam teljesen biztos. Főleg az első, második osztályban volt nehéz.

A tantárgyak: magyar, román, számtan, természetismeret, földrajz, történelem, szépírás, ének-zene, rajz, testnevelés, kézimunka. Nos, első osztályban minden gyermek legfőbb vágya és törekvése az, hogy amikor iskolás lett, minél hamarabb és minél érdekesebb módon tanuljon meg írni és olvasni. Már a kezdet kezdetén, az első tanítási órákon az „olvasás” nagyszerű élményében részesülnek a gyermekek, amikor ábrák segítségével, majd később, felismerik bizonyos szavak grafikai képét, szóképeket, ezeket „olvassák” akkor, amikor valójában még egyetlen betűt sem ismernek. Az ábécéskönyv segít ebben, hogy minél több érzékszervük közreműködésével tájékozódjanak a kisiskolások az élő nyelv világában. A szóképolvasás előnye abban is megnyilvánul, hogy a különálló betűk összeolvasásának a gyakorlatban igen nehéz művelete lényegesen könnyebbé válik. Változatos tevékenységre van szükség. Amikor én jártam iskolába, és azután meg sokáig, az ábécékönyvben az oldalak alján vonalazások voltak, itt voltak a legegyszerűbb írott szavak. Amikor kezdtem az elemiben tanítani, már külön volt az olvasókönyv, és külön az íráslapok. Ebben meg voltak az előírt betűelemek, betűk, szavak, mondatok és különféle feladatok. A mai helyzetet nem ismerhetem, így csak arról írok, amit én megértem. Az ábécéskönyvnek mellékletei is voltak. 1. 32 kis lapocska ábrákkal és az ábrákhoz kapcsolódó 32 kis szókép kártya. 2. Képes ábécé, melyen az összes betű, a rövid és hosszú magánhangzók is külön fel voltak tüntetve. 3. Betűkártyák, itt már a hosszú mássalhangzók is szerepeltek. 4. Gyakorlatok a szavak helyesírására.

„A tanításnál minden attól függ, hogy tud-e a gyermek olvasni.” Táncsis Mihály

Ez nagyon igaz. Az olvasástanításnak vannak feladatai, a fokozatosság, a lelkiismeretes munka meghozza a gyümölcsét. A szülők közreműködésére is szükség volt. Ha az osztálylétszám nagy, bizony kemény feladat a tanítónak. A 24 évi aktív tanítói munkám alatt volt 34 gyerek is az

osztályomban, és volt 15 is. Bizony nagyon nagy különbség. Nehéz volt a 34 gyereket megtanítani írni, olvasni. A számtan, de főleg a román nyelv megtanítása is kemény dió volt. A legkisebb létszámú osztályom akkor volt, amikor nyugdíjason visszahívtak. 15 gyerek éppen eszményi létszám. Megtörtént, hogy délután a házamhoz hívtam a gyerekek közül párat. Voltak diszlexiás gyerekek is, ezeknek nem elég a tanóra. Vagy elmentem délután hozzuk, vagy magamhoz hívtam 1-1 órára délután.

A kisgyermek már nagyon korán veszi a kezébe a ceruzát. Látja, hogy a ceruza nyomot hagy, irkafirkál, kezd rajzolgatni. Alapja az írás megtanításának. Az első osztályban már az első tanítási órákon elkezdjük az írás tanítását. Az írást már ekkor értelemformáló eszköznek tekintjük. Akárcsak az olvasás fejlesztése, az írás fejlesztése végigmegy az elemi osztályok mindenikében. Az írás és olvasás tanítása szorosan összefügg. Az írás jó elsajátításához szükséges az, hogy a táblának legyen egy levonalazott része, olyan, mint a kicsi vonalú füzetben. Itt legyen fehér és színes kréta is, szivacs vagy törlőrongy. A tanulóknak legyen jó minőségű puha ceruza, színes ceruzák, golyóstoll. A töltőtollhoz legyen itatós, papírszalvéta. A füzetek vonalazása I. típusú az első osztályban tanév elején, II. típusú tanév végén. Az írás tanításakor kell igyekezni, hogy olvasható, tetszetős, lendületes legyen. Ami gond volt nekem, a balkezes tanulók megsegítése órán. Sajátos bánásmód. Már első osztály elején a szülőkkel megbeszéltem, hogy ez egy tény, amit el kell fogadni. Nem szabad kényszeríteni a gyereket. Ha ketten is voltak, akkor egy padba ültettem, ha nem, barát vagy egy megértő gyerek mellé, hogy egymást ne gátolják az írásban. Több módszert is alkalmaztam a tanév során, amíg nagyjából elértem a célt. Jó célt szolgáltak a kisegítő munkafüzetek. Ilyenek itt nálunk a nyolcvanas évek végén jöttek be az iskolába. Ekkor már nyomtatott felmérők is voltak. Nagy előnyt jelentettek a kezdeti tanítási módokkal szemben, amikor idehaza, indigóval sokszorosítottuk a felmérő lapokat.

Ének – zene

Az iskolai munka szerves része. Nevelő szerepe elsősorban abban nyilvánul meg, hogy mély hatást gyakorol az ember érzelemvilágára. A zenei anyag megválasztása, a megtanítandó dalok pozitív érzelmet keltsenek. Segítsenek az általános nevelésben. A zenének pihentető, felüdítő, mozgósító szerepe van. A megterhelt idegrendszer új erőket kap a zene hatására. A gyermek értelmi képességei is aktivizálódnak. Az együtt éneklés nyomán alkalmazkodnak egymáshoz, figyelnek egymásra. Az elemi osztályokban fejleszteni kell a ritmusérzéket, a helyes szép éneklést, a dallami ismereteket, a hallást, a zenei kifejező eszközöket fejleszteni kell. Bevezetni a zenei olvasás – írás – hallás képességét. Az elemi osztályokban az énekóra lényege és fő tevékenysége maga az éneklés. Biztosítani kell a jó hangulatot, az énekes játékokat bevezetni. Évharmad végén értékelni kell, jegyet adni. Nem minden gyerek tud énekelni, nem egyforma a hallásuk. Ilyenkor a szorgalmas, igyekvő, zeneszerető és az órákon odaadóan dolgozó gyermek feltétlenül jó osztályzatot érdemel zenéből is.

Rajz-képzőművészeti nevelés

„Az embert a rajz pontos megfigyelésre ösztönzi.” (J. Johonot, „A természet tanulmányozásának legfőbb eszköze a rajz.” (W. H. Maxvell), „A dolgok, jelenségek vizuális ábrázolása igen fontos a gyermek számára, mert rászoktatja a gyermeket a természet reális tanulmányozására.” (E. H. Hall), „A rajz a gyermek lelki tanulmányozásának, megismerésének egyik sokoldalúan hasznosítható eszköze: fejlődésének bizonyos szakaszában tükrözi a gyermek lelkialkatát, érzelmeit, intellektuális fejlettségét.” (W. Stern), „A rajztehetség az intellektuális fejlődés egyik jele, bizonysága.” (F. C. Ayler), „A rajzolás megfigyelést, gondolkodást, felfedezést, kísérletezést, alkotást jelent.” (Le Corbusier). (Módszertani alapfogalmak – Rajz képzőművészeti nevelés Gedeon Zoltán 198o.) (A rajztanítás fontos szerepet tölt be a tanulók sokoldalú nevelésében. Fontos része az esztétikai nevelésnek, fejleszti a gyermek szépérzékét, csiszolja a látását, sokoldalúan hozzájárul a gyermek lelki fejlődéséhez. Sok készség kialakulását segíti. Rajzórákon képzőművészeti alkotásokat mutatunk be. Elemezzük azokat. Meglátni a szépet, az értéket. Negyedikben már nagyon könnyen bánnal a vízfestékkel, akvarellel, szép festményeket alkotnak. A rajzokat meg kell őrizni, majd tanév végén kiállítást is lehet tartani.

Testnevelés

Az ember személyiségének harmonikus kialakításában az értelmi, erkölcsi, esztétikai és gyakorlati nevelés mellett, ezekkel elválaszthatatlan egységben a testi nevelés szerepe igen jelentős. Az iskolai testi nevelés célja az, hogy hozzájáruljon a gyermek egészséges fejlődéséhez. Ez az elemiben a testnevelés és a sporttevékenységek során valósul meg.

A testgyakorlatok szakszerűen és céltudatosan összeállított mozgások, amelyek az ember természetes mozgásán alapulnak, és rendszeresen, helyesen irányított gyakorlásuk révén hozzájárulnak az ember harmonikus testi fejlődéséhez, mozgáskultúrájának kialakulásához. Az atlétika a testgyakorlatok egyik ága, futások, ugrások és dobálások. A torna a testgyakorlatok egyik ága. Mozgásanyaga gazdag. A játék a testgyakorlatok egyik ága. Fontos eszköz.

A kézimunka

Tamási Áron vallomása hatéves koráról: „Nem mondom, Mordiczában is dolgoztam volt eleget, mikor apám mellett béavatott az élet a mezei munkában, de nagyjából mégis a kedvemből eredt a munka. Furcsa és izgalmas volt, amit tapasztaltam, azon kívül pedig valahol bennem, talán az együvé tartozás érzetében vagy gyermeki lelkiismeretemben, édes békesség nyugtatott, és mondogatta még lefekvés után is, hogy én milyen jó és hasznos gyermek vagyok. Valósággal kívántam, hogy ismét hasznára legyek atyámnak, de megtettem volna bármit anyámnak is.”(Módszertani alapfogalmak az ének, rajz, zene, testnevelés, kézimunka tanítása az I-IV osztályban – 198o. Kézimunka – Bocz Irma)

A gyermekek szeretik hasznossá tenni magukat. Erre kell alapozni az iskolai nevelésnek. Az iskolai kézimunka a tanulók politechnikai képzésének, nevelésének egyik fontos eszköze. Célja, hogy elősegítse a tanulók személyiségének harmonikus fejlesztését, a technikai műveltségük megalapozását. Feladat, hogy a tanulók ismerjék meg a környezetükben lévő megmunkálható anyagokat, a szerszámokat. Sajátítsák el az alapvető manuális jártasságokat, az egyszerű szerszámok kezelését. Fejleszteni kell a manuális képességeket, működtetni az alkotó képzeletüket, új munkadarabokat találjanak ki, és készítsék el azokat. Fejlesszük a manuális képességeiket, működtessük alkotó képzeletüket. Neveljük az esztétikai ízlésüket, munkaszeretetüket, a rend és pontosság iránti fogékonyságukat. Legyen erős akaratuk legyőzni a nehézségeket. Nagyon szerettem tanítani a kézimunkát. Fokozatosan haladtunk a könnyű feladattól a nehezebb fele. Dolgoztunk plasztilinnal, papírt hajtogattunk, papírt vágtunk, ragasztottunk, fonalból lánchorgolást, rövidláb horgolást, zsinegsodrást, csokrozást, bojtozást, a fiúkkal kis fadarabok faragását, hímzést szároltéssel, keresztszemmel, stoppolást, gombvarrást. Két kötőtűvel sima, fordított kötést, huroköltést anyagon. Drótból hajtogatást. Negyedik osztályban több kötésmintával babaruhákat kötöttek, terítőt hímeztek március 8-ra, drótból keresztfonással kulcstartót készítettek. Makramét bogoztunk, ebből térelválasztót, törölközőre rojtot, horgoltak játékokat melána fonálból. Sodrást kenderfonálból, ostort. Bojtbábukat készítettek. Fonást három ágból, négy, hét ágból. Zoknit stoppoltak, gombokat varrtak. Kiállításokon vettünk részt. Volt, hogy a makramé munkákkal, a kötött babaruhákkal országos versenyen vettünk részt. Régebb volt iskolai gyakorlókert a templom dombján, akkor mezőgazdasági munkákat is tanultak. Később felszámolták. Nem volt terület, így odahaza gyakorolták ezt a tevékenységet. A hatvanas, hetvenes években, az iskolai gyakorlókertben sokféle zöldséget termesztettek. A mezőgazdaságtant a férjem, Tankó Molnár Péter tanította. Nagyon szerette a munkát ő is, a gyerekek is. Azután megszűntek a mezőgazdaságtan órák, a kertből kaszáló lett. A gyerekek szünetekben felmentek a templomdombra is játszani. Télen csúszkáltak befele. A szolgálatos tanító mindig köztük volt szünetekben. Mivel kevés volt a sima játszóhely az udvaron, elhatározták, hogy a templomdombnak egy részét elhordják. Hozzá is láttak nagy munkagépekkel, billenőkocsikkal kezdték elhordani. A nagy baj az volt, hogy itt temető volt még az 1800-as években. A megmaradt kőkeresztek a templomkerítés mellett álltak még. Ahogy megbontották a dombot, úgy kerültek felszínre az emberi csontok, koponyák. Nagyon morbid volt ezt látni. Ha esett az eső, még extrémebb volt látni ezt. Később a szünetekben minden tanító kinn állt, hogy a gyerekek nem menjenek a felbolydított területre. Aztán jött, hogy letiltották a munkálatokat. Mindenképpen veszélybe kerülhetett volna a templom biztonsága is. Eltakarították mindent, betakarták földdel a kiásott részeket. Ez a munkálat nemcsak bennünk okozott megdöbbenést, hanem a gyerekekben is. Szerintem, amolyan temetőgyalázás is volt. Mi inkább egy járványtól féltünk, mert ki tudhatta, hogy milyen betegségben haltak meg a régi emberek, akkor sokféle járvány is volt. Jó pár év telt el azóta, de néha magam előtt látom a koponyákat, lábszárcsontokat.

Újabb emlékezés

Nos, olyan időszakban tanítottam, amikor egy hét, hét munkanap volt. A nyolc óráról írásban el kellett számolni. Be kellett vezetni egy füzetbe. Végtére is, a gyerekeknek is „hasznos volt”, ha azt az oldalát vesszük. Pl. a családlátogatás minden hónapban egyszer kötelező volt, ha gond

volt a gyerekkel, azonnal elmentünk, megbeszéltük. Ha hiányzott, nem üzent a szülő, fel a biciklire és megnéztük. Ha valamilyen betegség hosszabb ideig tartott, legalább két-háromnaponta elmentem megmagyarázni az anyagot. Természetesnek vettem.

A hazafias munka, a hulladék anyaggyűjtés iskolán kívüli tevékenység, pionír munka volt. Itt tervet kellett teljesíteni. Amolyan kvóta volt. Hány üveg, borkán, hány kg. vas, papír, rongy kell tanulónként. Részben a természet védelme is volt. Nem volt könnyű. Ládákba, zsákokba gyűlt a hulladék. Jöttek átvenni. Értékelni.

Vasárnapi foglalkozások

Az egyházi ünnepeken mindig a gyerekeket be kellet „csábítani" az iskolába. Sok társasjáték volt, amit szétosztottunk. Valamilyen verseny, énekverseny, szavalóverseny, sporttevékenység volt, hogy a gyerekek ne menjenek templomba. Karácsonykor éjfélig ott kellett tartani, hogy ne mehessenek az éjféli misére. Vasárnapokon szerre voltunk beosztva. Az illető pedagógus tervezte el, hogy aznap mivel köti le a gyermekek figyelmét. Az ünnepek alkalmával mindig ellenőrök jöttek, elvtársak vagy Csíkszeredából tanárok. Szegény tanárok! Sokszor jöttek ellenőrző brigádok. Hát akkor voltunk megijedve. A gyermekeknek kérdéseket tettek fel, hányszor járt templomba, hittanra? Kellett találjon a mi nyilvántartásunkkal.

Színjátszó kör, tánckör, irodalmi kör, sportkör, kis járőrök köre, tűzoltó kör, faoltó kör, kézimunka kör, bábjátszó kör. Mindeniknek felelős pedagógusa volt, naplót kellett vezetni. Bábjátszó kört vezetője voltam sok évig. Sokszor szerepeltünk, versenyre jártunk.

Voltak csak pedagógusok részére, vizsgával összekötött tevékenységek. – *Politikai körök.* Az ideológiai nevelés volt a cél. Rémálom. Brosúrák anyagát megtanulni. A körön feleltettek. Amíg magyarul ment, még hagyján, de amikor románra tértek át, az megalázó volt. Semmi köze nem volt az oktatáshoz. Féltünk. – A pedagógiai körökön nyílt leckéket kellett tartani más tanítóknak. Román körök. Na, amikor következtek, rettegve mentünk. Román tanfelügyelők, a többi tanító, tanár előtt módszertani kérdésekre felelni, vagy osztálynyi tanító előtt román órát tartani. – Továbbképzők Udvarhelyen, a kultúrházban. A bukaresti elvtársak egy-egy ellenőrzés után 400 ember előtt értékeltek, a hibákat teregették. Volt, hogy az elvtárs részegen állt ki, úgy értékelt. – Vizsgák ötévente Udvarhelyen. – A megéneklünk Románia Fesztiválra csoporttal jelentkezni. – A felnőtteknek évente legalább két színdarabot tanítani. – A falu több részén levő faliújságokra cikkeket írni. – Téli estéken olvasókört vezetni. – Folklórkör szervezés, előadás. – Vendégszereplés színdarabokkal a szomszédos falvakban. És a tiltások: templomba tilos volt menni, nem kereszteltethetted meg a gyermekedet, nem lehetett bérmálkozni, bérmaszülő lenni, templomi házasságot kötni, karácsonyfát rakni, húsvétkor ételt szenteltetni. Mi a férjemmel együtt tanítók voltunk. Mi még jobban éreztük ennek a terhét. Hazudni tanítottuk saját gyerekeinket. Ne mondják el az angyaljárást, a gyimesi bérmálkozást. Éjszaka volt a templomi esküvőnk. Mit tehettünk volna? Szerettünk tanítani, hivatásként éltük meg, féltettük a munkahelyünket. Totálisan ki voltunk szolgáltatva. Ezért voltunk 1989 decemberében mámorban karácsony ünnepén. Akkor mentem úgy a templomba, hogy a második padban ültem az éjféli misén.

Tanévkezdés

Tanévkezdés

Az elsősök 1984-ben, a negyedikesek 1988-banTankó-Molnár Máriával.

Jaszenovics Irén tanárnő osztálya 1984-ben.

Antal Viktória tanító néni 1973-ban.

Tankó-Molnár Péter tanító bácsi 1987-ben.

Oltókör Tankó-Molnár Péter tanító bácsi vezetésével 1980-ban.

Tankó-Molnár Péter tanító bácsi 1990-ben. Télapó érkezik 1983-ban.

A negyedikeseim 1980-ban. Harmadikosaim 1983-ban.

Harmadikosaim 1983-ban.

Harmadikosaim 1983-ban.

Harmadik osztályosaim 1982-ben. Negyedikeseim 1986-ban.

1988. elsősök

1996. harmadikosok

Műsor a iskola udvarán

Csóron Bőjte Róza tanárnővel

Székesfehérváron 1991.

Nyugdíjas évek az iskolában. Első osztály, 1996.

Harmadik osztály, 2008.

Harmadikosok 2009-ben.

Szolnokon 2009-ben.

Szolnokon 2009-ben.

Szolnokon 2009-ben.

Szolnokon 2009-ben.

Szolnokon 2009-ben.

Tankó-Molnár Péter tanító, a férjem 1986-ban.

A férjem temetési menete, 2005. szept. 25.

Tánccsoport 1956-ban.

„Kis járőrök”, versenyen Csíkszeredában.

Gyermeklakodalom, nyári tánctábor.

Gyermeklakodalom.

Ünnepségek az óvodában, iskolában

Nagyon jó dolog, hogy úgy az óvodában, mint az iskolában gyakran tanítanak olyan műsorokat, amelyek előadásakor kicsi székelyruhákba öltöznek a gyerekek. Évente több alkalommal is vannak ilyen előadások. Anyák napján és évzáró alkalmával székelytáncot, lakodalmast szerepelnek a kicsi óvodások. Erre az alkalomra varratnak székelyruhát. Ha nem éppen az eredeti is ez a ruha, mert nem mindenkinek van módja, hogy fehér posztóból, szabóval varrassa, de legalább az akarat megvan, hogy legyen fehér harisnya, fehér ing, fekete mellény és valamilyen csizmácska. A kislányok ruhája már sokkal eredetibb.

Az iskola mindig nagyon sok alkalmat biztosított és biztosít a népviselet megőrzésére. Még a diktatúra éveiben tudtunk tanítani székely táncokat, voltak népdalvetélkedők, népszokásokat bemutató előadások, amelyek azt a harcot bizonyítják, amit a madarasi tanerők vívtak megmaradásunk érdekében. Mint mindig, akkor is voltak itt nagyon lelkes pedagógusok, akik nem sajnálták idejüket, fizikai erejüket, erős akarattal vitték színpadra a madarasi szokásokat. Ebben oroszlánrészt vállaltak volt kollégáim, Bőjte László és felesége Bőjte Róza tanárok. Feldolgozták a népszokásokat, több versenyen, seregszemlén mutatták be a Székely fonót, a tollfosztást és más szokásokat, nem kis sikerrel. Több versenyen nyertek első, második díjat és dicséretet. Ez alatt, annak a 60-80 gyereknek székelyruhát varrattak, így a gyerekek körében is szükséglet volt a székelyruha. Az elemi osztályok tánccsoportjai is gyakran hoztak haza

diplomákat, dicséreteket. Mindig volt a versenyeken népdalénekesünk is, szép, madarasi székelyruhában. Az akkori időben Nők napját ünnepeltünk. Hát ez sem zajlott le székelyruha nélkül. Az irodalmi összeállítás, a székelytánc előadásához szükséges volt népviseletbe öltözni. Évzárókra is tanítottunk székelytáncot, népdalokat.

Elteltek a lelkileg gyötrő nehéz esztendők. Hihetetlen volt az a boldogságérzés, amit 1989. karácsonyán éreztünk. Az addigi pedagógusi munkánk alatt a karácsony számunkra nem a meghitt családi szeretet ünnepe volt, hanem az iskolában eltöltött karácsonyeste, a megyei látogatók fogadása, akiket, persze nem a szeretet ünnepe vezényelt hozzánk, hanem a hibakeresés, a megalázás. A családjainkban a karácsonyfa felállítása lesötétített ablakok mellett volt, nehogy valamelyik elvtárs benézzen és meglássa, hogy a mi gyerekeinknél is járt az angyalka. Miután éjszaka eljött hozzánk is az angyal, hozta a karácsonyfát, kellett gondoskodni, hogy hová is dugjuk el január 1-ig, amikor előkerült, és átalakulhatott télifává. Mert télifa szabadott, hogy legyen mindenkinél, csak karácsonyfa nem. Sokszor megtörtént, hogy a kiküldött elvtárs is tanárember volt, akinek szintén kellemetlen volt ez a karácsonyesti látogatás. Ilyenkor előkerült pár pohár ital, sütemény, hogy közeledjen éjfél, amikor aztán hazamehettünk. Olyan is volt a ‘60-as években, hogy Ambrus Árpád, az akkori igazgató pisztrángos vacsorát adott a tanerői részére. A kicsi irodában volt tányérokra rakva, mellette egy pohár finom bor. Mise után, miután a foglalkozásra jött gyermekek is hazamentek, 12 órakor ez volt az ünnepköszöntő éjfélizés, ott az iskolában. Persze karácsony napjára is kellett foglalkozásra hívni a gyerekeket, kellett őket szórakoztatni, amíg a nagymisének vége lett. Ilyen volt minden egyházi ünnep, hisz mindeniket ott töltöttük az iskolában. Ezért ért minket olyan nagy öröm az első szabad karácsony idején. Odahaza maradtunk, karácsonyfát raktunk, templomba mentünk. Most már nem a leghátsó padban, a sarokban ülhettünk, hanem elől. Nem kellett rettegni, hogy ki súg be, mi lesz a következmény. Ha nem is minden, de az iskolai életben sok-sok minden jó irányba változott meg. Felszabadultabbak lettünk, már nem voltunk az államtól fenyegetett emberek.

Lehetett már ünnepelni március 15-én, húsvétkor, karácsonykor. Minden osztályban karácsonyi műsort mutatnak be. Ezeken felhangzanak azok a szép karácsonyi énekek, amelyeket régen az iskolában soha nem lehetett elénekelni. A templomi ünnepek, köszöntők alkalmával minden gyermek részt vehet a műsorban. Ott mindig szőttes ruhában mondják a verseket. Még több gyermeknek varrattak székelyruhát. Már nem március 8-at, hanem anyák napját ünnepelnek. Az év végi előadásokra még többen jönnek székelyruhában. Több osztályban is székelytánccal készülnek az évzáró ünnepélyre. A nyolcadikosok ballagása, kicsengetése alkalmával népviseletbe öltöznek a végzősök. A legutolsó osztályfényképem is ilyen ruhában készült. Székelyruhában, ballagó énekeket énekelve, a csengőszó kíséretével vonulnak ki az udvarra és kerülik meg az iskolát. Minden ballagás után délután bankettet is tartanak, amelyen részt vesznek a végzősök, a szüleik, a hetedikesek és a tanárok, tanítók, akik a nyolc év alatt tanítottak abban az osztályban.

Most a sokévi nyugdíjas élet után is állítom, hogy egyik legszebb hivatás pedagógusnak lenni. A tanítás, a gyermekekkel való foglalkozás csodálatosan szép. Hivatással, az emberekbe vetett bizalommal, a jövőnk, a nemzetünk jövője iránti mély felelősséggel kell, dolgozzunk. Tartozunk ezzel azoknak, akiknek a szellemi pallérozását a gondviselés ránk bízta. Ezek alapján

valóban nem bántam meg, hogy hosszú éveken át reggelente a padok elé álltam és a legfényesebb ragyogó gyémántkristályok csillogásában gyönyörködhettem. Hála érte Istennek. Ami mégis a nehézségek vállalásáért, a kínlódásáért, a munkáért elégtételt szolgáltatott, az az eredményesség, a gyermekek versenyképessé tétele volt. Nagyon sok versenyen részt vettünk a tanításom során. Még akkor is belekapcsolódtam a versenyekbe, amikor már nyugdíjasként tanítottam egy évet. Ekkor jutottunk el a Curie Természetvédő verseny Kárpát-medencei országos szakaszába.

Amíg tanítottam kedvező volt, emelte az iskolai munka színvonalát, hogy sok helyi pedagógus tért haza, vagy telepedett le végleg Madarason. A pedagógus törzsgárda ilyenszerű alakulása kedvezően hatott ki az oktatási-nevelési folyamat minőségére, megkönnyítette az órán és iskolán kívüli tevékenységek szervezését, biztosította a sokszínűséget. Az iskolám hatékonyságát bizonyítja, hogy sokan tanultak tovább főiskolán, egyetemen. Ez már a település szellemi potenciálját, iskolájának meghatározó szerepét vetíti ki a jövőbe. Mert nem csak saját értelmiséget volt képes kitermelni, hanem a szűkebb és a tágabb pátriába küldött szét magas képzettségű szakembereket: orvosokat, gyógyszerészeket, mérnököket, művészeket, tanárokat, tanítókat, óvónőket. Nemcsak útjukra bocsátotta őket, hanem számon tartja minden fiát, lányát, követi a sorsukat. Nagy szerepe van és volt az iskolámnak. Vajnovszki Kázmér újságíró írásából idézek: „Rendhagyó szépség emberi melléállás terméke, amit nem lehet leltározni, amitől nem lehet kimutatást készíteni.”

A 37 év alatt nagyon sok munkatársam volt. Jöttek, mentek, vagy több évig is maradtak. Őket sorolom fel.

1963 után munkatársaim voltak. *Mihály Imre, Mihály Irén, Székely Dénes, Székely Erzsébet, Antal Rozália, Nagy Zsuzsanna, Bögözi Edit, Tankó Molnár Péter, Bedő Angéla, László András, Simon Olivér, Mihály Lívia, Ambrus Árpád, Ambrus Mária, Bőjte Matild, Szőcs János, Bőjténé Balogh Rozália, Szabó Ilona, Palkó Ibolya, Bőjte László, Orbán Margit, Kiss Mária, Újfalvi Ágnes,Ambrus Ilona, Ördögh Imre, Ördöghné Szőts Annamária, Bács Károly, Joós László, Antal Magdolna, Tamás Veronka, Nagy Julianna, Szabó Ákos, Szőcs Tivadar, Bőjte Erzsébet, Miklós Gizella, Lukács Irma, Köchner Mária, Abos Anna, Bálint Enikő, Mitache Lívia, Both Etelka, Tamás Piroska, Hajdu Péter Klára, Domokos Katalin, Bedő Márta, Páll Emma, Süketh Rozália, Bara Erzsébet, Gidró Julianna, Moldovai István, Brezán Anna, Péter Ignác, Péterné Gáll Veronika, Dobolyi Gyula, Horvátné Imre Erzsébet, Nagy Rozália, Székely Zsófia, Schmidtné Miklós Mária, Székely Éva, Petres Jolán, Jaszenovicsné László Irén, Szabó Ferenc, Antal Edit, György Irén, Miklósné György Anna, Kémenes Csaba, Takács János, Sándor Rozália, Bara Erzsébet, Váncsa Mária, Bartos Enikő, Antal Gabriella, Fecső Terézia, András Katalin, Dávid Mária, László Erzsébet, Lukács András, Miklós Melánia, Biszak Klára, Fazakas Rozália, Miklós Éva, Albert Márta, Udvari Dezső, Petres Enikő, Ágoston Mária, Marcus Ioan Eugen, Varga Julianna Lídia, Császár Sándor, Balazsy Csilla Emilia, Piticné Csáki Edit, Ursoi Kinga Magdolna, Szabó Olga, Kajtár Edit, Morar Florin Cezar, Koszta Imola, Bálint Emma, Nagy Ladó Hajnal, Márton Adél, Császár Sándor, Szőke Éva Mária, Bíró Éva, Antal Zsuzsanna, Geczó Márta, Szakács István, Ördögh Róbert, Kézdi Éva, Fülöp Judit, Váncsa Rozália, Bálint Elvira, Kósa Erika, Balázs Dénes plébános, Geréd András, Bogács Szidónia, Bálint Lajos kántor. Összesen 98 munkatárs.*

Jelenleg közülük, akik munkatársaim voltak, és most is tanítanak, itt a faluban élnek: Geréd *András, Balázs Dénes plébános, Bíró Éva, Bálint Emma, Antal Zsuzsanna.*

Nyugdíjasok: *Ördögh Imre, Ördögh Annamária, Péter Veronika, Horváth Erzsébet, Miklós Éva és én, Tankó Molnár Mária Terézia.*

*Ezúttal kegyelettel emlékszem vis*sza az elhalt kollégákra, akik itt a madarasi temetőben lelték meg örök nyugalmukat.

„Vannak csillagok, amelyeknek fénye világít a földön,

Mikor ők maguk régen nincsenek a helyükön,

Vannak emberek, akiknek csillogó emléke világít,

Amikor ők maguk nincsenek köztünk,

Ezek a fények csillognak különösen,

Ha sötét az éjjel mutatják az utat az embereknek.” Szenes Hanna

Tankó Molnár Péter élt 7o évet. Itt tanított 42 évet .

Péter Ignác – élt 5o évet.

Antal Viktória – élt 71 évet.

Bőjte Róza – élt 66 évet, Bőjte László – élt

Antal Rozália – élt 7o évet, Antal György – élt 73 évet

Bálint Lajos – élt 5o évet

Miklós Márton – élt 89 évet, Miklós Margit- élt 81 évet.

Mihály Lívia – élt 72 évet, Mihály Gergely – élt 56 évet

Ambrus Árpád – élt 82 évet ,Ambrus Mária élt 77 évet

Itt, a csíkmadarasi temetőben nyugszanak: Antal Viktória tanítónő, Mihály Gergely tanító, Mihály Imets Lívia tanítónő, Antal Kedves Rozália, Tankó Péter tanító, Bőjte Balogh Rozália tanárnő, Bőjte László tanár, Péter Ignác tanár, Bálint Lajos kántor, hitoktató, Miklós Margit óvónő, Miklós Márton tanító.

Tankó M. Péter temetési menete a gyászkocsival. 500-nál is többen voltak a temetésen 2005.

És akiknek más helyen van a sírjuk: *Páll Lajos tanító, Páll Ilona óvónő, Császárné Kosz Paula tanítónő, Császár Jeremiás tanító, Ambrus Árpád tanító, Ambrus Mária tanítónő, Kosz Matild tanítónő, Székely Ferenc Erzsébet tanítónő, Székely Dénes tanító, Mihály Irén tanító, Mihály Irén tanítónő, Ambrus Ilona tanítónő, Szabó Ákos tanító, Gidró Julianna tanárnő, Sándor Rozália óvónő, Dávid Mária óvónő, Marcus Ioan Eugen tanár, Pitic Csáki Edit tanárnő.* És még vannak elhalt pedagógusok, akikről nem tudok, akik más temetőkertben vannak eltemetve.

ISKOLAI KÖRÖK, TEVÉKENYSÉGEK

Amikor aktív tanítónő voltam, minden pedagógus a tanításon kívül valamilyen köri tevékenységet vezetett. Nagyon sok tanuló írását gyűjtöttem össze, akik természetbarátok voltak, akik a természetvédő tevékenységben vettek részt. Az írásukat egy naplóban őrizte meg Péter Veronika biológia tanárnő, aki a Pro natura kört vezette hosszú ideig. Az írásokat az 1982-83-as tanévben és az 1990-es évek elején írták a tanulók. Sok csíkmadarasi volt diák megtálalja itt a nevét.

A Pro natura kör naplója

A csoportvezetők: Horváth Ottilia VII. A. Csíkmadaras, Főút, 49.

Szőcs Ibolya VI. A. Egervára, 331.

Tagok: 1. Bartó Elvira V. A. Felszeg, 676.

2. Dávid István V. A. Főút, 4.

3. Sándor Gábor V. A. Főút, 11.

4. Fazakas Irén V. B. Felszeg.

5. Péter Dónát V. B. Felszeg.

6. Váncsa Tibor V. B. Felszeg.

7. Imre Lóránd VI. A. Egervára, 332.

8. Tankó-Molnár Ernő Péter VI. A Főút, 36.

9. Antal Éva VI. A. Egervára, 349.

10. Antal Tünde VI. A. Felszeg, 549.

11. Baricz Izabella VI. A. Felszeg, 602.

12. Pál Katalin VI. A. Főút, 21.

13. Antal Zsuzsanna VI. A. Papsára, 707.

14. Sándor Zsófia VI. A. Felszeg, 588.

15. Antal Zoltán VI. A. Falumellék, 179.

16. Váncsa Mária VI. A. Köves utca, 499.

17. Bogács Emília VI. B. Felszeg, 570.

18.Bodor Katalin VI. B. Állomás út, 220.

19. Gáll Attila VI. B. Állomás út, 229.

20. Kajtár Klára VII. A. Felszeg, 531.

21. Horváth Ottilia VII. A. Főút, 49.

22. Gáll Endre VII. B. Állomás út, 229.

23. Ördögh Flórián VIII. A. Sándorok utca.

24. Horváth Katalin VIII. B. Horvátok utca, 148.

25. Molnár Ágnes VIII. B. Köves utca, 522.

I. ***VÉDETT NÖVÉNYEK***

Kockás katuliliom – Frittilaria meleagris

Az előfordulási helyek megnevezése: Kácsis farka, Oltmente, Baráczi kert, Sósrét, Örménykert.

A legnagyobb sűrűségű előfordulási helyek sorrendben a következők: Örménykert: 5-6 növény négyzetméterenként, Oltmente: 2-3 növény négyzetméterenként, Sósrét: 4-5 növény négyzetméterenként.

Védelemre szoruló folyók és patakok:

A Madaras pataka, az Olt folyó.

Védelemre szoruló források, borvízforrások: 1.a felszegi borvízforrás, 2. az örménykerti borvízforrás, 3. a szederjesi borvíz, 4. a kastélyi borvíz, 5. Sárgásbányánál: Küpüs, Kokojzás, Vaseres.

II. KÁRT OKOZÓ OBJEKTUMOK JEGYZÉKE:

A Madaras pataka és az Olt folyó szennyezettsége:

Horváth Ottilia VII. A. osztályos tanuló a kör egyik vezetője.

Köri tevékenységünk egyik nagy problémája a környezetvédelem. A legnagyobb fokú szennyeződés vizeinket veszélyezteti. Híres folyónk az Olt. Szennyezettségét az ipari szenny képezi. Nem messze a forrásától van a balánbányai rézbánya, az Olt vizét használják a rézérc őrlése utáni őrlet tisztítására. Az iparilag szennyezett vizet az Oltba engedik. Szürke iszapszínű lesz a víz. Szinte soha nem tiszta. Nagyon ártalmas a növényeknek. Az Olt mentén majdnem minden növény kipusztul. Áradások után az iszap vastagon befedi a partmentét. Ott aztán nem élnek meg a növények. A másik problémánk a Madaras patak szennyezettsége. A patak a Hargita oldalából fakad, két ágban indul, majd egyesül a faluba érve. Itt is a vasút alatti áthaladás után két ágra szakad, így két torkolattal ér az Oltba. A falu lakossága, főleg, akik a

patak mentén élnek, sok mindenre használták, használják a vizét. Régen, amikor még kristálytiszta volt, ebből ittak, ebből főztek, ezt adták az állatoknak. Betartották a régi falutörvényeket, óvták, védték a tisztaságát. Senki nem dobott bele semmit, így egykor nagyon sok hal élt a vízben, de éltek rákok is. MEivel nem tartalmaz meszet, sík víz volt, nagyon jó volt a Madaras vízben mosni a ruhákat. Mosogatásra is elsőrendű volt. Azt tartották, hogy a jó tyúkhúsleves Madaras vízzel készült. Ha lakodalom volt, a főzésre még a falu másik feléből is Madaras vizet vittek. A patakvíznek ez a dicsérete sok nemzedéken át fennmaradt. Bizony csak volt. Most egészen más a helyzet. A patakvízhez való ragaszkodás nagyrészt megmaradt, sokan még használják főzésre, de bizony már nem szabadna, annyira szennyezett lett. Ezzel magyarázható a Madarason olyan gyakori fertőző betegség a hepatitis, vagyis a járványos sárgaság, a fertőző májgyulladás. Kik tették? A madarasi emberek. Ezért a csoportunk azt is feladatának vállalta, hogy meggyőző munkával, próbálja leszoktatni az embereket a rossz szokásukról, hogy a patak vizét beszennyezzék. Minden szigorú intézkedés ellenére istállók trágyalevét, a fürdőszobák szennyvizét sokat egyenesen a patakban engedik. Nagyon felelőtlenek az emberek, olyankor, amikor mások nem látják, beleborítják az udvarok szemetét a patakba, járműveket mosnak a patakban. Az újabb mosószerek még nagyobb kárt okoznak. Környezetvédő csoportunk próbálja meggyőzni az embereket. Jelszavunk, hogy minden szavunkkal és tettünkkel, foggal és körömmel harcoljunk a Madaras-patak és az Olt tisztaságáért.

A Madaras patakához kapcsolódó régi foglalkozások felelevenítése.

Adatgyűjtő:Szőcs Ibolya VI. A. osztályos tanuló, adatközlő: Szőcs János, 48 éves.1983.

Szintén egyik szabadon választott feladatunk a patakhoz kapcsolódó régi foglalkozási ágak felelevenítése. Egyik ilyen legrégibb és legnagyobb hagyománynak örvendő foglalkozás a *deszkavágás, a vízifűrészek* létezése Csíkmadarason.

Valamikor a század elején Madarasnak 42 vízifűrésze volt a Madaras-patak mentén. A fűrészházakat csutakokra építették. Magas gátról esett alá a víz a labodás kerékre, amely a fűrész meghajtására szolgált. Egy nagy csigát szereltek fel, ezen feküdt a két fa, amelyeket párnáknak neveztek. Ezekre a párnákra tették a tőkét. A tőkét a csiga húzta elé a járomnak nevezett fűrészlap elé. A párna két oldalára szálaló karónak nevezett rúd volt felszerelve. A mester csákánnyal betaszította a tőkét a vas elébe. A fejszével a fát lehámozták, és, ha szükség volt faragták is. Olyan méteressel mérték a fát, amelynek az egyik felén „col”, a másik végén centi volt. A fűrészlap fenéséhez „reszet, osztót és léniát” használtak. A tőke felszorításához szükséges volt egy fakalapács és két ék.

A csergeványolás. *Lejegyezte: Fazakas Irén V.B. osztályos tanuló, adatközlő: Bálint Lászlóné*

A csíkmadarasi csergeványoló jelenleg egész Felcsík egyetlen és híres csergeványolója. A legidősebbek szerint körülbelül 250 éves. Legeredetibb formájában posztóványolóként működött. Az utóbbi években erre nem igen volt szükség. Így alakult át lassan csergeványolóvá. Az itt végzett munkálat eléggé egyszerű, és az eszközök is. Csupán kétféle eszköz van: a kihúzóteknő és a kádak.

Régebb is, de főleg az utóbbi időben a csergeványoláson kívül elég gyakran más célra is használják, pl. a csergék, a nagyszőnyegek mosására.

Ezek olyan munkálatok, amelyek nehezen végezhetők, mert sok fizikai munkát igényelnek. Így a modern embernek is segítségére van, és még sokáig fogják használni. Autóval messzebb falvakból is elhozzák a mosnivalót, szárazon, tisztán viszik el.

A vízimalom

Lejegyezték: Kajtár Klára VII. A, Bogács Emilia VI.B. Adatközlő: Zsigmond Ignác 1983.

A molnárság falunk lakosságának legősibb foglalkozása. Valamikor az Olt és a Madaras pataka valósággal bővelkedett ezekkel a vízimalmakkal. Ma már ezekből csak egyetlen maradt meg. Meghajtása a gátak által felduzzasztott víz erejének felhasználásával történik. A víz egy facsatornán a vízkerékre vezetődik, amelynek átmérője kb. 4 m. A vízkeréken lapát van. A különböző fogaskerék és szíjáttéttel hozza mozgásba az egész szerkezetet. A malomnak összesen négy szintje van. *A búza őrlése.* A garatba beöntik a gabonát. Innen egy szíj, amelyen kannák vannak, felhordja az emeletre egy másik garatba. Itt egy tisztító berendezés megtisztítja a búzát, és eltávolít minden más anyagot. A tisztítás után egy szalag a megtisztított búzát egy hengerre vezeti. Ez a búzát felaprítja és megőrli. Ez az őrlőberendezés. Az őrlőberendezés után szállítódik a szitára, amely különféle liszt formájában szétválasztja az őrölt búzát. A liszt minősége szerint I. osztályú a legjobb minőségű, a finomliszt. A II. osztályú a gyengébb minőségű, a nem annyira fehér, a kenyérliszt. Az előzőből sütemény készül, ebből kenyeret sütnek. A III. osztályú a korpa, amit az állatok takarmányozására használnak. Fontos táplálék a disznók hízlalásakor. *A kukorica darálása.* Az előzőhöz hasonlóan történik. A magvak dörzsölés által zúzódnak szét. Ezt két hatalmas, lapos felületű nagy malomkő valósítja meg. Egyik mozdulatlan, a másik laposan körben forog. A darált liszt két féle minőségű. I. a finom, nagyon apró szemcséjű puliszkaliszt, amely az emberek egyik fő élelmiszere. II. A gyengébb minőségű dara, ez az állatok takarmányozására szolgál.

Madáretetők, odúk

Egyik legkedvesebb feladatunknak tekintettük a madáretetők, az odúk elkészítését. Ezek elkészítésében és a tervezésben is nagy segítségünkre volt a televízió magyar adásában megtekintett riport. Nem közösen néztük meg, de utána köri tevékenységet tartottunk, ahol a látottakat megbeszéltük.

Ezen kívül nagyon sokat tanultunk a *Jóbarát* folyóirat egyik számából, ahol részletesen foglalkozott a madáretetők készítésével, építésével. Már a tél elején ezzel a témával tartottunk köri ülést, ahol mindenki elmondta, hogy milyen etetőtípust fog készíteni. Legtöbben a dúcetetőt választották. Általában a lányok nagyon egyszerű és könnyen elkészíthető formákat választottak. A lányok egynek, a fiúk kettőnek az elkészítésének láttak neki. Mindenki az egyiket Pro natura fának kijelölt fára tervezték, más a saját kertjébe vagy gyümölcsösbe képzelte. Az etetőket az illető figyeli, és feljegyzi, majd beszámol az észrevételekről. Egy etető

az iskola udvarára is került. Február elején közösen végeztünk megfigyeléseket és feljegyzést. Ezeket a napló végére részletesen bejegyeztük.

Fecskefészkek és a velük kapcsolatos események

Február 28-án köri tevékenységet tartottunk, hogy megbeszéljük a dolgokat, hogyan valósítottuk meg a feladatainkat. Ezt nemcsak a Pro natura körre terjesztettük ki, hanem valamennyi jelentkező V-VIII. osztályos természetbarát segítségét is igénybe vettük. Elég sokáig tartott a művelet, egy-egy falurészben még a kisebb tanulók is segítettek. Az eredmény nem volt kielégítő, sajnos többre számítottunk. 1112 fészek volt nagyjából. Eltolódást okoztak a számításunkban, hogy a testvértanulók mindenike belekapcsolódott a műveletbe, aztán a végén ezt elemeztük, leszámítottuk. Nagyon sajnáltuk, hogy a régi fészkek sokszor üresen álltak, nem tértek vissza a lakói. Összesen 28 ilyen fészket találtunk.

PRO NATURA FACSOPORT

Nagy-nagy problémánk volt, a Pro natura facsoport létesítése. Ezzel a témával köri tevékenységet hívtunk össze. A feladatot megbeszéltük, de továbbra is gond maradt a facsoport helyének megválasztása. Az iskola vezetőtanácsával megbeszéltük, de itt az iskola területén nem lehetett kivitelezni. A Néptanács vezetőségétől is kikértük a véleményüket. Ígértek megfelelő helyet a falu belsejében. Hát ez sem sikerült. Csak a falutól távol eső mezőgazdasági területet tudtuk felhasználni. Az erre alkalmas dombon már rég volt egy gyümölcsös. Végül úgy döntöttünk, a feladatnál eltérünk bizonyos mértékben a szabálytól, vagyis minden tanulóotthon, a saját kertjében vagy gyümölcsösében ápol, és elnevez egyet Pro natura fának. Az elhatározás meg is valósult. Egyesek gyümölcsfacsemetét, mások díszfát ültettek, de volt díszcserje is.

A gyümölcsfaoltás és az oltvánnyal kapcsolatos észrevételek

Nagyon vártuk a tavaszt, hogy hozzáfogjunk ehhez a kötelező feladathoz. Március 7-én köri ülést tartottunk, ahol elméletben megtanultuk a különböző oltástípusokat. Március 14-én, meghívtuk Tankó-Molnár Péter tanító bácsit, hogy gyakorlatban szemléltesse az általa ismert és leggyakrabban alkalmazott oltási módokat. Az iskolától nem messze levő Baráczi-kertbe mentünk. Itt fűzfaágakon tanultuk az oltást. Gyakoroltunk. Nagyon tetszett, nagyon érdekelt. Elég alaposan elsajátítottuk, hogy majd mi is elvégezhessük a gyümölcsfák nemesítését. Ezen a gyakorlati órán fénykép is készült. Odahaza beszámoltunk a munkánkról, majd köri

tevékenységen is megbeszéltük. Kipróbáltuk, és figyeltük a saját munkánk eredményét. Sok oltvány életképes lett.

A VÁLASZTOTT KÖRNYEZETVÉDELMI FELADATOK ÉS AZZAL KAPCSOLATOS MUNKÁK, MEGFIGYELÉSEK, ESEMÉNYEK.

Gyógynövénygyűjtés

Egyik választott környezetvédelmi feladatunk a gyógynövénygyűjtés. Többféle növényt termesztettünk. Ez nemcsak a Pro natura köri tevékenység, hanem minden osztály pionírtevékenysége is. A tavaszi szezonra kankalingyűjtést terveztünk.

Április 25-én, hétfőn, voltunk kankalint gyűjteni Ködbe. A körösökön kívül más osztályok pionírjai is kapcsolódtak hozzánk. Nagyon jól éreztük magunkat. Ez egyben tavaszi kirándulás is volt. A növények szárítása és tartósítása egyelőre egyénenként történik a legnagyobb gonddal. Amíg a gyógynövénygyűjtő központ értékesíti a szárított növényeket, mindenki vigyáz rá, hogy a hatóanyagok ne károsodjanak. A nyári szezon előtt? a vakáció első napjaira, még sok gyűjtést szerveztünk, kamilla, menta, fekete ribizli levél, fekete ribizli, málna, fekete áfonya leveleket szedtünk.

Gólyafészkek

Egy másik választott feladatunk a falu területén jelenleg meglévő gólyafészkek összeszámolása. Nemcsak a fészkeket számoltuk meg, hanem a tavasz folyamán megfigyeltük az életüket. Követtük a megérkezésüket, azt, hogy hogyan és mivel táplálkoznak, hány tojást raknak le és hogyan költik ki a fiókákat, hogyan nevelik ezeket. Továbbá azt is, hogyan etetik a fiókákat, hányat nevelnek fel. Sajnos a gólyafészkek összeszámolása nem okozott semmilyen problémát, mert egyre kevesebb maradt a mi falunkban. 1. A Sándorok utcában a fenyőfán való a nagy viharban tönkre ment. Az ágak letörtek, így a fészek leomlott. Az emberek próbálták helyre állítani, a párt máshova csalogatni, épületre tettek fészket, de az új szállást a gólyák nem fogadták el. 2. A Főút mentén, egy régi istálló tetején fészkelt már több mint tíz éve egy gólyapár. Az istállót lebontották, mert rendezték az út mentét. E helyett az óvoda központi épületét építették fel. A megzavart gólyapár két helyen is próbálkozott fészekrakással, de abbahagyták, többet nem tértek vissza. Jelenleg a faluban csak négy gólyafészek van. 1. A Csempe utcában, 2. Egervárában a Fazakas Dénesék csűrjén, 3. az Állomás utcában egy villanypóznán, 4. Felszegben egy villanypóznán.

A csórényakú tyúkok megfigyelése

Érdekes munkát választottunk. A hagyományos paraszttyúkok mellé csórényakú tyúkokat kezdtek tartani. A feladatot a *Jóbarát* kezdeményezésére választottuk, és persze ezt mi is érdekesnek találtuk. Körünk 30 tanulója kapcsolódott bele ebbe a munkába. Már a munka

kezdetén négy csoportot szerveztünk – felszegi, újfalvi, egervári, Köves utcai csoportok. Végül az első felmérés eredménye: 74 ilyen érdekes csórényakú tyúkot találtunk.

Ritkán előforduló fák

Választott feladatunkhoz tartozik a falu területén létező, nagyon ritkán előforduló, lombhullató fák összeszámolása

Elsősorban a tölgy- és gesztenyefákra gondoltunk. Mindkettő a mi zord éghajlatú vidékünkön nem nagyon fordul elő. Mégis egy párat találtunk. A tölgyfákat a mi falunkban cserefának nevezik. Ebből az Örménykertben 5 darabot találtunk. Gesztenyefákból is csupán 4 nagy fát találtunk, az iskola mellett, a keleti mezőre vezető út mentén.

A Madaras-patak és az Olt védelme

Híres folyóvizeink a Madaras-patak és az Olt folyó. Ezek állapotát akartuk megfigyelni, főleg a tisztaságukat, a szennyezettségüket, a vizekkel kapcsolatos szokásokat. .Ezekről már beszámoltak Horváth Ottilia és Szőcs Ibolya.

Védelemre szoruló források

A falu területén és a határban található borvízforrásaink összeszámlálása és ezek védelme képezte egy másik szabadon választott feladatunk témáját. Ezek összeszámolása és azonosítása nem volt egyszerű feladat, ugyanis már erről előzőleg írtunk, és az ott felsoroltakból csak 2 található a faluban. A többi öt nagyon szétszórtan van a falun kívül, távolabb, főleg az erdőn. Így ezek felkeresése és azonosítása egy egész napos kirándulást igényelt. Lényeg, hogy minden köri tag nagyon jól érezte magát. A források védelménél különösen kihangsúlyoztuk a faluban levőket. Ezek a lakosság fontos ivóvízkészletét jelentik. Ez viszont Madarasnak ma is problémája, ugyanis Madarasnak a kútjai nem éppen tiszta vizet szolgáltatnak. Ritka a jó kútvíz. A borvizek nemcsak ivásra alkalmasak, hanem a magas hőmérsékletük lehetőséget ad a strandolásra is. Ehhez már nem elég a hozamuk. A forrásoknál mindenhol beindult a szennyeződés, palackok hevernek szanaszét. Nem vigyáznak az emberek. Kezdtek nagyon felelőtlenek, lenni. A borvizek közül ivásra legalkalmasabb az erdőn található Csorgó pataki forrás. Elég jó a hozama. Sokan innen hozzák szekérrel, kocsival, de nem vigyáznak a környékre, a tisztaságra.

A Madarasi Hargita

Falunk legszebb és legtávolabbi kirándulóhelye az 1801 m magas Madarasi Hargita csúcs. Hargita megye és a szomszédos megyék kirándulóin kívül állandó látogatói a kolozsváriak, a marosvásárhelyiek. Körünk tagjai elhatározták, hogy a régi szokásokhoz híven, a Kis természetbarátok körének példáját követve minden tavasszal és ősszel egy-egy kirándulást szervez és mindenkivel megismerteti a székelyek egyik legkedvesebb kirándulóhelyét. Ezért

tartottuk szükségesnek, hogy egy tevékenység keretében felújítsuk a falutól a csúcsig vezető turistajelzéseket. Erre a tevékenységre a nagy nyári vakáció napjaiban kerül sor.

Védett növényeink

Falunk valósággal bővelkedik a védett növényekben. Környezetvédő munkánkat ezek közül többre is kiterjesztettük. Ez a munka elsősorban a szóban elhangzó, megismertető propagandamunkára vonatkozik. Minden osztályban, az I-IV. osztályosoknál is ismertettük a falunk határában élő legfontosabb védett növényeket. Legelőször a kockás katuliliomra terjesztettük ki a figyelmünket. Falunk határában ebből a növényből nagyon sok van. Egyre inkább veszélyezteti a lecsapolási munka a meggondolatlan gyűjtés. Csak pár szálat szabadna leszedni, nem pedig ölnyit, ami aztán hamar elhervad.

IDŐRENDI FELJEGYZÉSEK AZ EGYÉNI MEGFIGYELÉSEKRŐL

A tél madárvilága – Feljegyzéseim a madáretetőkről…

Egyik nap, pontosan december 12-én összeültünk mi, a Pro natura körösök, és elhatároztuk, hogy madáretetőt készítünk. Nem tudtuk eldönteni, hogy milyen etetőt készítsünk, végül mindenki csinált egyet magának, és a Pro natura fáján helyezte el odahaza. Mivel az én Pro natura fám még csemete, a mellette lévő nagy almafán helyeztem el az etetőmet, ami az én esetemben dúcetető volt.

Minden nap figyeltem az etetőmet, ugyanis a tanuló asztalkám épp az ablak alatt van. Egyik nap különösen figyeltem. Már reggel óta ott gubbasztottam az etető előtt. Vártam a kis kantinom vendégeit. Nem kellett sokáig várjak, mert egyszer egy széncinke repült az etetőmbe. – Nyitni kék, nyitni kék, énekelte. Édes madárka volt, de egyhamar elszállt. Helyét egy másik kis cinke foglalta el. Úgy ugrabugrált az ágakon, mint egy csöppnyi gumilabda. Kékcinke volt. Miután elrepült, nem akart új vendég jönni a kantinomba. Dél felé, bizony aztán jöttek. Nem tudom miért, de azt láttam, hogy délben jön a legtöbb madárka. Biztos a napfény, a meleg csalogatja oda. Délben az etető vendégei a királykák, a csúszkák, tengelicék, cinkék voltak. Mikor ezek már ebédeltek, megérkezett a fák doktora, a harkály. Vérpiros fejtetőjével, fűzöld testével, érdekes madár volt. A zöldharkály óvatosan közelítette meg az etetőt, nyugtalanul evett az egyik sarokban felhalmozott, még az ősszel gyűjtött csimaszokból. Estefelé csak néhány madár látogatott oda. Többek között verebek és cinkék voltak.

Boldogan feküdtem le, azzal a tudattal, hogy segítettem a kis madaraknak az élelemszerzésben. Vártam a holnapi napot, hogy újra megfigyelhessem a madárkáim tevékenységét.

Lejegyezte Horváth Ottilia, a kör egyik vezetője 1983.

A legegyszerűbben elkészíthető madáretető

Egy üres konzerves dobozt rászegezünk egy fára. Lemezt helyezünk bele, erre szórjuk a magvakat. Elhatározásunk szerint a madáretetőjét mindenki a Pro natura fájára helyezte. Én is készítettem egy dúcetetőt, amelyet a Pro natura fámra tettem. Sajnos innen nagyon hamar más fára kellett tennem, mert az én fám még fiatal volt. Minden nap figyeltem az etetőm vendégeit, mert a fa, amelyen volt, az ablakomtól 10 méterre volt. Az etetőmbe minden nap magokat szórtam, és még az ősszel gyűjtött bogarakat és csimaszokat halmoztam fel a sarokban. Egyik decemberi napon, pontosabban december 26-án alaposabban megfigyeltem a madáretetőm vendégeit. Ott várakoztam az ablak előtt már reggel óta, de a reggeli órákban egy vendégem sem érkezett. Biztosan várták a déli napsütést. Délelőtt 10 óra tájt néhány madár megérkezett. Egy pár cinke és egy tengelic. Vidáman ettek. Később odajött egy piroskontyos, tarkatollú, fehérhasú harkály. Az már inkább a fa oldalán kereste a bogarakat, lárvákat. Ott kopogtatott. Távozása után jött egy széncinke. Hamar szedegetett és elrepült. Ezután sokáig vártam. Már azt hittem, hogy több madár nem is jön, nagyon elszomorodtam. Azután, délben többen érkeztek. Ezt azután is megfigyeltem. Biztosan a déli, melegebb napsütés volt az oka. Ekkor érkezett újból a széncinke. Nagyon kedvesen csivitelt, nagyon virgonc volt. Evés közben ugrabugrált. Miután elrepült, egy ismeretlen kismadár érkezett ebédelni. Ő azután is gyakran járt ide. Ciripelt, a homloka és az arcocskája fehér volt, a fejtető kék, a szárnya és a farka szennyes kék volt. Ezekhez jól talált a kénsárga hasa. Jártak feketerigók is. Estefele már kevés vendég érkezett. Többek között galambok és verebek. Volt köztük néhány cinke is és királyka. Boldogan feküdtem le, azzal a tudattal, hogy segítettem a kis éhező madarakon. Vártam a következő napokat, hogy örülhessek a madaraimnak.

Bodor Katalin VI. B., a kör egyik tagja.1983.

Tavaszi megfigyeléseim Az első martilapu virágot március 2-án fedeztem fel az ösvény mentén. Nagyon vártam ennek a virágnak a megjelenését, mert ez itt nálunk az első virág, amelyik a tavasz érkezését jelzi. Ha meglátjuk, itt a tavasz. Nagy örömemre március 24-én mocsári gólyahírt is láttam. A mocsári gólyahír is a tavasz első virágai közé tartozik. Figyeltem a fecskék, és a gólyák érkezését is. Nagyon örültem, amikor megláttam az első gólyákat, majd azután a fecskéket. Az első gólyát április 15-én láttam, az első gólyát április 9-én. Kíváncsian nézegettem a sáncokat, hogy mikor látok először békát. Aztán ez is sikerült, április 20-án. Megelégedéssel jegyeztem le ezeket a szép élményeket a naplómba.

Bartó Elvira V.A. a kör egyik tagja 1983.

Megfigyeléseim tavasszal

Az első martilapu virágot március 4-én láttam a kert mentén. Ez a virág a tavasz hírnöke, itt a mi vidékünkön. Nemsokára, március 27-én megláttam az első gólyahírt. Ez is jelzi a tavasz érkezését. Már nagyon vártuk a tavaszt. Egy hideg tél után, nagyszerű érzés az első virágokat meglátni. Aztán kémleltem az eget, a gólyákat vártam. Az első gólya április 20-án jelent meg a láthatáron. Hosszasan néztem. Örültem. Az első fecskéket április 6-án láttam. A gólyák

táplálkozása is érdekelt, így vártam, hogy miután elolvadt a patak jege, és a patakban láttam leúszni a békákat, vártam, hogy a sáncokban mikor fognak ugrálni. Békát április 4-én láttam a réten.

Antal Zsuzsanna VI. A.1983.

HELYTÖRTÉNETI GYŰJTÉSEK CSIKMADARASRÓL

A tanulók kérdeznek, mindenki talált adatközlőt

A Madaras név eredete

Már Mária Terézia idejében, a mostani falu helyén egy sáros, mocsaras tó volt. Sokféle madár élt itt, ezért Mária Terézia elnevezte ezt a helyet Madarasnak. (Bíró Anna, nagymama)

Utcanevek eredete:

Száraztaván **–** Esős időben, a faluban ez volt a legsárosabb utca. Ennek az ellentéte lett az utca neve. (Váncsa János)

Kicsikertek **–** Az Állomás utca ágazata, benyúlik egy kertbe, ezért lett a neve Kicsikertek. Ez én véleményem.

Mező, legelő, határrész, erdőrész nevek:

Hat ember vesze **–** Hat ember egy télen elment az erdőre, talán nagy vihar kerekedett, vagy valamilyen különleges esemény, mert soha nem tértek haza. Hiába keresték, nyomtalanul eltűntek. (Bíró János nagytata)

Kenderes kertek – Csonkaszaló felé, azokba a földekbe, csak kendert vetettek. Kendertermesztésre voltak alkalmasak. (Bíró Anna)

Halálkanyar – nagyon sok életveszélyes baleset történt itt. Egy hirtelen kanyar nagy lejtéssel.

Fejedelem kertje – Itt régebb vár volt, az egyik erdélyi fejedelemnek a tulajdona. (Bíró Anna)

Örménykertje – A tulajdonos az örmény származású Száva család volt. A faluban sok embertől vásároltak földeket, a földeket örmény birtoknak nevezték el. (Váncsa János)

Ragadványnevek:

Ha pl. két Péter Dénes volt, akkor ragadványnevet adtak az emberek. Az egyik Sánta Péter Dénes, a másik Lisztes Péter Dénes volt. (Váncsa János)

Mondások: Agyvás, mint Mojzi Mihály macskája. Ha Horváth, hát ne dicsérd. (Váncsa József**)**

Helyi szokások:

***Fonó*:** Régen, miután befejezték a mezőgazdasági munkákat, kezdődtek a fonók. Ekkor már fonásra készen állt a len, a kender és a gyapjú. A hosszú estéken jobban ment a fonás, ha közösen voltak. Nemcsak dolgoztak, hanem jól szórakoztak is. Külön volt a lányok fonója, és külön az asszonyok fonója. Férfiak is jártak, jókat beszélgettek. A fiataloknál ott voltak a legények is. Fonás közben a legények ellopták, elkapták az orsót, vagy a hímzéskor a tűt, ezt csókkal lehetett kiváltani.

***Kendőzés*:** Egy legény összecsavart egy kendőt, ráütött valakinek a hátára, kimentek. Megbeszélték melyik lányt hívatja ki a kijelölt legény. Miután kijött a lány, kint jött a csók. aztán ez folytatódott tovább. A fiatalok a szórakozás kedvéért mentek a fonóba, mert szórakoztak. Az asszonyok, így tudtak késő éjszakáig fonni, odahaza a férj korán lefeküdt, mert sokszor reggel ment fáért az erdőre. A fonók november 1-től kezdődtek és farsangig tartottak. Ekkor egy pokszösz bállal fejeződött be.

Pokszösz bál: Összepótoltak a legények, lányok, vettek italt, sütöttek palacsintát, esetleg zenészt is hívtak. Általában a fonók egy tágasabb szobában voltak, amit kivettek előzőleg. A bál is ott volt. A faluban több helyen volt fonó, falurészenként voltak, így pokszösz bál is sok helyen volt. (Bíró Anna, nagymama)

Tollfosztó: A rokonok, barátok gyűltek össze tollat fosztani. Minden asszony igyekezett libát tartani, sok szárnyast nevelni. Amikor levágták, a tollat megszárították, zsákokban tárolták, kenyérsütés után a még meleg kemencébe tették, hogy jól kiszáradjon. Télen aztán kalákában fosztották meg. Szerre jártak egymáshoz, ez is egy jó beszélgetési lehetőség volt, sokat mókáztak. A végén cukros főtt kukoricával és pálinkával kínálta meg a háziasszony. Ez a tevékenység a nagyböjt idejére esett. (Bíró Anna, nagymama)

Gyűjtötte: Both Kinga-Zsuzsanna, VIII. o., meséltek: Bíró Anna, Bíró János, Váncsa József

Ragadványnevek

Ha több ugyanolyan nevű ember volt a faluban, ragadványnevet kaptak, így lehetett megkülönböztetni őket. Egy Bálint Domokos kapta a Bugyuta nevet. Az apjával elmentek kaszálni az erdőre. Ez a legényke elment a forráshoz vízért. Cserép korsója volt, amikor töltötte meg, belenyomta a forrásba, a korsó, ahogy telt meg bugyborékolt, hangot adott ki. Ő félt, és beszélt a korsóhoz: Bugyogj korsó, bugyogj, etess meg a medvével. Attól félt, hogy erre a hangra előjön a medve. Valaki kihallgathatta ezt a beszédet. Egy másik ragadványnév a Lépes. Bogács Gergelyt nevezték így. Az erdőn dolgoztak. Egy fa odvába méhek költöztek, már lépet raktak és hordták a mézet. Gondolt egyet, a fa tövébe tüzet rakott, a méhek a füsttől menekültek. Kiszedte a mézes lépeket. Ezt meglátták, így kapta a Lépes nevet.

Helynév

Vitás: Fenn a Hargitán van egy rész, amit Madaras, Dánfalva és Zetelaka tartott magáénak. Ezen vitatkoztak. Mind a három falunak kellett volna. Szerintem most is vita tárgya. Ezért kapta a Vitás nevet.

Balázs Erika VIII. o., mesélte András Róza 1984.

Csíkmadaras faluról

Madaras keletkezése: Régen a madarasi emberek régen nem ezen a területen éltek, hanem a mostani Szent Antal kápolna környékén, és attól fennebb, a Madaras-patak mellett. Akkor még az Olt árterülete volt a Madaras helyén, tavak, nádasok voltak. Aztán kezdték árkolni, a nádasok összeszűkültek, így az emberek kezdtek itt házakat építeni. Felépült Madaras falu. Ott a régi kápolna maradt, majd azt is lebontották.

Mező, legelő és erdőrész nevek

Sósrét: Az Olt területéből kialakult területegység, amelyen egy bizonyos forrásrendszer után borvízforrások alakultak ki.

Agyaghegy: Az a területegység, ahonnan az 1700-as években a falu fazekasai, kézművesei az agyagot beszerezték.

Vashámor: Az a terület, ahol a vasat olvasztották hámorokban. A vasat elvitték, a salak itt maradt. Most is a földben sok sárga vaskó van.

Akácos: A vasút építése után rendezték a domboldalt. A föld megkötésére akáccsemetékkel ültették be a meredek oldalt a sínek mellett.

Hat ember vesze: Itt tűnt el hat ember. Némelyek az első világháború után itt kivégzett hat emberhez kötik a nevet. Mások, hogy már nagyon régen, fáért ment hat ember télen, és soha sem tértek vissza.

Oldalút: A Hargita felé vezető rövidített út. A Kanyarokat áthidalták, egy meredek helyen alakult ki, egy oldalas részen.

Ördögé, Pál Lajos kertje, Dobráé, Borkáé. Ilyen nevű tulajdonosok birtokolták egykor.

Örmény kert: Az Örmények laktak itt egy nagy házban, és egy nagy terület az ők birtokukban volt. Az Olt határolta a nyugati oldalon.

Miklós Julianna VIII.A., Adatközlő: Miklós Géza és Miklós Éva 1984.

Madaras falu nevének eredete

Régen mocsaras terület volt és csak madarak tanyáztak itt.

Utcanevek:

Hídvég utca: Valamikor az Olt folyón itt nem volt híd, az emberek a szekerekkel a vízen mentek át. Aztán felépítettek egy fahidat az utca végén, át az Olton. Mivel az utca végén volt a híd, innen kapta a nevét.

Dombik utcája: Az utcában főleg Dombi vezetéknevű családok laktak. Most is hasonló a helyzet.

Mező, legelő, erdőrész nevek:

Hat ember vesze: Régen hat ember tűnt el itt. Télen mentek az erdőre, soha nem tértek haza. Eltűntek, elvesztek.

Égés: Az 1700-as években egy egész nagy erdőrész égett le.

Agyaghegy: A régi időkben az emberek nagy részének foglalkozása volt a fazekasság. Megélhetőségi lehetőség volt. Ennek a dombnak az oldalából termelték ki a sárga agyagot. Ebből készültek a fekete cserépedények.

Váncsa Tünde VIII. o., Adatközlők: Váncsa Ferenc és Váncsa Gizella 1984.

Madaras eredete: Régebb, ahol most Madaras falu van, egy nagy mocsaras hely volt, sok madárral.

Égés erdőrész: Nagy szárasság volt. Leégett egy erdőrész. Innen a neve.

Ördögé: A tulajdonos Ördög vezetéknevű volt valamikor.

Halálkanyar: Sok baleset színhelye.

Borkáé: Egy család neve.

Fejedelem kertje: Az 1700-as években a fejedelem tulajdona volt.

Bőjte Csilla VIII. o., Adatközlő: Bőjte Erzsébet, 71 éves.1984.

Madaras falunév eredete: A falu régebb a mai kápolna környékén volt. Amikor Tusnádon az Olt folyót lecsapolták, a víz nagy része elfolyt, eltűntek a mocsarak. Utána kezdtek itt építkezni, a mai Madaras területén.

Mező, legelő, erdőrész nevek:

Kovácskertje: Egy kovács ember élt ezen a részen.

Fejedelemkertje: A vaskitermelés idején itt udvarházak voltak. Ezek a fejedelem tulajdonához tartoztak a területtel együtt.

Bálintok hídja: Egy Bálint Márton nevű ember tartotta karban, javítgatta, tartotta rendben. A környéken Bálint családok laktak.

Sároshíd: Mindig nagy sár volt a környéken. Egy kis átjáró volt ez, amelyet sokszor felvett a sár.

Oláh temető: A Hegy nevű dűlőben, fent a tetőn Mariska néniék házával szemben, áll egy kőkereszt. Itt Hajdú nevű embereket temettek el. Mivel az első világháború után a Hajdu nevű embereket románnak nyilvánították, azaz oláhnak, ezért a kis temető Oláh temető lett. Most már csak egy kereszt van, de a hely neve megmaradt. A domb alatt sziklás rész van. Olyan fehér kövek látszanak, de barlangszerű járatok vannak a hegy alatt. Veszély esetén ide menekültek az emberek. Most is megvan a barlang, az Oláh temető alatt.

Agyaghegy: A Köd erdő közelében van. Amikor a faluban fő mesterség volt a fazekasság, innen hordták az agyagot. Nagy bemélyedések voltak itt egykor. Beástak a föld alá kiszedni az agyagot. Egy alkalommal halálos baleset is történt. Beomlott az agyagos föld, maga alá temetett egy fiatal legényt.

Halálkanyar: Miután nagy remorkákkal kezdték kitermelni a fát az erdőről, utat is építettek. Ez az út egy nagy kanyarral jött le a Hámortető nevű helyről. Nem lehetett messze előre látni, nagyon meredek út lett, így sok baleset történt. Nagyobb autók, szekerek borultak fel. Haláleset is történt, így kapta a nevét.

Gyöngyöskút: A forrás gyöngyözve bugyog elő a földből.

Nagygödör: A domboldal megsuvadása során maradt a hosszú mély árok, gödör.

Szökő patak: Eredetétől nem messze, egy 10, 12 öl magas sziklafalról zuhan alá. Gyönyörű zuhatagot alkotva „szökik le". Kiránduló- és sízőhely.

Kereszthegy: Valószínű, hogy a kápolnának és az ott tartandó búcsúknak van köze a névhez.

Népszokás, lucálás: Ezelőtt a gyerekek mentek lucálni december 13-án. Mára már ebben a formában kimaradt. A gyerekek egy verset mondtak: „Tudom disznót öltetek, / kolbászt, hurkát töltöttetek. / Ha meg nem tiszteltetek, / Több karácsonyt ne érjetek. " A lucálásért általában főtt, cukros törökbúzát kaptak és Luca lepényt.

Bartó Tünde 14 éves, VIII. o, Adatközlő: Imre Domokos, 71 éves 1984.

Madaras falu nevének eredete: A Mária Terézia idejéből ered a megnevezés. A mostani falu helyén egy mocsaras tó volt, melyben madarak tanyáztak. A falu régebb a mostani Szent Antal kápolnától fennebb volt. Az Olt lecsapolása után kiszáradt az Olt menti terület, ide kezdtek építkezni, itt lett aztán Madaras falu.

Utcanevek: *Csempe utca,* fazekasok éltek itt. Cserépedényeket, kályhacsempéket készítettek.

Felszeg, Köves utca, Újfalu, Egervára, Papsára, ezek falurészek.

Erdő, legelő, mező nevek:

Fejedelem kertje: A fejedelem tulajdona volt, nagy kúria, nagy ház és sok épület volt itt. Ezek maradványaiból maradtak is meg.

Örménykert: Az ide telepedett örmények tulajdona volt.

Simóé, Ferenc Jánosé, Ördögé, Császároké, Égés, Agyaghegy, Sorok, Patak kertek, Csorgópataka, Szénhely – ezek helynevek a faluban**.**

Népszokások:

Lucálás – Régebb a gyerekek karácsony előtt, december 13-án, Luca napján jártak boldog karácsonyt kívánni. A köszöntésért lucalepényt kaptak.

Versek a lucáláskor: „Egészségvel, üdvösségvel,/ jó sok szerencsével, / töltsék el az áldott ünnepeket, / kezdetitől végezetig." „Tudom disznót öltek,/ kolbászt is töltöttek, / ha meg nem részeltetnek, /több karácsonyt ne érjenek."

Fonó: A lányok és a legények téli estéken egy-egy házban összegyűltek. A lányok fontak, kötöttek, kézimunkáztak, a legények pedig szórakoztatták őket. Ha egy legény ellophatott egy orsót, azt csókkal kellett kiváltani.

Süket Csaba VIII. o., Elmesélték: Bogács Géza (69 éves) és András Julianna 1985.

Csíkmadaras

Ragadványnév: Csíkmadarason élt egy Antal János nevű ember. Ragadványneve Heremó. Ez az ember abba a kősziklába, amelyik az erdő fele menve, nyugat felé, a Hegy dűlő alatt van, Mariska néniékkel szemben, beásott egy négy méter hosszú, négy méter széles szobát. Erre még ablakot is tett. A rá következő évben, 1935-ben Vízkeresztkor, amikor a pap szentelte a házakat, elrejtőzött ebbe a sziklaszobába a pap elől néhány ember. Egy asszony megmondta a papnak, hogy emberek vannak a sziklaházban. A pap oda is bement házszentelni, végül sikerült. A nevét Heremó, azért kapta, mert nagyon különleges ember volt.

Helynév – *Fingorom dombja* – Ez a domb, amit a csíkmadarasiak Fingorom dombjának hívnak, úgy keletkezett, hogy a vashámor működése idején, az olvasztás utáni megmaradt salakot, amit semmire sem tudtak felhasználni, fatalicskákkal összegyűjtötték, egy helyre hordták, és így a sok salakból egy új domb lett. Itt a környéken sok „vasszart", azaz a kohóban megmaradt félig olvadt köveket lehet találni. Némelyik sárgás, rozsdás, mert nem volt tökéletes a kiolvasztás**.**

Utcanév – *Köves utca:* Valamikor itt egy patak folyt le, a Madaras-pataknak talán egy ága. Ez aztán kiszáradt, de maradt a kavics, maradtak a kövek. Aztán a két part beépült és egy köves utca lett belőle. Jó széles utca. Hát valami magja lehet a történetnek.

Népszokások – *lucálás:* A mostani öregek, amikor gyerekek voltak, december 13-án, Luca napján, mentek lucálni. Házról, házra jártak, kis tarisznya volt a hátukon, karácsonyra jó egészséget kívántak, egészséget, békességet. A lucálásért lucalepényt kaptak, néhol főtt kukoricát, amit levesmerő kanállal mert ki a háziasszony, úgy töltötte bele a tarisznyába. Sokszor a vizes lé kifolyt a tarisznyából a hátukra, ha hideg volt, meg is fagyott. Ha nem adtak semmit, nem akarták fogadni, a gyermekek a következőt mondták: „Kutya egye kalácsát,/csihán csípje pucáját."

Fonó – A fiatalok az estét valamilyen kézimunkázással, fonással töltötték el. A legények ellopták a kedvesük orsóját. A lány csókkal váltotta ki az orsót. Ha a lány nem akarta kiváltani, akkor a legény nem adta vissza, a fonalat feltekerte a leány kapujára. Ez már szégyen volt a lány részére.

Bogács Beáta VIII. o., Adatközlők: Bogács Áron, 70 éves, Bogács Anna, 70 éves, Bogács Gergely, 41 éves.1985.

Madaras az én falum – Arról nevezetes, hogy sok madár élt és lepte el ezt a helyet. Ezen a részen nagyon régen mocsár volt. Akkor a régi falu az erdő alatt volt. „Madaras melyéke."

Helynevek

Csorgó – Régebb itt egy kút volt. A mezőn dolgozó emberek innen hordták a vizet.

Vasbánya – A keleti mezőn van. Talán itt is volt vas.

Fehéragyag tető – Itt voltak az agyagbányák, mert mélyen beástak oldalba, innen hordták a fehér agyagot a fazekasok.

Udvarmelyéke – A Szávák területe volt valamikor, itt voltak az udvarházak.

Hídvég – Egy Hídvég nevű ember birtoka volt.

Ragadványnevek

Lakatos- Nagytatámnak a dédapja lakatosmester volt. Lakatos Mózes volt a neve.

Szokások

Tollfosztás – Több asszony összegyúlt, fosztották a párnába való tollut. A végén pánkóval, pálinkával kínálta meg a háziasszony.

Aratókaláka – Régebb az emberek sarlóval arattak. Hamarabb, jobban ment kalákában. Nagyon régen, amikor mentek haza, egy koszorút fontak kalászból, és egy leány fejére tették.

Lucálás – Régebb a gyerekek, a fiúk, lányok és még az asszonyok is december 13-án, Luca napján mentek a falu közt, házról házra. Versikét mondtak. Főtt kukoricát és lucalepényt kaptak. A főtt kukoricát, úgy vizesen egy levesmerő kanállal töltötte a tarisznyába a háziasszony.

Juhász Enikő VIII. A., Adatközlők: Juhász Katalin, 79 éves, Juhász Pál, 86 éves 1895.

Honnan ered a Madaras név?

Itt a Csíki-medence közepén, a mai falu helyén réges-régen nagy mocsár volt. Mária Terézia, akkori uralkodó adta a falunak a nevét**.**

Helynevek

Örménykertje – Az Örmények tulajdona volt ez a terület.

Fejedelemkertje – Régen a fejedelem tulajdona volt, abban az időben, amikor itt vasbánya, vashámor volt.

Kovácskertje – A tulajdonos foglalkozása kovács volt.

Égés – Egy szárasság idején ez az erdőrész leégett.

Száraztovány utca – Talán a sáros név ellentéteként nevezték el. Itt volt a legsárosabb utca.

Újfalu – Ez a Főút környéke.

Juhász Gyöngyvér Klára VIII. o. Mesélte Juhász Péter.1985.

Később is voltak természetvédő körök, versenyek. A madarasi gyerekek gyakran neveztek be az ilyen tevékenységekbe, neveztek be versenyekre. Így vettünk részt a Curie környezetvédelmi emlékversenyen a 2007-2008-as tanévben. Ezt a versenyt a Curie Tehetséggondozó és Oktatásfejlesztő Alapítvány szervezte, a MTT Kémiai és Környezetvédelmi szekciója támogatta. Több csoporttal jelentkeztünk. Helyi szakaszon 6 csapat jelentkezett. Ebből 4 csapat jutott a megyei szakaszra, majd egy az országos szakaszon is ott volt. Ezt Szolnokon tartották. A Kárpát-medence minden részéről voltak versenyzők. Innen Csíkmadarasról három tanulóval voltunk ott, ugyanis abban a tanévben én tanítottam a harmadikosakat. A csapatom tagjai: Albert Rebeka, Czirják Ottó és Tankó-Molnár Sára voltak. Felejthetetlen élményben volt részünk. A versenyen különdíjat kaptunk. Nagyon sok foglalkozást szerveztek a verseny idején. Ott voltunk egy hétig. Nagyszerű, színvonalas rendezvény volt. A felkészítő tanároknak külön előadásokat tartottak. Ez nekem egy nagyon fontos emlék az életemben, hiszen már rég nyugdíjas voltam, nagymama is, sőt a saját unokámat is tanítottam III. osztályban. Gondolkoztam, mielőtt 69 évesen belevágtam. Bátran elmondhatom, hogy a 37 évi tanításomból talán az egyik legsikeresebb tanév volt. Ezúttal a természetvédelem volt az írásom témája. Az iskolánkban volt színjátszó kör, bábjátszó kör, tánckör, sportkörök, kézimunka kör, közlekedési járőrök kör, fizika-kémia kör, turisztika kör, egészségügyi kör, kis mesemondók köre, matematika kör is. Ezek leírása egy külön téma, lehetne. Minden pedagógus lelkiismeretesen végezte munkáját.

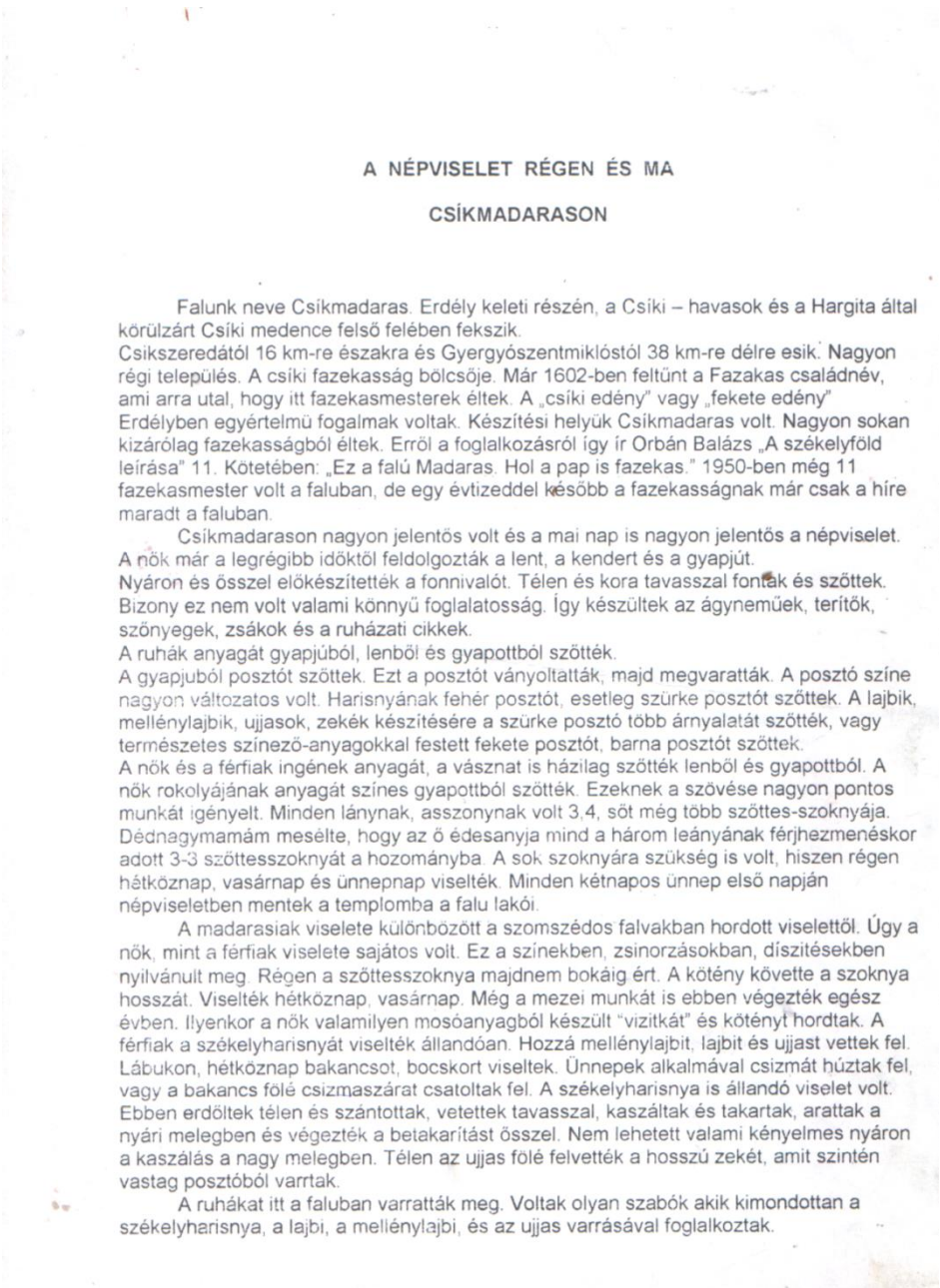
SZÜLŐFÖLDÜNK KINCSEI – Szemfüles pályázat 1999.

PÁLYÁZATI DOLGOZATOK CSÍKMADARASRÓL

2000-ben, a *Szemfüles* gyereklap pályázatot hirdetett: ***SZÜLŐFÖLDÜNK KINCSEI*** címmel. Több témakör is volt. ***Egyházi építészeti emlékek, Természeti ritkaságok, Élő népszokások, hagyományok, Szobrok, emlékművek, Helynevek, Iskoláink története.*** *Ez* a verseny többfordulósan bonyolódott le. Az akkor Csíkszeredában élő nagyobbik unokám benevezett 8 dolgozattal. A vakációkban sokat volt Madarason. A gyerekeket mind ismerte, sok mindent tudott a falunkról, így fogott bele. Közben sokat kérdezett a témákkal kapcsolatban, tőlem meg az illetékesektől. „ Mesélj arról nagymama, néha álmodtad-e azt, // hogy egyszer lesz, egy unokád kinek mesét mondasz,// s majd szívében őrzi azokat a történeteket,// melyek szép lelkednek mélyéből felszínre törnek./” Kun Magdolna. És én meséltem, sokat, sokat. Meg volt az első, Csíkmadaras monográfia könyv, amit felhasznált. A dolgozatokat kézírással kellett

elküldeni, ahogy következtek a fordulók. Az ő dolgozatait másolom most be, szép, kalligrafikus írással írta le. Ezek is Csíkmadaras történelméhez, az iskolai munkához tartoznak.

NÉPVISELET RÉGEN ÉS MA CSÍKMADARASON. Melléklet: ALKALMAK A NÉPVISELET FELÖLTÉSÉRE (dolgozat)

A NÉPVISELET RÉGEN ÉS MA

CSÍKMADARASON

Falunk neve Csíkmadaras. Erdély keleti részén, a Csíki – havasok és a Hargita által körülzárt Csíki medence felső felében fekszik.
Csikszeredától 16 km-re északra és Gyergyószentmiklóstól 38 km-re délre esik. Nagyon régi település. A csíki fazekasság bölcsője. Már 1602-ben feltünt a Fazakas családnév, ami arra utal, hogy itt fazekasmesterek éltek. A „csíki edény" vagy „fekete edény" Erdélyben egyértelmü fogalmak voltak. Készítési helyük Csíkmadaras volt. Nagyon sokan kizárólag fazekasságból éltek. Erről a foglalkozásról így ír Orbán Balázs „A székelyföld leírása" 11. Kötetében: „Ez a falú Madaras. Hol a pap is fazekas." 1950-ben még 11 fazekasmester volt a faluban, de egy évtizeddel később a fazekasságnak már csak a híre maradt a faluban.

Csíkmadarason nagyon jelentős volt és a mai nap is nagyon jelentős a népviselet. A nők már a legrégibb időktől feldolgozták a lent, a kendert és a gyapjút.
Nyáron és ősszel előkészítették a fonnivalót. Télen és kora tavasszal fontak és szőttek. Bizony ez nem volt valami könnyü foglalatosság. Így készültek az ágyneműek, terítők, szönyegek, zsákok és a ruházati cikkek.
A ruhák anyagát gyapjúból, lenből és gyapottból szötték.
A gyapjuból posztót szőttek. Ezt a posztót ványoltatták, majd megvaratták. A posztó színe nagyon változatos volt. Harisnyának fehér posztót, esetleg szürke posztót szőttek. A lajbik, mellénylajbik, ujjasok, zekék készítésére a szürke posztó több árnyalatát szötték, vagy természetes színező-anyagokkal festett fekete posztót, barna posztót szőttek.
A nők és a férfiak ingének anyagát, a vásznat is házilag szötték lenből és gyapottból. A nők rokolyájának anyagát színes gyapottból szötték. Ezeknek a szövése nagyon pontos munkát igényelt. Minden lánynak, asszonynak volt 3,4, söt még több szőttes-szoknyája. Dédnagymamám mesélte, hogy az ő édesanyja mind a három leányának férjhezmenéskor adott 3-3 szőttesszoknyát a hozományba. A sok szoknyára szükség is volt, hiszen régen hétköznap, vasárnap és ünnepnap viselték. Minden kétnapos ünnep első napján népviseletben mentek a templomba a falu lakói.

A madarasiak viselete különbözött a szomszédos falvakban hordott viselettől. Úgy a nők, mint a férfiak viselete sajátos volt. Ez a színekben, zsinorzásokban, díszitésekben nyilvánult meg. Régen a szőttesszoknya majdnem bokáig ért. A kötény követte a szoknya hosszát. Viselték hétköznap, vasárnap. Még a mezei munkát is ebben végezték egész évben. Ilyenkor a nők valamilyen mosóanyagból készült "vizitkát" és kötényt hordtak. A férfiak a székelyharisnyát viselték állandóan. Hozzá mellénylajbit, lajbit és ujjast vettek fel. Lábukon, hétköznap bakancsot, bocskort viseltek. Ünnepek alkalmával csizmát húztak fel, vagy a bakancs fölé csizmaszárat csatoltak fel. A székelyharisnya is állandó viselet volt. Ebben erdöltek télen és szántottak, vetettek tavasszal, kaszáltak és takartak, arattak a nyári melegben és végezték a betakarítást ősszel. Nem lehetett valami kényelmes nyáron a kaszálás a nagy melegben. Télen az ujjas fölé felvették a hosszú zekét, amit szintén vastag posztóból varrtak.

A ruhákat itt a faluban varratták meg. Voltak olyan szabók akik kimondottan a székelyharisnya, a lajbi, a mellénylajbi, és az ujjas varrásával foglalkoztak.

Ilyen szabó volt az én üknagytatám, a néhai Péter János, aki az 1920 –as évektől egészen az 1950 –es évekig varrta a falu férfiai részére a székelyharisnyákat, lajbikat, mellény-lajbikat, és ujjasokat. Tőle tanulta meg a mesterséget a fia az én dédnagytatám, a néhai Péter Ignác, aki az 1940 –es évektől egészen 1990 –ig varrta a székelyharisnyákat, már az ujjabbakat és a mellénylajbikat, a zsinorozottabbakat.
Nagymamám mesélte, hogy a téli ünnepek közeledtével olyan sok volt a munka, hogy késő éjszakáig varrt és ők, a gyerekek is besegítettek a munkába. Segítettek felvarni a zsinórt, a gombokat. Nagymamám is eltanult a mesterségből, de tanító néni lett. Amikor én 4.éves voltam varrt nekem egy kis székelyharisnyát és egy zsinorozott mellényt.

Két évvel ezelőtt beneveztem a Keszthelyi Néprajzi Múzeum által meghirdetett "Öltöztessük fel Anna és Áron babákat népviseletbe" versenybe. Ezt a versenyt a kolozsvári Napsugár gyermeklap tette közzé. Nagymamával a faluban felkutattuk a régi ruhadarabokat, régi fényképeket. Ezek alapján készítette el nagymama a 6 rend székely-ruhát, amiből 2 rend fiuviselet és 4 rend nőiviselet. A pályázatra elküldtem a ruhákat és különdíjat kaptam. Jelenleg a babaruhák ki vannak állítva a Keszthelyi Néprajzi Múzeumban a Babamúzeum részlegen. Mielőtt a ruhákat elküldtük volna, 6 babát beöltöztettünk és fényképet készítetünk róluk. A 6 baba a régi és az új népviselet ruhadarabjait viseli. (1. Kép).
Külön leírom mindenik viselet jellegzetességeit.

Régi férfi és női viselet az 1940 –es évekből (2.kép).

A székelyharisnyát vastagabb posztóbol varrták. A harisnyán félvitézkötés van. A zsinorozás kevés. A zseb és az ellenzők körüli nyílás bőrrel van beszegve. A kimondottan hétköznapi viselet még ennél is egyszerűbb volt. Itt néha semmi zsinorozás nem volt. Az ünnepi viseleten pedig gazdagabb zsinórozással díszítették a harisnyát.
A mellénylajbi fekete, egyszerű. Az ujjas szürke. Az ujjai más színüek, itt világosabbak. Bőrrel szegték be az elejét, a gallért, a zsebeket, aminek előnye, hogy tartósabb volt, nem foszlott ki hamar. A külön bevarrt ujj előnye, hogy többször lehetett cserélni, mert viseléskor az ujjak szakadtak ki leghamarabb. Amit kimondottan hétköznap viseltek, sokkal egyszerűbb volt. Itt már nagyon kevés zsinórozás volt. Ez a viselet ünnepi ujjas. Házi vászonból varrt inget, csizmát, vagy bakancsot, fekete bárányból készült sapkát viseltek hozzá.
A nők viselete: szöttesszoknya barna-piros-fekete csíkozással. Gazdagon redőzött, lerakott, jó bő és elég hosszú. Fekete bársony van az alsó részén és fekete bársonnyal bevont gombokkal van összefogva a lerakás. A kötény piros színű, fehérbabos selyemből készült és 3 sor fehér színű csipke díszíti. Le van rakva. A mellény bordópiros bársonyból van, fekete szalag díszíti és piros szallag fűzi össze. Varrtak még mellényt téglavörös, barnás, zöld színű bársonyból, esetleg selyemből. Az ing házi lenvászon. Szabása nagyon különleges. A gallért és az ujjak végét fehér színü csipke díszíti. A szoknya alatt két alsószoknyát viseltek. Egy szűkebb szoknyát alul és fölötte egy nagyon bő csipkés alsószoknyát. Amikor táncoltak nagyon szépen szétterült a szoknya és az alsószoknya. Lábukon néha csizmát, máskor félcipőt viseltek. Az asszonyok mindig szövetkendőt kötöttek. A lányok a hajukat copfba fonták és szalagot fontak bele. A kötény elején, szép csipkés zsebkendőt viseltek.

A másik képen (3.kép) szintén egy régi női viselet látható.
A szoknya színezése piros-zöld-barna-fekete. Ez a mi falunkban egy nagyon kedvelt színösszeállítás volt. A csíkok szélességében különböztek egymástól a szoknyák. Ilyen színösszeállítású szoknyája a faluban minden lánynak volt.
A szoknya alján zöld színú bársony van és zöld színű bársonnyal vannak bevonva a rakásokat lefogó gombok. A kötény színe a zöld, minden árnyalata lehetett, bármilyen mosóanyagból. A blúz kieresztös, öves és vizitkának nevezték. Ez már a polgári öltözet és népviselet keveréke. Viselték ünnepeken is, de főleg hétköznap, mert célszerű volt, lehetett mosni.
Lábukon félcipőt, bakancsot, esetleg csizmát hordtak. Fejkendőt kötöttek a fejükre.

A következő női viselet a **gyászruha** . (4.kép)
Régen a nagyböjt idején és a gyász alkalmával viselték. Az idős asszonyok régen ilyen ruhát viseltek. Ma is viselik ezt az idősebbek a nagyobb ünnepeken, és viselik a fiatalok is, ha gyászolnak és bizonyos alkalmakkor székelyruhát kell felvenniük. A szöttesszoknya csíkozása barna és fekete. Fekete bársony van a szoknya alján és a lerakásokat fekete bársonyból készült négyzetecske fogja le. A mellény fekete színű bársonyból készült, érdekes a szabása és rézzel befújtatott keskeny pertli díszíti. Elől keskeny fekete színű szalag fogja össze, amit csokorra kötnek. A kötény fekete színű selyem, le van rakva és az alján fekete csipke díszíti. Az ing itt is fehér színű, vászonból készült. Fejükön fekete színű szövetkendőt viselnek. Lábukon csizmát vagy félcipőt hordanak.

Újabb viseletek (5.kép)

Ez a ruha egyedi és Csíkmadarasra jellemző. Ilyen férfiruhát varrt a dédnagytatám 1990 –ben az unokája, az én nagybácsim részére.
A harisnya finomabb posztóból készült. Díszítése a Csíkmadarasra, főleg a dédnagytatámra jellemző vitézkötés. A mellény is finomabb, fekete színű, posztóból készült. Nagyon sok zsinór van rajta. A kabát szürke színű posztóból van. Itt is nagyon sok a zsinorozás. A kabát eleje, az ujjak vége, a zsebek nyílása bőrrel van beszegve. Fekete csizmát, fehér inget, fekete bárányborból készült sapkát illetvefekete kalapot hordnak vele. A kabát színe lehet még fekete, lehet az zsinórozott vagy egyszerű.

A lány ruhája is, kimondottan madarasi viselet. Az 1960 –as évektől kezdtek ilyen ruhát varrni. Hatással volt ennek a változatnak a kialakulására a falunkban megalakult Forrás Népi Együttes is.
A szőttesszoknya piros-fekete csíkozású. Jó bő és fekete bársony van az alján. Az ing gallérja lerakott és fehér csipke díszíti. A mellény, és a kötény is piros tükörselyemből készült. A mellényt fekete bársonyszalag és a kötényt fekete csipke díszíti. Fekete csizmát húznak hozzá. (6.kép)

A legújabb viselet már nem ilyen egyedi. (7.kép) A mellény anyagát is úgy szövik, a díszítése is általánosabb, sok apró fehér gomb is van rávarrva. A férfiak viselete is általánosabb.
A népviselet Csíkmadarason ma is nagyon fontos és jelentős. Nincs olyan ünnepi alkalom, amikor a falu apraja, nagyja ne öltené fel a székelyruhát. Majdnem mindenkinek van székelyruhája, amit különböző ünnepek alkalmával vesz fel. Ilyen alkalom nagyon sok van. Ezt igazolják a fényképek, amelyeknek nagyobb része a családi albumból került ki. Ezeket az alkalmakat és kialakulásukat ismertetem.

Az elsőáldozás nagy ünnep minden gyermek életében. Ilyenkor minden elsőáldozó, legtöbb szülő és legtöbb keresztszülő székelyruhában van. (8.kép)

A bérmálás alkalmával minden bérmálkozó, minden keresztszülő, szülő, az Egyháztanács tagjai, a gyermekek, a fiatalok, akik köszöntik a bérmálandókat székelyruhában van. Ilyenkor a népviseletbe öltözöttek köszöntik a püspököt is. Az Egyháztanács tagjaival az élen fogadják a püspököt, aki a fiatalok sorfala között vonul be a templomba. (9.kép)

Az ovodai, iskolai ünnepélyeken is csodálatosan szép a népviselet. Ilyen ünnep nagyon sok van az év során. Március 15.-e mindig nagy ünnep. Szép műsorral köszöntik. (10.kép)

Az iskola kapcsolatot tart a magyarországi csóri és a székesfehérvári "Vörösmarty Mihály" Általános Iskolával. A kölcsönös látogatások alkalmával szerepelnek a madarasi tanulók. Utóbb Csóron szerepeltek 1995 – ben. (11.kép)

Az iskolai évzárókon, a VIII. osztályosok ballagási ünnepségén székelyruhában vannak a gyermekek. (12.kép)

Az osztályfőnökkel az élen ballagnak. (13.kép)

A ballagás után elkészül az osztálykép. (14.kép)

4

Falunkban hagyomány lett a **kortárstalálkozó**. Tartanak találkozót a 40.,50., sőt még a 60. évesek is. Ez a szokás 1972- ben indult útjára. Azóta a kortárstalálkozó egy csodálatos ünnep. A találkozót nagyon alaposan előkészítik a szervezők. Meghívnak mindenkit, aki abban az évben született a faluban, azokat is akik az idők során a faluba költöztek és abban az évben születtek. Meghívják a volt tanítójukat, a volt osztályfőnökü-ket is. Zenészeket fogadnak akik elkísérik őket. Álatalában a 40.évesek az iskolában az 50.évesek a kultúrházban gyülekeznek. Ezekre a találkozókra haza érkezik majdnem mindenki, legyen a világ bármely táján, akit meghívtak. A gyülekezés után egy kis beszélgetés van. Mindenki elmondja a jelentősebb eseményeket, amelyek vele kapcsola-tosan történtek. Beszámol az életéről. Ez után felsorakoznakszületési sorrendben és zenekari kísérettel elindulnak a templomba. (15.kép)

A templomban egy nagyon szép, megható ünnepi szentmisén vesznek részt. Az első padokban ülnek. Közben elhangzanak kis köszöntő versek. (16.kép)

A menet a temetőbe indul. Közben a rokonok, ismerősök rengeteg virággal köszöntik az ünnepelteket. Mindenkinél egy nagy ől virág szokott lenni. Így mennek el a temetőbe, ahol leróják kegyeletüket a halott kortársak iránt. Innen a kultúrház felé indulnak. Az ünnepeltek sorát a falu apraja, nagyja kíséri. A kultúrház melletti székelykapu előtt elkészítik a csoportképet. Ezen ott vannak a volt nevelők is.(17.kép) Általában a családtagokkal is készítenek fényképet. (18.kép – 1991- ben a nagymama kortárstalálkozója alkalmával) A kúlturházban egy nagyon szép ünnepség van. A kisunokák, a gyerekek köszöntő verseket mondanak és énekelnek. Virágot adnak át az ünnepelteknek, akik felvonulnak a színpadra. Egy rövid ünnepség során beszélnek a falu vezetői és a kortársak közül is. (19.kép) Miután az ünnepeltek levonulnak a színpadról a számukra fenntartott helyekre, következik a falu népi együtteseinek köszöntő műsora. Ezután mindenki a családi ünnepi ebéden vesz részt. Másnap van a bankett, amelyen az ünnepelt és a házastársa vesz részt.

Másik hagyomány a faluban a **szüreti bál**. Itt nálunk nem terem szőlő és mégis kialakult ez a szokás. Régen "pityókalopó" bálok voltak. Ilyenkor a legények bejárták a falut, krumplit gyűjtöttek. Ez volt a belépő. A krumplit eladták és abbol fizették a zenészeket. Ez a szokás ment át észrevétlenül a szüreti bálba. A szervezők a 20.éves legények. Mindenki hív társat magának, lányt. Feldíszítik a termet szőlővel. Választanak egy csőszbírót, egy csőszbíró segédet, akik szervezik az egész szüreti bált. Minden fiú lovat szerez és előzetesen tanulgat lovagolni. A szüreti bálra zenészeket fogadnak, akik majd elkísérik a felvonuláson is és zenélnek a bálban is. Reggel minden "csősz" és a párja székelyruhába öltözik. Szép sorban elmennek a templomba, ahol tiszteletükre szentmise van. Innen a fiúk elmennek és a lovakkal jönnek vissza. A fiúk lóhátra ülnek, kettesével felsorakoznak. A sor közepén halad az a szekér, amelyen a lányok ülnek, és egy másik szekér amelyen a zenészek ülnek. A sort a lóhátasok többi része zárja. Ez a menet végigjár a falun, a szomszédos falvakon és meghívnak mindenkit a bálba. Este indul az igazi bál sok-sok mókával és érdekességgel. (20.kép–az 1990- ben szervezett szüreti bál csőszei és csőszleányai)

A **lakodalom** alkalmával már nem mindenki viseli a székelyruhát. Ilyenkor az ágütő legények és a koszorús leányok öltöznek népviseletbe. Nálunk szokás, hogy úgy a menyasszony, mint a vőlegény kapujába felállítanak 2-2 fenyőfát. Ezek magassága 8-12 m körül van. Miután eltervezték a lakodalmat, a vőlegény meghív 4-6 legényt ágütőnek. Ezek a lakodalom előtt 2 héttel, elmennek az erdőre és kiválasztanak, majd hazahoznak 4 szép, sudár fenyőfát. A következő hét során ezeket díszítgetik. A koszorus leányok színes virágokat készítenek krepp-papirból. Nagyon sokra van szükség. Színes szalagokat vágnak ki és feldíszítik a négy fenyőfát. A lakodalom előtti csütörtökön elviszik előbb a vőlegény, majd a menyasszony házához. Itt a kapu két oldalán felállítják. A lakodalom reggelén felveszik a székelyruhát. A legények a vőlegény házához mennek, a lányok a menyasszony házához. Az esküvő után a lakodalomban úgy a koszoruslányok, mint az ágütő legények a vőlegény vendégei. Vigyáznak arra, hogy a menyasszonyt, vagy a

menyasszony cipőjét el ne lopják. Ha a lopás megtörténik, akkor a váltságdíjat a legények kell állják. A menyasszonytánc után a menyasszony átöltözik és átöltöznek a koszorús leányok is. (21.kép- Vőlegény és menyasszony a koszorús leányokkal és az ágütő legényekkel)

Népi együttesek is alakultak és müködnek Csíkmadarason. 1965- ben alakult meg a Forrás Népi Együttes. Ez áll a tánccsoportból, zenekarból és kórusból. Főbb előadásai: Madarasi lakodalmas, Felcsíki leányszöktetés, Találkozó a forrásnál, Kádár Kata népballada feldolgozás, Felcsíki legényes. Nagyon sok szép előadása volt az együttesnek. A faluban, a környék falvaiban, különböző folklórfesztiválokon, Szlovákiában, Magyarországon és a svájci Romanelben szerepeltek. Egyik lényeges eredménye az együttes tevékenységének, hogy a népviseletet élteti tovább.

1995- ben egy újabb együttes alakult. Ez nem vetélytársa a másiknak. Felöleli azokat az ifjakat, akik szerettek volna részt venni a másik együttesben. Önálló együttes. Ez is több előadást szervezett. Részt vetthatáron belüli előadásokon és magyarországi előadásokon is. Egyik előadásának a címe : Katonabúcsuztató.
Mindkét együttes felújította a népi hagyományokat, népitáncokat, népdalokat. A faluban nagyon sok népzenész van. Ezek szolgáltatják az együtteseknek a zenét. (22.kép) Az együttesek erősségei a csodaszép felcsíki táncok. (23.,24.,25.képek)

Szomorú alkalom is adódik a népviseletbe öltözéshez. Abban az esetben ha fiatalabb egyén hal meg, akkor a kortársai, főleg a férfiak székelyruhába mennek a temetésre. A nők ilyenkor a sötét szöttesruhát veszik fel. A kortársak közvetlenül a halott koporsója mellett mennek a temetésen és ők is hantolják el a halottat. (26.kép)

A fentiekből kitűnik, hogy nagyon sok alkalom van arra, hogy a népviselet még sokáig éljen Csíkmadarason. Ezeken a különleges alkalmakon kívűl is van még alkalom a székelyruha viselésére. Minden évben a csíksomlyói búcsú zarándokai között sok a székelyruhás öreg és fiatal a mi falunkból. Húsvét első npján, karácsony első napján az idősebb és a középkorú nénik és bácsik felveszik a székelyruhát. Ismerek egy 87 éves bácsit, aki most is minden vasárnap székelyharisnyába megy a templomba, és egy másikat, aki hétköznap is, télen és nyáron is székelyharisnyába jár. Ő is már nagyon idős.

A népviseletet, mint értékes hagyományt az egymást váltó nemzedékek híven megőrizték. A mai embernek is kötelessége ezt tovább megőrizni és átadni majd az utódok számára.

Csíkmadaras, 1999. December

Császár Előd
tanuló

1.

1. Csikmadarasi népviseletbe öltöztetett babák

2. Régi népviseletbe öltöztetett babák

2.

4. Női gyászruha

5. Mai csikmadarasi népviselet

6. Gyerekek népviseletben

3.

7. A legújabb madarasi népviselet

4.

8. Elsôáldozó gyerekek

5.

9. Bérmálkozó fiatalok

10. Iskolai ünnepély

6.

11a. Szereplő gyerekek a magyarországi Csóron

11b. Testvérkapcsolatok a Székesfehérvári gyerekekkel

7.

12.- 13. Ballagnak a VIII- os diákok

8.

14. Osztályképek a ballagás után

a.b.c.d

9.

10.

15. Az 50 évesek kortárstalálkozója 1991-ben
Indulás a kultúrházból

11.

16. Ünnepi szentmise az 50 évesek tiszteletére

12.

16a-b. Az ünnepeltek a temetőbe mennek

13.

16c. Megemlékezés az elhúnyt kortársakról a temetőben

16d. A temetőből átban a kultúrház fele

14.

17. Ünnepség a kultúrházban

17b. Családi kép az ünnepség alkalmával

15.

18. Csoportképek a kortárstalálkozó alkalmából

16.

20. Népviseletben a szüreti bál rendezői

21. Koszorús leányok és ágütő legények népviseletben

17.

22a. A csikmadarasi népi együttes 1965 -ben

22b. Az együttes zenészei és táncosai

18.

24. Páros és legényes tánc

19.

25a. Madarasi leányok a színpadon

25b. Tere - fere a műsor után

20.

26. Végtisztesség megadása egy kortárs temetésén

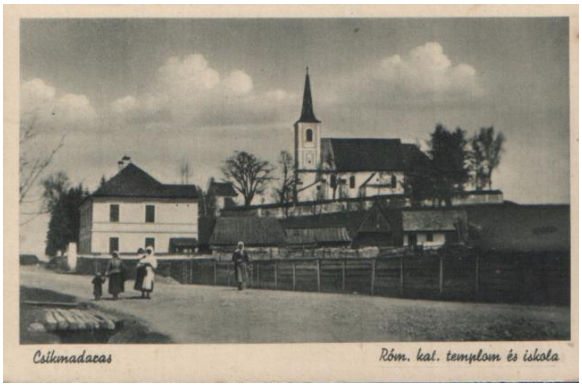
EGYHÁZI ÉPÍTÉSZETI EMLÉKEK:

A CSÍKMADARASI RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM TÖRTÉNET

Ha Csíkmadarasra érkezünk távolról látjuk a dombra épített templomot. Ennek a templomnak is története van. A Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség 1994. évi közlése alapján, Madarason már 1500-ban templom volt. Ugyanezt írja Endes Miklós is a „Csík megye története" című könyvében, hogy Csíkmadarason Madarasi Mihály nevű pap volt. Ez az ősi templom a mai helyén állt. A régi templomból maradt egy kőajtókeret és egy keresztelőkút. A kőajtókeret a mai sekrestyeajtónak a kerete. Ez egy faragott kő, gótikus elemekkel. A szemöldök részen még eddig meg nem fejtett rovások, talán rovásírás látható. A két oszlopára szimbólumok vannak vésve: nap, hold, csillag. A keresztelőkút kőből van faragva. Díszítései, virágmintái még ma is kivehetőek. Felirata 1743-at jelez. Ez a keresztelő kút a mai templom déli mellékajtójánál található.

A mai templom építését 1796-ban kezdték. Az akkori plébános Kovács Pál, aki akkor már idős ember volt. A főfelügyelő Bíró Gábor csíkmadarasi nemes, aki Csíkszék királybírója volt. Sok kín és baj után a templom 1802-re felépült. Az év március 28-án szedték le a tartóoszlopokat, a falak megrepedtek és meginogtak. Ez a gyenge minőségi munkát jelentette. Hibásnak tartották Bíró Gábor főfelügyelőt, aki másnap, 1802. március 29-én hirtelen meghalt. A templom repedése nem állt meg. 1803-ban és 1806-ban megvizsgálták a templomot és használhatatlannak nyilvánították. A templomot bezárták. A hívek fából egy ideiglenes templomot emeltek. A régi oltárt a harangláb alatt helyezték el és itt tartották a szentmiséket. 1817-ben Botskor Elek lett Madaras új papja. Kezébe vette a templom kijavítási munkáinak beindítását. 1818. február 22-én szerződést kötött a munkák elvégzésére. Ezt a munkát egy év alatt végeztette el Fekete István kincstári mérnök. A munka minősége ismét hitvány volt. Péterffy József így ír erről: „Szegény, szerencsétlen templom, melynek építése, javítgatása mennyi hűtlen kezeken ment által." 1829-ben újra javítani kellett, majd 1829. június 29-én, Szent Péter és Szent Pál apostolok ünnepén szentelték fel. Ekkor búcsút tartottak. Azóta is június 29. a falu búcsús napja.

1909-ben ismét repedezni kezdtek a falak. 1912-ben felülvizsgálták és újra bezáratták. A misézést a kerítésben tartották a szabad ég alatt, télen az új iskola tantermében. A javításra szükséges pénzösszeg nem akart kikerekedni. 1914-ben erőszakkal kinyitották, de senki, sem mert bemenni. Később ismét misézni kezdtek benn. 1928-ban újra javították és kimeszelték. 1936-ban, 1966-ban és 1989-ben újabb javítások következtek. Elvégezték a külső festést és a harangokat villanyra szerelték át. A tetőzetet kicserélték, a kórust újraépítették. 1990-ben egy nagy, gázolajjal működő fűtőtestet szereltek be, így télen is kellemes a levegő. A templomhoz kivezető utat betonlapokkal rakták ki, villanyvilágítást szereltek mellé.

Belülről nagyon szép a templom. A főoltáráról az 1740-es feljegyzésben van szó. A főoltár fa és vas mintáit 1822-ben készítették, a díszeket és a cirádákat 1832-ben. A főoltár szobrai: középen Szűz Mária szobra a gyermek Jézussal, két oldalt Szent Péter és Szent Pál apostolok szobrai. Ők a falu védőszentjei. Van két mellékoltár. Egyiken Nepomuki Szent János és a szent kereszt, a másikon a keresztre feszített Jézus. Az oltárnál az elnöki szék fölött van három deszkára festett kép. Szent István, Szent László és Dávid király képe. Baloldalon van Jézus szobra és a mellékajtónál Szent Antal szobra. A templom legrégebbi része a torony. 1760-1771 között épült. A régi torony olyan kicsi volt, hogy egynél több harang nem fért el benne. Ezért előbb egy másik haranglábat építettek és oda helyezték a toronyban el nem férő harangot. Így a harangozás körülményes volt. Az új torony építése 1760-ban kezdődött és 1770-ben fejezték be. 1869-ben a toronyban három harang volt. 1916-ban a középső harang elrepedt. Helyébe újat vettek. 1916-ban a két nagyobb harangot elvitték. Csak a kicsi, lélekharang maradt. 1919-ben ez is elrepedt. Sok nehézség árán újabb három harangot vettek. 1922-ben szentelték fel. Ezekkel meg voltak elégedve. Vilman Géza, az akkori plébános így ír: „A székely embernek mindig az volt a kívánsága, hogy a pap énekeljen, a kántor bőgjön, harangjai pedig zúgva, búgva a határ minden részét keressék fel a hangjukkal.” 1932-ben ismét elrepedt a nagyharang. Helyébe 1938-ban újat vásároltak. Felszenteléskor azt mondta a megyebíró: „Hirdesd Isten dicsőségét, ahányszor csak megszólalsz! Hívd az élőket e szent helyre, sirasd az elhunytakat a temető csendes ölén, hirdesd nemzedékről nemzedékre: a szeretet parancs.” 1944-ben ismét elvittek egy harangot. A Hívek adományozásából 1957-ben újat öntettek. Ekkor az én dédnagytatám, Péter Ignác volt a megyebíró. A gyűjtésben, a harang megrendelésében, megvásárlásában nagy része volt. A harangra összegyűlt összeg 33.000 lej volt. Az akkori politikai helyzet akadályozta a munkát. 1957. június 29-én került sor a harangszentelésre. Akkor a plébános Bálint Tivadar volt. 2000-ben újabb javítási munkálatok voltak.

A templom bejáratával szemben van a háborúban elesett hősök emlékműve.

A Szent Antal-kápolna

Nem messze a falutól van Vápész. Itt egy helyet Szent Antalnak hívnak. Itt állt egy kápolna. „ A Domus Historiában ez áll 1869-ben erről a következőket írja: „E tájban a dánfalvi fűrésznél találsz egy kőkeresztet. Ezt a nagyérdemű elődünk Kovács Pál állította, hogy ott egy oltár és kápolna volt Szent Antal tiszteletére, a vasiparosok használták.” 1990-ben megtalálták az alapjait. Megszületett a terv, hogy jó lenne, azon az alapon kápolnát építeni. Az ötlet Páll Dénes plébánosé volt, de miután elment Balázs Dénes plébános valósította meg az elgondolást. Az alap 6x9 m, erre épült fel az új kápolna. 1992-ben fejezték be. Itt tartják a falu második búcsúját, június 13-hoz közeli vasárnapon. Templomi keresztekkel vonulnak fel, mások autóval, szekérrel, biciklivel, gyalogosan. Hazajönnek idegenből is. A mise végén kirándulnak, felmennek az erdőre. A madarasi emberek szívesen adományoznak a templom részére, hogy minél szebb legyen.

Császár Előd, Csíkszereda - Csíkmadaras, 2000. december.

Forrásanyag: Csíkmadaras monográfiája könyv Balázs Dénes: A római katolikus egyházközség története. Adatközlőm: Tankó-Molnár Mária a nagymamám.

TERMÉSZETI RITKASÁGOK

VÉDETT NÖVÉNYEK ÉS ÁLLATOK CSÍKMADARASON

Nagyszüleim Csíkmadarason élnek. Egészen kicsi korom óta, nagyon sokat voltam az anyai nagyszüleimnél, akik most nyugdíjas tanítók. Velük sokszor jártam a mezőre. Megcsodáltam a természet szépségeit, megtanultam, hogy a természetet védeni kell. Azt, hogy nem hagyunk szemetet sehol magunk után, nem tépjük le a virágokat ölszámra. Itt Madarason megtanultam, hogy melyek azok a növények a határban, amelyek kihalófélben vannak és védelemre szorulnak. Úgy szép a természet, ahogy van. Már egészen kicsi koromban hallottam, hogy a medve, az egy nagy állat, az is védelemre szorul. Nagyszüleim az Olt folyó és a Madaras pataka „ölelésében" laknak. A kertből egyenesen a rétre lépünk ki, így sok alkalmam volt megcsodálni a zergeboglárt, a kockás katuliliomot. Védett virágok itt: a kockás katuliliom, a zergeboglár, a henyeboroszlán, a törpefenyő. Az erdőben él a barnamedve, a hiúz, a siketfajd. Ezek leírásához nem ragaszkodom, hiszen nagyon sok helyen lehet leírást olvasni ezektől. Inkább a lelőhelyekről szeretnék írni.

Kockás katuliliom – Fritillara meleagris A falu területén, az Olt menti nedves rétek tavaszi virága. Nálunk „kakukkvirág" a neve, májusban virágzik. Található a Sósréten az Olt mellett, az Örménykertben, a Honcson, a malom melletti réten és Kácsicsfarka alatt. A gyerekek nehezen értik meg, hogy nem szabad marokszámra tépni.

/Pinus

Henyeboroszlán – Daphe cneorum

Nálunk Madarason a kora tavasz csalhatatlan jele a henyeboroszlán virágzás. Főleg a Köd erdő déli részén, a Bogát oldalán, a Madaras-patak melletti Szénhely részen, a Fűrészkertben virít. Nagyon erős, de nagyon kellemes illata van.

Zergeboglár – Trollius europaens

Nálunk „pünkösdi rózsa” a neve. Május végén, júniusban virágzik és csalogatja szépségével a gyerekeket. Sok található belőle a Köd-patak környékén, az Olt mentén, a nyugati oldalon a Madaras-patak mentén, az Oldalút kaszálón, Nyak alatt, Szentesben a vizes helyeken. Nagyon szép, kellemes és rejtett illatú virág. Az iskolában is sokat beszélnek a gyerekeknek a tanítók, tanárok, hogy védeni kell.

Törpefenyő – Pinus munko Fent a Hargita gerincén és a csúcs mentén szinte zöld dzsungelt képez. Egészen beborítják a földön kúszva az oldalakat.

Barnamedve – Ursus arctos

A Kárpátok legnagyobb védett állata megtalálható a madarasi erdőben is. Elég nagy terület tartozott a falu határához, a régi időkben a földből megélni nem tudó madarasiaknak a fa jelentette a megélhetés forrását. Ennek az erdőnek a vadállománya is jelentős volt. Régen és napjainkban is sok barnamedve talált élőhelyet itt. Miután a medve védett állat lett, etetőket építettek és a két etetőnél rendszeresen etették és etetik a medvéket. A nagyfőnök idején építettek egy vadászlakot is az Ördögé nevű erdőrészen, az etető mellett. Így, amikor a fővadász csak kilépett az autóból egyenesen a vadászlakba, kidugta az ablakon a puska csövét, már lőhette is a medvéket, amelyek neki tetszettek. A vadászatnak már vége is volt, ült vissza a kocsiba vagy a helikopterbe és már el is volt menve. A medvét kocsiba rakták és elszállították. Annak idején, legelső vadászatkor a medvét szekérrel hozták be a faluba és letették az erdész udvarán. Csodájára jártak az emberek, majd utána kocsival elvitték.

A rendszerváltás után is továbbtart a medvék etetése. Mindkét etetőhöz viszik a granulált medvetápot. Az erdész bácsi elmondta, hogy ő az Ördögén levő etetőhöz szeptember 15. – december 31. között, majd március 15. – május 15. között minden nap viszi délután 4 órára a tápot. A medvék percnyi pontossággal érkeznek, betartják a „rangsort" az evésnél. Elsőbbséget élveznek az anyamedvék, majd a hímek, az utolsók a fiatalabbak. Ha a bocsok érkeznének hamarabb, azonnal félreállnak, ha érkeznek az idősebbek. Itt egy-egy etetésnél 15 medve is előjön. Ez a két említett időszak a megengedett vadászszezon. Ilyenkor lőhetnek, medvét azok a belföldiek, külföldiek, akiknek módjában áll kifizetni a nem kis pénzösszeget. Január 1. és március 15. között, valamint május 16. és szeptember 15. között teljes vadásztilalom van. Ez alatt csak minden negyedik nap etetik őket. Télen is előjönnek az etetőhöz azok a medvék, amelyek rászoktak az etetésre. Nagyon sok látogatója van a medvelesnek. Ha olyan időben érkeznek még meg is láthatják a medvéket. Abban az esetben, ha a medve rákap a háziállatokra, sőt még az emberekben is kárt tesz, különleges engedéllyel kilőhető. Az erdész bácsi szerint az ebben az erdőben élő medvék száma elérheti az 50-et is.

Siketfajd – Tatro urogallus

Ez is védett állat. Ha szerencséje van valakinek, akkor dürgés idején, párzáskor meg is láthatja őket. Ilyenkor a hím jellegzetes hangot hallat és megfeledkezik az óvatosságról. A dürgés ideje március-május. A kakas csak külön engedéllyel vadászható.

Hiúz – Lynnx lynx

Kevés állat van belőlük, de azért itt is előfordul, a Madarasi Hargita erdeiben. Rendkívüli ragadozó, vérengző. Még az őzet is megtámadja.

Mindenkinek kötelessége lenne a természet megvédése, hogy még a mi unokáink is csodálhassák a természet szépségét. 2000. december

Császár Előd, VIII. o., Csíkszereda – Csíkmadaras

Adatközlőim: Gáll Ervin, az erdész bácsi, és nagymamám, Tankó Molnár Mária.

3. SZOBROK, EMLÉKMŰVEK, EMLÉKTÁBLÁK

Kiss Ferenc szobor Csíkmadarason

A csíkmadarasi iskola mai elnevezése Kiss Ferenc Általános Iskola. Már 1990 márciusában döntés született, hogy az iskola felveszi a Kiss Ferenc nevet, akit a település nagy szülöttének tartanak. Ekkor az iskola közössége elhatározta, hogy felállítják a névadó mellszobrát. A szobor megalkotásával Szervátiusz Tibor szobrászt bízták meg. Az anyagiak fedezésére egy magyarországi testvérfalu alapítványt hozott létre. Az avató ünnepségre 1996. augusztus 1 én került sor.Ki is volt Kiss Ferenc? Kiss Ferencről így írt Molnár József a Reform 1873. évi 52. számában: „Egy olyan erdélyi család ivadéka, mely mindenét feláldozta a haza megmentéséért az 1848-49-es években.” A Kiss család 1817-ben került Csíkmadarasra Kolozsvárról. A családban öt gyermek volt, akik közül három itt született. Itt látta meg a napvilágot 1825-ben Ferenc is, a negyedik gyermek. Magántanítója volt. Tizenöt évesen kerül az Olmütz-i hadapródiskolába, folytatva apja és két bátyja hivatását. A Kiss család, apa és három fia azonosult a forradalom eszméivel. Egyetlen család négy törzstisztet adott a szent harcnak. Nagyon sok minden történt velük a szabadságharc alatt. Kiss Ferenc a szabadságharc után is jelentős volt, mint katonai szakíró, egyetemi tanár. A dél-tiroli Meránon halt meg 1873. február

1-jén. Végső fohásza: „Oh magyar hazám, magyar hazám.” A szoboregyüttes szimbólum. Négy alapkő jelképezi a szabadság utáni sziklaszilárd vágyat. A rács az elnyomás jelképe.

A hősök emlékműve

Az első világháború rendkívül súlyosan érintette Madarast. A háború során mozgósítottak és harctérre küldtek 486 személyt, akiknek egyharmada soha sem tért haza.

A faluból 138 személy lett a háború áldozata. 1919-ben még 24-en fogságban voltak és 10 személy halála nem is tisztázódott. 1925-ben határozták el, hogy a templom előtt emlékművet állítanak a háborúban elesettek emlékére. Erre a következőket vésték.

1925

S Z E N T É V

A

A CSÍKMADARASI

H Ő S Ö K

e m l é k é r e

1914. – 1915.

A második világháború is rendkívül sok áldozatot követelt. Rengeteg katonai behívó. Négy év alatt frontra került a falu férfilakosságának színe-java. A második világháborúban 37-en haltak meg. Többen örökre eltűntek. Az ő emlékükre márványtábla került az emlékműre. 1995 februárjában a faluban létrejött a Szent Antal humanitárius egyesület. Ez az egyesület vállalta magára a hősük emlékoszlopának felújítását, kiegészítését. A két világháborúban elesett hősök nevét márványtáblára vésették. A márványtábla elhelyezésére 1995. október 23-án került sor, ekkor volt a felszentelés is. Azóta minden évben halottak napján sok koszorú, virág és gyertya kerül a hősök emlékművéhez.

A Maniu-gárdisták áldozatainak emlékoszlopa

Az iskola kertjében, a dombon található az emlékoszlop. Felavatására 1994-ben került sor. 1944 októberében Madarason is megjelent a Maniu-gárdának nevezett román kommandó csapat, hogy „rendet teremtsen.” Házról házra jártak és elrejtett fegyvereket, katonaruhát, ellenséget kerestek. A kiszemelt házaknál nagy fehér kört rajzoltak a kapura. Az ellenőrzés után keresztet rajzoltak a körbe. Így fogták el október 10-én Hajdú Lázárt és kivégezték a Templomhegyén. Vele együtt végezték ki a dánfalvi Kató Károlyt is. Sírgödrük megásására 8 embert „hajtottak ki”. Haláluk helyéhez közel emelték ez az emlékoszlopot. A táblán a két áldozat neve olvasható. Az emlékoszlop felszentelésében részt vett Albert Margit nyugdíjas tanító néni, a Kató Károly leánya, és innen a Hajdu Lázár rokonai.

2001. január

Császár Előd VIII. o., Csíkszereda – Csíkmadaras.

Adatközlő: Tankó-Molnár Mária, a nagymamám, nyugdíjas tanítónő

5. CSÍKMADARAS HELYNEVEI

Csíkmadaras helyneveiről már 1864-ben írt Pesthy Frigyes, aki adatokat kapott az akkori előjáróságtól. Később Pál-Antal Sándor marosvásárhelyi levéltáros ír a Csíkmadaras monográfiában. Legtöbb helynév itt szerepel. Én a mondai és az új helynevekről írok.

A falu elnevezése – MADARAS

Első említése 1567-ből való. Endes Miklós leírása szerint Madarason 1500-ban Madarasi Mihály pap templomot (kápolnát) építtetett. Orbán Balázs szerint is „Madaras nagyon régi telep, a székely krónikában a rákosi gyűlés leírásánál az ott képviselt helységek közt Madarasfölde is említve van, mi annak Szent István előtti létére utalna." Ez szerint Csíkmadaras is 1200 előtt válhatott településsé. Az egyházközség Domus Historiája 1869-ben Madarast ekként magyarázta: „Madaras minden oldalról mezők által lévén körözve, hihetőleg a sok itt élő szárnyasoktól nyerte elnevezését."

Mondai helynevek

Fingorom dombja – terméketlen, oromszerű kiemelkedés a Fejedelem kertje mellett. A monda szerint még a tatárjárás előtt a tetején vár volt, de csak a kincseket őrző pincéi maradtak fenn. Ennek titkát megtudva egy pásztor a bejárati nyílást bontotta ki, ahonnan a környéket erős kénes szag árasztotta el. Látva a veszélyt, az ifjú a bejáratot betömte. A kénes szag a fing (szellentés) szagára emlékeztette.

Hat ember vesze – erdei kaszáló a Hargita keleti oldalán. A monda szerint hat vadászt egy űrszekér vitt el a csillagok közé. Soha nem tértek vissza.

Kőd vagy Köd – erdős hegynyúlvány a falutól keletre. A monda szerint a Nagy-Hagymás hegységben tanyázott egy sárkány, ami nagy kárt tett az állatokban és emberben is. Egy legénynek a köd segítségével sikerült legyőznie. Nyirő írt történetet erről *Köd erdő mellett* címmel. Hivatalosan Köd erdő, de itt a faluban Kődnek hívják.

Madaras pataka – bővizű patak. A monda szerint a Fingoromb dombja várában székelő fejedelem tíz galádul megölt, elveszejtett lánytól eredezteti. A fejedelem a csatába távozott, leányait a szép, de gonosz mostoha az erdőbe viteti és lefejezteti. A lefejezett lányok szemeiből eleredt könnyek egy patakká duzzadtak és lefolytak a hegyoldalakon, maguk előtt kergetve a hóhérokat.

Szentes – kaszáló az erdőn. A monda szerint egy családi szerelmi dráma színhelye, ahol a testvéri vérszerződést szentesítették. A csíki kapitány és az öccse kötöttek egyezséget, de az utóbbi hitszegése a mindkét testvér által szeretett asszony halálát okozta.

ÚJABBAN KIALAKULT HELYNEVEK

Gyümölcsös – kaszáló a Hegy nevű mezőrész domboldalán. A termelőszövetkezet a ‘60-as években gyümölcsfákkal ültette be. Mára a gyümölcsfák nagyobbik részét már kivágták, de a név megmaradt.

Margit-sziget – kaszáló, ennek a neve és a környék neve régen **Nyártőke** volt. Ez egy kaszálónak hagyott kis mélyedés a szántóföldek között. A környezettől elütő szigetszerű alakja van. Itt szoktak ebédelni, pihenni a mezőn dolgozó emberek. A dunai Margit-szigethez hasonlítják.

Borvíz utca – 1952-ben tört fel egy ma is buzogó borvíz. Utcát nyitottak, hogy az utat rövidítsék.

Fatelep utca – Az állomás közelében van. Ott volt egy farönk telep, ahonnan vagonra rakták a fát. Az ide vezető új út neve.

Báza – helynév az állomással szembeni részen. Az ‘50-es években épültek a gabonaraktárak, amelyeket itt bázának neveztek. A ráktárak háta mögötti mezőrészt is Bázának nevezik.

Csemetekert – kaszálós hely a Fingoromb dombja alatt. Itt fenyőcsemetéket neveltek.

Kőbánya – erdőrész. A ‘60-as évek és a ‘80-as évek között nagyüzemű kőbánya működött Barlang oldalában. Ma már csak a nyoma és a neve maradt.

Juliskánál – a mezei út kezdete. Az emeletes iskola hátánál volt egy kis házacska, ami konyhából, kamrából és fásszínből állt. Mellette egy kis istálló. Nagyon kicsi udvara volt. Ez régen amolyan „szolgálati lakás” volt. Itt lakott a sírásó (gödörásó) és a családja. A férfit Imre Antal Jánosnak hívták. (Emre). Az asszonyt Emre Antal Juliskának. Ők ásták a sírokat, közben libapásztorkodtak. Vasárnap a templomban az orgona fújtatóját nyomták, taposták. A bácsi hamar meghalt, a fiú kiszökött Magyarországra. Emre Antal Juliska egyedül maradt. Egy ideig még segítséggel ástak sírokat, de megöregedett. Egy jó ideig könyöradományból tengette az életét. Később elvitték az aggmenházba. Itt halt meg. Az épület anyagát széthordták. Az üres telket megtisztították és hozzákertelték az iskola udvarához. Ma ezt a helyet nevezik Juliskánál.

Péter Ignác keresztfájánál – Az én néhai anyai dédnagytatám 1939-ben, 27 évesen faragott egy keresztet terméskőből. A terület, ahol a kereszt áll, akkor a szülei tulajdonában volt. Ez a hely Köd patakától nem messze egy dombocskán áll, a falutól keletre 3 km. távolságra. 1988-ban egy traktor kihúzatta a keresztet. A család megjavította cementtel, visszaállította és fenyőcsemetéket ültettek melléje. 6 csemete volt, de abból is 4-et kitörtek. 2 fenyő áll a kereszt két oldalán. Már jól növögetnek. Dédtatám kedvenc éneke volt a *Jézus szíve szeretlek én….* egyházi ének. Ennek a bevezető sorait véste a keresztre. Nagyon érdekes, hogy az S és a az N betűket fordítva véste a keresztre. –/ Jézus szíve szeretlek én/ Segíts át az élet tengerén./ Ez van bevésve. Nagymamám mesélte, hogy esténként a család sokszor énekelte ezt az éneket. Főleg télen dédtata varrta a székelyruhákat esténként, a harisnyákat, lájbikat, ujjasokat. Mindig meghitt családi hangulat volt. A négy gyerek és a két szülő közösen énekelt. A nagymamám 1941-ben született,, utána a három fiú 1943, 1945, 1946-ban sorban. A családban hagyomány volt a székelyszabóság. Az ükapám, a dédapám is szabó volt. Sok éven át ők varrták a faluban a férfiviseleteket. Nos, büszke vagyok arra, hogy most egy mezőrész őrzi a dédtata nevét. Ezt

a környéket most úgy hívják, hogy *Péter Ignác keresztfájánál.* A család ápolja a keresztet, a mellette való helyet. Időnként drótkefével takarítják meg és virágot visznek.

Császár Előd VIII. o., Csíkszereda – Csíkmadaras, 2001. január.

Adatközlő: a nagymamám, Tankó-Molnár Mária.

VÉGZŐS OSZTÁLYOK

Mi hetedik osztályban voltunk végzősök. Akkor osztályképet készítettek. Azután bejött divatba a tablókészítés a végzős osztályokról. Igyekeztem összegyűjteni a végzős osztályok fényképeit. Egészen addig ez ment, amíg tanítottam, majd utána csak keveset találtam. A pedagógusok neveit bejegyeztem, megérdemlik, hogy emlékezzem, hiszen nagyrészük munkatársam is volt. Nagyon lelkiismeretes munka volt a tanítás, akkor is pedig a körülmények a maihoz viszonyítva, messzemenően nagyon sok munkát követeltek. Mindig szentírásnak vettem a feladatokat, őszintén igyekeztem a maximálist kihozni minden iskolai és iskolán kívüli munkából. Nem kevés munkával járt az évi legalább két színdarab betanítása minden télen. Az első képeken ott vagyok, akkor tanítottam a felső tagozaton.

1965. Pedagógusok: Ambrus Árpád, Páll Lajos, Ambrus Mária, Tankó M. Péter, Tankó M. Mária, Bőjte László, Bőjte Rozália, Antal Viktória, Ördögh Imre, Palkó Éva.

1966. Pedagógusok: Miklós Márton, Újfalvi Ágnes, Antal Viktória, Ördögh Imre, Bőjte Rozália, Tankó M. Mária, Tankó M. Péter.

1967. Pedagógusok: Antal Viktória, Miklós Márton, Ördögh Annamária, Ördögh Imre, Tankó M. Péter, Tankó M. Mária, Páll Lajos, Bőjte László, Bőjte Rozália. (A. B. osztály)

1968. Pedagógusok: Miklós Márton, Tamás Veronika, Ördögh Imre, Bőjte Rozália, Bőjte László, Antal Viktória.

1969. Joós László, Miklós Márton, Ambrus Ilona, Miklós Mária, Páll Lajos, Tamás Veronka, Antal Rozália, Antal Viktória, Bőjte Rozália, Mihály Lívia, Bőjte László.

1970. Pedagógusok: Miklós Márton, Tamás Veronika, Szőcs Tivadar, Ördögh Annamária, Ördögh Imre, Antal Viktória, Bőjte László, Bőjte Rozália, Páll Lajos.

1971. Miklós Márton, Antal Viktória, Ördögh Annamária, Ördögh Imre, Páll Lajos, Szőcs Tivadar, Bőjte László.

1972. Pedagógusok: Antal Rozália, Antal Viktória, Páll Lajos, Ördögh Annamária, Ördögh Imre, Miklós Márton, Bőjte Rozália, Hajdu Peter Klára.

1973. Pedagógusok: Miklós Márton, Ördögh Annamária, Bőjte Rozália, Páll Lajos, Ördögh Imre, Szőcs Tivadar, Hajdu Péter Klára, Süket Rozália, Bőjte László.

1974. Miklós Márton, Antal Viktória, Bőjte László, Bőjte Rozália, Ördögh Annamária, Ördögh Imre, Hajdu Péter Klára, Gidró Julianna, Miklós Éva, Szőcs Tivadar.

1975. Pedagógusok: Péter Ignác, Gáll Veronika, Ördögh Annamária, Bőjte László, Bőjte Rozália, Ördögh Imre, Mihály Lívia, Páll Lajos, Miklós Márton, Hajdu Péter Klára, Dobalyi Gyula.

1976. Pedagógusok: Ördögh Annamária, Miklós Márton, Schmidt Mária, Székely Zsófia, Antal Rozália, Bőjte Rozália, Bőjte László, Gáll Veronika, Bőjte László, Dobalyi Gyula, Péter Ignác.

1977. Pedagógusok: Péter Ignác, Schmidt Mária, Ördögh Annamária, Ördögh Imre, Jaszenovics Irén, Bőjte Rozália, Péter Veronika, Hajdu Péter Klára, Bőjte László.

1978. Pedagógusok: Péter Ignác, Hajdu Péter Klára, Jaszenovics Irén, Ördögh Annamária, Ördögh Imre, Péter Veronika, Tankó Péter, Bőjte Rozália, Bőjte László, Miklós Márton.

1979. Bőjte László, Bőjte Rozália, Antal Zoltán, Péter Ignác, Ördögh Imre, Mihály Lívia, Hajdu Péter Klára, Péter Veronika, Dobalyi Gyula.

1980. Pedagógusok: Miklós Márton, Péter Ignác, Hajdu Péter Klára, Schmidt Mária, Antal Rozália, Ördögh Imre, Bőjte Rozália, Bőjte László, Jaszenovics Irén, Ördögh Annamária, Péter Veronika, Bartos Enikő.1981. Jaszenovics Irén, Péter Ignác, Péter Veronika, Ördögh Imre, Ördögh Annamária, Bőjte László, Miklós Márton, Hajdu Péter Klára, András Katalin, Treitli Éva, Schmidt Mária, Bartos Enikő.

1981. Pedagógusok: Bőjte László, Péter Ignác, Péter Veronika, Ördögh Imre, Ördögh Annamária, Jaszenovics Irén, Antal Viktória, Hajdu Péter Klára, András Katalin, Treitli Éva, Bartos Enikő.1982. Miklós Márton, Bőjte László, Bőjte Róza, Lukács András, Ördögh Imre, Ördögh Annamária, Péter Veronika, Tankó Péter, Hajdu Péter Klára, Bartos Enikő, András Katalin, Treitli Éva, Fecső Terézia.

1982. Pedagógusok: Bőjte László, Bőjte Rozália, Lukács András, Ördögh Imre, Ördögh Annamária, Treitli Éva, Hajdu Péter Klára, Biszak Klára, Bartos Enikő, András Katalin, Péter Veronika.1983. Pedagógusok: Jaszenovics Irén, Péter Veronika, Ördögh Imre, Ördögh Annamária, Hajdu Péter Klára, András Katalin, Bőjte László, Treitli Éva, Fecső Terézia, Miklós Márton.

1984. Pedagógusok: Bőjte László, Schmidt Mária, Tankó Molnár Mária, Ördögh Imre, Ágoston Mária, Miklós Éva, Bőjte Rozália, Hajdu Péter Klára, Péter Veronika, András Katalin, Fecső Terézia, Horvát Erzsébet.

1985. Pedagógusok: Miklós Éva, Hajdu Klára, András Katalin, Bőjte Rozália, Antal Viktória, Ördögh Imre, Jaszenovics Irén, Péter Veronika, Schmidt Mária, Ágoston Mária.

1986. Pedagógusok: Ágoston Mária, Treili Éva, Ördögh Annamária, Ördögh Imre, Péter Veronika, Horvát Erzsébet, Bőjte László, András Katalin, Jaszenovics Irén, Macus Ioan Eugen.

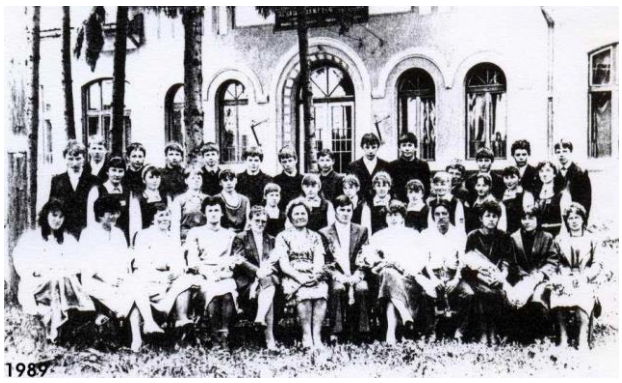

1987. Pedagógusok: Ördögh Imre, Hajdu Péter Klára.

1987. Pedagógusok: Ördögh Imre, András Katalin.

1988. Pedagógusok: Bőjte László, Ördögh Annamária, Jaszenovics Irén, Treitli Éva, Tankó Molnár Mária, Ördögh Imre, Bőjte Rozália, András Katalin, Fecső Terézia, Pitic Edit, Péter Veronika, Antal Rozália.

1989. Pedagógusok: Schmidt Mária, Ördögh Annamária, Bőjte Rozália, András Katalin, Péter Veronika, Antal Viktória, Ördögh Imre, Jaszenovics Irén, Marcus Ioan Eugen, Treitli Éva, Fecső Terézia

1990. Pedagógusok: Szabó Lajos plébános, Ördögh Annamária, Bőjte Rozália, Jaszenovics Irén, Horvát Erzsébet, Ördögh Imre, Ladó Hajnal, Péter Veronika, Marcus Eugen, Treitli Éva, Petres Enikő, Bálint Lajos.

1991. Pedagógusok: Szakács B. István, Ördögh Annamária, Bőjte Rozália, Péter Veronika, Balázs Dénes plébános, Ördögh Imre igazgató, Tankó-Molnár Péter tanító, Jaszenovics Irén, Bíró Éva, Császár Sándor, Bálint Lajos kántor, Ördögh Róbert.

1992. Pedagógusok: Bálint Lajos, Ördögh Annamária, Tankó Molnár Péter, Tankó Molnár Mária, Ördögh Imre, Bőjte Rozália, Balázs Dénes plébános, Péter Veronika, Fülöp Judit.1993. Pedagógusok: Ördögh Annamária, Péter Veronika, Jaszenovics Irén, Balázs Dénes plébános, Ördögh Imre, Horvát Erzsébet, Bőjte Rozália, Tankó Molnár Péter, Bálint Lajos.

1994. Pedagógusok: Ördögh Róbert, Ördögh Annamária, Bőjte Rozália, Péter Veronika, Ördögh Imre, Tankó Molnár Péter, Váncsa Rozália, Kézdi Éva, Geréd András, Bálint Lajos, Császár Sándor. 1995. Pedagógusok: Bőjte Rozália, Péter Veronika, Balázs Dénes plébános, Jaszenovics Irén, Horvát Erzsébet, Szőcs Edit, Geréd Erika, Fazakas Rozália, Geréd András, Ördögh Annamária, Ördögh Imre.

1996. Pedagógusok: Bálint Lajos kántor, Ördögh Annamária, Péter Veronika, Bíró Éva, Tankó-Molnár Mária tanítónő, Bőjte Rozália, Ördögh Imre igazgató, Jaszenovics Irén, Kézdi Éva, Császár Sándor, Balázs Dénes plébános.

2000. Pedagógusok. Jaszenovics Irén, Bálint Lajos, Ördögh Annamária, Bőjte Rozália, Gáll Ildikó, Ördögh Imre igazgató, Tankó- Molnár Mária tanítónő, Péter Veronika, Geréd András.

2001. Császár Sándor, Péter Veronika, Horváth Erzsébet, Geréd András, Ördögh Annamária, Ördögh Imre, Jaszenovics Irén, Gáll Ildikó, Bálint Mónika.

2004. Pedagógusok: Balázs Dénes plébános, Péter Veronika, Ördögh Imre, Ördögh Annamária, Császár Sándor, Bőjte Rozália, Antal Edit, Jaszenovics Irén.

KICSENGETÉSEK, BALLAGÁSOK

Mi egy pedagógus álma? Mi az, ami nyugdíjas éveiben is erőt ad, mi az, ami élete végén érezteti, hogy valamikor szép pályát választott? Amit személy szerint én érzek: a volt tanítványok tisztelete velem szemben, ha köszönnek, érdeklődnek a hogylétem felől, hogy kicsengetési kártyát küldenek fényképpel, ha meghívnak a kortárstalálkozójukra.

Középiskolás korom óta gyűjtöttem a kicsengetési kártyákat. Mára már egy nagy fiókot megtöltenek. Nos, most válogattam belőlük.

Kezdtem az ötvenes évekkel. Akkor egyre gyarapodtak, most már a fogyóban vannak, amit évente kapok. 26 éve vagyok nyugdíjas, már az utolsó tanítványaim is egyetemen vannak, vagy már végeztek. Nézegettem az idézeteket a kártyákon, hogyan változtak az akkori rendszerek függvényében. Nézegettem a diákok idézeteit, amit a kártyákra írtak. Sokat változott minden. Hajdanában csak a család részére készültek nagyobb fényképek. Kicsik voltak a kártyák, a képek. Időrendi sorrendbe szedtem.

Amikor az ötvenes évek kártyáit nézegetem, ismét jobban kezdett dobogni a szívem. Miért is volt a mi évfolyamunk 1959-ben olyan sorsvert, hogy elégették a mi kicsengetési kártyáinkat?

Hogy újrafestették a már kész tablónkat? Hogy leszedték négy osztálytársunk és a tanáraink fényképeit? Miért nem ballaghattunk rendesen? Miért nem énekelhettük a ballagó énekeket? Milyen rendszer volt az? Az ártatlan tanárokat, diákokat bebörtönözték koholt vádak alapján. Csak azért, mert pár kétes értelmű verset írt pár diák? A többi 96 diák még nem is tudta felfogni mi történik éppen az érettségi küszöbén. Idegen tanárok vizsgáztattak, de megszakítással, mert közben újabb letartóztatások voltak érettségi alatt is. Ezek szomorú emlékek.

BALLAGÁSOK NAPJAINKBAN A NYOLCADIK OSZTÁLY BEFEJEZÉSEKOR

Már több éve szokásban van, hogy a nyolcadik osztály végén is ballagnak a diákok. Ez is egy nagyon különleges esemény, jó előre felkészülnek rá. Énekeket, szavalatokat tanulnak a nyolcadikosok és a hetedikesek is. A nyolcadikosak székely ruhába öltöznek, a hetedikesek fehér blúzt, inget vesznek, fekete szoknyát, nadrágot. Osztályfőnöki órát tartanak, majd végigmennek a folyósón, az iskola udvarán. Közben a szülők, a rokonok ismerősök virággal köszöntik őket. Utána van az ünnepség az iskola udvarán, a végzősök búcsúzó műsora, a hetedikesek búcsúztatója. Általában az iskola igazgatója köszönti őket. A végén az osztályteremben sütivel, kürtőskaláccsal, üdítővel kínálják, aki bemegy. Délután bankettet tartanak, táncolnak, szórakoznak. Ez is egy szép esemény az iskolai életben.

KICSENGETÉSI KÁRTYÁK A RÉGI ÉS A KÖZELEBBI ÉVEKBŐL

„Feladatuk olyan fejlődést biztosítani
mezőgazdaságunknak, amely lakosságunk számára biztosítja a szükséges
élelmiszerek bőségét."
DÉNES JÁNOS
Búcsúzunk
a csíkszeredai Állattenyésztési szakiskola 1953–54 végzett növendékei.
Csíkszereda, 1954
Diákéveim emlékére

A Csíkszeredai 1. sz. Magyar Tanyelvű
Vegyes Középiskola
1955–56 tanévben végzett növendékeinek
kicsengetési emlékére
I.
Péter Mária
IX.

„Előre csak előre
Nagymessze még a cél
Tovább, tovább mindegyre
Gyorsan, miként a szél".
Petőfi Sándor.
Diákéveink emlékére
Csíkszereda, 1956.

V.
Tanító Péter
V. éf.
Fl.

„Előre csak előre
Nagymessze még a cél
Tovább, tovább mindegyre
Gyorsan, miként a szél".
Petőfi Sándor.
1956
66

Nagy István
MŰVÉSZETI LÍCEUM
CSÍKSZEREDA
2000–2004

Joannes Kajoni
Közgazdasági Iskolaközpont
Csíkszereda
2004
2008

IDÉZETEK A KICSENGETÉSI KÁRTYÁKRÓL. Az ötvenes, hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évek válogatása:

„A harcot, mit hőseink vívtak, / Békévé oldja az emlékezés / S rendezni végre közös dolgainkat, / Ez a mi munkánk és nem kevés. ” József Attila

„Őrök vigyázzatok a strázsán, // Az élet él és élni akar.” Ady Endre

„Előre csak előre/ Nagy messze még a cél/ Tovább, tovább mindegyre / Gyorsan, miként a szél. ” Petőfi Sándor

„Az új pedagógia feladata az, hogy összekösse az oktatási tevékenységet a társadalom szocialista megszervezésének feladatával.” Lenin

„Áradunk! s mint a nagy folyók hulláma, / szavunk kiönt és mindent átitat - /s bár a békét minden cseppünk kívánja, / jaj a világ gyújtogatóinak!” Horváth Imre: A víz a tűzhöz

„Mit magad, úgy munkáld a világot / Tedd teljessé, mi csak tökéletes. / Tetteidben túl kell élned halálod / Megszületni másként nem érdemes.” Horváth Imre

„Ölelj magadhoz szép hazám, / Zuhogj, zakatolj gyár, / Hogy mindennap ellessem ajkadról / Győzelmed legszebb énekét”. Majtényi Erik

„Korlátlan tér nyílt ifjúságunk előtt arra, hogy akadálytalanul kinyilvánítsa energiáját, alkotó lendületét s valóra váltsa a népboldogságához s a haza fellendüléséhez fűződő legmerészebb törekvéseket.” Gh. Gheorghe-Dej

„Mi dolgunk a világon? Küzdeni, / Erőnk szerint a legnemesebbekért.” Vörösmarty

„Hagyjuk örökül a jövő nemzedéknek, utódaink a szabad virágzó életet, a ragyogó kommunista jövőt.” N. Ceaușescu

„Alakul a föld, változik az ember, / de csak együtt – úgy hiszem – / Lépteit hordozó földje nélkül / nem érti magát senki sem.” Magyari Lajos

„A munka az az óriási laboratórium, amelyben kiforrnak a valóban kiemelkedő egyéniségek, megnyilvánulnak az igazi tehetségek, géniuszok, s remekművek születnek, mind az anyagi termelés, mind a kultúra terén.” N. Ceaușescu

„A holnapról akarok szólni, mely már valódi, mert fölismert s el nem téveszthető, tiszta, elérhető, mint a friss levegő.” Szilágyi Domokos

„Készüljetek fel, hogy elődeitek méltó utódai és folytatói legyetek! Tanuljátok megbecsülni és tisztelni a múltat és az elődöket, becsülni és tisztelni szüleiteket! Tanuljatok, hogy a szocializmus és a kommunizmus méltó építői legyetek, biztosítsátok Románia további felemelkedését, a haladás és a civilizáció fokainak elérését.” N. Ceaușescu

„Azzal a buzdítással fordulok az ifjú nemzedékhez, hogy tanuljon, készüljön fel minél alaposabban a munkára és a életre, sajátítsa el a tudomány és a technika vívmányait, a forradalmi világnézetet, hogy továbbvihesse a haladás, a szocializmus és kommunizmus fáklyáját Romániában.” N. Ceaușescu

1990 után

„Végzem, mit az idő rám mér / Végzem, ha kell megszázszorozva / Hinni kell csak, s följutunk / Föl a fényes csillagokba.” Kányádi Sándor

„Az ember arra született, hogy legyőzzék. Az embert el lehet pusztítani, de legyőzni nem lehet soha.” Ernest Hemingway

„Bármennyire fájdalmas, bármennyire szomorú ezen az értelmetlen világon élni, megéri: gyönyörű, s mi mégis roppantul szeretnénk boldogok, lenni. ” Bunyin

„Magam talán középre állok. / Talán este van. Talán alkonyat. / Egy bizonyos: későre jár.” Pilinszky János

„…mert oly sok az út, hogy már te magad vagy csak a cél mindeniken, mert vagy valahány porszem az úton: vagy az út. ” Kovács András Ferenc

„Mi tudjuk, hogy mik vagyunk, de nem tudjuk, mik lehetnénk.” Shakespeare

„Élni születtünk, nem az életre készülődni.” Grufitti

„Mindenki mehet, amerre lát, / De mit tegyen, aki marad? / Tele van velük a világ, / De boldog köztük ahány akad!” Földes László

„Vállainkra nehezedő szerep nagy és felelősségteljes, de úgy becsülnek meg, s az idők mérlegén annyit nyomunk, amennyit önmagunkban, magatartásunkban, feladatunk teljesítésében felmutatunk.” Márton Áron

„Szép kis társaság volt. / Egyik léhább, mint a másik. / Átgondolok minden órát / A keserű búcsúzásig!” Ady Endre

„Harcok idején, történelmi fordulóban, eszmék és népek elkeseredett mérkőzésekor születtünk, de a nagy időkhöz nagy nemzedék kell, s megéri, hogy szerepet vállaljunk, összefogjunk, mint még soha, s a nyomasztó jelenben is tántoríthatatlan bizalommal dolgozzunk és mindent megtegyünk a szent célért, azokért, akik utánunk következnek.” Márton Áron

„ …az idők mérlegén annyit nyomunk, amennyi értéket önmagunkban, magatartásunkban, feladatunk teljesítésében felmutatunk.” Márton Áron

„Végzem, mit az idő mér, / Végzem, ha kell százszorozva! / Hinni kell csak, s följutunk mi, / Föl a fényes csillagokba.” Kányádi Sándor

„Búcsúzunk, a múltból / Ránk kacag sok színes emlék, / De most csak a bezáruló kaput látjuk / S kiáltani szeretnénk: NE MÉG!” Reményik Sándor

„Szívemből mély sóhaj fakad. / Oly szép idő volt a diákkor, / És vissza nem tér soha már.”

„ …Még nem nagy az ember / De képzeli, hát szertelen. / Kísérje két szülője szemmel: / a szellem és a szerelem!” József Attila

„Hinni a szépet, a lehetetlent, / hogy egyszer valóra válik, / hinni a vágyban, akaratunkban, / ha kell, bízni mindhalálig. ” Szabó Lőrinc

„Őszintén akarok élni, minden utat végigjárni, hinni abban, amire vágyom, s hiszek benne, küzdeni érte bármilyen áron.” Piramis

„Sírva jöttél a világra és körülötted mindenki mosolygott. Igyekezz most úgy élni, hogy mindenki sírjon, mikor te mosolyogva távozol…” hindu közmondás

„A tehetetlen összetartozásnak időtlen időkre szóló köteléke bogozott össze bennünket: …valami, ami talán kevesebb a barátságnál, és több a szerelemnél.” Ottlik Géza

„Emberi törvény, kibírni mindent, / S menni mindig tovább / Még akkor is, ha nem élnek már benned / Remények és csodák.” Hemingway

„Megszólal a kimondhatatlan / de nem mondhatja ki önmagát / …Megszólal a kimondhatatlan / de csak a te szívedben.” Weöres Sándor

„Szóból a zúgó rengeteget, / Vizek sodrát, örvények szövevényét / Kibontjuk, majd kibontod végül.” Kovács András Ferenc

„Alakul a föld, változik az ember, / de csak együtt – úgy hiszem- / Lépteit hordozó földje nélkül / nem érti magát senki sem.”

„Tudom, hogy az emberiségnek élsz, / a holnapnak (egyszóval nem a mának) - / de mond: ez indok arra, hogy / adósa maradj fűnek-fának?” Szilágyi Domokos

„Az utolsó szó jogán beszélek! / Boldog voltam, igen. És fiatal / és vidám / és kezdő kedvű és győzedelmes / és csalódott / és mindig újrakezdő / örökké nyughatatlan. Becsvágyó / és becsületes, remélhetőleg. / Jó volt, sok minden jó volt.” Szilágyi Domokos

„Miért tűnt el hirtelen? / Még néha úgy fáj nekem / Fáj, mégsem sírok én / Vissza úgy sem hozza semmi / Menni kell csak, menni, menni!” Zorán

„De ahol mégis otthon vagy örökre: / Jövőbe vágyó örök fiatal / Tizennyolc éved lobog a szelekbe / Tizennyolc év maga a diadal. / Emlékek városát viszed magaddal, / Vágyaid, reményeid, hitedet, / Mindig megújulni zengő ifjúságod, / Évek loptatóin holtig cipeled.” Jancsik Pál

„Csak az tud a tengerparton homokvárat építeni, / Aki hiszi, hogy a hullámok megszelídíthetők!”

„Csak menjünk, mendegéljünk / a semmi ösvényén, / és addig menjünk Sehova, / míg oda nem érünk.” Milne

„Non recuso laborem”- „Nem vonakodom a munkától” Márton Áron

„Nem, én semmiféle tanulmányokat sem folytattam az iskolában, ők tanulmányoztak engem.” Woody Allen

„Álmodj, akár örökké élnél, / élj, akár holnap meghalnál.” James Dean

„Mit értenek legtöbben azon, hogy fiatal? Valami ártatlant, gyámoltalant, tehetetlent. Pedig a fiatalság nem ilyen. A fiatalság nyers, erős, és kegyetlen. És még valami… A fiatalság sebezhető.” Agatha Christie

„Vannak dolgok, amiket ismer az ember, és vannak dolgok, amiket nem. Az ismert és az ismeretlen között pedig ajtók vannak. Ezek vagyunk mi.” Jim Morrison

„Ha van itt valaki, akit nem bántottak még, most bocsánatot kérek tőle.” Johannes Brams

„Akiknek látszunk, arról mindenki ítélhet, amilyenek valójában vagyunk, arról senki sem.” Voltaire

„Legnagyobb cél pedig, / Itt e földi létben. / Ember lenni mindig, / Minden körülményben.” Arany János

„Nyűgösek voltunk. / Aki szeretett / nem élt mellettünk könnyű életet. /Kövünkre is ilyen írás való, / Idege rossz, de a lelke jó.” Áprily Lajos

„Arra születtem, hogy felnőtt is legyek, / S megértsem a szóból azt, amit lehet. / S végül azért jöttem a világra, / hogy hinni tudjam: / Nem vagyok hiába!” Adamis Anna

„Diák marad az ember, amíg él. / Csak nehezebb leckét tanul a réginél.” Madách Imre

„Mindent el tudunk érni, amit akarunk, csak kell határoznunk, és feljutunk a csúcsra.” Moldova György

„Ki ásta föl a játszóteret? / Ki ültette be aknákkal, / ki kerítette szögesdróttal? / Tudom, persze tudom ki. / Ott voltunk mindannyian.” Szilágyi Domokos

„Mindössze egyfajta kudarctól van okunk tartani, s ez pedig az, hogy szem elől tévesszük az általunk legfontosabbnak tartott célt.” Van Gogh

„A művészet nem cél, hanem eszköz arra, hogy az emberekhez beszéljünk.” Muszorgszkij

„A szárny megnőtt, / üresen áll a fészek. / Csak álom volt a szép diákvilág. / S mint a fecske az alkonyati szélben / Ma szárnyat bont egy sereg diák.” Ady Endre

„Próbálj úgy élni, hogy ne vegyenek észre ott, ahol vagy, de nagyon hiányozzál onnan, ahonnan elmentél.” Victor Hugo

„Elmúlt, mint száz más pillanat, / S tudjuk, hogy múlhatatlan, / Mert szívek őrzik, nem szavak.” Végh György

„Most úgy érezzük, mintha elvettek volna tőlünk valamit. Bezárult egy ajtó, ami mögött már csak emlékeink vannak. Lopva visszanézünk rájuk…felnőttek lettünk…vége a gyerekkornak, a diákéveknek, ha elhangzik az utolsó csengetés. Csak most értjük meg igazán azt, ami elmúlt. Számoljuk a perceket, kinyújtjuk az időt, ha lehetne. Csupán egy óráért könyörgünk, de nincs tovább.” Laborfalvi

„Ha vezetnek, biztosan járok. / Egyedül bizonytalanul / Mégis, ilyenkor szinte röpülök, / Ha félek is, hogy elveszek a fűben.” Pilinszky János

„Ne feledd, honnan jöttél, hová tartasz, és miért teremtetted a zűrzavart, amelynek közepén ülsz.” Richard Bach

„Te vagy az a nemzedék, amely elől lelegelték a babért, és újat még nem fontak köré. Te vagy a századvég elfáradása, az átértékelések nemzedéke.” Ágai Ágnes

„Az ember nem annyi, amennyi, / Hanem annyi, amennyi tőle kitelik.” Örkény

„A játszma nincs elvesztve, amíg meg nem nyertük. George Crabbe

„Vázlatok vagyunk valaki kezén, / A sok vázlat szemétre kerül. / De hátha egyszer teljesül a mű, / Hátha az Ember végre sikerül.” Tóth Árpád

„Az emberek egyenlőnek születnek. / De másnap már nem azok többé. / Nem az a fontos, hogy elsők legyünk, / hanem az egyetlenek.” Renald J.

A DIÁKOK BEÍRÁSAI A KÁRTYÁKBA

A szárny megnőtt, üresen áll a fészek, / Csak álom volt a szép diákélet. / S mint a fecske a friss tavaszi légben, / Szárnyat emel egy sereg diák.

Minden szeretet annyit ér, / Amennyi benne az áldozatosság.

Az élet homályában, az emlékezés a legszebb virág.

Az ember nem csak az, amit gondol, amit mond, hanem, amire emlékezik.

Régi harcok, régi kopott könyvek, / Régi mosoly, néha fájó könnyek, / Múlik minden, suhannak az évek, / Búcsút intünk, szép diákévek.

A természet legszebb kötete a „szeretet”.

Kik éltükön át értem küzdöttetek, / Most mondok szívből igaz köszönetet, / Dolgos kezetek emberré segített, / Hálás lesz érte hű gyermeketek.

Szeresd, ami szép, jó és igaz, / Szívedben akkor lesz örök tavasz.

A szívnek is vannak húrjai, / S tanulj meg rajta játszani.

Ősszel a fecske kirepül fészkéből, / Mi is kirepülünk iskolánk öléből.

Legnagyobb cél az életben, embernek lenni mindig, minden körülmények között.

Diákságunkra majd úgy gondolunk vissza, mint egy szertefoszlott gyönyörű álomra.

Ha az erdőbe jársz, / Hervadó rózsát látsz, / Ne lépj rá, mert én vagyok, / Kit mindenki elhagyott.

Az életben a legnagyobb öröm a visszaemlékezés.

Szeretetnek csak szeretet lehet a jutalma.

Csalódni kell, hogy emberismerő légy.

Az elválást nem enyhíti egyéb, mint a viszontlátás reménye.

Szétszór a sors, mint szél a port. / Ki tudja merre vet, / De szívünk egyszer visszahoz, / Ölelni titeket.

Ha szeretet van az életedben, meg tudsz küzdeni minden nehézséggel.

Csak egy sejtés a mindenség. / Csak egy álom ez a lét.

A kis harang ma szomorúan csendül, / Szívünkbe zengi bús dalát, / Egy kis sereg ma újra útnak indul, / S felhangzik a régi dal „Tovább”.

Az ember sok csalódáson megy át, / De őrizze meg az Istenben való bizalmát.

A cél a halál, az élet a küzdelem, / S az élet célja a küzdés maga.

Aki harcolni tud, azé a győzelem, / Aki várni tud, azé az élet.

Boldog és igaz vigasztalás az, melyet az igazság önt a szívünkbe.

Ahhoz, hogy jó emberismerő légy, csalódni kell.

Most már évek múltán, / Távol vet a sorsunk, / Gondolj arra, hogy mi, / Jó barátok voltunk.

Nem törheti meg a sors azt, akiben a hit él.

A szeretet mindent elvisel, mindent remél, mindent elhisz, mindent elszenved.

Minden cselekedetünk tükör, melyben a végzet mutatja meg a képet.

Szeresd, akit szerethetsz, csak hűtlen ne légy, / Egy szerető nemes szívet, / Boldogtalanná ne tégy.

A jó ember, ha egyebet nem tesz, csak azt, hogy él, már jót tesz.

Kit a hit és kötelesség vezet, mindig biztosan halad.

Életed legyen felhőtlen napsugár, / Ha fáj a szíved, te csak dalolj, nevess, / Ha csalódsz, szenvedsz, / Akkor is légy kedves.

Megszólalt a csengő, melynek hangja mellett, bezárult életünk legszebb, legboldogabb ideje a „diákélet”. A drágakő, amely karcol, de nem tűr karcolást. A nemes szív, mely néha nagyon vérzik, de nem sebez meg mást.

Ha szeretni vágyik a szíved, légy mindig igaz, hűséges.

Ifjúkorod, ha küzdve jártad át, édesebbek az élet gyümölcsei.

Eltelt e pár év s nincs tovább, / Elszór a sors, mint ősszel a szél porát.

Mi a remény? Fényes csillag. / Hull, hulldogál folyton, / Sose fogy el, mindig ragyog, / Fenn a magas égbolton.

Él a magyarok Istene, / Hazánk átölelve tartja atyai keze. / Midőn minket annyi ellenséges század, / Ostromolt vad dühvel, ő védelmeze.

Legszebb örömeinket kell néha feláldoznunk, önmagunkért vagy mások boldogságáért.

Szép az emlékezet, ha megmarad, mely mindig nemes szívet takar.

Sosem kell megelégedni a meglévő eredményekkel, hanem azt tovább kell folytatni az igazi végzetig.

A KÖZELEBBI IDŐK IDÉZETEIBŐL TALLÓZVA

Az élet oly könnyűnek látszik, / Pedig a boldogságig oly nehéz az út, / S az ember eltéved százszor, / Míg céljához eljut.

Régi harcok, régi kopott könyvek, / Derűs mosoly, néha fájó könnyek, / Múlik minden, suhannak az évek, / Búcsút intünk múló diákévek.

Százszorta inkább életedet, mint magadat, / Hadd vessz el az élet, / Ha a becsület megmarad.

Az élet cél, csak küzdeni kell érte. Mert boldog csak az lehet, aki célját elérte.

Felébredtünk. Látni akarunk tisztán. Szembe akarunk nézni az Élettel, tisztában akarunk lenni helyzetünkkel…tudnunk kell a célt, amit el akarunk érni. (Kós Károly)

Nagyon szép kis társaság volt, / Egyik léhább, mint a másik, / Átgondolok minden órát, / A keserű búcsúzásig. (Agy Endre)

Csak egyszer vagyunk fiatalok. Utána más mentséget kell találnunk. (Graffiti)

Nincs szebb mesterség annál, mint friss kertben az első magot vetni. (Kodály Zoltán)

„Akarok" Egy kemény rövidke szó, / Ebben benne van az egész életem, /E szó mögött sok nehéz harc rejtőzik, / E szó mögött sokat könnyezem.

Úgy hiszem, még nem éltem meg önmagam, nem ismerem még a jelent. Törekvéseimben mindig úgy véltem, hogy a boldogság ott van, ahol én nem vagyok.

Vigyázz az útra, melyre lépsz, mert az élet útja hosszú és nehéz.

Nyűgösek voltunk, / aki szeretett, / nem élt mellettünk / könnyű életet. / Kövünkre is ilyen írás való: / Idege rossz volt, de a lelke jó.

Aranyhegyek utjainkon nem ragyognak. / Egy-egy virág csak, könny, mosoly vagy dal, / Kire gyermekajkak mosolyognak…örök fiatal. / Hát ez is hivatal. / De legszebb hivatal a nagyvilágon

Jött az idő, / Mely soha meg nem állott, / Mint szélvész a virágot, / Elverte a boldog diákságot.

Amíg mi felnőttesdit játszunk,/ a játékokkal meglógott valaki. / Nem fáj nektek, hogy nem maradt más / Mint magunkat felnőttnek vallani (Markó Béla)

Célunk tiszta, boldog élet, / S az, hogy útjain a diadalnak, / Szívünkben megmaradjunk, / Bátornak, küzdő fiatalnak.

Gyönyörű, ha az ember célba lát, / S eléri azt tűzön, vízen át.

Elsőbe jöttem, csokor virággal, / Megismerkedni, egy új világgal, / Megfogta a kezem s segített belépni, / Könyveket osztott ki, sok, sok kép volt bennük, Lapozgatva néztük, a táskánkba tettük.

Mindennap elmúlik valami, / Amiért érdemes élni, / Mindennap születik valami, / Amiért érdemes élni, / Mindebből a világ számára, / Csak a látszat létezik, / És soha, senki sem kíváncsi rá, / Hogy mi lehet a látszat mögött.

AMIKOR A KIS KÉPEKET A KÁRTYÁBA RAGASZTOTTÁK

A KÁRTYÁVAL KÜLDÖTT FÉNYKÉPEK

János Mária Kajtár Klára Antal Mária György Attila

Sándor Elvira Bíró Zsuzsanna Péter Judit Imre Rozália

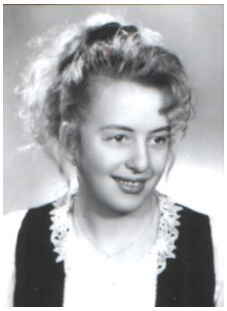

Petres Appolónia Sándor Ibolya Dávid Imola Mezei Ildikó

Antal Erzsébet Péter László Antal Tibor Bálint Éva

Péter Emőke Bálint Erika Bíró Annamária Mezei Erika

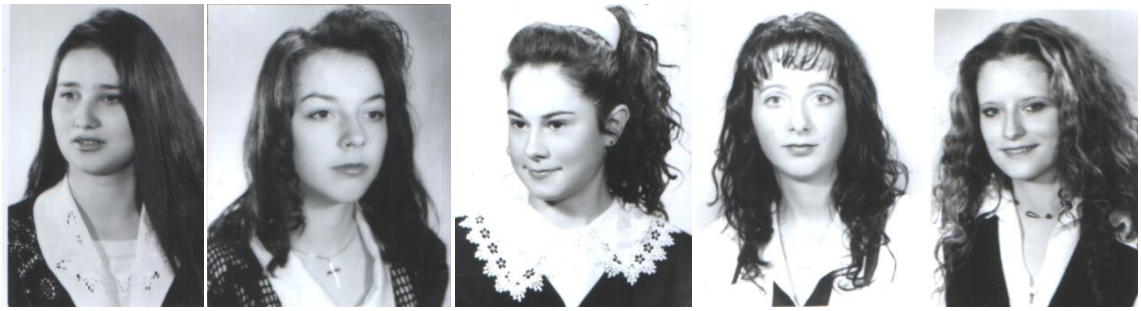

János József Dobandi István Szakács Attila Kósa Rozália

Szőcs Melinda Péter Ernő Szakács Levente Imre Tímea Váncsa Tibor

György Annamária János Zsófia Bíró Csilla Mária Imre Ildikó Császár Kinga

Antal Ágota Bíró Dalma Miklós Sára Dobandi Réka

Váncsa Zsuzsanna Váncsa Botond Bálint Éva

Antal Szabolcs András Borbála

Váncsa Borbála Hajdu Olga Péter Dónát Fazakas Lívia Miklós Júlia

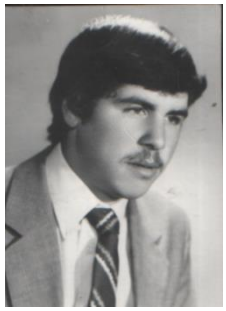

Fazakas Irénke Horváth Titanilla Baricz Ildikó Szabó Anna Fazakas Anna

Fazakas Éva Dombi László Péter László Péter Ilona Fazakas Ibolya

Zsók László Antal Edit Horváth Jolán Opra Éva Geréd András

Antal Zoltán Dombi Zsuzsanna Sándor Béla Péter Katalin Mezei Ibolya

Szőcs Ibolya Páll Ibolya Bálint Anikó Mezei Irén Ambrus Ágnes

Váncsa Magdolna Molnár Ágnes Molnár Márta Molnár Éva

Péter Emőke

Péter Boglárka

Horváth Titanilla

Horváth Adél

Bálint Izu

Bálint Gizella

Baróti Éva

Páll László

Sándor Klára

Sándor Anna

Páll Anna

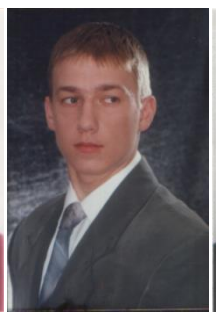
Juhász Etelka

Bálint Lajos

Bálint Loránd

Bálint Zsolt

Bálint Tibor

Mezei Vilmos Váncsa József Baróti Tímea

Az iskolások részvétele a hagyományőrzésben

Az angyalozás

Június 24-én van Szent János napja. Ezt a János napot Virágos Jánosnak is nevezik. Ehhez a naphoz fűződik a következő szólás-mondás: „János napja előtt ne dicsérd az árpavetést!"
Csíkmadaras azon falvak egyike, ahol hagyomány már nagyon hosszú idő óta megtartják az angyalozást. Régebben Csíkszentdomokoson is jártak a gyerekek angyalozni, de jó pár éve kimaradt. Most már az egész Kárpát-medencében csak itt él.

A Szent János napi angyalozás eredete nagyon régi időkre tevődik vissza. Már az 1900-as évek elején művelték a gyerekek itt a faluban. Nemzedékről nemzedékre szállt át ez a szép szokás, amíg l945 után be nem tiltották. Már majdnem feledésbe ment, amikor Miklós Mártonné Margit nyugdíjas óvónő felújította. Az ő segítségére volt Bálint Dénesné és Fazakas Dénesné. Közösen felidézték és leírták azokat az énekeket, amelyeket a szereplők betanultak. Margit néni négy csoportot tanított be és indított el az első évben. Mára már a csoportok száma a faluban eléri a 12-14-et. Most már önszerveződéssel indulnak, saját maguk tanulják meg az énekeket. Miben is áll ez a népszokás, amelyet most csak nálunk művelnek? Köze lehet a nyári napfordulóhoz. Az angyalozásra a gyerekek már hetekkel előtte készülnek. Kiválasztódnak a nyolc gyermekből álló csoportok. Egy csoportban 7 kislány és egy kisfiú van. Kiosztják a szerepeket, leírják az énekeket, megbeszélik a próbák idejét. Több alkalommal gyűlnek össze, de felnőttek segítsége nélkül készülnek. A szülők gondoskodnak a ruhák beszerzéséről. Más előkészületekre is szükség van. Egyik fontos dolog a *kaliba* építése.

Tudjuk azt, hogy a Szent János ünnepét mindig megelőzi Úrnapja, amikor körmenettel megkerülik a falu egy részét. A körmenet után még a kereszteknél ott maradnak az oltárt díszítő ágak. Június 23-án délután már kezdik elkészíteni a kalibákat. Tehát elsősorban oda építik, ahol a körmenet alkalmával oltár volt. Az utóbbi időben négy ilyen hely van, de általában annyi kaliba épül, ahány csoport indul.
A faluban legalább 14-15 helyen van kaliba, ami úgy néz ki, mint egy kis szobácska, aminek az egyik oldala nyitott. Ez az oldal az utcára néz. Általában deszkából vannak az oldalak, a tető, amire nagyon sok nyírfaágat, akácfaágat támasztanak, és sok virággal díszítik. Belül középre tesznek egy asztalt, szépen leterítve, erre szentképet, gyertyatartót és virágot is. Ez az oltár. A földre szőnyeget terítenek, körbe lócákat tesznek, hogy minél többen férjenek el. Az utóbbi

időben még villanyvilágítást is szerelnek be. Estére elkészülnek a rendezéssel. Nem minden helyen tudnak ilyen kalibát építeni. Ez esetben úgy készítik el, mint a háztetőt, úgy illesztik össze a deszkákat és raknak rá ágakat. Ide már kevesen tudnak beülni. Olyan is van, hogy a kereszt elé tesznek asztalt, arra a gyertyát és az asztal mellé az ágakat. A kalibák építésénél többen is dolgoznak, de főleg azok a szülők, akiknek angyalozó gyerekeik vannak. Mindenki igyekszik, hogy minél előbb elvégezze az esti munkáját. Tudni kell azt is, hogy ezt a tevékenységet azok a rózsafüzér társulati tagok végzik, akik abban a körzetben laknak.
Este összegyűlnek a szomszédok a kalibában és előtte. Leülnek a padokra és székekre, meggyújtják a gyertyát és imádkoznak. Elmondják az örvendetes olvasót, valamelyik litániát, Mária énekeket és más szent énekeket énekelnek. Az imádkozás általában eltart éjfélig. Ekkor hazamennek, de sokszor, ha nagyon kellemes meleg az idő, akkor a gyerekekből még ott is maradtak reggelig. Mielőtt este az imádkozáshoz kezdenének, mindig a legközelebbi szomszédok visznek ki süteményt, italt. Megkínálják az ittlévőket.
Régebben az angyalozó csoport tagjai egy helyen aludtak, általában a királynőnél. Mindenik kislánynak hosszú haja volt, este a háziasszony, egyikük édesanyja mindenik kislánynak megvizezte a haját és nagyon sok ágban szorosan befonta. Így reggel, amikor kibontották és kifésülték, kieresztve hullámosan terült szét a hátukon. Reggel korán, már a tehéncsorda kihajtásakor folytatódik a tevékenység. Az angyalozó csoportok indulnak, egyszerre a napfelkeltével. Talán az ősi Napimádat kései megnyilvánulása ez a különleges szokás. Az asszonyok is összegyűlnek a kalibánál és pénzt pótolnak össze. Reggel is visznek ki süteményt, kávét és esetleg italt is. Várják az angyalozó csoportokat.

Milyen is egy *angyalozó csoport*? Nyolc gyermekből szerveződik össze. A csoport élén egy székelyruhába öltözött fiúcska megy, ráz egy csengőt. Utána megy egy nagyobb kislány, – a *királynő* – hosszú fehér ruhában van, fején korona. A királynő után megy *hat angyal.* Ebből kettő magasabb, általában felső tagozatos, világoskék hosszú ruhában, ők az első angyalok. Kettő közepes magasságú, alsó tagozatos, ők a középső angyalok, rózsaszín hosszú ruhában vannak. Két óvodás kislány hosszú fehér ruhában van, ők a kicsi angyalok.
Elindulnak az úton és közben közösen éneklik:

Oh, szent János, édes atyánk,
Az egekből tekints reánk,
Téged köszönt minden virág,
Oh szent János, mi szerelmünk,
A pusztában vadak között,
Huszonhárom esztendő közt,
Voltál imádságok között,
Oh szent János, édes atyánk.

Megállnak a kaliba előtt. A *királynő* szembefordul az angyalokkal, és ezt énekli:

Ma szent János napja, Isten felvirrasztja,
Mert édes atyánknak, ma van neve napja.
Mi hát megtiszteljük egy-két verseinkkel,
Azt meghallgassátok Isten félelemmel.

Dicsértessék Jézus kenyér és bor színben,
Dicsértessék Krisztus föld kerekségében.
Hol vagy én szerelmem, kiért leszállottál,
Hol van vére könnyed, mit itt elhullattál?
Kedves Ádám társát kertbe helyeztetvén,
Hogy a gonosz sátán meg ne kísérthesse.
Hát neked uradnál mért nincs kegyesség,
Azért nem adatik neki a dicsőség.
Dicső szent Jánosnak életét végezte,
Tiszta életéből éneket elvette.
Kik idegyűlt népek abból tanuljatok,
A gonosz sátánnak helyet ne adjatok.

Most a *két nagyobb angyal* hátrafordul, kezüket imára kulcsolva énekelik.

Feljött a nap mára, az ég táblájára,
A fényes csillagnak tüzes piacára.
Örvendj szívem, örvendj, várakozzál mára,
A dicső szent János nevének napjára.
Itten van egy diák drága menyegzője,
A mi bűnös lelkünk gyógyító ereje.
Ti itt ma nem fogtok komédiát látni,
Hanem szent Jánosról egy-két szót hallani.
Hagyjátok el immár, ezt a kevélységet,
Mert bizony higgyétek, pokolra vettettek,
Ha oda vettettek vissza sem jöhettek.
A templomon kívül egy kerek dombocska,
Azon növekedik egy piros almafa,
Piros a levele, ékes az almája,
Alatta ül vala szűzanya Mária.
Kötögeti vala ékes koronáját,
Fehérből, veresből, tiszta feketéből,
Ha azzal nem éri, arannyal bevégzi.

A középső angyalok is megfordulnak és énekelnek.

Oh, szomorú Jézus, angyalok öröme,
Mi dolog, a szíve bánattal van telve,
Csontjaidat járja lelkednek gyötrelme,
Amely reá rohan a bánatnak gyötrelme.
Immár elmaradtál szerelmes atyádtól,
Látván megfosztatván hív tanítványidtól,
Látván szent orcádat éppen elsárgulva,
Kegyes szemeidet sírásra borulva.

Oh ég s föld tengeri, most csodálkozzatok,
Ti is szent angyalok égből leszálljatok,
Égből leszálljatok és siránkozzatok,
Magát feláldozva és földre bocsátja,
Kiért segítségét csak Atyját kiáltja.

A *kis angyalok* nem fordulnak meg. Énekük a következő:

Áld, meg oh Jézusom rebegő nyelvemet,
Hogy én elmondhassam szép köszöntésemet,
Rózsafák völgyében vizek áramlának,
Szegfűk, tulipánok mind megújulának.
Oh áldott, szent János, Krisztusnak szolgája,
Alázatosságunk fényes koronája.
Fényes kristálytükör a Jézusnak szíve,
Szép liliomszálnak zöldellő mezeje.
Olyan kicsi vagyok, még szólni sem tudok,
Mégis az Istennek dicséretet mondok,
Dicséret, dicsőség mennyben az Istennek,
És a drága Szűznek.

A királynő énekli az egybegyűlteknek:

Köszönöm, hálálom, Ti ezt hallgassátok,
Csekély verseinket meg sem utálátok.
Remélem, hogy rosszat nem es tanulátok.
Mi innen elmegyünk, Ti itt maradjatok,
Az Isten áldása szálljon Ti reátok,
Szálljon ti reátok s maradjon rajtatok.

Miután befejezték az énekeket a királynőnek pénzt adnak az asszonyok. Minden kalibánál kapnak pénzt is, de meg is szokták kínálni süteménnyel, nápolyi szelettel, üdítővel, vízzel. Amíg összejárják a falu utcáit, eltelik az idő. Általában 11-12 órakor van vége az éneklésnek. A plébánia udvarán énekelnek, utolsónak. A kalibáknál addig vannak ott az asszonyok, amíg van hátra még angyalozó csoport.

A kalibákat egy-két nap múlva elbontják, de nem mindeniket. Vannak nagyon jól elkészítettek, amelyek még megmaradnak két-három hétig is. Ez a szomszédok közötti jó viszonyt és összetartozást jelenti. Reggelente, miután kihajtják a teheneket a csordába, összegyűlnek, megisszák a reggeli kávéjukat, és egy keveset beszélgetnek. Esténként az esti harangszókor ismét összejönnek. Igyekeznek otthon minél hamarabb végezni az esti munkákkal, hogy szabadok legyenek. Szerre visznek ki süteményt, italt, közösen mondják el az Úrangyalát és az esti imát, majd megbeszélik a napi eseményeket. Több helyen van ilyen esti terefere, de Felszegben ez már hagyomány lett. Itt nagyon összetartó szomszédság lakik. Ennek a rózsafüzér társulatnak a vezetője János Györgyné sz. Bíró Erzsike, aki úgy szervezi meg a társulata munkáját, hogy köztük nagyon erős a jószomszédi viszony. Itt még van kispad is,

ahová még máskor is kiülnek egy kis beszélgetésre a szomszédok. Nyáron, esti harangszókor együtt mondják el az Úrangyalát.

Hosszú időn át maradt ki az angyalozás szokása, amelyet édesanyámék is gyakoroltak kislánykorukban, de hála Istennek, most annál erőteljesebben újult fel, mindenki örömére. Imre Eliza néni segítségével tisztáztam bizonyos dolgokat ezzel a szokással kapcsolatban.

***2021. június 24. Sármási Bocskai János* – A FALU VILÁGA műsor**

Az angyalozás

NEGYVENÉVES TALÁLKOZÓK AZ ISKOLÁBAN

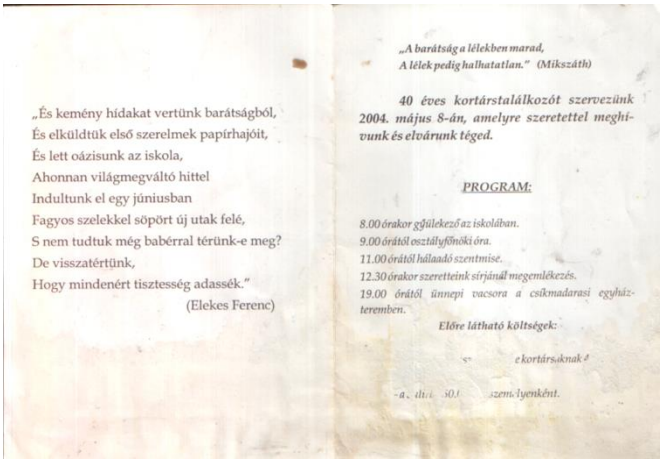
Madarason is hagyománya lett az 1971 óta, minden évben megtartott, kortárstalálkozóknak. Ezeknek a találkozóknak a nagy értéke, hogy kötelező a székelyruha felöltése. Most már majdnem mindenkinek van székelyruhája. A találkozók elindulásának is története van.

1970-ben hazaköltözött a szülőfalujába, Madarasra Tamás Ferenc, aki hosszú időn át Hargitafürdőn dolgozott és lakott. Később átköltöztek Balánbányára, ott volt bányamester. Amikor nyugdíjas lett, véglegesen hazaköltöztek. Ő már vett részt ilyen találkozókon és javasolta, hogy itt Madarason is tartsák meg az 50 évesek kortárstalálkozóját. Erre először 1971-ben került sor, már egy fél évszázada. Az 50 évesek a kultúrotthonban tartják a találkozót.

A negyvenévesek az iskolában gyülekeznek, osztályfőnöki órát tartanak, majd innen mennek a templomba. Tehát, ha úgy vesszük, ez is az iskolához kapcsolódó hagyomány.

A negyvenévesek, életük teljében találkoznak, ünnepelnek. Már előre készülnek a találkozóra, összegyűlnek a megbeszélésre, kitűzik az időpontot, elkészíttetik a meghívókat, megfogadják a zenészeket, megszervezik a bankettet. Mindig meghívják a tanítójukat, osztályfőnöküket. Mindig szép, díszes meghívókat nyomtatnak. Ezek közül válogattam.

„A barátság a lélekben marad,
A lélek pedig halhatatlan." (Mikszáth)

„És kemény hídakat vertünk barátságból,
És elküldtük első szerelmek papírhajóit,
És lett oázisunk az iskola,
Ahonnan világmegváltó hittel
Indultunk el egy júniusban
Fagyos szelekkel söpört új utak felé,
S nem tudtuk még babérral térünk-e meg?
De visszatértünk,
Hogy mindenért tisztesség adassék."
(Elekes Ferenc)

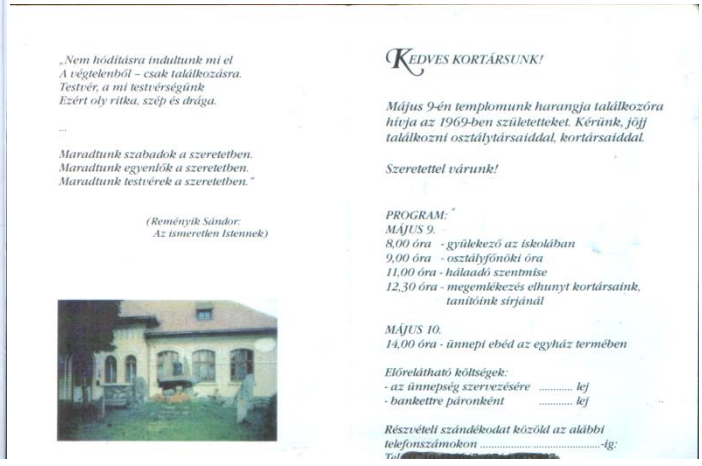
40 éves kortárstalálkozót szervezünk 2004. május 8-án, amelyre szeretettel meghívunk és elvárunk téged.

PROGRAM:

8.00 órakor gyülekező az iskolában.
9.00 órától osztályfőnöki óra.
11.00 órától hálaadó szentmise.
12.30 órakor szeretteink sírjánál megemlékezés.
19.00 órától ünnepi vacsora a csíkmadarasi egyházteremben.

Előre látható költségek:

„Nem hódításra indultunk mi el
A végtelenből – csak találkozásra.
Testvér, a mi testvérségünk
Ezért oly ritka, szép és drága.

...

Maradtunk szabadok a szeretetben.
Maradtunk egyenlők a szeretetben.
Maradtunk testvérek a szeretetben."

(Reményik Sándor:
Az ismeretlen Istennek)

KEDVES KORTÁRSUNK!

Május 9-én templomunk harangja találkozóra hívja az 1969-ben születetteket. Kérünk, jöjj találkozni osztálytársaiddal, kortársaiddal.

Szeretettel várunk!

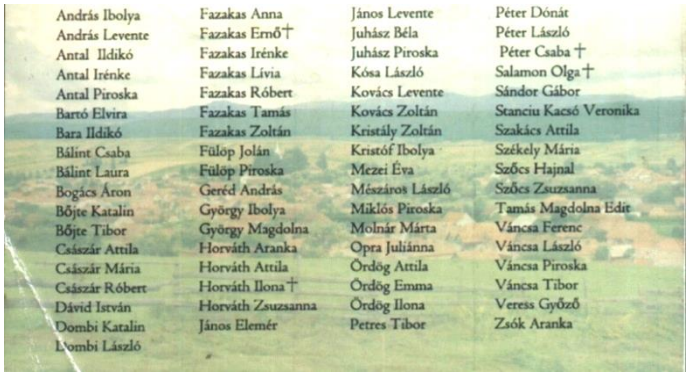
PROGRAM:
MÁJUS 9.
8,00 óra - gyülekező az iskolában
9,00 óra - osztályfőnöki óra
11,00 óra - hálaadó szentmise
12,30 óra - megemlékezés elhunyt kortársaink, tanítóink sírjánál

MÁJUS 10.
14,00 óra - ünnepi ebéd az egyház termében

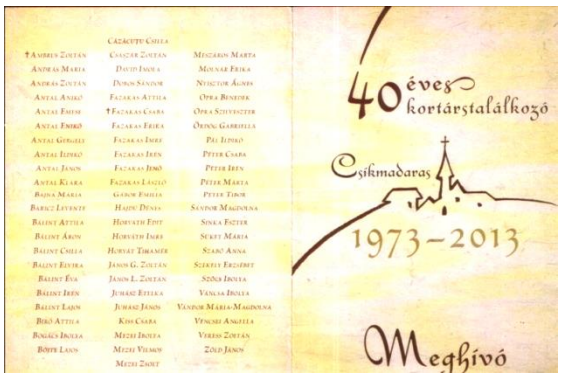
Előreláthatő költségek:
- az ünnepség szervezésére ..... lej
- bankettre páronként ..... lej

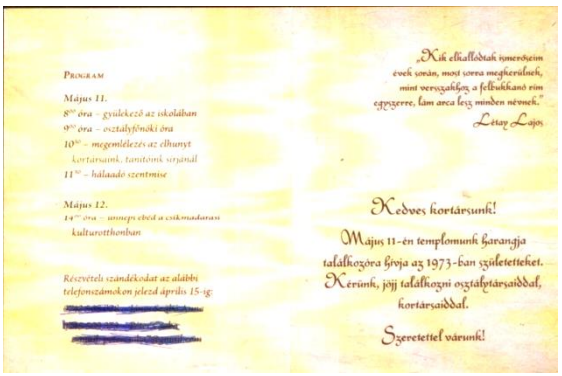
Részvételi szándékodat közöld az alábbi telefonszámokon .....-ig:

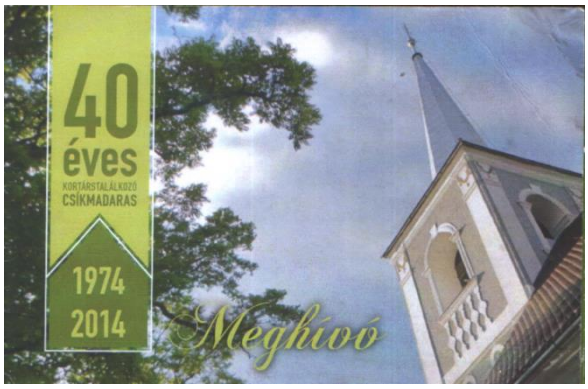

Meghívó
40 éves kortárstalálkozó
1972-2012
Csíkmadaras

András Ibolya
András Levente
Antal Ildikó
Antal Irénke
Antal Piroska
Bartó Elvira
Bara Ildikó
Bálint Csaba
Bálint Laura
Bogács Áron
Bőjte Katalin
Bőjte Tibor
Császár Attila
Császár Mária
Császár Róbert
Dávid István
Dombi Katalin
Dombi László
Fazakas Anna
Fazakas Ernő†
Fazakas Irénke
Fazakas Lívia
Fazakas Róbert
Fazakas Tamás
Fazakas Zoltán
Fülöp Jolán
Fülöp Piroska
Geréd András
György Ibolya
György Magdolna
Horváth Aranka
Horváth Attila
Horváth Ilona†
Horváth Zsuzsanna
János Elemér
János Levente
Juhász Béla
Juhász Piroska
Kósa László
Kovács Levente
Kovács Zoltán
Kristály Zoltán
Kristóf Ibolya
Mezei Éva
Mészáros László
Miklós Piroska
Molnár Márta
Opra Julianna
Ördög Attila
Ördög Emma
Ördög Ilona
Petres Tibor
Péter Dónát
Péter László
Péter Csaba †
Salamon Olga†
Sándor Gábor
Stanciu Kacsó Veronika
Szakács Attila
Székely Mária
Szőcs Hajnal
Szőcs Zsuzsanna
Tamás Magdolna Edit
Váncsa Ferenc
Váncsa László
Váncsa Piroska
Váncsa Tibor
Veress Győző
Zsók Aranka

„Hideg télben, az esti szélben
A szó megszakad, benned ragad
A fenyő szine, a kenyér íze,
Az ősök dala, a szíved szava,
A szülőföld hív haza."
-Ismerős Arcok-
Kedves Kortársunk !
Felettünk is szállnak az évek. 40 évesek lettünk.
Május 19-én egy napra megáll az idő Csíkmadarason.
Templomunk harangja találkozóra hívja az 1972-ben születetteket.
Kérünk, jöjj találkozni gyermekkori pajtásaiddal,osztálytársaiddal, barátaiddal, kortársaiddal.
Szeretettel várunk !
Program
Május 19:
8.00 óra - gyülekező az iskolában
9.00 óra - osztályfőnöki óra
10.30 óra - megemlékezés elhunyt kortársaink, nevelőink sírjánál
11.30 óra - hálaadó szentmise
Május 20:
14.00 óra - ünnepi ebéd a helyi kultúrotthonban
Előreláthatható költségek:
- az ünnep szervezésére 100 lej
- banketre páronként 200 lej
Részvételi szándékodat közöld az alábbi telefonszámok valamelyikén április 15-ig:

40 éves kortárstalálkozó
Csíkmadaras
1973–2013
Meghívó

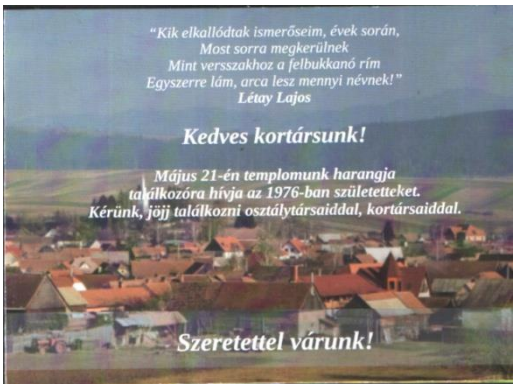

Program
Május 11.
8[00] óra – gyülekező az iskolában
9[00] óra – osztályfőnöki óra
10[00] – megemlékezés az elhunyt kortársaink, tanítóink sírjánál
11[00] – hálaadó szentmise
Május 12.
14[00] óra – ünnepi ebéd a csíkmadarasi kulturotthonban
Részvételi szándékodat az alábbi telefonszámokon jelezd április 15-ig:
„Kik elkallódtak ismerőseim
évek során, most sorra megkeresnek,
mint veszteségeim a felbukkanó rím
egyszerre, lám arca lesz minden névnek."
Létay Lajos
Kedves kortársunk!
Május 11-én templomunk harangja találkozóra hívja az 1973-ban születetteket.
Kérünk, jöjj találkozni osztálytársaiddal, kortársaiddal.
Szeretettel várunk!

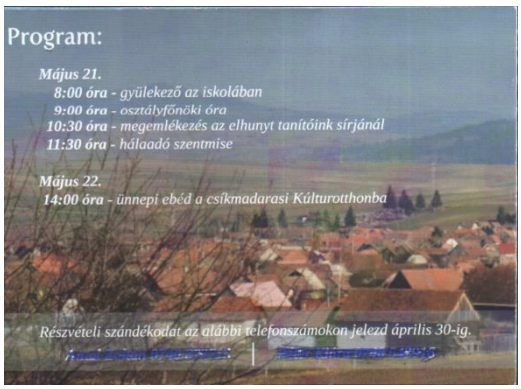

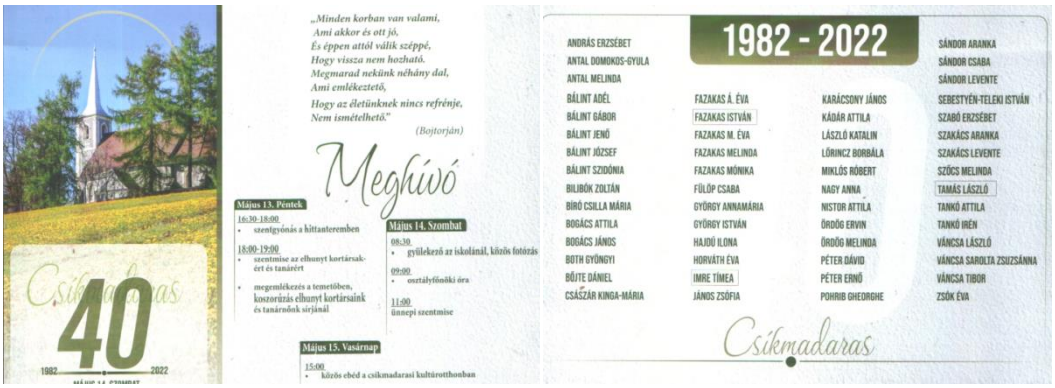
Ambrus Árpád	Hajdu Judit	Péter Erika Izabella
Antal Á. Erzsébet	Hajdu Katalin	Péter Judit
Antal Gy. Erzsébet	Horváth Emese	Péter László
Antal Tibor	Horváth Katalin	Péter Mária
Bálint Csaba	Horváth Zoltán	Petres Apollónia
Bálint Zoltán	Imre Rózália	Sándor Ibolya
Bartó Éva	Juhász Áron	Süket Gabriella
Bíró Gergely	Kósa Piroska	Szabó Katalin
Bíró Ildikó	Krézsek Wilhelm Andrei	Szőcs Erzsébet
Bodor Juliánna	Kurkó Ildikó Rita	Tamás József
Czírják Ede	Kurta Mária	Tankó András
Fazakas Aranka	Mezei Ildikó	Váncsa János
Fazakas Csilla Mária	Miklós József	Vencsel Ildikó
Fazakas Ibolya	Opra Krisztina	Zsók Erika
Gábor Georgel	Ördögh László	

A negyvenévesek találkozóját lázas készülődés előzi meg. Többször összejönnek beszélgetni. Régebben az egyházteremben, most utóbb a multifunkcionális házban. Összeírják, kik negyvenévesek, meghívót terveznek, megbeszélik a szervezési dolgokat. Utána elkészülnek a meghívók.

Szombaton van a találkozó napja. Pénteken délután gyónnak, majd részt vesznek a halottakért mondott misén, megáldoznak. Utána sorban mennek a temetőbe koszorúzásra. A halott kortársak és pedagógusok sírjainál imát mondanak. Általában már ott vannak a rokonok a síroknál, akik süteménnyel, itallal kínálják meg.

A találkozó napján az iskolában gyűlnek össze 9 órára. Osztályfőnöki órát tartanak. Mindenki beszámol az életéről, a családjáról. Elbeszélgetnek, közben kürtőskaláccsal, süteménnyel, kávéval, itallal kínálják, feltűzik az emblémát és a piros szegfűt. Születés szerint sorakoznak fel. Elől a tanítójuk, tanáraik. Előttük megy a fúvószenekar, majd kivonulnak a templomba. A templomban már ott vannak a családtagok, ismerősök. Mindig nagyon szép ünnepi szentmise van. A gyerekek itt is köszöntik őket versekkel. A templomból való kivonulás a mellékajtón át történik. Kint már a templom körül állnak a köszöntők, sok-sok virággal. Ahogy vonul a sor, átadják a virágokat. Talán túl sokat is. Némelyik ünnepelt két ölnyit is kap. Innen most az iskola udvarára jönnek vissza. A zenekar talpalávalót fúj. Táncolnak, majd mindenki igyekszik haza. Általában nagy családi ebédeket tartanak, vagy odahaza, vagy vendéglőben. Ennek is megadják a módját. Vasárnap van a bankett. Valamelyik vendéglőben tartják, de idén a kultúrotthonban voltunk. Ez is egy nagyon szép összejövetel.

A kortárstalálkozók színt hoznak a település életébe, erősítik az összetartozást, a szülőfalu szeretetét, és főleg hozzájárulnak a népviselet megőrzéséhez, a rokonsági kapcsolatok,

szomszédok közötti összetartozás erősítéséhez. Egy-egy találkozó során emlékezetes, csodálatos élménnyel gazdagodik mindenkinek az élete.

1988.

1988. 2009.

2010.

2010.

2010.

2016.

2016. 2016.

2017. 2017.

2017.

2017.

2021.

2021.

2022.

2022.

2022.

2022.

2022.

2022.

2022.

2022.

2022.

2022.

2022.

A KISS FERENC ÁLTALÁNOS ISKOLA NAPJAINBAN

Elérkeztem a jelenbe. Ritkán látogatom meg mostanában a volt iskolámat. 81 évesen már az ember kevesebb járkálást vállal el. Nagyon megváltozott minden az iskolában. Az első, ami meglepett, hogy a „nagy iskola” le van zárva. Éppen egy nagy renoválás előtt áll. Amikor nem tudtam bemenni, valahogy nagyon rosszul esett. Itt telt el az életem nagy része, ebben az épületben. Szerettem volna pár fényképet készíteni a folyósón, ez most már nem sikerült. Felhasználom a 2 éves fotóimat. Teljesen megváltozott az udvar, az épületek, a tantermek, a felszereltség, meg az oktatási körülmények. Nagyon szép, modern osztálytermek vannak, délutáni foglalkoztatás. Két új iskolaépület, egy új tornaterem. A régi épület renoválása folyamatban van. Éppen a legfontosabból van kevés, gyerekekből. Változott a gyereklétszám, a pedagógusok kicserélődtek. 26 év egy negyed évszázad. Az egykori munkatársak közül már csak kevesen maradtak. Az elemiben mindenkinek katedrája van. A felső tagozaton már egy részük más faluban is tanít, de vannak óraadók is. Szerettem volna, hogy a könyvemet a segítségükkel fejezzem be. Az iskola titkárságáról kértem adatokat. Jelenleg 3 napközis csoport van 77 gyerekkel. Van egy előkészítős osztály, 4 elemis osztály 87 gyerekkel és öt felső tagozatos osztály 64 gyerekkel. Ez összesen 228 gyerek. 2002-ben 318-an voltak, tehát 20 év alatt 90 gyerekkel kevesebb. A mostani létszám egyharmada, mint volt a 60-as években. 1963-ban minden osztályból párhuzamos volt, A és B.

A „nagy” iskola szemből és hátulról az udvarról.

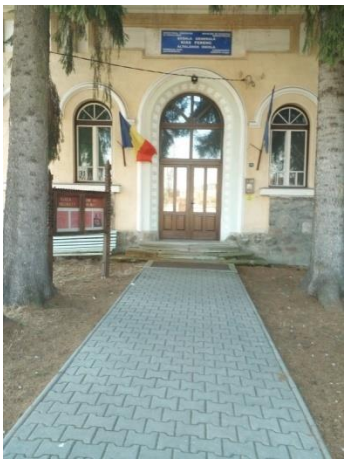
A legújabb iskolaépület befejezésekor. Látszik a régi iskola, a másik új iskola is.

A legújabb iskolaépület. Az elemi osztályok épülete.

A tornaterem

A nagy iskola főbejárata. 2022. A Kiss Ferenc emlékmű, március 15.

Végzős osztályok és az éltanulók tablója a folyósón, 2018.

2018. A Kiss Ferenc emlékmű télen.

Kiss Ferenc emléke a bejárati falon.

ÚJABB KÉPEK A TANULÓKRÓL

ISKOLAI ÜNNEPEK, MESEMONDÓ VERSENYEK, TANÉVZÁRÓK

Látogatás Csíkszeredában a Kájoni János Megyei Könyvtárban 2022.

Szemétgyűjtés 2022.

MESÉK SZÁRNYÁN – mesemondó verseny 2022.

Hajdu Bence, Krézsek Örs, Fazakas Johanna, Péter Borbála,Balló Emőke tanítónő 2o21. március.

\

KARÁCSONYI MŰSOR

Boldog
Karácsonyt!
2014

Ünnepség – 2022. március 15.

Szereplések, versenyek

A ZöldOkos Kupa Kárpát-medencei versenyői: Antal Vivien, Sándor Bernadett, Gáll Panna, Incze Réka tanárnő – 2021.

Tanévzáró

KEZDŐDIK EGY ÚJ TANÉV

2022-2023 – TANÉVNYÍTÓ

A tanév kezdetén éppen nagyjavítási munkálatok folytak a nagy iskolában és a templomban is. Így a tanévkezdő szentmisét az egyházteremben tartották, az új tanév megnyitója is ezen az udvaron történt meg.

CSABA ATYA A MADARASI ISKOLÁBAN 2022.

PEDAGÓGUSOK NAPJAINKBAN

A NYUGDÍJAS MESÉLŐ TANÍTÓ NÉNI…

Néhány írásom, amelyek megjelentek 2019-ben a NAPKELETNÉPE.HU. KULTURÁLIS, MŰVÉSZETI ÉS HAGYOMÁNYŐRZŐ INTERNETES MAGAZIN – Unokáink is olvasni fogják, MESÉL A MÚLT ROVATBAN. Nagyon sok írásom jelent meg, de inkább most csak tallózok

azok között. Mindeniknek köze van a madarasi iskolához, hiszen itt tanultam, itt tanítottam. Ez az iskola segített azzá lennem, ami most vagyok.

1. *MESÉL EGY ÖREG ISKOLA CSÍKMADARASON*

Ahol a nagyszüleim, a szüleim, én, a gyermekeim és az unokám is tanultunk

Nézegetek egy nagyon régi fényképet, nosztalgiázom, eszembe jut a régmúlt, főleg, amit személyesen megéltem, amit meséltek a szüleim, amit olvastam ezzel kapcsolatban. 141 év nagyon sok idő még egy ház életében is. Majdnem másfél évszázad. Lassan a falu legöregebb épülete lesz. Az első emeletes építmény volt Csíkmadarason. 136 év alatt adott helyet sok-sok iskolásnak. Mindig csak így emlegették az EMELETES ISKOLA. Pár éve csendes lett az udvar, nincs gyermekzsivaj sem a termekben, sem az udvaron. Éppen akkor szűnt meg iskolának lenni, amikor teljesen modernizálták. Gondolataimban átsuhan, mit mesélhetne nekünk.

Sok éve gyűjtögetek mindent, ami szülőfalum hagyományaival, viseletével, szokásaival, szellemi hagyatékaival kapcsolatos. Talán a génjeimmel hoztam magammal, hogy sok-sok mindent észrevegyek, ha érdemesnek tartom, eltegyem. Alig tanultam meg olvasni, kutattam a padláson, találtam régi kalendáriumokat, ronggyá olvasott régi meséskönyvet. Akaratlanul is elraktam. Tanító nénik béreltek nálunk szobát, édesanyám ebédet is adott nekik. Számomra szinte nővéreim voltak. Néha délután elküldtek az iskolába, hogy az ott hagyott füzeteket elhozzam. Így, talán észrevétlenül értettem meg, hogy szép dolog tanítani, és ha kérdezték azt mondtam, hogy én tanító néni vagy óvó néni leszek majd.

Közben, mivel édesapám székely szabó volt, nagyon sokan jártak hozzánk. Beszélgettek erről, arról. Szóba jött, hogy mennyi sok a tavaszi, őszi munka, hogy a gyermeket nem tudják iskolába engedni, „szűk világ” van, nincs megfelelő ruha, cipő. Szántani, vetni kell. A teheneket vezetni szántáskor, boronáláskor, és a gyermekek ezt tudják. Tavasszal Szent György előtt már legeltetni kellett az állatokat, ősszel Szent Mihálykor már hazahajtották az állatokat. Takarékosodni kellett a takarmánnyal. A gyermekek őrizték a juhokat, teheneket. A leánykákat küldték szolgálni már 11 éves koruk után. Gyűjtsenek a kelengyére, közben tanulják meg a háztartást vezetni. Sok gyermek volt minden családban. Elindultak mind elemibe, de

egyharmada, vagy még kevesebb végezte el a végzős osztályt.Miközben édesapám varrt, édesanyám főzött, beszélgettek a saját iskolás éveikről. Egyikük sem járt végig iskolába. Édesapám segített a szabó nagytatámnak gombot varrni, gomblyukat kötni, befűzni a tűbe a cérnát. Ő is segített a mezőn is, az állatok rendezésében is. Édesanyám a negyedik gyermek volt a családban, a legfiatalabb. A nővérei szolgálni voltak Brassóban. A bátyja segített nagytatámnak a gazdálkodásban. Édesanyám lett a nagymamám fő segítsége, mert nagymamám mankóval járt, egyik térde nem hajlott egy fiatalkori baleset következtében. Mindig fájt a lába. Édesanyám mindenben segített, majd ő is 14 évesen szolgálni ment Brassóba.

Szüleim meséltek a régi iskoláról, a régi tanítókról, akik tanították, akiket ismertek. Legtöbbször „Elek tanító" nevét hallottam, ő volt Mihály Elek tanító, itt született és 1889-1929 között volt igazi fáklya 40 évig a szülőfalujában. Több nevet is említettek, kihagyom a többi évszámot, csak a fontosabb neveket sorolom fel. Édesanyámat Cseh Erzsébet, majd Imre Anna tanította, édesapámat Mihály Elek tanító. Abban az időben tanítottak itt Péterffy László, Lakatos Imre, Mihály Ferenc, Szász Ferenc, Antal Kálmán, Csiszér József, György Béla, páran csak egy-egy évig voltak itt, aztán emlegették a román tanítót Oprea tanítót, aki a Leontin nevet viselte, Dornea tanítót, sokszor hallottam a Codreanu Dumitru nevét, és a feleségét. A román tanítás már a másik, az új iskolaépületben, az állami iskolában folyt. Miután román világ lett az első világháború után, bonyolódott minden.

Nem a madarasi oktatás történetéről szeretnék írni, ezt megírták már, inkább az EMELETES ISKOLÁRÓL. 1872-ben döntöttek, nem férnek el a gyerekek a meglévő iskolaépületben, újat kell építeni. A telek kijelölése külön történet. A Fő út mellett, közel a templomhoz. Gondot okozott a temető, ami az új udvaron volt a domboldalban. Megvitatták a dolgot, döntöttek, 1878-ra felépült az emeletes iskola. A földszinten lett két tanítói lakás, egyik az északi részen, a másik a délin. Az emeleten két nagy tanterem lett, egy kis szoba a könyvtárnak. Középen egy ajtó hátul, ami kivezetett egy keskeny tornácra. A keleti délkeleti udvarrészen alul, és felül is az épülethez csatolva voltak az „árnyékszékek", két-két illemhely. Ekkor jelölték ki az új temető helyét, és elköltöztették. A domb oldalát kirakták kövekkel, elkerítették kerítéssel. 1879-ben felavatták. A homlokzatára nagy betűkkel volt írva, „Imádkozzál és dolgozzál." Csak októberben indult a tanítás, de valóságban csak novemberre teltek meg a tantermek. Néptanítók tanítottak.

Ide jártak a szüleim iskolába, majd én is átléptem a kapuját 1948 szeptemberében. Ekkor már az épületben változtatások voltak. A déli részen lévő tanítói lakás falait kibontották, lett egy nagy tanterem. Ebbe a nagy teremben ültem be egy padba én is, negyven valahány társammal. A három lábon álló tábla, a nagy számológép, a „dobogón" álló tanítói asztal, a nyugati oldalon volt. Három sor bükkfából készült masszív iskolai pad, jobb oldalon egy nagy érckályha, a falon a hosszú fogas, szegekkel. A hátsó fal, olyan furán átázott volt, a falhoz épített illemhely következtében. A fő falon volt egy nagy feszület. Páll Lajos tanító bácsi fogadott, akit akkor neveztek ki. Ismerkedtünk, hiszen mi nem jártunk előtte óvodába.

A tanító bácsi elmondta mit vár el tőlünk. Elmondta, hogy minden nap reggel imával kezdünk, a feszület fele fordulva, felállva. Bemutatta, hogy kell használni a ceruzát, a füzetet, hogyan kell írni a táblára. Mit kell tenni, ha esetleg óra közben ki szeretnénk menni, vagy kérdezni akarunk. Hátra tett kézzel kell ülni, felemelni a jobb kezünket, ha valamit mondani akarunk. Vége volt az első órának, kimentünk az udvarra. Elég szűkös volt e hely, hiszen azon az udvaron volt a fásszín is, voltak még épületek. Hátul volt egy kis egyszobás ház, egy kis fásszín a „gödörásó"családnak, hiszen, amíg a temető ott volt a domboldalban, a házaspár ásta ki a sírokat, ezért kaptak pénzt. Szerettünk az emeleti vécére menni, szaladtunk a hosszú tornácon. Ismerkedtünk, de főleg minden szünetben sokat játszottunk, kergetőztünk, hancúroztunk. Ha ünnep volt, akkor a templomba mentünk a lépcsőn át, ami az udvarból vezetett ki a templomi bejáratra. Minden reggel imádkoztunk. Közben írtunk, kezdtük tanulni a betűket.

Közben az emberek sokat suttogtak, hogy változik a „világ". Hát igen, bekövetkezett az államosítás. Egyik reggel nem volt a falon a feszület, azt mondta a tanító bácsi, hogy többet nem szabad reggel imádkozni, nem szabad kimenni a templomba. Ami nagyon érdekes volt nekünk, hogy a fő falra kilenc nagy kép került, nyolc férfi és egy nő. A tanító bácsi azt mondta, hogy ők vezetik az országot. Most úgy képzelem, hogy a képek mérete, olyan 55×35 cm lehetett. Az akkori Központi Bizottság tagjai voltak, az a komor tekintetű néni volt, magyarra fordítva a nevét Pauker Anna. Félév körül, egy másik tanító bácsi lépett be, Lakatos Imre tanító bácsi. Folytatta a tanítást, de sokat énekeltünk, sok énekes játékot tanított. Időközben a padlót bekenték fáradt motorolajjal. Fekete lett és a cipőnk talpát tette tönkre. Ha a leesett valami ruhadarab, azt alig lehetett kimosni. Volt bükkfa is, de tőzeggel tüzeltünk. Poros, piszkos volt minden, hiszen a takarító házaspár alig bírta elvégezni a munkát.

Így ma, pedagógus szemmel olyan eszményi tanítónak látom Lakatos Imre tanító bácsit, aki sokat simogatott minden gyereket, könnyedén tanított mindent. Az udvaron még több énekes játékot játszottunk. A következő évben nem jött vissza. Azt mondták zenetanár lesz. Hát vele újból akkor találkoztam, amikor Székelyudvarhelyen felvételiztem a Tanítóképző Főiskolára. Nála felvételiztem, majd nála vizsgáztam zenéből.

Az elemiben többen is tanító nénik voltak nekem. Prázsmári Olga, Páll Ilona, Kőszegi Teréz. Egy évet, a harmadik osztályt a „nagy" iskolában jártuk. Negyedik osztályban bevezették az oroszt is új tantárgyként. Rengeteg orosz éneket tanultunk, nagyrészüket magyarul, de volt orosz szöveggel is. Orosz táncokat tanítottak nekünk. Ötödiktől a nagy iskolában tanultunk. Csak tanítói képesítéssel tanítottak, de igazi pedagógiai tapintattal. A felvételin is megálltuk a helyünket.

Én is tanító néni lettem. Kezdetben a nagy iskolában tanítottam négy évet a felső tagozaton, majd kilenc évet az óvodában, aztán 27 évet elemiben. Ennek nagyobbik részét az emeletes iskolában, de tanítottam a nagy iskolában is. A férjem is tanító volt. A 42 évből pár évet, mezőgazdaságtant tanított a felső tagozaton, 28 évet ebben az épületben, ugyanabban az osztályteremben. Milyen érdekes, hogy pedagógusként átértékeled a tanítóid munkáját. Sokat tanulsz belőle, hogy mi volt helyes, és mi az, amit másképpen kell tenni. Voltak, akiktől nagyon sok jót jegyeztem meg, de akadt olyan dolog is, amit soha nem tettem meg úgy, amit akkor

láttam. Talán a magyar irodalom szeretetét Ambrus Marika néni „plántálta” belém. Azt, hogy rengeteget olvastam, sok verset tanultam meg kívülről. És talán azt, hogy most szeretek írogatni, azt is a Marika néninek köszönhetem.

Közben változott az „öreg” iskola. Renoválták, új tető, új ablakok. Lett öt tanterem, lebontották az emeleti tornácot, lebontották az illemhelyeket, a régi kis épületeket az udvaron. Sok ideig mezőgazdasági gyakorlókert volt a dombon a férjem vezetésével.

Aztán hozzáláttak a domboldal egy részének elhordásához. Mivel temetőkert volt előtte, előkerültek a régi csontmaradványok, koponyák, lábszárcsontok, meg minden. Hát ez egy kicsit morbid volt. Amikor szünetre mentek a gyerekek, mindenikünk, minden szünetben köztük voltunk. Végre befejeződött, az udvart rendbe rakták, tágasabb lett.

Ismét változott a világ. A „nagy iskolát” modernizálták, bevezették a vizet, kabineteket alakítottak, volt hokipálya. Az emeletes iskola maradt a régiben, kinti illemhellyel, víz nélkül. Már lehetett pályázni új iskolaépítésre. Meg is tették. Felépült a nagy iskola udvarán először egy tornaterem, majd az új elemi iskola. Most nem kell átmenni az úton az elemiseknek, egy kapun jár be minden iskolás. Az emeletes iskola „elárvult”. Az egyház teljesen modernizálta, nagyon szép az épület, de már nem iskola.

Nyugdíjason három nagy albumnyi képet gyűjtöttem az iskoláról, ahol tanultam, ahol dolgoztam. Több száz fényképem van, mindenikhez emlékek kötnek. Van egy külön gyűjteményem azokból a képekből, amelyeket a kicsengetési kártyájukkal adtak a volt tanítványaim. Hát sok van ezekből is, hiszen a 37 év alatt 517 gyereket tanítottam a szülőfalumban.

(2019)

2. *ARANYKERTEBEN ARANYFA, ARANYBÖLCSŐ ALATTA*

Barabási László: Magyarul gondolkodni könyvében olvastam: ***„Nemessé tehet a király, de székellyé csak az Isten.”, és „A székely, már az anyjában is székely.”***

Az ember születésével magával hozza társadalmára, fajára, környezetére jellemző tulajdonságait. A székely ember fontos személyiség volt már az anyaméhben. Régen egy édesanya 8, akár 18 gyermeknek adhatott életet, mindeniket egyforma szeretettel várta, nemcsak ő, hanem a családján kívüli kis közösség is. Itt a mi falunkban is, ha megpillantottak egy jövendő mamát, rámosolyogtak, ez a mosoly már az érkező új életnek is szólt. Szokás volt, hogy a barátnők, közeli ismerősök megsimogatták az édesanya hasát, már tudták, hogy a magzat mindent hall, érez. Megérzi, ha rossz ember közelít az anyukához.

A terhesség, ez egy mai szóhasználat. Régen áldott állapot, várandós, babaváró szavakat használták. Ha belegondolunk, ez nem teher, nem terhesség, hanem inkább áldás, az újszülött

várása. Tudjuk, hogy a baba már ember, lelke van, egyénisége. Már ekkor van közöttük nyugodt, de van gyors és nagyon mozgékony.

Napjainkban egész más állapot babát várni, mint régen. A mai kismamák, a sokféle „bolti", egyszer használatos pelenkát használnak. Rengeteget. Ez már látószög kérdése, hogy mi az előny, mi a hátrány. Egyik különbség, a gyermekáldás ideje. Régen elég fiatalon lettek anyák az asszonyok, nagyon sok gyereket szültek, nagyon sokat dolgoztak, nagy családokban éltek, több nemzedék is élt egy udvaron. Utolsó pillanatig végezték a napi munkát. A babakelengye előállítása is más, ami el nem szakadt, az maradt a következő gyermeknek. Pelenkának, minden már elhasznált gyolcsot felhasználtak, kopott lepedőt, inghátat. Ami fontos volt, hogy ha lehetett legyen fehér, legyen kifőzhető a mosáskor. Amikor nekem születtek a gyerekeim, akkor már kimérős fehér gyolcsot, fehér flanelt vásároltunk, felszabtuk négyzet alakúra, gyakran cseréltük, volt egy beáztató tál, volt mosóteknő, de volt egy pléh fazék a pelenkák kifőzésére. Minden mosás után kötelező módon kifőztük. Így mindig megmaradtak fehérnek. Nos, most a saját érkezésemről írok. Születésem napján, 1941. augusztus 29-én reggel 6 órakor édesapám és édesanyám elmentek árpát aratni. Édesapám kaszálta az árpát, édesanyám szedte a markot, ahogy tudta. Én már dél körül jeleztem, hogy érkezni akarok, de be akarták fejezni az aratást. Délután édesanyám hazajött a mezőről, szólt az anyósának, a nagymamámnak, hogy következik a szülés. A faluban nem volt szülőotthon csak Csíkszeredában. Nagyon kevesen engedhették meg maguknak, hogy oda menjenek szülni. Orvos volt Karcfalván, Madéfalván, Csíkszépvízen. Ha valaki komolyabb beteg volt, akkor szekérrel vitték el valamelyik orvoshoz. Itt Madarason két bábaasszony, vagyis szülésznő volt. Úgy képzeljük, hogy az akkori bábasszonyok bizony kitűnő „szakemberek" voltak. Az egyik, Rozáli néni itt a szomszédban lakott, tehát őt hívták be. Gyorsan előszereltek tiszta vasalt, lepedőt, meleg vizet, mosdótálat, a kis fürösztő teknőt. Este 9 órakor érkeztem meg, egy jól fejlett kislány képében. Azonnal megfürösztött a bábaasszony, bepókált, és ellátta édesanyámat. Már születésem előtt elkért keresztelni a későbbi keresztanyám. A pólyát, az ingecskéket, a réklicskéket, a pelenkákat Budapestről rendelte meg jó előre. Tehát megvolt minden szükséges babakelengye. Miután Rozáli néni kész volt, odatett édesanyám mellé és következett a névadás. Hát ez nem volt egészen egyszerű, mert a szüleim a Terézia nevet szánták nekem az édesanyám neve után, de a keresztanyám nagyon ragaszkodott a Mária névhez. Végül eldöntötték, hogy legyek Mária-Terézia. Így is jelentettek be. Nagyon szerettem a kapott nevet, amelyből életemen át a Máriát használtam a mindennapi életben.

Régebben azt mondták, hogy árpaaratáskor születtem, mert akkoriban az anya úgy sorolta fel a gyerekei születési idejét, hogy búzavetéskor, aratáskor, kapáláskor, kenderáztatáskor, sarjúcsináláskor, pityókaszedéskor, szénacsináláskor, cséplés kor stb. született a gyereke. A gyerek születésének idejét összekötötték az aktuális mezőgazdasági munkálatokkal. Édesanyám például október 15-én, tehát káposztavágáskor született.
Abban az időben még mindig túlsúlyban voltak a magyar nevek. A leányok gyakran kapták az Anna, Julianna, Erzsébet, Rozália, Borbála, Regina, Margit, Irén, Veronika nevet. A Mária név akkor kezdett elterjedni. A fiúk főleg a József, János, István, Ferenc, Áron, Gergely, Lajos, Imre nevet kapták. A kettős név, mint a Mária-Magdolna, Mária-Terézia még nagyon ritkák voltak. Sokszor szükségből adtak kettős nevet. Ennek az oka az volt, hogy az egyházi anyakönyvbe

írták be a gyerekeket, és oda csak olyan nevet írtak be, amilyen névvel meg is lehetett keresztelni, vagyis valamilyen szentnek a nevét. Ha úgynevezett pogány nevet adtak a szülők a gyereknek, akkor a kereszteléskor be kellett mondani még egy szentnek is a nevét. Ez lett a keresztelési név.

Minden háznál, tehát nálunk is volt kis deszkából készült fürösztő teknő. A két végénél szappantartó deszka volt. A kis teknő még kiszolgálta utánam a három öcsémet is. Az első napokban minden este fürösztöttek. Ebben segített a nagymamám is. Később már csak minden második nap, majd hetente fürösztött édesanyám. Fürdés után feladta a kis ingecskét, réklit, feltette a pelenkát és egy másik pelenkával szorosan betekerte deréktól lefele a testemet, kis sapkát tett a fejemre, volt úgy, hogy kettőt is. Egyik gyolcsból volt, a másik a réklihez tartozott. Máskor egy világos fejkendőt kötött a fejemre. Rátett egy kis plédecskére, annak a három sarkát összehajtogatta, a két kezemet is leszorította két oldalt, majd betekert a pólyakötővel, amit nálunk pókakötőnek neveztek. Hat hétig kötötte be a kezemet a pólyába, azért, hogy ne kaparjam le az arcomat, vagy ne ijedjek meg a saját kezemtől. Ilyen volt a szokás, mindenki így csinálta. Manapság, már azonnal rugdalózóba teszik, nem kötik „gúzsba”, mint ennek előtte. Volt szép pelenka is, de felhasználtak minden puhább vászondarabot, inghátat, pendelydarabot és más egyebeket a pelenkázásra. Fürösztő teknőből is több változatot készítettek. Volt olyan is, mint a dagasztóteknő, és volt olyan, mint a kis cseber, dongákból készítve.Bölcső is volt legtöbb háznál, hisz az akkori gyermekáldás még mindig nagy volt, akkor is családonként volt 4, 5, 6, sőt még több gyerek is született. A bölcső, a reng, a kiságy nem nagyon maradt lakó nélkül. Többféle bölcső volt. Olyan, amelyet kötővel akasztottak fel a gerendára, nagyobb kosár, amit szintén felkötöttek a gerendára. Volt szépen megmunkált, faragott bölcső is, aminek az alján hajlított talp volt, és így lehetett ringatni benne a babát. Olyan is volt, amelynek az aljára szegeztek egy kis úgynevezett lapockát. Ezt a kis lapockát, azért szegezték a bölcső aljára, hogy miközben az édesanya font, kötött, vagy egyéb tevékenységet végzett, a lábával nyomogatta és így ringott a bölcső. Úgy a felakasztós bölcsőre, mint a felakasztós kosárra is köthettek spárgát, amit a ringató a kezében fogott és, ha a baba sírt, akkor húzogatta. Így ringott a bölcső, a rengő. A bölcső lehetett magasabb és alacsonyabb is. Sokan alacsony bölcsőt csináltattak, hogy azt be lehessen taszítani a nagy ágy alá. Úgy is volt, hogy még nappal is, amíg aludt benne a gyermek betaszították az ágy alá. Volt olyan is, hogy a babát teknőbe tették. Ez a teknő is főleg a dagasztóteknőhöz hasonlított. Erre a célra csináltatták, ebben is lehetett ringatni, a babát és be lehetett tolni az ágy alá ezt is. Engem is betettek a bölcsőbe, ami görbített talpú volt, és odatettek az édesanyám ágya mellé. Nagyon közel az ágyhoz, hogy el tudjon érni és ringathasson éjszaka is. Sokszor énekelt nekem altatáskor édesanyám. Nagyon szép csengő

hangja volt neki és édesapámnak is. Fiatalon sokszor szerepeltek énekes népszínművekben, és énekeltek a színpadon. Arra persze nem emlékszem, hogy nekem mit énekelt, de arra pontosan igen, hogy mit énekelt az utánam következő három öcsémnek.

Bíró nagymama, 1916.

Péter nagymama, 1916.

Szüleim és én, 1941.

A gyermekágy, a szülés utáni pihenő nem volt hosszas. Viszont volt, hogy régebben bizonyos szokást be kellett tartani. Születés után negyven napig az anya nem jöhetett ki a csecsemővel a házból. Ezt nevezték „Mária-ágynak”. Annak ellenére, hogy egy háztartásban élt a két család, megvolt a mindennapi tennivaló, el kellett végezni a baba ellátását. A gazdálkodást a többi családtag végezte. A gyermekágyas asszonyt és a babát már közvetlenül a szülés után meglátogatták a legközelebbi asszonyok, a rokonok és a szomszédok. Ez volt a babalátás, ami abban az időben kétféle volt. *A kicsi látás* közvetlenül a szülés után. Ilyenkor egyedül jött el a látogató asszony, elsősorban a kismama édesanyja, testvérei, sógornője, komaasszonyai, szomszédasszonyai. Hoztak madártejet, köménymag levest, gyümölcslevest, esetleg húslevest is. Vittek húst is, melléje pityókát, laskát. Mindennapra jutott egy ilyen látogatás. Ez alatt nem kellett főznie a gyermekágyas asszonynak, felmentették őt ezalól. Később következett a nagy látás, ilyenkor a férjek is mentek. Vittek becsinált levest, amit csirkehússal, bárányhússal vagy borjúhússal készítettek. Ezen kívül fánkot, csörögét vagy palacsintát és egy liter pálinkát vittek. Majdnem minden napra jutott egy-egy babalátás, így segítettek a beteg asszonynak a főzésben, mert a levesből másnapra is maradt. A kenyeret a háziak adták a vacsorához. Hozzánk is sokan jártak babalátók, amikor édesanyám gyermekágyas volt. A keresztelő rendszerint negyven nap után következett rendesen. Voltak kivételek. Születésem után két hétre nagyon beteg lettem,

ezért Hallay Edit, a tanítónő és Bíró Gyuláné Anna gyorsan elvittek a paphoz keresztelni, nehogy pogány módra, keresztelés nélkül meg találjak halni. Így megvolt a keresztelés, de nem volt *radina.* Erről Barabási László így ír: „A radina látás értelme – Isten magas, jelentős adománya." Szerencsére nem haltam meg, így egy hétre rá nagyobb készülettel jöttek el. Kereszteléskor volt *radinája* (keresztelői ünnepség, vacsora) a testvéreimnek, de csak szűkebb körben voltak azok is. Itt szeretnék még megemlíteni egy dolgot a keresztanyámmal, Hallay Edittel kapcsolatban, aki a magyar világban tanított itt. Magával hozott egy kis vesszőből font, lakkozott kosarat, aminek egy füle volt. Ez nagyon tetszett a madarasiaknak, elnevezték Edit kosárnak, más is rendelt ilyent.
A kisbabát az édesanya szoptatta. Nem nagyon volt olyan, hogy tehéntejet adjanak neki. A szoptatás magától értetődő volt. A szoptatás ideje elég hosszú, legalább tíz hónap, egy év, másfél év. Sokszor egy újabb várandósság szakította meg. Minél később választották el a gyermeket, annál nehezebb volt ez. Megtörtént az is, hogy a gyerek már járt, beszélt, kis széket vitt az anyja után, és le akarta ültetni, hogy őt szoptassa meg. Az elválasztásra is különböző módszerek voltak. Például a mellhez betettek egy hosszúszőrű ruhakefét, ehhez érintették, hozza a gyermek kezét. Máskor a nagyszülők elvitték magukkal az unokájukat, hogy ez alatt felejtse el a szopást.

Sokszor, ha sírt a gyermek és nem volt idő vele foglakozni, akkor készítettek neki egy cumit helyettesítő szopókát. Vettek egy darab gyolcsot, amolyan kisebb zsebkendőnyit, tettek bele kenyérbelet, köménymagot és cukrot, annyit, hogy elférjen a baba szájában. Középen megkötötték, és hagytak egy nagyobb részt a kötés fölött. Miután megnedvesítették a kis csomagot, betették a baba szájába, hogy szopogassa. Tetszett neki az édesség és rá is kapott erre. Nem éppen szemet gyönyörködtető látvány volt a baba szájából kilógó rongydarab, de szükség volt erre, hogy ne csússzon be a szájába. Olyant is hallottam, hogy a csomagocskába darált mákot és cukrot tettek. A mák elbódította a gyermeket, aki így el is aludt.

Keresztelés előtt, de főleg az első 6 hét elteltéig nagyon sok szabályt be kellett tartani. Ezekből néhány következik.

- Az anya nem meríthetett vizet a kútból.
- A baba ágyába tettek egy ollót és seprűágat, hogy tartsa távol a gyerektől a rossz szellemet, és hogy, ne vihesse el senki az anya tejét.
- A baba párnája alá rózsafűzért tettek, hogy az megvédje a gonosztól.
- A rózsafűzért felakasztották a baba fejéhez közel.
- Fordítva adták fel az ingecskét, a kis sapkára piros pontot hímeztek, a baba homlokára korommal pontot tettek, mindezeket azzal a céllal, hogy ne igézzék meg, ne verjék szemmel.
- Nem hagyták egyedül a szobában keresztelés előtt.
- Nem vitték ki az utcára, nem vitték sehova keresztelés előtt.
- Abban az esetben, ha kellemes tavasz, nyár vagy ősz volt és mégis ki akarták vinni az utcára, akkor elmentek a legközelebbi utcai kereszthez, a déli harangszó vagy az esti harangszó alatt az anya háromszor megkerülte a keresztet a babával, és közben elmondott egy Miatyánkot és egy Üdvözlégy Máriát.

- Ha nem volt közelben kereszt, akkor a rózsafüzért bekötötték a baba pólyájába.
- Abban az esetben, ha idegen jött a házba, attól elvárták, hogy amikor a babát megnézte, akkor mondja a következőket: „Ptü, ptü nem igézlek meg!”
- Elmenés előtt a vendég kitépett néhány cérnaszálat, mosztikát (nagyon apró darabkákat) a ruhájából és a következőket mondta: „Nem kell se tejetek, se álmotok, sem a kicsi bubátok!”
Ez volt a fancsika vetés. A fancsika kis rongydarabka, szövetdarabka vagy posztódarabka volt. Ha minden intézkedés ellenére is a baba megbetegedett, vagy az anya teje elapadt, akkor különböző ráolvasásokkal, kuruzslásokkal próbálták helyrehozni a dolgot. Az igézés ellen vizet vetettek, ami abból állt, hogy a kályhából kivesznek egy izzó parazsat, beledobják egy pohár vízbe, imádkoznak fölötte, majd megitatnak a babával egy kortyot, megkenik a homlokát, halántékát és a mellét hüvelykujjal, kereszt formában. A tej visszahozása érdekében ezt-azt etettek, itattak a kismamával, és különböző varázsigét mondogattak.
Sokszor volt olyan eset, hogy egy közeli rokonságon belül két egykorú kisbaba is volt. Ilyenkor egymás babáját is szoptatták. Ilyen eset volt a mi családunkon belül is. Egyszerre, nagyon kevés eltéréssel született a nagymamámnak édesapám, és a dédnagyanyámnak egy kislánya. Ők voltak abban a helyzetben, hogy ha a nagymamám el kellett menjen valahová, akkor a dédnagyanyám megszoptatta a saját kislányát és az unokáját is. Viszont, ha a dédnagymamámnak volt munkája, akkor a nagymamám szoptatta édesapámat és a saját testvérét is. Ha nem voltak rokonok, csak szomszédok, akkor is így segítették egymást. A régi falusi élet alapja minden téren, az egymáson segítés volt és ez kölcsönösség elvén alapult.
Mindenki igyekezett, hogy a születéstől számított hat héten belül legyen meg a keresztelő. Kereszteléskor a keresztszülők – *kolozsnát* – vittek. Vásároltak két szál gyertyát, amit az alsó felükön új fehér gyolcsba csomagoltak, a felső részre szalagokból csokrokat kötöttek. Ha kislány volt a keresztelendő gyerek, akkor rózsaszínű szalag volt felül, mellette piros vagy fehér, ha fiúcska volt, akkor világoskék szalag volt és mellette fehér vagy piros. Egészen felül keskeny szalagból kötöttek csokrot és ide egy kis bokrétát tettek apró virágokból, a zöld virág főleg aszparágusz volt. Kereszteléskor a kezükben tartották meggyújtva a gyertyákat.
Miután a szertartás megvolt, az egyik gyertyát otthagyták a templom részére, hisz akkor csak gyertyák világítottak a templomban, és abból elég sokra volt szükség. A főoltár körül, a mellékoltárok előtt, a szobrok mellett, a két nagy lecsüngő csillárban mind-mind gyertyák égtek. A mise kezdete előtt gyújtották meg egy hosszú nyélre erősített gyújtóval, a koppantóval.
Legtöbbször a gyermek bejelentése az egyháznál a keresztelő alkalmával történt, akadtak érdekes esetek is. Az l920-as években történt a következő. Egy családban fiúgyermek született. A család neki a János nevet adta. A keresztelő előtt a keresztszülőket megkínálták pálinkával. Be is poharaztak és elvitték keresztelni a gyermeket. Amíg mentek elfelejtették a gyermek nevét, így a József nevet mondták be. Megtörtént a keresztelő, volt radina is. Ment tovább az élet. A fiúcskát otthon és mindenhol Jánosnak szólították. Nemsokára újból fiú született a családban. Mi legyen a neve, hát legyen József. Neki is megvolt a keresztelője, Józsefnek íratták be. Telt az idő, és csak akkor derült ki a dolog, amikor hivatalos okmányokra, a keresztlevélre is szükség volt. Gondot okozott, főleg a sorozásnál, a katonai behívónál az, hogy ugyanabban a családban két gyerek viselte a József nevet.
Legtöbb esetben otthon szült az asszony. Aki már több gyermeket is szült, az nem is félt ettől, és általában a sokadik szülés gyorsan lezajlott. Történtek olyan esetek is, amikor az erdőn jöttek a szülési fájdalmak és nem ért haza az asszony. Két ilyen esetet mesélt el Bálint Dénesné Ágnes

néni. „Voltak olyan családok, akiknél a pásztorkodás apáról-fiúra öröklődött. Sokszor nemcsak a pásztor töltötte az egész nyarat az erdőn, hanem a családja is. Ilyen család volt annak idején az Ördög Istváné is. Ők legtöbbször a meddő teheneket (olyan tehenek, amelyeket nem fejtek) őriztek. Tavasszal költöztek fel az erdőre, ott maradtak addig, amíg hazahajtották ősszel az állatokat. Az apával ott volt a hat gyermek is. Főzött nekik az apa, rendben tartotta őket. Amikor jó meleg volt a Madaras-patakban meg is fürösztötte őket. Bele állította a patakba pucéron, és háziszappannal mosta meg őket. Volt visítozás, mert, amikor a fejüket mosta, a szappan csípte a szemüket. Mindig tisztán tartotta a gyerekeket, akik neki segítettek a pásztorkodásban. Az anya, Bogács Borbála, itthon rendezte a gazdálkodást, sokszor vitt fel ételt az erdőre, ahol a kicsi ház, és az állatok voltak. A hetedik gyermekét várta, már az utolsó hónapban volt, amikor levest és más ételt vitt fel az erdőre. El is rendezett ott mindent, jött haza. Hagyogatta a férje:
„ - Aztán vigyázz, el ne ess, amint mensz haza!” Ahogy jövögetett az erdő között, elfogta a szülési fájdalom. Egyedül volt. Gyorsan következett a szülés is a Borkáén. Szőttes rokolya volt rajta, kötény volt előtte. Levette a kötényt, belecsomagolta a kicsi babát és jött haza.
Egy másik alkalommal S. M.-né ment az erdőre takarni, ő is a kilencedik hónapban volt. Előzőleg már szült három gyermeket. Őt a Nyíren érte a szülési fajdalom, és ott is született meg a negyedik gyermeke, egy kislány. A férj szekérrel hozta haza az anyát és a babát, akit nem viselt meg ez a szabadban történt szülés, szép, ügyes kislánnyá cseperedett fel.

Amikor megszületett a kisgyermek, akkor meg szokták kérdezni „Mitek született, leányka vagy gyermek?” Régen a fiúcska volt a gyermek, a kislány leányka. A leányka nem gyermek, szokták mondani. A férjre mondták, ember. Így szoktak kérdezni utána: „Mit csinál az embered, az urad?” Ebből következett, hogy az asszony nem ember. Ha több gyermek volt, akkor így számoltak be erről: Van két gyermekem és három leánykám.

Tehát eltelt a 6 hét, megkeresztelték a gyermeket, de az anya még nem volt felszabadítva. Ezért egy másik kötelező szokásnak kellett eleget tennie. Be kellett mutatnia gyermekét a templomban. Ez volt a szabadulás. A 6 hét elteltével édesanyám is ennek tett eleget. Elhívta az egyik komaasszonyát, fehér fejkendőt kötöttek a fejükre. Bepólyáztak engem és becsomagoltak egy új törölközőt is. Elmentek a templomba, de előzőleg szóltak a plébánosnak, aki akkor Szabó Gyula volt. Édesanyám karján velem és mellette a komaasszonyával bement a templomba a Szent Antal melletti ajtón. Ott várta a plébános, aki stóláját rátette az édesanyám kezére, és úgy mentünk az oltárhoz. Ott egy rövid szertartást végzett a plébános úr, majd a sekrestye felőli oldalon bemenve megkerültük hátulról az oltárt. Az oltár előtt letérdelve ért véget ez a szertartás. Végével átadták a plébánosnak a törölközőt. Ezután már lehetett menni bárhova a babával.
Az egészen kicsi babákat dunyhába tették, és ha hideg volt, akkor a fejükre még kicsi hárászkendőt is tettek, egészen eltakarták az arcukat a hárászkendővel, ami főleg fehér színű volt. Csak később, amikor nagyobb lett, akkor tették pokrócba, ha valahová elvitték otthonról.
A keresztelés, a komaság kölcsönös volt. Mindig olyant hívtak keresztelni, aki előzőleg volt babalátóban és, aki el is kérte keresztelni a gyereket. Ha valaki keresztelt már egy másik családnak, akkor köteles volt elhívni keresztszülőnek, amikor abban a családban is gyerek született. Nagy tiszteletben tartották a komák egymást. A keresztszülőség majdnem egész életre szóló kapcsolatot és ugyanakkor kötelezettséget jelentett. Régen az elsőáldozáskor adtak valami

ajándékot, jelképest, a katonavacsorán, már több ajándékot kellett adni. Következett a lakodalom, amikor a keresztszülő jelentősebb szerephez jutott, így az ajándék értéke is nagyobb kellett legyen. Ez az ajándékozás mára bővült. Az elsőáldozás alkalmával, a kicsengetéskor bizony jó nagy pénzösszegre van szükség.

Az első 6 hét eltelte után kiszabadult a baba keze is. Továbbra is pólyázták, de nem olyan szorosan, és néha felszabadították a lábacskákat, hogy rugdalózzanak. A baba a bölcsőből a kiságyba került, amiből szintén többfajta volt. Készíttettek rácsos babaágyat, olyan magas ráccsal, hogy a felálló baba bele tudjon kapaszkodni. Ez lehetett olyan, hogy körben voltak a rácsok és olyan, amelynek egyik oldala kivehető volt. Olyan ágyacska is volt, aminek alacsony lábai voltak, és be tudták taszítani a nagy ágy alá. Ahol több kisgyermek volt ott olyan megoldást is választottak, hogy készíttettek két oldalt rácsos keretet, amit nyitogatható sarkakkal kapcsoltak össze. Ezt a két rácsot derékszög alakban rászerelték a heverő egyik oldalára. Így két oldalon volt a fal és két oldalon volt a rács. Amikor a baba már elmúlt három hónapos, akkor már nadrágocskát, kezeslábast is húztak fel neki és a lábára kis bocskort húztak, amit horgoltak vagy kötöttek.

A babák öltöztetése attól függött, hogy a család milyen anyagi helyzetben volt. Ha sok volt a gyermek, akkor az egymástól örökölt ruhákat viselték. Legtöbbször mezítláb jártak, bugyikat, pedig nem nagyon viseltek. Kiskoromban már a fiúcskák nadrágot húztak. Kimaradt a köntös viselése, mert az 1900-as évek elején, még amikor édesapám volt kisgyerek, a kisfiúkra is köntöst adtak. Bizony a sok mezítláb járás során sokszor ütötték meg a gyerekek a lábujjkájukat, szakadt fel a köröm, horzsolódott le a bőr. Ilyenkor útilaput tettek rá, egy gyolcsdarabkával bekötötték és lehetett szaladni tovább. A háború után, amikor a lábbeli nagy gond volt, akkor mi is jártunk mezítláb. Bizony, bizony a sok mezítláb járás meglátszott a lábakon. Beleivódott a mocsok, a kosz. Jól meg kellett mosni esténként.

A féléves kisgyerekkel már többet foglalkoztak, tanítgatták, mondókákat mondtak nekik, játszadoztak velük. Sokszor játszottuk nagymamámmal és édesanyámmal is a következő játékokat

Csíp, csíp csóka…
Kerekecske, dombocska…
Ez elment vadászni…
Sűrű erdő, kopasz mező…
Áll a baba áll…

Kis játékok fél év után:

Gyí lovam Barassóba,
Mit veszünk a leánykának?
Csengőt, bogot a nyakára,
Egy nagy vesszőt a likára.

Édesanyám sokszor énekelgette a Csörgedező kispatak dalocskát. Nagyon kellemes, fülbemászó dallama van. Hamar elaltatta ez a dal a kisgyermeket.

Gyakran mondogatta a következő versikét, hamar meg is tanultuk.

Aranykertben, aranyfa,/Arany bölcső alatta,/Arany csengő muzsikál,/Arany mókus szundikál.
Csini, csini kisbaba,/Édes anya csillaga,/Álmodj szépet,/Álmodj jót,/Arany diót, mogyorót.
Egy másik nagyon szép vers, amit meg is tanultam később, amikor már nagyobb lettem a következő:
Karácsony éjjelén bezörget a postás,// Itt lakik Bolgár Juliska?// Hoztam neki skatulyát,
Skatulyában kisbabát,// Küldte az angyalka,//Hogy játsszék vele Juliska.
Egészen kicsi korban tanították meg a kis kezeket összetenni és mondogatni: Babba Mária, segítsd meg a kicsi babát! Később keresztet is vetettek, étkezés előtt és utána imádkoztak. Este elmondták a gyerekek esti imáját, reggel, pedig a reggeli imát. Megtanították, hogy, amikor harangoznak, akkor keresztet vetünk. Amikor nagyobbak lettek a gyerekek legtöbbször közösen imádkoztak. Régebben nem vette el az időt a televízió, az Internet. Sokkal melegebb légkör volt a családokban. Kiskorukban tanultak meg Istenben hinni és imádkozni.

Telegetett az idő és a babából kisgyermek lett, aki sokat mászkált a padlón, kapaszkodva a bútorokban felállott, már ki is ment a házból, és egyedül is eljátszogatott. Nem sok játékszer volt. Legtöbbet házilag készítették. A boltokban lehetett venni porcelánfejű babát, aminek a testét világos színű vászonból varrták, amit fűrészkorpával, gyapottal töltöttek meg. Lehetett öltöztetni, vetkőztetni. Édesanyám varrt neki még ruhácskákat, hogy legyen, amibe felöltöztessem. Addig nem volt baj, amíg ki nem lyukadt valahol a teste, mert akkor hullott ki a fűrészpor, vagy a gyapot belőle. Készítettek rongybabát is kenderkóc hajjal, rajzolt arccal, amit rendszerint pólyálgattunk, altatgattunk. Volt rongylabda és szőrlabda is, amellyel már a három évesnél nagyobb gyerekek játszottak. Szőrlabdát én is készítettem, amikor már iskolás lettem. Volt tehenünk, amelynek a szőrét vakaróval szokták tisztítani. Ilyenkor a kihulló tehénszőrt eltették, összegyűjtötték. Ezt vízben áztattuk, és addig nyomogattuk, préselgettük, gömbölyítettük, amíg kész lett a labda. Ez nem ugrott, de jól lehetett dobni vele. A rongylabdát úgy varrták. Egy vászondarabot varrtak össze labda alakúra és töltötték meg puha ronggyal.

A másik játék, amit odahaza játszottak a gyerekek, a hintázás és a lipinkázás volt. Nálunk, nagytatáméknál a kisebbik szekeres színben volt felszerelve hinta. Nem egyszerű egyszemélyes, hanem olyan, mint a vonat. Két gerendára rögzítették a láncokat egymástól körülbelül másfél méteres távolságra és ezekre a láncokra tettek rá egy deszkát. Így többen is fel tudtunk ülni egyszerre. Sokszor jöttek az unokatestvéreink, a szomszéd gyerekek és négyen, ötön is ráültünk erre a hintára egymás mögé. Visítoztunk, kacarásztunk hintázás közben.
A lipinkát is könnyen el lehetett készíteni. Egy facsutakra rátettünk egy deszkát, és már kész is volt, lehetett lipinkázni.
Ahogy a kiságyból kinőtt a gyermek, nagyobb fekvőhelyre volt szükség. Az is nagydolog volt, hogy a tüzelővel spórolni kellett. Így a lakószobákat úgy rendezték be, hogy minél többen tudjanak ott aludni. Általában két nagy ágy volt bent, ezen kívül még padágy. Sokszor két nemzedék, sőt három is aludt egy szobában. Az ágyakban szalmazsák volt. A szalmazsákokat meszelés után töltötték újra. Jó tömött, vastag volt. Ahol sok gyermek volt a negyvenes években, olyan is volt, hogy egy széles, deszkával lerakott priccset tettek be, amire alul csak csergét, pokrócot vagy rongyszőnyeget terítettek és ezen még öt gyermek is el tudott aludni egymás mellett.

Az étkezés is másképp zajlott egy sokgyermekes családban. Egyszerre nem fért mindenki az asztalhoz, ezért a gyerekeknek külön asztaluk volt.
Ezt evőpadnak hívták. Emlékezetem szerint ez a kisasztal lehetett egy 90x90 cm-es lappal és 50 cm-es lábakkal. Voltak kicsi székek is, de olyan is volt, hogy körben térdeltek evéskor. A kisasztal közepére kitették a lábasban az ételt, mindenki kapott kanalat, és abból a lábasból evett minden gyermek. Tanították a gyerekeknek, hogy szépen egyenek, ne szürcsöljenek, ne csámcsogjanak, ne verekedjenek evés közben. Amikor valaki gyorsan és sokat akart enni, akkor mondták: „Úgy eszik, mint a sáska.", vagyis falánkul, mohón és sokat eszik. Szintén ilyen alkalommal mondták: „Nyeli, mint a gólya békát. Nyeli, mint a béka a nokedlit.", vagyis mohón eszik, megrágás nélkül nyel valamit. Volt, hogy valamilyen ételt, például kolbászt el kellett osztani a gyerekek között, és volt olyan is, aki gyorsan még többletet szerzett. Akkor azt mondta az édesanya: - Nemcsak érted halt meg Krisztus. A felnőttek asztalára is gyakran tették ki egy lábasban az ételt és abból kanalazott mindenki. A levest főleg tányérokból ették. Már akkor kezdtek kimaradni a cseréptányérok, helyette mázas pléhtányérokat használtak. Aztán amikor 3 éves lett a kisgyerek, mehetett volna óvodába, csak nagyon kevés gyereknek jutott ez ki.
Már kicsi korban igyekeztek a gyerekeket bevonni a munkába. Gabonát adtak a kislányok kezébe, hogy szórja oda a majorságnak, ha volt nyúlketrec nyulakkal, akkor markonként adták a zöld füvet nekik. Megtanították, hogy ne féljenek az állatoktól. A cicáknak tejet adtak, a kutyáknak csontot dobtak a gyerekek.
(2019.)

3. *ÉGTEK A KICSENGETÉSI KÁRTYÁK, FÜSTÖLÖGTEK A NEVEK*

Vasvillával forgatták, körben álltunk, sírtunk, sírtunk. A „bűnösök" neve rajta volt

Akkor is május vége volt, amikor hatvan évvel ezelőtt én, a nagymama készültem a ballagásra, a kicsengetésre, akár most, a legfiatalabb unokám. Négy-négy év középiskola, két kicsengetési kártya. Most az unokám a kicsengetésre készül, én a hatvanadik érettségi találkozóra.
Az én megmentett, elrejtett egyetlen kicsengetési kártyám. Megmentettem a tűzhaláltól. Szüleimnek szántam, odahaza volt elrejtve. Igen, tűztől, a máglyahaláltól, mint a középkorban, mert olyan korban voltunk végzősök, ballagtunk, amikor a túlbuzgó pártvezetők, a megfélemlített iskolai tanárok, a kicsengetési kártyák elégetésével akarták bizonyítani, hogy ők „ártatlanok". Ez ma már történelem. 1959 májusában valóság volt. Nekünk keserű emlékezés.

CSIKSZEREDAI VEGYES KÖZÉPISKOLA

Szüleimnek
Szabó

„Áradunk! s mint a nagy folyók hulláma,
szavunk klönt és mindent átitat —
s bár a békét minden cseppünk kívánja,
jaj a világ gyújtogatóinak!"
(Horváth Imre: A víz a tűzhöz)

BÚCSÚZNAK

a csikszeredai Vegyes Középiskola
1958—1959. évben végzett növendékei

XI. A

HORVÁTH JÓZSEF igazgató		LŐRINCZY JÁNOS oszt. főnök
Ambrus László	Brugger László	Kézdi János
Antal Jakab	Csiha Csaba	Kirják József
Bajkó Balázs	Erős László	Körössy Zsolt
Bakó Gábor	Fazakas Domokos	Kövér József
Balló László	György András	Krausz Lajos
Bács Károly	Imreh András	Lőrincz András
Biró Ernő	Incze Miklós	Lőrincz István
Bálint Csaba	Jeney László	Olti Gáspár
Biró Gábor	Józsa István	Pál Attila
Both Ferenc	Kálmán Ferenc	Pál Gábor
Braun János	Kedves Pál	Pál Károly
		Nagy Pál

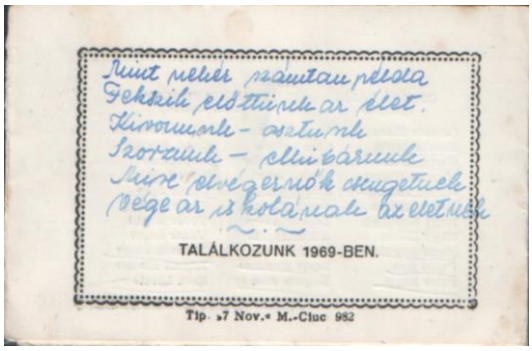
XI. B

BERECZK LAJOS igazgató		BAKÓ KÁLMÁN oszt. főnök
Ábrahám Magdolna	Demeter Janka	Kristó Márta
Bara Márta	Fazekas Ibolya	Kovács Emília
Bándi Ilona	Ferencz Erzsébet	Köncse Ilona
Biró Magdolna	Fried Éva	Kurkó Anna
Biró Margit	Fülöp Ildikó	Kurkó Irén
Császár Juliánna	Füstös Ibolya	Lakatos Éva
Csibi Anna	Gross Emília	Mezey Mária
Csiszér Anna I.	Grünesz Anna	Mészáros Anna
Csiszér Anna II.	Imre Mária	Nagy Éva
Csomortáni Mária	Karda Terézia	Papp Gabriella
Deér Gabriella	Kirják Veronika	Száva Judit

XI. C

CSERGŐ LAJOS igazgató		PALCZER KÁROLY oszt. főnök
Császár Klára	Rácz Albert	Somogyi Aranka
Konrád Márta	Rácz Lajos	Szabó Aranka
Márton Bella	Részeg Sándor	Szép Gábor
Mihálcz Hajnal	Sántha Imre	Szőcs László
Miklós Jolán	Sántha Pál	Tamás Imre
Molnár Emília	Sebők Klára	Timár György
Nagy Erzsébet	Selwárth Éva	Tódor Árpád
Nagy Zsófia	Silló László	Vákár Lajos
Nuriásány Beáta	Silló Mária	Vorzsák János
Palkó Éva	Sipos Erzsébet	Zágoni Elemér
Péter Mária	Solyom András	Zsók László

Kiki elttkörü at piteu küzdöttetek
Igaz szivből mondok köszönetet,
Dolgos keretek emberé segitett
Szalás teszek ezt. Ti szemtanuk!
„Édesapám" és „Édesanyám mi mindent
Küzdest szenvedést, hogy nekem jobb legyen
Értem tett mindent dolgos keretek,
A boldogság legyen mindenkor veletek
Köszönetemet emlékbe adva ez
nem mint mert szeretettel szemlélők Klára

Az unokám kártyája most, a tanév végén.

Különbség a kártya, a ballagás? Nem szabadna, legyen. De van, nagyon sok van. És jönnek az emlékek. A keserű emlékek. A fiatal évek megkeserítésének emlékei. Hatvan év távlatából is elevenen élnek. Az elrejtett kártyámra írt idézeteim:

Az elrejtett kártyámra írt idézeteim:

”Kik éltűkön át értem küzdöttetek,

Igaz szívből mondok hálás köszönetet,

Dolgos kezetek emberré segített,

Hálás leszek érte hű gyermeketek.”

„Édesapám” és „Édesanyám” mi mindent rejt e két szó.

Küzdést, szenvedést, hogy nekem jobb legyen.

Értem tett mindent dolgos kezetek,

A boldogság legyen mindenkor veletek.”

A legutolsó oldalra írtam:

„Mint nehéz számtanpélda,

Fekszik előttünk az élet,

Kivonunk - osztunk -

Szorzunk - elhibázunk.

Mire elvégeznők, csengetnek,

Vége az iskolának, az életnek.”

És igen, 78 évesen, mit várhatunk? Kivontunk, osztottunk, szoroztunk, néha elhibáztunk valamit. Akarjuk, nem akarjuk, nemsokára csengetnek, mert következik az „óra” vége.

Az én diákkorom? Évente egy faluból 2-3 gyerek jutott be középiskolába. 1955-ben mi hárman felvételiztünk sikerrel a Csíkszeredai Vegyes Középiskolába. A 120 tanuló egyike lettem. Három osztályba osztottak el névsor szerint. A VIII. A.- fiúk, VIII. B.- lányok, VIII. C.- fiúk, lányok vegyesen. Ide kerültem, a C osztályba. Talán ez volt a legjobb. Nagyszerű tanáraink voltak, következetesen tanították a tananyagot, de becsempésztek sok többletet, viselkedési normákat, általános műveltséget. Az első két évben félévkor vizsgáztunk. Lassan estek ki tanulók, húszan. Maradtunk százan. Előttünk három évre érettségiztek, nekünk felemelték négy évre. Két évig voltunk a legnagyobbak az iskolában.

Akik faluról kerültünk be, bentlakók lettünk. Erről akár egy kisregényt lehetne írni. Kemény időket vészeltünk át. Otthonról vittük a szalmazsákot, ágyneműt, evőeszközt. Ott egyforma szürke pokrócot adtak. Ezzel takartuk le a vaságyakat, egyformák lettek. Volt kis ruhásszekrény és az otthoni kajának 2-3 gyereknek egy kis szekrényke. Tőzeggel raktuk meg a kályhát, miután pár szál gyújtóst és bükkfát kaptunk. Az esti mosakodáshoz szerre tettük fel a mosdótálakat a nagy érckályha tetejére. Aztán vizet fogtunk a mosdótálba, ami sokszor meg is fagyott az ágy alatt, a csíki télben. Havonta egyszer volt közös zuhanyozás a pincében. És havonta egyszer mehettünk haza, ha valami eseményre még nem kértek el a szülők. A ruhánkon érződött a tőzeg füstje. Mégis, a közösségben éltünk, megtanultuk a barátságot, az alkalmazkodást. Rendszeresen tanultunk, mert kötelező szilenciumok voltak. Vacsora után közös játék a dombon.

Az osztályközösségünk már akkor nagyon jó volt, talán jobb is, mint a másik kettőben. A tanárokkal való viszony is példaértékű, hiszen voltak egészen fiatal tanáraink is. A fiúk és köztünk baráti viszony alakult ki, őszinte tisztelet. Sok „titkukat”, megosztották egymással.

Már korán nekiláttunk a kicsengetési kártyák megrendeléséhez, fényképeket csináltattunk a tablóra, és sok kicsit, 1,5×1 cm méretűt a kártyákba. Elkészült a tablónk 100 diák és tanáraink fényképével. Jött a tavaszi vakáció. Megírtuk a kártyákat, beleragasztottuk a picike fényképeket. Akkor nem voltak kicsengetési ebédek, az egész rokonságot a kártyával értesítettük, hogy végeztünk. Nem volt ajándékozás. A kicsengetésen is csak a legközelebbi családtagok voltak ott. A kártyákra idézeteket írtunk, elcímeztük.

Véget ért a tavaszi vakáció.

Ami azután következett, már olyan volt, most is, mint egy rémálom. Amiért most megírtam azt az emlékezést, hogy egy időutazással a nálunknál fiatalabbak, a mai érettségizők betekinthessenek, a hatvan évvel korábban történt eseményekbe. Hogy esetleg olvashassanak a velük egyidős korábbi nemzedék életéről. Fontos számomra, hogy a csíkszeredai Márton Áron Gimnázium mai tanulói tudjanak arról, hogy hatvan évvel ezelőtt az iskola falai között mi történt.

Diákok voltunk, nem politizáltunk. Tudtunk az '56-os magyar forradalomról. Még rádiót is csak páran hallgattak. És mégis… mégis, a szenvedések sora ebből következett.

Visszamentünk a vakációról. Az osztályból hiányzott egy osztálytársunk Sánta Imre. Azt mondják, a vakáció alatt elszökött otthonról. Nem tudják, hol van. A lányokkal nem foglalkoztak, de a fiúkat kihallgatásra hívták. Jött egy hír. Megkerült Imre, le van tartóztatva. Riadtan ültünk az órákon. Semmiről nem értesültünk. Éppen orosz óra volt, a drága Somay János tanárunkkal, amikor kopogtak.

Kinyílt az ajtó, kemény férfihang.

– Azonnal jöjjenek ki: Vorzsák János, Szőcs László, Zsók László!

Felálltak, kimentek, legközelebb a tízéves találkozón láthattuk.

Aztán jött sorra

– Nem lesz francia óra, osztályfőnöki óra. Letartóztatták Palczer Károly tanárt!

– Nem lesz magyar óra, lefogták Lőrinczi János magyar tanárt!

– Nem lesz biológia óra, Puskás Attilát is elvitték!

– Letartóztatták Bereczk Lajos aligazgatót! Kovács Dénes rajztanárt!

– Lefogták János Lacit is, aki előttünk végzett!

Mi, a 18 éves végzős diákok, megdermedtünk a hírektől. Fogalmunk sem volt mi történhet, főleg, hogy az osztályunk volt az érintett. Gyorsan jött a folytatás. Az új osztályfőnökünk Kovács Gyula, a kedvenc fizika tanárunk lett. Szerettük, csak 7 évvel volt idősebb, mint mi. Nemsokára egy nap bejelentette: – Gyerekek, holnapra minden kicsengetési kártyát be kell hozzatok! Le kell számolni, mind, amennyit rendeltetek. Bajok vannak! Nem szabad egyet sem megtartani!

Másnap mind a 96 végzős behozta összekötve a kártyákat. Kivezényeltek az iskola udvarára a beton szemetes konténer mellé. Bele kellett dobálni a kártyákat, leöntötték motorolajjal,

meggyújtották. Ott voltunk mind a 96 diák, a többi tanár is. Vasvillával forgatták, körben álltunk, sírtunk, sírtunk. Égetni kellett, mert a „bűnösök” neve rajta volt. Égtek a kicsengetési kártyák, a nevek, sercegtek, füstölögtek. Borzalmas érzés, ennyi év után is.

A sors iróniája, hogy a kártyánkon Horváth Imre idézet volt:

„Áradunk! s mint a nagy folyók hulláma,
szavunk kiönt és mindent átitat-
s bár a békét minden cseppünk kívánja,
jaj a világ gyújtogatóinak!”

Vajon, akik elégetették a kicsengetési kártyákat nem voltak gyújtogatók?

A tablónk éppen kész volt. Nem elégették, hanem átmázolták. Leszedtek mindent, kimaradt a négy diák és a tanárok. Csak az aligazgató Csergő Lajos és a román tanár, Horváth József képe került rá, utána sok évig a pincében „pihent”.

Újabb közlemény. Politikailag baj van velünk. Minden délután egy óra képzés, átnevelés. Sulykolták belénk a kommunizmus eszméit. Nevelték a „reakciósokat”. Holott, akkor még csak azt tudtuk, hogy kik az áldozatok. Naponta hallgattuk, lehet nem engednek érettségizni. Ballagás a hagyományos értelemben nem lesz. Ilyen körülmények között készültünk ballagni. Megtanították a szovjet diákindulót, gyakoroltuk az ország aktuális himnuszát. Hát mit is

mondjak, kabaréba illő volt a ballagásunk. Egyenruhában, a román himnuszt énekelve vonultunk osztályainkból a díszterembe, a színpadra. Ott, a színpadon énekeltük: „A széles világon, mi bárhol is élünk, / Mi lányok, fiúk, lelkes ifjúság, / A biztos jövőben, mind bízva nézünk,/ mi nékünk hoz fényt a világ.// Előre bátran jó barátok, amerre célunk biztatón ragyog… , és a himnuszt, Te slavim…

Álltunk a színpadon, előtte a nagy, hangzatos és elítélő beszédek. És az ijesztgetések. Aztán lejöttünk, mindenki ment szanaszét. Ott voltak a szüleim, kaptam három szál bazsarózsát. Este a bentlakás ebédlőjében volt a bankett. Csak diákok és a pár tanár. Gál Árpiék zenéltek, táncoltunk is.

Végül megjött az engedély. Lehet érettségi vizsgára menni. Románból, magyarból, matematikából írásbeli és szóbeli vizsga, fizikából, földrajzból, Románia történelméből, oroszból csak szóbeli. A dolog érdekessége, hogy az írásbelire jutott egy-egy nap, a szóbelit a hét tantárgyból egy fél nap alatt tettük le. Vagy reggeltől 2-ig, vagy 2-től este későig. Hát ez nem volt könnyű, egyik osztályból mentünk a másikba, húztuk a tételt, feleltünk, mentünk a másikba. Éppen másnap kerültem volna sorra, amikor jött a hír. Az éjszaka letartóztatták Kovács Gyula tanárt is. Egy nap szünet. Tanárokat kell hozni Sepsiszentgyörgyről. Másnap délután aztán két órakor bementem, este tízkor jöttem ki. Éjjel két órakor tették ki a neveket. Sokat elvágtak, mert, ha egyetlen tantárgyból 4-5 között álltál, elővették a doszárokat. Származás. Ez volt a mérleg mutatója. Ha kollektivista vagy párttag volt az édesapád, akkor 5-tös adtak, átmentél, ha nem újra kell vizsgázni. Hát ez is aljasság volt. A pótérettségi Sepsiszentgyörgyön volt. Hála Istennek a nevem ott volt a táblán. Érett lettem.

Elképzelhetetlen történet egy mai fiatal gimnazista számára, hogy szavakért, ártatlan lelkesedésért, néhány versikéért a szabadságával fizessen. Eddig az volt, de hihetetlen, hogy mostanában ismét fellángolnak ilyen történetek. Harminc év „szabadság” után ez most már kegyetlen, érthetetlen, ami ismét történik. Miért, hogy magyarnak születtünk?

A találkozókat mindig megtartottuk, egyre inkább kovácsolódtunk össze. Nagy dolog volt, amikor 1999-ben a negyvenéves találkozónkra új tabló készült, rehabilitáció, mindenki neve rajta van, csak sajnos nagyon foghíjas, a nevek vannak, de már nem minden kép érkezett meg.

Ugyancsak újranyomtatták a kicsengetési kártyát, minden névvel, kései erkölcsi elégtétel, az ártatlanul elszenvedett megpróbáltatásokért.

Évente találkozunk, kétszer, háromszor. A tavaly is háromszor jöttünk össze. Most egy jelentősebb következik június 14-én a **hatvanadik.** Ez már nagyon is foghíjas lesz, sokan meghaltak, és vannak súlyos betegek is. **Nagyon várom!**

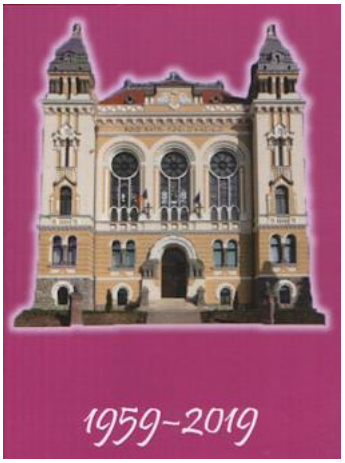
(2019)

4. *HATVANÉVES ÉRETTSÉGI TALÁLKOZÓ A MÁRTON ÁRON GIMNÁZIUMBAN, CSÍKSZEREDÁBAN*

Bármikor elmegyek a volt iskolám előtt, fejet hajtok, mint ahogy a falusi emberek régen, a falu utcáin állított keresztek előtt

„A korsó azt az illatot, amelyet először felvett, megtartja mindaddig, amíg el nem törik. S mint a korsó az először felvett illatot átadja a később beletöltött folyadéknak, úgy olvadnak bele az első gyermekkori benyomások a későbbi hatásokba, erősítve vagy gyengítve őket, de mindenkor sajátos értelmet, színt adva nekik.” Seneca

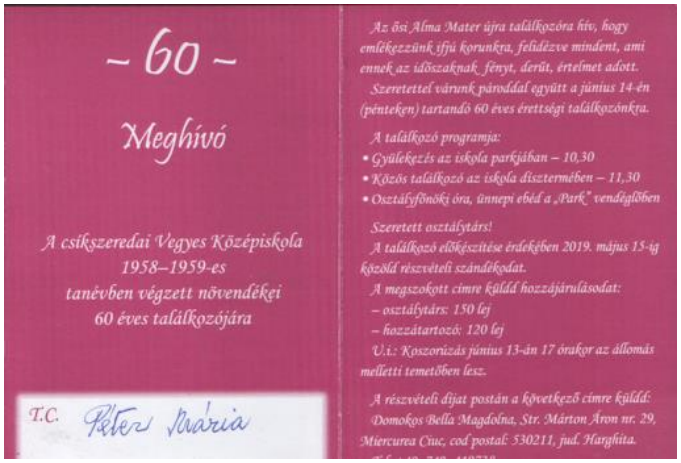
Nagyon vártam már ezt a kis meghívó kártyát. Meg is kaptam. Izgalommal vártam a találkozó napját. Sokat, nagyon sokat jelent számomra, számunkra a találkozás. Ezüstkorban, 78 évesen egyre inkább szükségünk van a pozitív történésekre, szükségünk van a lelki feltöltődésre, hiszen az életünk alkonya van már, elmúlt a hajnal, a reggel, a délután is. Remélni merjük, hogy még egy kevés időnk maradt, azoknak, akik még „létezünk”. Kányádi Sándort idézem: *„a távolba még ellát a szem,//de a közeli apróságok,//már a betűk is megkívánnak//fél karnyi távolságot,// s ködösül a távol is,//és kezded el-el hagyogatni,//fontosnak vélt tennivalóid.”*

1959-ben százan ballagtunk volna, ennyi név volt a kicsengetési kártyánkon, ennyi fénykép volt a tavaszi vakáció előtt elkészített tablónkon. Csak volt, mert a vakáció után 96 tanuló maradt.

Négy osztálytársunkat letartóztatták, együtt hat tanárral. Csak ballagtunk volna, de inkább „meneteltünk”, a három osztályból a színpadra, a himnusz ritmusára. Előzetesen már gyakoroltuk a ballagási énekeket: Ballag már a vén diák…, Gaudeamus igitur…, de nem került sor rá. Letiltották. Ezeket kezdetben az első találkozókon a folyosón énekeltük, ma már vendéglőkben, felállva, megilletődve. Legutóbb a tavaszi találkozón, kevesen, de most is felállva, és szívből szólt.

A hatvan év hosszú idő, bizony-bizony megfogyatkoztunk, azóta 38 évfolyamtársunk hagyott itt örökre bennünket. Nevük ott van a kopjafánkon. 62-en vagyunk még életben. Mindenki kapott értesítést a találkozóról, hiszen együvé tartozunk. *„A tehetetlen összetartozásnak időtlen időkre szóló köteléke bogozott össze bennünket, valami, ami talán kevesebb a barátságnál és több a szerelemnél.”(Ottlik Géza)*

Elérkezett a várva várt nap, június 14. 35 „véndiák” jött össze a még élő 62-ből. 27 igazolt vagy igazolatlan hiányzó. Legtöbb beteg, aki nem érezte elég erősnek magát, hogy ott legyen. Néhány nem is tartotta érdemesnek a megjelenést. Velünk voltak Kovács Gyula és Puskás Attila egykori tanáraink. Különleges oktatást, nevelést kaptunk ebben a nagy múltú iskolában. Mindennel feltarisznyáltak a tanáraink, életre neveltek. Még ennyi év után is van miből „meríteni”. Bármikor elmegyek a volt iskolám előtt, fejet hajtok, mint, ahogy a falusi emberek régen, a falu utcáin állított keresztek előtt. A mi családunkból mind a négy testvér itt érettségizett. Bólintok az iskolának, az öreg falaknak, amelyek tanúi voltak négy éven át, a diákkorom idején, a szép időkben, de a nehéz években is, mindannak, ami bennünk és velünk történt. Főleg a tizenegyedik év vége volt nagyon nehéz, tanárnak, diáknak egyaránt. Az Alma Materhez, azokhoz a falakhoz, termekhez időnként vissza-visszatértünk, keresni a kapaszkodót, megsimogatni az öreg falakat, amelyek védelmezően emelkedtek fölénk. Azért, hogy óvjanak a rossztól, a hamistól. Az osztálytermektől, a falaktól bátorítást kaptunk, útravalót, magot, hogy mi is elültessük az utánunk következő nemzedék lelkében. Sokan lettünk pedagógusok, akikre még nagyobb feladat hárult. Folytatni az elkezdett, belénk fektetett munkát. Szülőként, nagyszülőként „gyökerek” legyünk a családunkban, megszerettetni a szülőföldünket, Székelyföldet. Menteni az iskola hírnevét és a közösség régi értékeit, ahol születtünk.

Időnként, amikor visszatértünk, beszámoltunk, mire jutottunk, mit értünk el, még mit szeretnénk megvalósítani. Kilenc kerek évforduló és számtalan „alkalmi” találkozónk volt. Ez a találkozó is kerek, a tízedik is egy határkő. Sokadik az összes találkozó között a hatvanéves. Még reményt is adott, hiszen, most találkoztak a tíz évvel korábban végzettek, a hetvenéves érettségi találkozójukon, már nagyon kevesen, közel a kilencvenedik évükhöz. Fő, hogy megjelentek. És a hozzám hasonló korú öregek a megmondói, hogy mégis milyen rövidnek tűnik az élet, így visszanézve. Vagy nem mindenki van így? Nem tudhatom.

Az iskola parkjában gyülekeztünk. Üdvözöltük egymást. Többen is voltak, akik a régebbi találkozókról hiányoztak.

– Ki is vagy te? Nem jut eszembe a neved!

– Hogy vagy? Mi történt az utóbbi időben? Rég hallottam felőled.

Többen, főleg a közelebbi helyekről, sokszor találkoztunk. Tavaly részt vettünk Sebők Klári libáni nyaralójában egy szép kiránduláson, novemberben a disznótoros vacsorán, tavasszal a farsangi bulin, így nekünk már egyszerűbb volt a beszélgetés.

Aztán szólt az iskola csengője. Sorba rendeződtünk, már nem úgy, mint a régi találkozókon. Egymásba kapaszkodva, de most is áhítattal léptünk fel a pár lépcsőn, és aztán, majdnem úgy, mint amikor 1955-ben, rácsodálkozva a hatalmas épületre, lépünk be a főbejárat ijesztően nagynak tűnő kapuján, majd „araszoltunk” felfele a lépcsőkön, fogva egymás karját vagy kezét. Talán nem csak nekem, de magasabbak lettek a lépcsők. Következett az igazgató, Varga László köszöntője és egy rövid ünnepi műsor. Szétoszlottunk osztályokra. Mi oda mentünk, ahol a XI.

osztályunk volt. Kerestük a régi helyünket, padtársunkat. Sokat jelent nekem a saját osztályom, az egykori C osztály.

33-an voltunk végzősök, de csak 29-en állhattunk érettségire. Négyen már börtönben ültek. Ők kiszabadulásuk után folytatták. Most 23-an élünk, tízen meghaltak, 15-ön voltunk ott, 6 igazoltan hiányzott, 2 igazolatlanul, mint mindig.

Kovács Gyula tanár úr is eljött, ő volt a második osztályfőnökünk. Nemcsak én gondolom, hogy lelkileg nagyon közel állunk egymáshoz. A tanár úr is most barátunk. Névsor szerint szólított. Meséltünk, kötetlenül, mint egy családban. Unokák, dédunokák, a kevés öröm került szóba. A bajok mellőzve. Van, akinek tíz unokája, három dédunokája is van. Nagyon meghitt órát töltöttünk el együtt. Délután volt a közös ünnepi ebéd Csíksomlyón.

Nos, mit is jelent nekem a Márton Áron Főgimnázium, az egykori Vegyes Középiskola, ahol tanultam? Nagyon sokat, hiszen bentlakó lévén, mind a négy évben közel tíz hónapot éltem itt reggeltől estig. Itt volt a második otthonom. És maga az épület, egy falusi kisdiáknak hatalmas volt. Alázatot és nagy tiszteletet váltott ki belőlem. Valami varázsa volt és van ma is. Talán Csíksomlyó közelsége, mert éppen a Szék út végén van. Ez a közelség a Babba Máriához adja a különlegességet. A főbejárat. Egykor, első alkalommal az előttem álló hatalmas kapu kilincsét alig értem fel. Belépve az épületbe, megálltam, csodálkoztam, a tisztelet érzése fokozódott.

Mit adott nekem személy szerint az Alma Mater. Sokat, egy elég alapos felkészítést, a tanáraink nemcsak oktattak, hanem neveltek is. És a bentlakásban minden nap szilencium volt, minden nap felkészültünk a másnapi órákra. Alapot kaptunk majdnem minden órán, és újból Seneca: „A korsó azt az illatot, amelyet először felvett, megtartja mindaddig, amíg el nem törik.” Később még továbbtanultam, de volt egy elindító illat a korsómban. Most is, közel a nyolcvanhoz, sok minden eszembe jut. A Lőrinczy tanár magyar órái. Minden hétre többletként verset kellett tanulni, elszavalni. Nagyon sok versre emlékszem, a francia, a földrajz, a történelem, a latin, a logikus matematikai gondolkodás, a fizikai fogalmak, a kémiánál a vegyjelek ismerete ma is előjön, ha netán rejtvényt fejtek. És soha nem hittem, hogy az orosz ismeret is egyszer kisegít. Amikor egy kiránduláskor Bulgáriában lemaradtam a csoporttól, hiába beszéltünk magyarul, románul, csak az orosz szavakkal érvényesültünk. Alaposan megtanította az oroszt Somai tanár, most is tudok olvasni. A román órák bizony nem éppen segítettek megszeretni a nyelvet. A tanárunk, akinek ráadásul magyar neve is volt, mindig kigúnyolta a tanítványait, megsértett gyakran még utolsó évben is. Soha nem szerettük az óráit, így a nyelvvel is gondjaink voltak. Tanító néni lettem, és egy dolgot felhasználtam, amit akkor tőle tapasztaltam. Soha, de soha ne alázd meg, akiket rád bíztak, a tanítványaidat. Fogadd el, próbálj segíteni, de ne sértegesd soha!

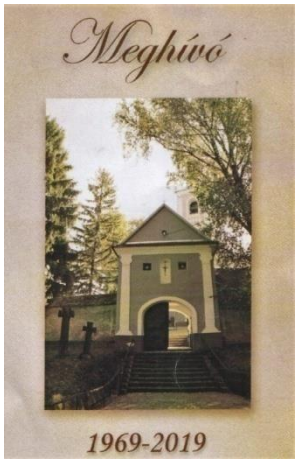
Hazajöttem a találkozóról. Nézegetem a fényképeket, a tablók képeit, a névsorokat. Egyre gyarapodnak, akiknek a neve elé keresztet tettem. Közben megkaptam Kovács tanár úr fotóit is. Köszönöm Istennek, hogy megértem a találkozót, de főleg hálát adok a nyugdíjas éveimben elért munkáimért, sikereimért. „Öregember, nem vénember", „Nem az élet hossza számít, hanem a szélessége. Nem az számít, hány év volt az életedben, hanem mennyi ÉLET volt az éveidben."

A fiatalabbaknak is kívánom, hogy minél többen érjék meg a hatvanadik érettségi találkozót.

5. *ÖTSZÁZNÁL IS TÖBB GYEREKET TANÍTOTTAM A SZÜLŐFALUMBAN*

Virágözön a fél évszázada született diákjaim találkozóján

Május az év ötödik hónapja. Nemcsak szerintem, hanem sokak szerint a legcsodálatosabb valamennyi közül. A fiatalságnak és a szépségnek a hordozója. Ekkor éled újjá teljes pompájában a környezetünk. A szülőfalumnak, Csíkmadarasnak is jelentős. Májusban vannak az 50 éve és a 40 éve született egykori diákok kortárstalálkozói, az elsőáldozás, a kicsengetések. Ilyenkor ünnepel az egész falu apraja-nagyja.

,

Számomra is ünnepek a kortárstalálkozók. Szokásban van, hogy meghívnak pedagógusokat is az ünnepükre. Ilyenkor lélekben évtizedekkel „visszafiatalodok”. Hála Istennek, ötszáznál is több gyereket tanítottam, itt a szülőfalumban. Gyakran kerülnek sorra a volt tanítványaim találkozói. Az elsők közülük már a hetvenedik évükbe léptek. A legfiatalabbak 21 évesek.

Két évvel ezelőtt és egy éve is a 40 évesek hívtak meg a találkozójukra. Idén áprilisban az 50 éves évfordulójukat ünneplők jöttek hozzám, hozták a meghívójukat. Május 4-re szólt a meghívó, rajta az idézet:

„Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent,
nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt
kis ország, messzeringó gyerekkorom világa.
Belőle nőttem én, mint fatörzsből gyönge ága
s remélem, testem is majd e földbe süpped el,
Itthon vagyok.”(Radnóti Miklós)

A szülőföld szálai örök összekötők a tájjal és a földdel, amiből az ember lett, és amivé lesz, és nem szakadhatnak el soha. (Fekete István)

Részt vettem az ünnepükön akkor is, amikor 40 évesek voltak. Elővettem a fényképet, a névsort. Elmélkedtem, emlékeztem. Akkor 48-an voltak ott. Néztem a fényképet, a neveket. Egyeztettem. Előjött egy emlék, 1971, amikor az első találkozót tartották Csíkmadarason. Majdnem fél évszázad telt el. Ez lesz a 48-ik. Ott voltam az elsőn is, ezen is ott leszek. Közben sok változás történt.

Örültem a meghívásnak. Szívesen vettem, megtiszteltetésnek. Közben gondolkoztam, 78 évesen. Sok-e az 50 év? Vagy kevés? Attól függ hány évesek vagyunk, amikor ezen tűnődünk. 20 évesen még soknak tűnik. Aztán fogyogat, és egyszer csak, amikor 50 évesek leszünk, akkor kevés. Úgy érezzük, hogy életünk nagyobbik része már eltelt. Hogy még mindig nem elég az, amit tettünk, amit dolgoztunk, amit akartunk, amit terveztünk, amiről olyan sokat álmodoztunk, hogy nem éltünk eleget, nem szerettünk eleget. Mit érzek én majdnem 80 évesen? Azt, hogy sem a 60, sem a 70, sőt még a 80 sem sok. Nos, szívből örültem, hogy meghívtak. Mindig szeretek mindent elejétől végéig megtenni. Most is, péntek este, mentem én is a halott kortársakért, pedagógusokért mondott misére. Ott voltam a koszorúzáson a temetőben. Beszélgettünk, főleg azokkal, akik idegenből jöttek haza.

Szombat reggel én is izgatottan vettem fel a székely ruhát. Gyülekeztünk a kultúrotthon előtt. Beszélgettünk, ahogy egymás után érkeztek az ünnepeltek. Első benyomásom: annyira szépek, fiatalosak, mintha az első, fél évszázaddal ezelőtti 50 évesekhez viszonyítva, unokák lennének. Akkor sötét ruhában, kosztümben, fehér fejkendősen voltak az 50 évesek. És még mondják, hogy nem a ruha teszi? Bizony a szép pirosas székely ruha, az ápolt haj sokat tesz. És összehasonlítva a 40 éves találkozó fényképével is, alig lehet változást látni. Bevonultunk a terembe. Körberakták a székeket, egy nagy kört alkottunk. Kötetlen beszélgetés következett,

vidáman, viccesen. Jöttek a zenészek. A kör közepén táncra perdültek. Közben folytatódott a beszélgetés. Ajándékot kaptam tőlük. Nagyon meghatódtam.

Virágos rét, erdő, határ, harangszó!
Ti mind: egy csöndes székely falucska,
Nekem örökös, élő szent parancsszó,
Hogy, ahol a szívem a dalt megtanulta,
Azt a helyet semmi más vágy és eszmény
Fölül ne múlja bennem soha,
Rajtad álljak, honnan kinőttem,
Édes szülőföldem. És én hű maradtam hozzád drága szülőföldem!

Petres Kálmán *Hitvallás* című verse járt a gondolataimban.

Éppen ezért nagyjából mindenkiről tudtam mindent, akik a faluban élnek. Több közöttük nagytata, nagymama. Büszkén beszéltek az unokákról. Fényképezés következett a lépcsőn. 35-ön jelentek meg a találkozón. Előkerült a névsor. Születési sorrendben sorakoztunk fel, indultunk zenekísérettel a templomba. Elinduláskor a fúvósoktól mindig elhangzik: *Amikor az ember ötven felé jár…* Zeneszóval vonultunk végig, persze én az első sorban. Mellettem két lány, boldogan, büszkén lépkedtem. Közben ismét egy vers járt az eszemben, Bartalis Jánostól:

Szeretném megfogni a pillanatok szárnyát,
Szeretném megállítani az időt.
De az időt megállítani nem lehet,
Csak a perceket lehet megtölteni
Örök dobogással, örök szívveréssel.

Beértünk a templomba. Sorban vonultunk előre. Jobb oldalon a nők, bal oldalon a férfiak helyezkedtek el. Ünnepélyes, hálaadó szentmise volt. A gyerekek versekkel köszöntötték a szülőket, nagyszülőket. A szentmise végén mindig az oldalajtón jönnek ki az ünnepeltek, a családtagok, rokonok, barátok, ismerősök pedig a virágokkal körbeállják a templomot, majd köszöntik az ötvenéveseket. Virágözön van, sokan 2-3 ölnyi virágot is kaptak. A zenekar mindig az egyházterem udvarán zenél, ide vonul be mindenki. Most is itt készült a fénykép, sok virággal. Szólt a zene, táncoltunk, majd a családtagjaival mindenki hazament az ünnepi ebédre.

Ezen a közeli rokonok, a meghívottak szoktak részt venni.Vasárnap délután két órakor a bankettre gyűltünk össze. Itt már kevesen. Sok minden oka van. Régebben visszafogottabbak voltak a családi ebédek, és majdnem mindenki ott volt a közös ünnepi ebéden, ahol tovább lehetett beszélgetni egymással. Változnak az idők, változnak a szokások. (2019)

6. CSÍKMADARASI TÜNDÉRMESÉK A TÜNDÉRPALOTÁBAN

Könnyekkel a szememben, örömmel mentem ki átvenni a könyveket és a tizennégy diplomát, én, az újonnan felfedezett „veterán néprajzgyűjtő”

Az Országos Pedagógiai és Könyvtár Múzeum, a Tündérpalota bejárata.

Értékelés, könyvek, diplomák

Mint minden kisgyermek, én is nagyon szerettem meséket hallgatni. A mi gyerekkorunk nem volt éppen mesébe illő. Volt benne „kicsi magyar világ”, háborús évek, a szegénység évei, amikor a mese „szűken” jutott nekünk. Viszont már akkor szerettem álmodozni, történeteket, meséket hallgatni. Álmodozni arról, hogy egyszer tanító néni leszek.

Az apai nagyapám mesélgetett nekünk. No, nem tündérmeséket, hanem a háborús élményeit. Később gyakran járt hozzánk egy lány. Vigyázott ránk, és mesélt. Mind a négyen leültünk. Kezdte: – Na, elmondjam-e a Veres kókis meséjét? Háromszor vagy többször is megkérdezte. – Igen, igen – válaszoltunk. Aztán mesélt népmesét, tündérmesét. Szüleinknek nem nagyon jutott idejük mesélni. De édesanyám munka közben sok versikét, mondókát tanított meg. Édesapám székelyszabó volt, mindig sok volt a munkája, oda kellett figyelnie, édesanyám is besegített neki. Amikor este a petróleumlámpa fényénél varrt édesapám, énekeltünk közösen. Aztán a férfiak legtöbbször este jöttek ruhapróbára. Néha többen is. Beszélgettek, mesélték az eseményeket, mi hallgattuk. Érdekes volt.

Hétévesen, 1948-ban első osztályos lettem. Elég könnyen tanultam meg olvasni, írni. Már betűztem a kalendáriumot, főleg a verseket, kis meséket. Év végére több kellett, nem volt elég, amit a padláson őrizgettek. A rokonoknál, szomszédoknál találtam kis könyveket. Sok versikére, kis mesére ma is emlékszem. Legjobban a tündérekről, manókról, óriásokról szerettem olvasni. A legkisebb fiú győzelme, a három kívánság teljesülése. Maradt az én egyetlen kívánságom, hogy tanító néni legyek.

Kitérőkkel teljesült az álmodozásom. Megszűnt a tanítóképző Csíkszeredában. Középiskolába mentem, érettségiztem, férjhez mentem, megszületett a lányom. Átmentem tanítani, álmot megvalósítani. Azonnal felvételiztem a Pedagógiai Főiskola Tanítóképző, látogatás nélküli osztályába, Székelyudvarhelyen. Tanítottam, családot rendeztem, vizsgáztam. Iskolán kívüli munkát is végeztem, vezettem a bábjátszó kört, bábokat készítettem együtt a gyerekekkel, és meséket írtam át bábdarabokká. Sok mesedarabot adtunk elő. Nyertünk is. Megkaptam a tanítói diplomát, kineveztek óvónőnek. 9 évig mesélgethettem lelkemre. Festettem, rajzoltam a meseképeket. Azután tanítottam 24 évet az elemiben. Kirándulni jártunk, sokszor Kézdivásárhelyre a Babamúzeumba.

OKLEVÉL

A Magyar Néprajzi Társaság
VII. TRADÍCIÓ Néprajzi Gyűjtőpályázatán
Tankó Molnár Mária
Gyermekkorom – hagyományok Csíkmadarason
című egyéni pályamunkáját a zsűri **kivál**ónak minősítette
és a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumában elhelyezte.
Budapest, 2019. május 11.

dr. Bodó Sándor
A Magyar Néprajzi Társaság Elnöke

dr. Paál Zsuzsanna
A Magyar Néprajzi Társaság
Néprajzi Gyűjtő Szakosztályának Elnöke

Megszületett az új álom, megvarrni falum, Csíkmadaras népviseletét babaméretben, és leírni a hagyományokat. Az első hat rend babaruha még az utolsó tanítási években készült, egy pályázat nyomán. Ott vannak Keszthelyen a Babamúzeumban.

Nyugdíjas lettem. Újabb álom, varrni, megörökíteni a régi viseleteket, a hagyományokat. Azonnal gyűjteni kezdtem a régi fényképeket, régi ruhadarabokat, régi, egész viseleteket. Beszélgettem a nálamnál idősebbekkel, aztán is varrtam, gyűjtöttem, írtam.

Elkészült 31 babaruha, megjelent négy könyv, kész az ötödik is. Sok kiállítás, előadás, cikkek, kisfilmek. Berendeztem a lakásomban, egy szobában a kis gyűjteményt. Valahogy nem tudtam leállni, folytattam a szülőfalum megismertetését az interneten. Szorgalmaztam a hagyományok megélését, felélesztését.

Eljött 2018 decembere. ***Kelemen Magditól*** tudtam meg, hogy be lehet benevezni a VII. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat 2019-es kiírásába. Bizony lépéshátrányból indultam, bár már 24 éve dolgoztam. 77 éves korában az ember próbál behozni dolgokat. Nem feladni, írni, írni a dolgozatokat, küldeni, mert ki tudja, holnap lesz erre alkalma? Összesen 23 dolgozattal neveztem be. Már előre éreztem, hogy nem hiába. Amikor a kiértékelő előtt felkérést kaptam két dolgozat bemutatására a kiállítás keretén belül, hát hatalmas örömet éreztem. Az ünnepélyes eredményhirdető konferencia május 11-én a budapesti Tündérpalotában volt.Nos, egy remény, a tündérmeséktől eljutni a Tündérpalotába, beteljesülni látszott. Mit éreztem? Nagy-nagy megelégedettséget, örömet, a jól végzett munka örömét. Beszéltem a családommal, támogattak, az unokám intézett mindent. Régen én vittem őt, és a nagyobbik unokámat is versenyekre, díjkiosztókra, Nyíregyházára, Győrbe, Szolnokra. Most ő fogja elkísérni a nagymamát. Idősebb korban az ember valóban visszajut a kisgyermeki izgalomba, lelkesedésbe. Mesébe képzeled magad, de már alaposabban készülsz, izgulsz, lelkesedsz. A mesebeli legkisebb gyermek öröme ez. Eltervezni, mit kell tegyek, hány baba fér be egy bőröndbe? Nagy út Csíkmadaras – Budapest. Kiválasztottam hat babát. Levetkőztettem, kimostam a ruhájukat, keményítettem, vasaltam. 24 babát egyenként lefényképeztem. Átküldtem kidolgozásra Dobos Árpád fényképészhez. A hat babáról alapos leírás készítettem, amelyet kinyomtattam. A *Nagycsütörtöki úrvacsora Csíkmadarason* című dolgozatot és az ide tartozó *Báthori ének*et is kinyomtattam. Előszedtem a sok-sok fényképet erről a szokásról. Válogatás és ezek kinyomtatása következett. Hatvannál is több kép volt. Gombostűt, gémkapcsot, rajzszeget

pakoltam. A babákat és minden kiállítási anyagot beraktam a 75x45x25 cm méretű bőröndbe. Székely asszony vagyok, ráadásul gyűjtő is, van három rend saját viseletem, ezt is vinni kellett.

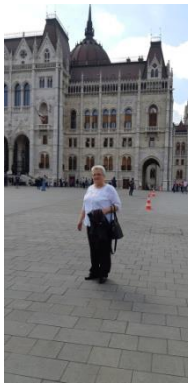

Az unokám megvette a vonatjegyeket, foglalt szállodát. Izgalommal ültem a vonatra. Majdnem 14 órát utaztunk. Reggel gyalogosan mentünk az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumba, a Tündérpalotába. Áhítattal léptem be a kapun, székelyruhában, ahogy illik. A többi aztán gyorsan történt. Megtaláltuk a kiállításra fenntartott asztalt, a nagy táblát. Meglepetésemre érkeztek Neisz Péter és Lukrécia barátaim Siófokról. A bőröndből előkerült minden, Péter nagyon gyorsan, ötletesen intézte a dolgokat. Az unokám és én „besegítettünk”.

Az előtérben volt a kiállítás. Bementem a terembe. Az ünnepi megnyitón Bodó Sándor a Magyar Néprajzi Társaság elnöke köszöntött, majd Vasvári Zoltán, a Néprajzi Gyűjtő Szakosztály titkárának szakmai értékelője következett. Többször hallottam saját nevemet. Annyira jó volt. Négy pályázó előadása következett, majd a szünet után a díjkiosztás. Mindenki kapott oklevelet minősítéssel. Előttem 37 pályázót hívtak ki. Aztán következtem, 14 dolgozatom címét olvasták fel. Felállva vártam, ezalatt végig tapsoltak. Hát mit mondhatnék, könnyekkel a szememben örömmel mentem ki átvenni a könyveket és a 14 diplomát, én, az újonnan felfedezett „veterán néprajzgyűjtő”.

Kilépve a folyosóra, láttam, hogy milyen sokan jöttek a köszöntésemre, rokonok, régebbi és újabb barátok. Nagyon boldog voltam. Madarat lehetett volna fogatni velem. Miközben a barátok, rokonok csomagoltak össze, a szervezőkkel beszélgettem. Biztattak, hogy folytatni kell az értékmentést, leírni, ismertetni másokkal is. Hát ez is egy tündérmese számomra. Átélni a mesebeli szereplő érzéseit. Soha nem felejtem el azt a napot. Köszönöm Istennek, hogy beérett a sok munka gyümölcse. Délután indultunk is haza a Székelyföldre. Ezzel az írással is bizonyítani akarom, hogy „A legvégén nem az fog számítani, hogy mennyi év volt az életedben, hanem, hogy mennyi ÉLET volt az éveidben”. Az én éveimben sok ÉLET is volt. És majd számítani fog, hogy mit hagysz hátra magad után.

7. *MESÉLNEK A CSÍKMADRASI SZÉKELYRUHÁK*

Minden korosztálynak, minden ünnepre be kellett tartani a szabályokat

Forgatom az albumokat, nagyon sok fénykép van a régi időkből. Vannak olyanok, amelyek az 1800-as évek végén, az 1900-as évek elején készültek. A képek eredetéről, a képeken szereplő személyekről azok meséltek, akiktől kaptam. A későbbiekről már sokkal többet tudok, hiszen már nagyon sok embert személyesen ismertem. Mi a közös ezekben a képekben? Majdnem mindenki székely viseletben van.

Ma már nem csattog minden házban szövőszék. Bolti ruhák váltották fel a népviseletet. Az igaz, hogy igyekszünk magunknak, gyermekeinknek székely ruhát varratni, de vajon a dédunokáink fogják-e tudni, hogy milyen is kell legyen a székelyruha? Határozottan állítom, hogy igen. Szerettem volna hozzájárulni a gyűjtőmunkámmal, hogy ne csak az éppen „aktuális" székelyruhát ismerjék, hogy a gyűjtésem nyomán láthassák milyen is volt hajdanában ükapáik, ükanyáik viselete.

Gyűjtöttem a régi, még megmaradt székelyruhákat, amelyek mély gyökerekkel kapcsolódnak a szülőfalumhoz. Sajnos ezek a gyökerek nem tudták megtartani az eredeti ágakat, az eredeti viseleteket, Úgy jártak, mint a fa, amelyre új oltványok kerültek, és ezeknek a termései már

másabbak. Régebben nagyon színes virágok voltak, színes, változatos volt a viselet. Minden korosztálynak, minden ünnepre be kellett tartani a szabályokat. Ennek ellenére magán viselte a településünk „jegyeit”. Bárhová is mentek az asszonyaink, leányaink, a viseletükről megmondták, hogy csíkmadarasiak. Az első „beoltás” az 1960-as években történt. Bejött „divatba” a piros-fekete szín. Erős volt a hatás, sikerült eltüntetni a viselet színes tarkaságát. Gyorsan kezdték el az új viselését, kihagyni, elhagyni, eladni a régit. Amikor gyűjtéshez kezdtem, már alig találtam eredeti székelyruhákat.

Azokból mutatok be, amelyek a kis szobám falán „ékeskednek”.

Minden ruha Csíkmadarast képviseli 1900-tól napjainkig.

Most csak a piros-fekete van „divatban”.

Alsószoknyák

Porcelánrokolyák

Alsószoknyák

Női ing

Csepeszek, főkötők

1880 körül

Napjainkban

Édesapám varrta férfi ruhák

Kender ing 1950-ből (nem viselte senki)

Kender gatya (nagyon régi, agyonmosott darab)

Befejezésül. Három könyvemhez írt előszót a néhai Barabási László tanár, aki több saját könyvet írt. Tulajdonképpen Ő indított el, hogy leírjak sok mindent a könyveimbe. Az első könyv szerkesztésében segített, a többit csak átolvasta. Tőle idézek. „A madarasiak örvendhetnek, hogy milyen jól bemutatja a falut. A nem madarasiak szíve meg azért telik meg meg büszkeséggel, mert egy múltat mutat be a ruházaton, szokásokon keresztül, amely összeköt Európával. Mikor bemutatja a helyi viseletet, a szerző talán nem is tudja hány nép használja ugyanazokat a szabásmintákat, díszítőelemeket, mint amit a Madarasról írt könyvében bemutat.” (2019)

8. SZÉKELY BABÁK, SZÉKELY TÖRTÉNELEM

Van egy régi, régi nóta, „Minden elmúlik egyszer…”, ez az élet rendje. Viszont vannak dolgok, amire vigyáznunk kellene, hogy ne múljanak el, csak úgy, észrevétlenül. Ha csak

mindig rohanunk, rohanunk előre, ha csak mindig valamilyen „délibáb" után futunk, akkor talán elvesznek, eltűnnek értékesebb dolgok, amit meg kellene mentenünk.

Egészen zsenge gyerekkoromban kerültem kapcsolatba a népviselettel, amikor beleszülettem egy székelyszabó családba. Péter Terézsi dédmamám, Péter János nagytatám, és Péter Ignác, az édesapám varrták a férfiaknak a viseletet. Közel kerültem a székely férfiviselethez, ahogyan készültek, amikből készültek. A női székelyruhákból több darab, több rend is volt a nagymamáimnak.

A gyerekkoromra úgy emlékszem vissza, hogy az asszonyok nagy része hosszú szőttes szoknyát viselt köténnyel. Hétköznap ez a kötény vagy szőttes anyagból készült, vagy valamilyen mosható anyagból, de főzéskor, kenyérsütéskor maguk elé kötöttek még egy fehér vászon kötényt. A viselet felső része házi vászonból készült fehér ing, szőttes mellény, amit lájbinak neveztek. Sokkal praktikusabb volt, amikor vizitkát, kurtit vettek fel, mert könnyebb volt a mosása. A hajuk kontyban volt, de mindig fejkendőt kellett hordani. Munka közben hátrakötötték, ha kimentek az utcára, akkor elől volt megkötve. Gyerekkoromban patent, pamutból készült harisnyát vásároltak. Körgumival rögzítették, ami a térden felül biztosította, hogy ne csússzon le. 1955-ben, amikor középiskolába mentünk, nekünk is több patentharisnyánk volt. Több színben is lehetett vásárolni. Ünnepeken selyemharisnyát húztak, azt is körgumival. Az asszonyoknak, lányoknak több hárászkendőjük is volt. A kislányoké nagyjából fehér, a többi nőé lehetett sötétbarna, világosbarna, fekete vagy bármilyen színben. Hétköznap, vasárnap a vállukra terítették. Télen nagykendőt viseltek, ami vastag szőtt anyagból készült, 2×2 méteres, rojtos darab volt. Télen ezt terítették a hátukra. Lábukon fűzős, stanglis félcipőt, ősszel pedig fűzős bokacipőt hordtak. Viseltek bakancsot és csizmát is. Nyáron húztak zoknit, amit letűrve viseltek, élen házilag kötött gyapjú zokni volt a cipőjükben. A szolgálás ideje alatt velük volt a szőttes ruha, de csak a kimenőkön öltötték fel. Ritkán együtt az egész rendet, volt, hogy berakott szoknyához, karton vagy selyemszoknyához inget, mellényt, vagy a szőttes szoknyához kötényt és vizitkát, blúzt viseltek. Nagyobb városokban szolgáltak, gyűjtötték a kelengyére valót, és bővítették a ruhatárukat polgárias viselettel, szövetruhákkal, szoknyákkal, blúzokkal. Ugyanakkor a lányok kezdtek varratni szövetkabátokat, kosztümöket, hosszúkabátokat is.

A nagymamáimnak több szőttes ruhájuk és szőttes szoknyájuk volt. A Bíró nagymamám, amikor ment férjhez 9 szőttes szoknyát vitt, ezek mind, mind más színű és szélességű

csíkozásúak voltak. Kötelező módon volt barna-fekete csíkkal, barna-fekete- sötétkék csíkos, gyászolás és böjt idején, volt barna-fekete-piros csíkkal, volt barna-piros- zöld-fekete csíkkal. Minden színnek jelentése volt. Nagyon figyeltek a zöld, a barna csíkok szélességére. A zöld az erdőt jelentette, a barna a földterületet, a fekete a bánatot, a piros a székelységet, a kék a Mária oltalmát.

Az öltözködés megmutatta a faluközösségben elfoglalt társadalmi helyet, az életkort, azt az időszakot, mikor viselték. Be kellett tartani mindent, a társadalmi szabályokat is. Böjtben, gyászban csak sötét viseletet vettek fel. 50 évesen már nem viselték a feltűnő színekkel szőtt szoknyákat, a piros köténytt, mellényt. Aztán 60 év után, 70 évesen már csak sötét viseletet vettek fel. Megvarrtam babaméretben Csíkmadaras viseletét 1900-tól napjainkig. 1965 után uniformizálódott a székelyruha. A szerepléseken nagyon mutatós volt a piros-fekete szín. A szoknya csíkozása piros-fekete. Ezt is újították, a pirosba, a feketébe is választó, egy-két szál fehér- vagy ezüstszínű fonalat szőttek. A kötény piros szaténból készült fekete csipkével. Az eddigi kötények alján is csipke volt, most 1-2 ujj magasan tették az alsó felétől, két sorba. A mellény égőpiros lett, vagy szaténból, vagy piros szőtt anyagól, fekete bársonnyal díszítve. Gyorsan divatba jött. Kezdetben csak a lányok viselték, de egyre gyorsabban kezdték eladni, elbontani a régi viseleteket. Bejött az egyenruha. 3 éves kortól 70 évesig egyforma volt.

Idősebb asszonyok viselete 1905-1960 között:

Mivel én benne éltem a régi székely ruhák idejében, arra gondoltam maholnap senki nem fog emlékezni, hogy milyen szép is volt az ünnepeken, a templomban látni a színes forgatagot. Vasárnap délutánonként a lányok 5-6-os csoportokban, több sorban, karonfogva, énekelve sétáltak a Fő úton. 24 évvel ezelőtt kezdtem el fényképeket, régi ruhákat, régi ruhadarabokat

gyűjteni. Gyűjtöttem, varrtam, írtam. A régi viseletet mutatom be eredeti darabokban, babaruhákban, fényképeken és könyvekben. Most a babákkal mutatom be a régi viseletet

Fiatalasszonyok székelyruhában 1920-tól napjainkig

Leány székelyruhák 1930-1960.

Leányok, kislányok napjainkban

Terézsi dédmamám, Péter János nagytatám és édesapám férfi viseleteket varrtak. A férfiak viselete csak gyapjúposztóból készült. Nem vásárolták a gyapjúposztót, azt minden család maga állította elő. Tartottak juhokat, amelyeknek a lenyírt gyapját tavasszal az asszonyok minden mosószer nélkül beáztatták, majd a patakban, kosarakban mosták. Szárítás után megtépték, elvitték a gyapjúfésülőbe, otthon megfonták, majd megszőtték. Volt nyers fehér, szürke és festett fonál. A posztót megványoltatták megfelelő vastagságra. Így hozták megvarratni. A családunkban varrtak székelyharisnyát, ujjast, lájbit, mellénylájbit, kurtazekét, hosszúzekét. A bundákat a szűcsök varrták.

A székely harisnya igazi székely viselet, amolyan egyenruha. Testhez álló posztónadrág. Derékban bőrszíjat húznak a korcába, elől két ovális lyuk, mögötte ellenzőkkel, amelyek hátulról fedik a lyukakat, és elől díszítve lógnak le a szíjra. Ezeket a lyukakat bőrrel szegik, mellé és alája fekete vagy más színű zsinórból vitézkötést varrnak. A szárán oldalt szintén zsinór van. Falvanként változott a zsinór színe. Madarason fekete volt a zsinór, de néha zöld, esetleg piros. A harisnya is megmutatta viselője hovatartozását, azt, ünnepre vagy hétköznapra varrták. Az ünnepi díszesebb volt, a hétköznapira nem varrtak vitézkötést. A szegényebbeknek esetleg a vasárnapira lehetett fél vitézkötést varrni. Mivel hamar kivásott a térdnél és a fenéken, hozták foltoztatni. Egyesek már foltokkal varratták, hogy tartósak legyenek. Az ötvenes években sokan még mindig székelyharisnyában jártak. Mindkét nagytatám halálukig viselték. Édesapám minden vasárnap felvette, még a hatvanas években is. Ma egyetlen székelyszabó sincs a faluban, és csak a nagyobb ünnepeken húznak harisnyát. Régen hétköznap bocskort, bakancsot húztak, alul a kengyellel jól rögzítették. Ünnepeken került elő a csizma vagy a csizmaszár. A csizmaszáron csatok voltak, ezekkel kapcsolták fel a bakancs fölé. Ma már csak csizma van. Az ujjas célszerű viselet, egy kabát, aminek az ujját gyakran cserélték, mert a könyöknél hamar kiszakadt. A bevarrt ujj vagy kockás, vagy sötétebb posztóból volt. Nálunk a lajbi egy kabát volt, szintén szürke, barna vagy fekete posztóból, ez volt a mellénylájbi vagy posztómellény. Mindeniket bőrrel szegték az ujjak végén és egészen körben. Bélésük és zsinóros díszítésük volt. Itt is a társadalmi helyzet diktált. Mivel voltak bicskabírók, férfiak, akár nők is, akiknek joguk volt belevágni a ruhadarabba, ha valaki szerintük „ágálni” akart. Kellemetlen helyzet volt, főleg a bálban vagy a táncban. A szőttes szoknyába is belevághattak. A kurtazeke a csípőn alul ért, őszi, tavaszi viselet volt. Vastagabb posztóból készítették, zsinórral, bőrrel díszítették. Alatta ujjas vagy lájbi volt. A hosszúzeke, a legvastagabb posztóból készült. Földig ért. A gallérra báránybőrt tettek, elég nagyot, hogy feltűrjék a nagy hidegben. Négy zsebük volt, fent kettő kisebb, csípőtájban két nagy zseb, amibe belefért egy nagyobb kenyérszelet. Télen vették fel, ha mentek az erdőre fáért. Bocskort viseltek vele, jó vastag posztó kapcával. Bundát is viseltek, főleg bevarrt kockás posztó ujjal. Mindenből varrtam mutatóba.

Férfiruhák régen, az utolsó mai viselet

Csoportosan, párosan székelyruhában 1900 után

Viselet régen ***Viselet napjainkban***

Céljaim egy része sikerült. Nagyon sokan látogatják a lakásomban a gyűjteményemet, sokan elolvasták a könyveimet, és már sok asszony varratott magának korának megfelelő székelyruhát. (2019)

KEDVENC IDÉZETEIM

„Az ember az élet delelőjén túl többet emlékezik, mint amennyit tervez. A mirákulum, a hatalmasok évada elmúlt, elinalt az ifjúság s vele a csodák. Így vénülten az ember számadást csinál. Mit vétett? Mit vetett? Mit aratott? Mit adott neki a világ, s mit adott ő a világnak? Mit látott? S mi minden ment át rajta? A második félidőnek a vége felé a célegyenesben, tovatűnő életének logikáját keresi – esetleg, élet volt az övé? Emlékezéseidben, valami megnyugtató katarzis reményében, másodszor is lepergeti sorsát. De az övé volt-e? A maga életét élte-e? Azonos-e magával?” Zolnai László

„Az ember azt hiszi, hogy nagyon okosan elrendezte a sorsot. De a sorsot nem lehet elrendezni. Egyszer csak jön valami, hirtelen, egy nap, amikor nem is várod, és fölborul minden. Vége. A sorsot nem lehet elrendezni. A sors rendezi el az embert.” Wass Albert

„Pedagógusnak lenni azt jelenti, hogy végtelen kíváncsisággal, türelemmel, kitartással bátorítod a gyermeket, segíted mindenben, hogy merjen, akarjon kibontakozni, kinyílni, mint egy csoda, hogy felszínre kerüljön, közkinccsé váljon a szívébe rejtett érték, drágagyöngy. Üres szívű embert Isten nem teremtett.” Csaba testvér

„Osztani magad, hogy sokasodjál!
hallgatni őket, hogy tudd a világot,
róluk beszélni, ha szólsz a világhoz.
Széjjel szóródni – eső a homokra –
sivatagnyi reménytelen dologra
s ha nyár se lesz belőled – s a táj zöldebb:
kutakká gyűjt a mély, soká isznak belőled.” Váci Mihály

„minden dolgok mélyén béke él,

És minden tájak éjén csend lakik,
S a végtelenség összhangban zenél
S örök valók csupán mély álmaink.
És minden bánat lassan béke lesz
És minden gyötrődés győzelem,
S a kínok kínja, mely vérig sebez,
Segít túllátni a szűk életen." Juhász Gyula

„Sok ember, ha eltörik: Törött marad. És ha veszít, nem tud a padlóról felállni. Ott marad. Nem is kell hozzá súlyos sorscsapás. Egy kis vesztés, egy közepes pofon, egyetlen csalódás elegendő, hogy egy életre feladja a küzdelmet. Mert nem ismeri lelke mélyét. Nem tudja, ki lakik benne, és milyen erős. Nincs hite élni. Vesd le magadról a „nem megy", és „a gyenge vagyok" káprázatát, és merj erős lenni! Tudd, hogy minden szenvedés és kudarc és vesztés: megpróbáltatás. Azért van, hogy magadhoz térj, és önmagadból meríts csodálatos erőt."

„Minden csoda a tiéd lehet, a legmerészebb álmaid is megépítheted - de lassan. Téglánként. Minden tégla lerakásához türelem kell, kitartó szorgalom, s főleg hit, hogy ebből végül ház lesz. Minden téglánál látni kell a házat! Ez a hit." (Lippai Marianna)

„Talán ma nem kerülheted el, hogy ne érjen valami rossz, ne érjen valami negatív, ne érjen valami kellemetlen, hiszen mindezek megtörténhetnek veled bármikor az életben. Ugyanis az élet nem arról szól, hogy mindig minden szép és jó benne, hanem arról, hogy bármi történik is, tennie kell az embernek azért, hogy ép és egészséges maradjon a lelke." Lippai Marianna

„Aki más életébe napfényt csempész, maga is sütkérezik benne." J.M. Marrie

„Mindenki, aki besétál az életedbe, megtanít valamire. Még akkor is tanítanak téged, ha az agyadra mennek, mert ilyenkor megmutatják határaidat." Andrew Matthews

És hiszem azt, hogy „*Nem a halál a legnagyobb veszteség, hanem amikor bennünk hal meg valami, míg még élünk."* Norman Cousins

Van egy javaslatom is, ez is egy kedvenc idézet: *„Ne kövess másokat. Légy önmagad, foglalkozz a saját dolgaiddal és dolgozz keményen. A jó emberek – akiknek valóban helyük van az életedben – megtalálnak. És veled maradnak."* Will Smith

Befejezésként: *„Az életünk abban a pillanatban kezd véget érni, amikor szótlanok maradunk azon dolgokról, amik igazán számítanak.*" Martin Luther King

A TANITÓI MUNKÁM ELISMERÉSÉNEK BIZONYÍTÉKAI

A néprajzgyűjtő kapcsolatban van az iskolával, ahol felkészítettek, ahol munkahelyet kaptam egész pályám alatt, és ahová mindig meghívnak minden rendezvényre. Soha nem szűntem meg tanító néni lenni, akár, amikor gyűjtöttem, amikor varrtam a babaméretű kis madarasi székely ruhákat, amikor írtam a könyveimet, amikor munkatársa lettem egy online kulturális

magazinnak, amikor részt vettem a Tradíció és az Apáczai-díj pályázatokon, vagy amikor meghívnak előadásokat tartani, idén is már kétszer. A legtöbbet az jelentett, amikor előadást tartottam Csíkszeredában, a Sapientia Egyetem *Ezüst Akadémia* tagozatán. Tanító néniként tanítani a velem egykorú és a nálamnál idősebb nyugdíjasoknak. De akkor is, amikor online tartottam előadást *Dédszüleim a gyökerek* címmel, innen a kis Babamúzeum kicsi szobámból.

Ezt csak azért írom, hogy legalább egy páran kapjanak kedvet, hogy a nyugdíjas éveket aktívan használják ki. Az, hogy ezeket elértem, részben köze van a madarasi iskolának is.

„A hajszálgyökér nem húzódik vissza, ha sziklára tapint, hanem rést keres és repeszt; a földbe vetett mag áttöri a rögöt; az akadály elé jutott hangya megkísérli a százszoros súlyt félretenni, ha nem sikerül, kerülővel folytatja, az útját a cél felé. S ha élni akarunk, mi is csak ezt a példát követhetjük.” Márton Áron

Mottó: *„Te nem egy sodródó falevél vagy, egy értelmetlen seb ezen a földön, hanem áldás és ajándék... Legyél azzá, amiért születtél, merd vállalni önmagad és boldog leszel” Csaba testvér*

„ ...Megmutattad néha legalább, hogy lelked által megszépült a világ? //... Mi vagy? ...Vigasztalnak, írnek, szántak, / menedéknek, oszlopnak, szárnynak. / Valahol rég… siess… keresd, / ki van jelölve a helyed./ Csak ott leszel az, aminek Isten szánt, / másként céltalan lesz az életed, / s a sors ekéje bármilyen mélyen szánt, /mag leszel mely kőre esett. / Elkallódott levél leszel, / mely a címzetthez nem jut el./ Gyógyszer, mely kárba veszett,/ mit sosem kap meg a beteg. / Rúd leszel, de zászlótlan, / kalász leszel, de magtalan. / Cserép, melyben nem virít virág, / s nem veszi hasznát / sem az ég, sem a világ./ Valahol ki van jelölve a helyed. Bodás János

NÉPRAJZGYŰJTÉS

Életem második nagy álmát nyugdíjas éveim alatt, az ezüst években értem el. Magvalósítani magam. Erre ekkor jut több idő. Adottságom is volt, hiszen székelyszabó volt a nagyapám, az édesapám. A génjeimben volt a szülőfalum, a kézimunka, az irodalom, a mesélés, az előadás szeretete. Sok mindent tapasztaltam, azt, hogyan mennek veszendőbe a hagyományok, egyenruhává lesz a szép viselet. 1960 után csak a piros-fekete jött szokásba. Eladták, elbontották a régi viseleteket. Értékmentő munkába kezdtem. Előre tudtam, hogy nem jár anyagi juttatással, inkább ráfordítással.

Célom volt: **1**. Felkutatni a régi, eredeti madarasi székelyruhákat, viseletet, **2**. Régi fényképeket gyűjteni, **3**. Megvarrni a régi madarasi viseletet eredeti anyagból, babaméretben, **4.** Felkutatni a Madarasra jellemző népszokásokat, hagyományokat, **5**. Régi okiratokat felkutatni, **6**. Lejegyezni mindent, ami érték, hiszen ***„Írás nélkül nem létezik történelem.”*** Ami ma valóság, holnap már történelem. Később célom volt a családom történetének felkutatása, a dédszüleim utáni nemzedékek megismerése.

Tehát gyűjtőmunkába kezdtem. Kezdetben a nagy unokámmal közösen. 1997-ben a Napsugár pályázatára: Öltöztessük népviseletbe Áron és Anna babákat, megvarrtam 6 rend madarasi székelyruhát, eredeti anyagból, a régi viseletek alapján. Ezek ott vannak a Keszthelyi Babamúzeumban. 1999-ben megjelent egy dolgozat: *A népviselet régen és ma Csíkmadarason*. Különdíjat kaptunk, és egy millenniumi rendezvényen vettünk részt Nyíregyházán. 2000-ben

Szemfüles folyóirat „Szülőföldünk kincsei” pályázatra 8 dolgozatot írtunk. 2003-ban kezdtem hozza a székely babaruhák varrásához. Bővítettem a dokumentálást, gyűjtöttem a régi fényképeket, a régi székelyruhákat, ruhamaradványokat, okiratokat. Sokat beszélgettem a nálamnál idősebb emberekkel, diktafonnal rögzítettem, majd lejegyeztem. Varrtam 31 rend székely viseletet babaméretben, eredeti ruhamaradványokból, gyűjtöttem 28 rend eredeti régi viseletet, rekonstruáltam székelyruhákat, a magam és a családtagjaim részére, a régi viseletek alapján. Kiállítottam a saját lakásomban, egy szobában a babákat és a viseleteket is. Nagyon sokan látogatják, gyerekek, felnőttek. 2005-ben Németh Géza-díjat kaptam, sok előadást, kiállítást tartottam. Több alkalommal vettem részt az RMPSZ Csíki Szervezetének kiállításain. Kezdetben székelyruhákkal, székelyruhás babákkal, majd két könyvemmel is. Számítógépen megírtam négy könyvet, a szerkesztési munkát is tudom, majdnem kész állapotban vittem a nyomdába.

Nem lehet egyetlen könyvemet sem besorolni valamilyen hagyományos irodalmi mű csoportjába, azok helytörténeti, etnográfiai, monográfiai írásoknak nevezhetők. Mindenik egyben szubjektív írás is, hiszen minden betűjükben benne élek én is, az én életem is.

KIADOTT KÖNYVEIM

1. CSÍKMADARAS. A bölcsőtől a sírig. Alutus nyomda, 2008, 328 oldal.

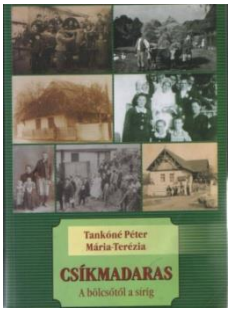
2. CSÍKMADARAS. Székelyruhában hétköznap, vasárnap, régen és napjainkban. Alutus nyomda, 2009, 280 oldal.

3. CSÍKMADARAS. Élettörténetek, családfák és szellemi hagyatékok, 2010. Alutus nyomda, 246 oldal.

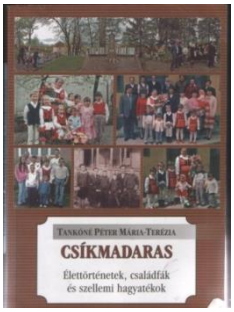
4. CSÍKMADARAS. Válogatás – Fazakas Ágnes: Mesék, történetek Csíkmadaras helyneveiről, Alutus nyomda, 2014, 254 oldal.

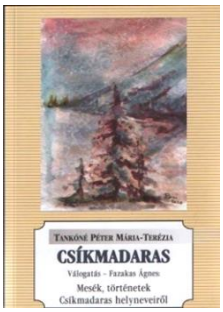
5. CSÍKMADARAS. Dédszüleim a gyökerek. Alutus nyomda, 2020, oldalszám.

6. CSÍKMADARAS. Szeretem a szülőfalumat, nekem a világ közepe. Alutus nyomda, 2020, oldalszám.

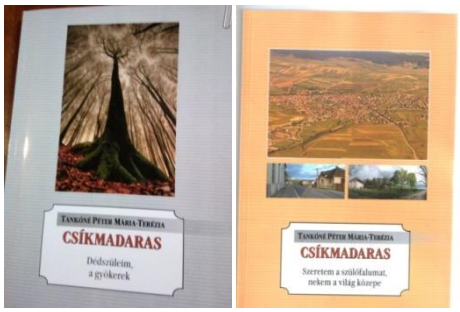

2008. 2009. 2010. 2011.

2020.

Az első könyvem bemutatóján a moderátor mondta: „ … *ahogy kipattant az ötlet, ahogy ráébredt a küldetése fontosságára, ami az ég által kiosztott talentumaival való gazdálkodást jelenti, több mint félévszázad felhalmozott élettapasztalatának, a sok fiatalt messze túlszárnyaló lendületével, ambíciójával, a kitartó munkája, eredményeképp tudhatott* szülőfalujának, szülőföldjének értéket teremteni.”

„Viharban az a fa marad állva melynek mélyek és erősek a gyökerei.” *Müller Péter*

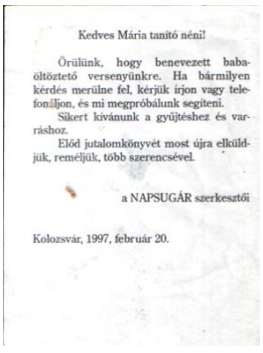

Mesemondó verseny, 2006.

Kedves Mária tanító néni!

Örülünk, hogy benevezett baba-öltöztető versenyünkre. Ha bármilyen kérdés merülne fel, kérjük írjon vagy telefonáljon, és mi megpróbálunk segíteni.

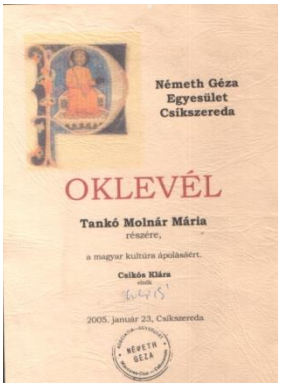
Sikert kívánunk a gyűjtéshez és varráshoz.

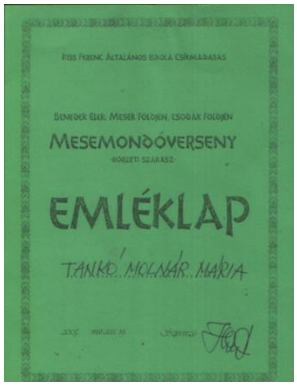
Előd jutalomkönyvét most újra elküldjük, reméljük, több szerencsével.

a NAPSUGÁR szerkesztői

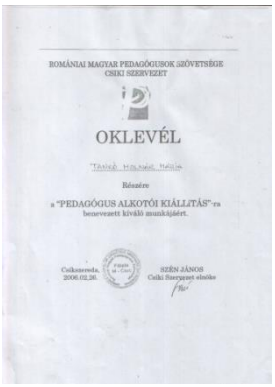
Kolozsvár, 1997, február 20.

Öltöztessük népviseletbe Áron és Anna babákat, 1997.

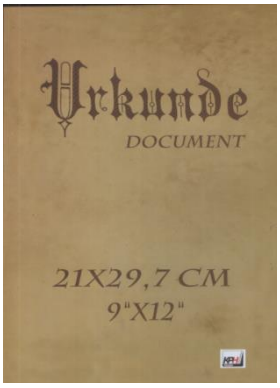

Több évben kiállításon vettem rész Romániai Magyar Pedagógusok Szervezetének rendezvényein.

Díszpolgárság elnyerése, 2016.

SORSFORDÍTÓ NŐK – kitüntetés 2018. APÁCZAI-DÍJ – 2020

BABAMÚZEUM tanúsítvány. 2021. január. Visit Hargita rendezvény.

Csíkmadaras, 2022. tavasza, 81 évesen.

KÖNYVÉSZET

CSÍKMADARAS – EGY FELCSÍKI FALU HÉT ÉVSZÁZADA. Mentor kiadó. 1996.

Szerzők : Pál-Antal Sándor múzeológus

Ördögh Imre iskolaigazgató

Balázs Dénes római katolikus plébános

Miklós Márton kultúrotthon igazgató

Módszertani alapfogalmak az ének, rajz, testnevelés, kézimunka tanítására az IV. osztályban. Tankönyv a tanítóképző pedagógiai líceumok számára 1980.Editura didactica si pedagogica

Gyakorlati útmutató a nyelvtan és a helyesírás tanítására az I – IV osztályban.1969.

Oktató játékok és játékos gyakorlatok az I. osztályban 1972.Editura didactica si pedagogica

Csigabiga palota óvodások daloskönyve 1971, Kriterion

Játékos ritmika – Szentpál Mária Kriterion 1981.

Tavaszi szél vizet áraszt Kriterion 1972

TARTALOMJEGYZÉK

Mottó

Előszó

A „Csíkmadarasi Kiss Ferenc Általános Iskola” rövid története

Saját emlékeim, élményeim, a csíkmadarasi iskoláról

A csíkmadarasi iskolában voltam tanuló én is

Kicsengetési képek – 1950-es évek

Iskolával kapcsolatos fényképe

Pedagógus lettem a volt iskolámban

Helyettes tanári tevékenységem

Óvó néni lettem

Tanító néni lehettem

Ének- zene

Rajz- képzőművészeti nevelés

Testnevelés

Kézimunka

Újabb emlékezés

Ünnepségek az óvodában, iskolában

Iskolai körök, tevékenységek

Védett növények

A Madaras pataka és az Olt folyó szennyezettsége – Horváth Ottilia

A Madaras patakához kapcsolódó régi foglalkozások felelevenítése - Szőcs Ibolya

Csergeványolás – Fazakas Irén

Vízimalom – Kajtár Klára, Bogács Emilia

Madáretetők, odúk

Fecskefészkek és a velük kapcsolatos események

Pro Natura facsoport…

A választott környezetvédelmi feladatok és azzal kapcsolatos munkák, megfigyelések, események

Időrendi feljegyzések az egyéni megfigyelésekről, Horváth Ottilia

A legegyszerűbben elkészíthető madáretető – Bodor Katalin

Tavaszi megfigyeléseim - Bartó Elvira

Megfigyeléseim tavasszal , - Antal Zsuzsanna

Helytörténeti gyűjtések Csíkmadarasról - Both Kinga Zsuzsanna

Ragadványnevek, - Balázs Erika

Csíkmadaras faluról – Miklós Julianna

Madaras falu nevének eredete – Bőjte Csilla

Madaras falunév eredete – Bartó Tünde

Madaras falu nevének eredete – Süket Csaba

Csíkmadaras – Bogács Beáta

Madaras, az én falum – Juhász Enikő

Honnan ered a Madaras név ? – Juhász Gyöngyvér

Szülőföldünk kincsei Szemfüles pályázat

Népviselet régen és ma Csíkmadarason dolgozat – Császár Előd

Egyházi építészeti emlékek

A csíkmadarasi Római Katolikus templom története – Császár Előd

A Szent Antal – kápolna – Császár Előd

Védett növények és állatok Csíkmadarason – Császár Előd

Szobrok, emlékművek, emléktáblák – Császár Előd

Csíkmadaras helynevei – Császár Előd

Végzős osztályok

Kicsengetések, ballagások

Ballagások napjainkban a nyolcadik osztály befejezésekor

Kicsengetési kártyák a régi és a közelebbi évekből

Idézetek a kicsengetési kártyákról

A diákok beírásai a kártyákba

A legközelebbi idők idézeteiből tallózva

Amikor a kis képeket a kártyába ragasztották

A kártyával küldött fényképek

Az iskolások részvétele a hagyományőrzésben – Angyalozás

2021 június 24. Sármási Bocskai János – A FALU VILÁGA műsor

Negyvenéves találkozók az iskolában

A Kiss Ferenc Általános Iskola napjainkban

Iskolai ünnepek, mesemondó versenyek tanévzárók

Látogatás Csíkszeredában a Kájoni János Megyei Könyvtárban

Szemétgyűjtés

Mesék szárnyán, mesemondó verseny

Karácsonyi műsor

Ünnepség – 2022. március 15.

Szereplések, versenyek

Tanévzáró

Kezdődik az új tanév

Csaba atya a csíkmadarasi iskolában

Pedagógusok napjainkban

Mesél egy öreg iskola Csíkmadarason

Aranykertben aranyfa, aranybölcső alatta

Égtek a kicsengetési kártyák, füstölögtek a nevek

A hatvanéves érettségi találkozó a Márton Áron Gimnáziumban, Csíkszeredában

Ötszáznál is több gyereket tanítottam a szülőfalumban

Csíkmadarasi tündérmesék a Tündérpalotában

Mesélnek a csíkmadarasi székelyruhák

Székely babák, székely történelem

Kedvenc idézeteim

A tanítói munkám elismerésének bizonyítékai

Néprajzgyűjtés

-